

30 Jahre Nationalpark Podyjí & 20 Jahre Nationalpark Thayatal

30 let Národního parku Podyjí &
20 let Národního parku Thayatal

**30 Jahre Nationalpark Podyjí &
20 Jahre Nationalpark Thayatal**

30 let Národního parku Podyjí &
20 let Národního parku Thayatal

30 Jahre Nationalpark Podyjí & 20 Jahre Nationalpark Thayatal

30 let Národního parku Podyjí &
20 let Národního parku Thayatal

EUROPÄISCHE UNION

Österreich-Tschechische Republik
Evropské územní spolupráce

“ Ten, koho potkáváme v lese, voní po listí a plástvech medu,
po bobulích a mokré kůře:
jeho večere sestávají ze slunka západu.
A slavík mu k tomu pěje, co může.
— *H. C. Artmann*

“ Wer sich in wäldern trifft, der riecht nach laub und waben,
nach beeren und nasser haut:
seine abendmahlzeiten bestehen aus sonnenuntergängen.
Eine nachtigall durchsingt ihre mittlere luft.
— *H. C. Artmann*

Obsah

12

Úvod

Erich Pello

18

Myšlenky o národním parku

Od jednoho z jeho průkopníků a současného ředitele Christiana Übla

Národní park obecně

26

Příroda bez člověka anebo antropocén –

Co je to národní park?

38

Ochrana přírodního a kulturního dědictví

Přírodní Oblast Podyjí

82

Dyje

Od pramenů až po ústí

96

Základy geologie a geomorfologie údolí Dyje

126

Život v plnosti

Biodiverzita v přírodní rezervaci –
Stanoviště čápa černého a bobra
mezi dvěma přehradami

136

Život v plnosti

Vetřelci v Národním parku –
zacházení s neofyty
(nepůvodními druhy rostlin)
a neozoa (nepůvodními druhy zvířat)

154

Osvobozené lesy –

Lesní divočina bez vlivu člověka

170

Pestré místo druhové rozmanitosti –

Suché trávy a louky
v národním parku

182

Rybář Podyjí Fritz Zahnt

196

Kočka divoká –

Návrat na tichých tlapkách

Inhalt

13

Vorwort

Erich Pello

19

Gedanken zum Nationalpark

Von einem seiner Wegbereiter und
jetzigem Direktor Christian Übl

Nationalpark Allgemein

27

Natur ohne Mensch oder Anthropozän –

Was ist ein Nationalpark?

39

Schutz des Natur- und Kulturerbes

Naturraum Thayatal

83

Die Thaya

Von den Quellen bis zur Mündung

97

Grundlagen der Geologie und Geomorphologie des Thayatal

127

Ein Leben in Fülle

Biologische Vielfalt im Naturreservat –
Ein Lebensraum für Schwarzstorch
und Biber zwischen zwei Staudämmen

137

Ein Leben in Fülle

Aliens im Nationalpark –
Der Umgang mit Neophyten
und Neozoen

155

Die befreiten Wälder –

Waldwildnis ohne Einfluss
des Menschen

171

Ein bunter Flecken Artenvielfalt –

Trockenrasen und Wiesen
im Nationalpark

183

Der Thayafischer Fritz Zahnt

197

Die Wildkatze –

Rückkehr auf leisen Sohlen

Historie Vzniku a Přeshraniční Spolupráce

206

Od uzavřeného vojenského území k přeshraniční chráněné oblasti

218

Jedno údolí – dva národní parky

224

Mosty k sousedům, Hardegg

Nabídky pro Návštěvníky

244

Carmen Bauer

Strážkyně v národním parku

256

Objevování divočiny pěšky

268

Cykloturistika v národních parcích Thayatal & Podyjí i mimo ně

278

potenciálních rušivých vlivů v přírodě a jak se jim vyhnout – Nejdůležitější pravidla pro návštěvníky

Region

296

Rakousko-české vztahy

306

Kulturní krajina na jižní Moravě – Vesnice, hrady, města

330

Kulturní krajina na rakouské straně – Vesnice, hrady, města

O Hojnosti Života

372

Slavnostní akce na obou stranách hranice

378

Weinviertelsko-jihomoravská gastronomie
Nakládané okurky, pivo ze Znojma, víno z Retzu

388

Poznámky

397

Fotografický kredit

Entstehungsgeschichte und grenzüberschreitende Zusammenarbeit

207

Vom militärischen Sperrgebiet zum grenzüberschreitenden Schutzgebiet

219

Ein Flusstal – Zwei Nationalparks

225

Brücken zum Nachbarn, Hardegg

Besucherangebote

245

Carmen Bauer
Nationalpark-Rangerin

257

Die Wildnis wandernd entdecken

269

Radfahren inner- und außerhalb der Nationalparks Thayatal & Podyjí

279

Störungspotentiale in der Natur und wie sie zu vermeiden sind – Die wichtigsten Regeln für Besucher

Region

297

Österreichisch-tschechische Beziehungen

307

Kulturlandschaft in Südmähren – Dörfer, Burgen, Städte

331

Kulturlandschaft auf österreichischer Seite – Dörfer, Burgen, Städte

Von der Fülle des Lebens

373

Festveranstaltungen beiderseits der Grenze

379

Weinviertlerisch-südmährische Kulinarik
Eingelegte Gurken, Znaimer Bier, Retzer Wein

389

Fußnoten

397

Bildnachweis

Die Umlaufberge der Nationalparks
Výhled do národního parku

Úvod

Erich Pello

Až do 30. let minulého století panoval v Podyjí čilý ruch. Do Vranova a Hardeggu se stěhovali letní hosté, bušení z kovárny se prolínalo s šuměním potoka Fugnitz a smíchem hostů v zahrádkách restaurací. V mlýnech, které se ve velkém počtu nacházely u meandrující řeky, se mlelo obilí, v Lauerově mlýně (Lauermühle) se vyráběl papír. Mlýn Grubermühle byl zrekonstruován na luxusní hotel, na plovárně se cákaly děti a před ní parkovali své limuzíny majetní hosté. Hustá síť pěších stezek protínala údolí a vedla směrem nahoru k vyhlídkovým skalám. Romantické city a požitky občerstvovacích stánků lákaly turisty k hradním zříceninám. Na vodních plochách mlýna se pádlovalo, plavalo a hrálo s vodním míčem.

Tuto dobu připomínají zarostlé zbytky hradních zřícenin a stržených mlýnů i tajuplná skalní sklepení, zchátralé terasy jsou svědky dřívějšího zemědělství. Vínu se daří na Šobesu odjakživa. Veselí návštěvníci zahrádek jsou obsluhováni stejně jako dříve, na hrázi mostu přes řeku Dyji u Hardeggu stále proudí po kamenech porostlých vodními rostlinami řeka. Po mostě se procházejí turisté, rodina pozoruje ryby v čiré vodě jantarové barvy, která odráží sluneční paprsky. Nahoře nade vším bdí tmavé kamenné zdi hradu. Toto překrásné údolí navštěvují hosté z blízka i z dálky.

Navíc zde dostává velký prostor divoká příroda v celé své rozmanitosti. Nad lesy klesá čáp černý, s trochou štěstí jej zahlédnete chytat ryby v řece. Užovka plave ke břehu. Ledňáček se za letu třpytí jako diadém z drahokamů. Vrátili se bobří a vydry, udržují se kvetoucí louky na březích pro zachování pestrosti druhů, vážky, motýli, cvrkot cikád. Na skále se na slunci vyhřívá ještěrka dvoupruhá, užovka stromová prchá do skalní spáry. Na ztrouchnivělých kmenech pokácených stromů porostlých mechem rostou

Vorwort

Erich Pello

Bis in die 1930er Jahre herrschte reges Leben im Thayatal. In Vranov|Frain und in Hardegg bezogen die Sommerfrischler Quartier, pochende Geräusche eines Hammerwerkes verwoben sich mit dem Rauschen der Fugnitz und dem Lachen der Gäste in den Schanigärten. Getreide wurde gemahlen in den vielen Mühlen am mäandrierenden Fluss, in der Lauermühle Papier erzeugt. Die Grubermühle wurde zum Luxushotel umgebaut, im Schwimmbad planschten die Kinder, davor parkten die Limousinen der wohlbetuchten Gäste. Ein dichtes Netz an Wanderwegen durchzog das Tal und führte bergauf zu den Aussichtsfelsen. Romantische Gefühle und die Genüsse der Jausenstationen lockten Wanderer zu den Burgruinen. In den Stau-bereichen der Mühlen wurde gepaddelt, geschwommen und mit dem Wasserball gespielt.

Überwucherte Mauerreste der Burgruinen und gesprengten Mühlen, geheimnisvolle Felsenkeller erinnern an diese Zeit, verfallende Terrassen zeugen von vergangener Landwirtschaft. Der Wein gedeiht am Šobes|Schobes wie eh und je. Die fröhlichen Besucher der Schanigärten werden wie damals gut bewirtet, über die von Wasserpflanzen begrünten Steine des Wehrs bei der Hardegger Thayabrücke rauscht immer noch der Fluss. Über die Brücke spazieren Wanderer, eine Familie beobachtet die Fische im klaren bernsteinfarbenen Wasser, das die Sonnenstrahlen reflektiert. Oben wachen die dunklen Steinmauern der Burg über das Geschehen. Gäste aus nah und fern besuchen dieses wunderschöne Tal.

Zugleich erhält die Wildnis – in all ihrer bunten Vielfalt – weiten Raum. Der Schwarzstorch gleitet über die Wälder, mit Glück sieht man ihn im Fluss fischen. Eine Ringelnatter schwimmt zum Ufer. Der Eisvogel funkelt wie ein Juwelendiadem im Flug. Biber und

houby, pod nimi lezou brouci. Lesy se mění na prales. Při tom všem je nápomocen člověk. Člověk, který umí nehezky ničit a krásně tvořit.

S vášnivým zájmem jsem se začel do mnoha výzkumných zpráv, které byly vypracovány na téma národního parku. Akademické publikace¹ používají specifickou slovní zásobu odborných výrazů. Abychom pochopili jádro věci, je nutné porozumět tomu nejdůležitějšímu. Zde pomohou příslušné slovníky a Wikipedie. Při studiu jednotlivých témat a při psaní této knihy jsem tyto zdroje opakovaně používal. Wikipedie je celosvětovým projektem budování encyklopedie z otevřených obsahů. Tento »work in progress« poskytuje (při troše jisté opatrnosti) opravdu dobré služby, jejichž odraz nalezneme v této knize – proto jsem se momentálně stal jak uživatelem, tak i aktivním podporovatelem tohoto projektu.

Na rakouské straně se nachází Národní park Thayatal (Nationalpark Thayatal) a na české straně Národní park Podyjí. Každý z těchto národních parků je založen na právních předpisech příslušného státu a má své vlastní správní centrum. Spousta lidí však bere oba národní parky jako jeden celek a obsahově se v žádném případě nemýlí, protože oba národní parky jsou navzájem propojené, nic se mezi nimi nenachází. Státní hranice, která je dělí, »meandruje« téměř stejně jako Dyje. Obě správy parků sledují stejné cíle, čemuž odpovídá intenzivní spolupráce. Členství obou států v EU během jedné jediné generace drasticky změnilo celý region a vytvořilo nové životní podmínky pro lidi, zvířata a rostliny, a díky tomu i mnoho nových možností. V celém regionu tak hranice již nestojí v cestě cyklistům ani turistům.

Jak lze jazykově naložit s touto »jednotou dvojího«? Když bude řeč o »balíčku dva v jednom«, tedy přeshraničně o obou národních parcích současně, budeme hovořit o »**Národním parku Thayatal a Podyjí**«, nebo o »obou národních parcích«. Pokud se však bude jednat o každý zvlášť, budeme je nazývat **Národní park Thayatal a Národní Park Podyjí**.

Tato kniha pojednává o tom, jak to bylo dříve, co se děje nyní, jak by to mohlo být v budoucnu v Národním parku Thayatal a Podyjí a v jeho okolí, o tom, co vytvořil člověk a jak se daří přírodě.

Der Fischotter (*Lutra lutra*)
Vydra (*Lutra lutra*)

Otter sind zurückgekehrt, blühende Uferwiesen werden gepflegt um die Artenvielfalt zu erhalten, Libellen, Schmetterlinge, Zikaden-gezirp. Am Sonnenfels wärmt sich die Smaragdeidechse, eine Äskulapnatter flüchtet in den Felsenspalt. Auf bemoosten, modernden Stämmen gestürzter Bäume wachsen Pilze, Käfer krabbeln darunter. Forste, Wälder wandeln sich zum Urwald. Der Mensch hilft mit bei alledem. Der Mensch, der schlimm zerstören kann und gut gestalten.

Mit leidenschaftlichem Interesse habe ich mich in die vielen Forschungsberichte, die zum Thema Nationalpark verfasst wurden, hinein gelesen. Akademische Publikationen¹ bedienen sich eines spezifischen Wortschatzes von Fachausdrücken. Deren wichtigste zu verstehen ist unerlässlich, um zu begreifen, warum es im Kern einer Sache geht. Da helfen gebundene Lexika und Wikipedia. Immer wieder bediente ich mich beim Studium der einzelnen Themen

sowie beim Verfassen dieses Buches jener Quellen. Wikipedia ist ein weltweites Projekt zum Aufbau einer Enzyklopädie aus freien Inhalten. Dieses »work in progress« leistet (wenn man eine gewisse Vorsicht walten lässt) wirklich gute Dienste, die sich auch in diesem Buch widerspiegeln – daher bin ich mittlerweile sowohl zum Anwender als auch zum aktiven Förderer dieses Projektes geworden.

Auf der österreichischen Seite gibt es den Nationalpark Thayatal und auf der tschechischen Seite den Národní Park Podyjí. Jeder der beiden Nationalparks basiert auf dem Regelwerk des jeweiligen Staates und hat sein eigenes Verwaltungszentrum. Viele Menschen nehmen die beiden Nationalparks jedoch als eine Einheit wahr, und inhaltlich liegen sie damit keineswegs falsch, sind die beiden Nationalparks doch ineinander verzahnt, nichts liegt zwischen ihnen. Die Staatsgrenze, die sie trennt, »mäandert« fast so sehr wie die Thaya selbst. Beide Verwaltungen verfolgen dieselben Ziele, und entsprechend intensiv ist die Zusammenarbeit. Die EU-Mitgliedschaft beider Länder hat innerhalb einer einzigen Generation die gesamte Region drastisch verändert und neue Lebensbedingungen für Menschen, Tiere und Pflanzen geschaffen, und damit auch eine Vielfalt neuer Möglichkeiten. In der gesamten Region hat die Grenze aufgehört, Wanderern oder Radfahrern im Wege zu stehen.

Wie kann man mit dieser ›Einheit in der Zweierheit‹ sprachlich umgehen? Wenn vom ›Doppelpack‹, also grenzüberschreitend von beiden Nationalparks gleichzeitig die Rede ist, wollen wir von den »**Nationalparks Thayatal & Podyjí**« sprechen, oder von den ›beiden Nationalparks‹. Werden sie jedoch gesondert behandelt, werden wir sie **Nationalpark Thayatal** sowie **Národní Park Podyjí** nennen.

Wie es früher war, was jetzt geschieht, wie es werden könnte in den Nationalparks Thayatal & Podyjí und um sie herum, was der Mensch gestaltet und wie die Natur gedeiht, davon handelt dieses Buch.

Blick vom Überstieg ins Thayatal
Pohled z Überstiegu do údolí Dyje

Myšlenky o národním parku

Od jednoho z jeho průkopníků a současného ředitele Christiana Übla

Základní myšlenkou národního parku je, že člověk do přírody nezasahuje, že příroda je ponechána sama sobě. Jedná se o napínavý proces, který je pravým opakem působení lidí v Evropě za posledních 10 000 let. Během neolitické revoluce se lidé usadili a začali užívat krajinu, rostliny a zvířata podle svých představ a potřeb. Lesy byly vykáceny za účelem hospodaření a chovu hospodářských zvířat, později začal člověk zpracovávat kovy.

Národní park jde úplně jiným směrem. Jeho vyžívání je prakticky zakázáno, vlastníci půdy za to získávají kompenzace, příroda se může znovu svobodně rozvíjet a je vzrušující sledovat, co se nyní děje.

Víme, že pečlivě udržovaná kulturní krajina může být často nesmírně druhově bohatá, ale jak se vyvíjí oblast, ze které se člověk stáhne a příroda prostě tvoří?

Tam, kde bývaly dříve barevné louky, nyní bujně rostou kopřivy. I v lesích může v určitém období dominovat několik málo druhů. Je tedy opravdu vzrušující sledovat, jakým směrem se vývoj ubírá a jakou roli hraje faktor »čas«. Z jiných ekosystémů – například tropických deštných pralesů – víme, že biologická rozmanitost s věkem roste.

Na jedné straně mohou pravidelná »narušení«, jako je zakládání a sekání luk, zvyšovat biologickou rozmanitost, na druhé straně je zde efekt, že v závěrečných fázích rostlinných společenstev – klimaxových společenstev – má příroda dostatek času na utváření speciálně upravených biotopů, ve kterých se v menším měřítku odrážejí místní podmínky lokality. Tady se pak nedaří ucelenému dubohabrovému lesu, zde existují ty správné typy stanovišť, které se ve zvláštních podmínkách cítí dobře.

Gedanken zum Nationalpark

Von einem seiner Wegbereiter und jetzigem Direktor Christian Übl

Die grundsätzliche Idee des Nationalparks ist, dass der Mensch in die Natur nicht eingreift, dass die Natur sich selbst überlassen bleibt. Das ist ein spannender Prozess, der dem Wirken der Menschen der letzten 10.000 Jahre in Europa gegenläufig ist. Während der neolithischen Revolution wurde der Mensch sesshaft und begann die Landschaft, Pflanzen und Tiere nach seinen Vorstellungen und Bedürfnissen zu gestalten. Die Wälder wurden gerodet um Ackerbau und Viehzucht zu betreiben, später begann er mit der Metallverarbeitung.

Ein Nationalpark geht da in eine ganz andere Richtung. Die Nutzung ist weitgehend verboten, die Grundeigentümer werden dafür entschädigt, die Natur darf sich wieder frei entwickeln und es ist spannend mitzuverfolgen, was jetzt passiert.

Wir wissen, eine umsichtig gepflegte Kulturlandschaft kann oft extrem artenreich sein, wie aber entwickelt sich ein Gebiet, aus dem sich der Mensch zurückzieht, die Natur einfach tut?

Da wuchern einmal die Brennesseln, wo früher bunte Wiesen waren. Auch in Wäldern können zu bestimmten Zeiten wenige Arten dominieren. Es ist also wirklich spannend, in welche Richtung die Entwicklung geht und welche Rolle der Faktor »Zeit« spielt. Wir wissen von anderen Ökosystemen – etwa den tropischen Regenwäldern – dass die Biodiversität mit zunehmendem Alter ansteigt.

Einerseits können regelmäßige »Störungen« wie die Anlage und Mahd von Wiesen die Artenvielfalt erhöhen, andererseits gibt es den Effekt, dass in den Endstufen von Pflanzengesellschaften – den Klimaxgesellschaften – die Natur viel Zeit hat, speziell angepasste Biotope zu bilden, in denen sich kleinräumige, lokale Standortbedingungen widerspiegeln. Dort gedeiht dann kein einheitlicher Eichen-Hainbuchenwald, da finden sich schon die

Máme tedy oprávněnou důvěru, že náš národní park – i když nebudeme zasahovat – bude opět velmi druhově bohatý. Druhy, které byly kdysi zcela běžné a které jsou nyní vzácné – protože jsou například závislé na mrtvém dřevě – se vrátí. Jsme útočištěm pro mnoho hub a mečů, lišejníků, druhů hmyzu, druhů datlů, netopýrů ..., jež nenacházejí životní prostředí v kulturní krajině.

Návštěvníci jsou ale také součástí myšlenky národního parku. Zároveň jsou ovlivňujícím faktorem, který může působit rušivě. Chůze po suchých trávnicích může tyto poškodit, některá zvířata reagují velmi citlivě na turisty a cyklisty, plachá zvířata jako mořští orli, divoké kočky a ryši mají velké útekové vzdálenosti. Náš koncept ochrany je založen na studii potenciálu narušení, zpracovanou entomologem a ornitologem (znalcem hmyzu a ptactva) Leopoldem Sachslehnerem. Rozmanitá krajina mezi Merkersdorfem a Hardeggenem je dobře zpřístupněná pro milovníky přírody, západnější a východnější oblasti jsou klidové zóny bez stezek, které jsou přístupné pouze částečně při prohlídkách s průvodcem. Tady může odpočívat čáp černý a z těchto klidných zón těží mnoho citlivých druhů. Toto jsou již nyní vzrušující oblasti, divočina se zde vrací nejrychleji.

Náš národní park je bohatý na celou řadu fascinujících ekotonů – zvláště přechodových oblastí mezi různými ekosystémy a krajinami, které se vyznačují velkou rozmanitostí druhů. Atlantické podnebí se mění na panonské, Waldviertel přechází na Weinviertel, v údolí meandrující řeky Dyje se na malém prostoru střídají suché ostrůvky, stinné lesy v roklích, balvanitá moře, suťové lesy a mokřadní biotopy. Okrajové a lemové porosty jsou osídleny rozmanitěji než sousední regiony. V hraničních oblastech se setkávají různé ekologické podmínky. Mnoho druhů to využívá. Čáp černý se například rozmnožuje v nepřístupných suťových lesích a hledá potravu v řece a v přilehlých břehových oblastech. Tyto hraniční oblasti se proto často vyznačují vysokou úrovní biologické rozmanitosti.

To platí také pro celý Národní park Thayatal a Národní park Podyjí. Zde sousedí dvě země, dva jazyky a dvě kultury. Díky tomu je Podyjí vzrušující a zajímavé. Je mým velkým zájmem realizovat v mnoha oblastech spolupráci s našimi sousedy v této společné přírodní oblasti a dále ji rozvíjet.

Ornithologische Führung durchs Thayatal
Ornitologický výlet po Thayatalu

richtigen Lebensraumtypen, die sich in den Sonderbedingungen wohl fühlen.

Wir haben also das berechtigte Vertrauen, dass unser Nationalpark – auch wenn wir nicht eingreifen – auch wieder sehr artenreich wird. Arten, die früher sehr häufig waren, die es jetzt kaum mehr gibt – weil sie zum Beispiel auf Totholz angewiesen sind – kommen zurück. Wir sind ein Refugium für viele Pilze & Moose, Flechten, Insektenarten, Spechtarten, Fledermäuse... die in der Kulturlandschaft keinen Lebensraum mehr finden.

Die Besucher sind aber ebenfalls ein Teil der Nationalparkidee. Zugleich sind sie ein Einflussfaktor, der stören kann. Trockenrasen werden durch Betritt geschädigt, bestimmte Tiere reagieren sehr sensibel auf Wanderer & Radfahrer, scheue Tiere wie Seeadler, Wildkatzen und Luchse haben große Fluchtdistanzen. Unser

Schutzkonzept beruht auf der Störungspotentialstudie des Entomologen & Ornithologen (Insekten- & Vogelkundlers) Leo Sachslehner. Die abwechslungsreiche Landschaft zwischen Merkersdorf und Hardegg ist gut erschlossen und für die Naturfreunde zugänglich, die westlicheren und östlicheren Bereiche sind weglose Ruhezonen, die nur zeitweise anlässlich geführter Exkursionen zugänglich sind. Dort hat der Schwarzstorch seine Ruhe, viele störungssensible Arten profitieren von diesen Ruhezonen. Das sind jetzt schon spannende Bereiche, die Wildnis kehrt hier am schnellsten zurück.

Unser Nationalpark ist reich an einer Vielfalt faszinierender Ökotope – den besonders artenreichen Übergangsbereichen zwischen unterschiedlichen Ökosystemen und Landschaften. Das atlantische Klima geht ins pannonische über, das Waldviertel senkt sich zum Weinviertel hinab, im mäandrierenden Thayatal wechseln sich kleinräumig Trockeninseln, schattige Schluchtenwälder, felsige Blockhalden, Hangwälder und Feuchtbiotope ab. Rand- & Saumbiotope sind vielfältiger als benachbarte Regionen besiedelt. In den Grenzbereichen treffen unterschiedliche ökologische Bedingungen aufeinander. Viele Arten ziehen daraus ihren Vorteil. Zum Beispiel der Schwarzstorch brütet in unzugänglichen Schluchtwäldern und sucht seine Nahrung im Fluss und in den angrenzenden Uferbereichen. Diese Grenzbereiche zeichnen sich daher häufig durch hohe biologische Vielfalt aus.

Das gilt auch für die Gesamtheit des Nationalparks Thayatal und des Národní park Podyjí. Hier grenzen zwei Länder aneinander, zwei Sprachen und zwei Kulturkreise. Das macht das Thayatal spannend und interessant. Mein großes Anliegen ist es, die Zusammenarbeit mit unserem Nachbarn in diesem gemeinsamen Naturraum in vielen Bereichen umzusetzen und weiter voran zu treiben.

Felswand – Ein wichtiger Lebensraum

Skalní stěna – důležitý životní prostor

An aerial photograph of a river meandering through a dense forest. The river is dark and reflects the surrounding trees. The forest is a mix of green and yellow, indicating autumn. In the foreground, a large, light-colored rock with some moss is visible. The overall scene is a natural landscape in a national park.

Nationalpark Allgemein

Národní park
obecně

Blick vom Überstieg auf die Umlaufberge
Vyhled z Überstiegu na meandr

Příroda bez člověka anebo antropocén – Co je to národní park?

Dyjský granit, který ztuhl v protezoickém období, je starý přibližně 600 milionů let. V bítešské rule jsou usazeny krystaly zirkonu, které mohou být staré až 2,5 miliardy let. Vznik hor, přeměny, propadliny, postup a ústup moří. Prehistorie našeho údolí sahá daleko do minulosti. Před 5 miliony let tvořila řeka Dyje meandry na úrovni mořských sedimentů. Země se pomalu začala zvedat, řeka se zařezávala, obnažila vrstvy hornin. Dnes se svahy zvedají až 230 metrů nad koryto řeky.

Na konci poslední doby ledové se v této divočině poprvé začínají toulat lidé. Jsou to lovci a sběrači, kteří hledají potravu a přístřeší. Před 11 700 lety se začíná oteplovat, tento geologický věk Země nazýváme holocén. Pomalu, téměř nepozorovaně se rozmnožujeme, usazujeme se. Stará a mladší doba kamenná, doba bronzová, doba železná, pravěk, středověk, novověk, současnost. Z malých mýtín se stávají velké světliny a z nich širá pole. Zemědělství, chov dobytka, zpracování kovů. Vesnice, hrady, města. Metropole, elektrárny, průmysl. V určitých obdobích je příroda využívána obezřetně a je pečlivě utvářena, což často obohacuje biologickou rozmanitost, jindy je jen využívána. Příroda chudne. Země a její systém jsou nyní vážně ovlivňovány člověkem – jako součástí přírody, i jako jejím protikladem. Již zhruba 150 let považují vědci z různých oborů člověka za geologický faktor a v roce 2000 se objevuje termín »antropocén«¹. Žijeme v antropocénu. Skupina renomovaných geologů se snaží přimět *International Commission on Stratigraphy* (*Mezinárodní komisi pro stratigrafii*), aby tento termín uznala, protože v mnoha oblastech již změny krajiny způsobené člověkem přesahují přirozenou sedimentaci. Náš způsob života vytváří na jedné straně od neolitu nové druhy živočichů a rostlin, na druhé

Natur ohne Mensch oder Anthropozän – Was ist ein Nationalpark?

Um die 600 Millionen Jahre alt ist der Thaya Granit, der in der Erdfrühzeit, dem Proterozoikum, erstarrte. Im Bitteschen Gneis sind Zirkon-Kristalle eingelagert, die bis zu 2,5 Milliarden Jahren alt sein können. Gebirgsbildungen, Umwälzungen, Senkungen, Meere kommen und gehen. Die Vorgeschichte unseres Tals reicht weit zurück. Vor 5 Millionen Jahren mäandrierte die Thaya in einer Ebene von Meeressedimenten. Das Land beginnt sich langsam zu heben, folglich gräbt der Fluss sich ein, legt Gesteinsschichten frei, bis zu 230 Meter hoch erheben sich heute die Hänge über dem Flussbett.

Gegen Ende der letzten Eiszeit streifen wir Menschen erstmals durch diese Wildnis. Es sind Jäger und Sammler, auf der Suche nach Nahrung und Geborgenheit. Seit 11 700 Jahren wird es wärmer, wir nennen dieses Erdzeitalter das Holozän. Langsam erst, fast unmerklich, vermehren wir uns, werden sesshaft. Alt- und Jungsteinzeit, Bronzezeit, Eisenzeit, Altertum, Mittelalter, Neuzeit, Gegenwart. Aus kleinen Brandrodungen werden große Lichtungen, aus diesen weite Felder. Ackerbau, Viehzucht, Metallverarbeitung. Dörfer, Burgen, Städte. Metropolen, Kraftwerke, Industrie. Manchmal wird die Natur umsichtig genützt, pfleglich gestaltet, was die Artenvielfalt oft bereichert, manchmal wird sie nur ausgebeutet. Die Natur verarmt. Das System Erde wird mittlerweile gravierend vom Menschen beeinflusst – als Teil der Natur wie auch im Gegensatz zu ihr. Seit etwa 150 Jahren sehen Wissenschaftler unterschiedlicher Disziplinen den Menschen als geologischen Faktor, im Jahr 2000 kommt der Begriff »Anthropozän« ins Spiel¹. Wir leben im Anthropozän. Eine Gruppe namhafter Geologen ist bestrebt, bei der *International Commission on Stratigraphy* die Anerkennung dieses Begriffes zu erreichen, denn in vielen Regionen übertrifft die

Weichhaariges Federgras (*Stipa dasyphylla*)

Kavyl chlupatý (*Stipa dasyphylla*)

straně způsobuje překyselení oceánů, emise skleníkových plynů a zvýšenou radioaktivitu, ničí ekosystémy a vede k vymírání rostlinných a živočišných druhů. I kdybychom brzy zanikli, důsledky naší existence by pokračovaly i v budoucnosti, protože evoluce může stavět pouze na přeživších druzích. To, co zničíme, bude chybět navždy.

Tyto skutečnosti poukazují na to, že příroda již bez člověka nebude existovat. Působením naší civilizace jsou zasažena dokonce i místa, kam lidská noha nikdy nevkročila. Tento poznatek by měl proniknout hluboko do našeho vědomí. Většina lidí se totiž nepovažuje za součást přírody, spíše za jejího protivníka, který má nakládat s přírodními zdroji tak, jak se mu jen zlíbí.

Představa, že jsou zdroje k dispozici neomezeně, ovlivnila celou fázi globální industrializace bez ohledu na ekonomický systém. Když chytrý Carl Benz sestrojil páchnoucí kočár bez koní s vlastním pohonem – a jeho snad ještě chytřejší žena Bertha do něj nasedla a odjela – koho by tehdy napadlo, že tento zápach jednou zahalí lidstvo jemným prachem a změní chemické složení vyšších vrstev?

landschaftliche Veränderung durch den Menschen bereits die natürliche Sedimentation. Einerseits erschafft unsere Lebensweise seit der Jungsteinzeit neue Tier- und Pflanzenarten, andererseits verursacht sie die Übersäuerung der Ozeane, den Ausstoß von Treibhausgasen und erhöhte Radioaktivität, zerstört Ökosysteme und führt zum Artensterben in Flora und Fauna. Selbst wenn wir bald verschwinden, wirkten die Konsequenzen unserer Existenz in die Zukunft fort, da die Evolution nur auf den überlebenden Arten aufbauen kann. Was wir vernichten, fehlt für immer.

Diese Fakten zeigen, dass Natur ohne Mensch nicht mehr existiert. Selbst Plätze, die noch nie ein Mensch betreten hat, sind durch die Auswirkungen unserer Zivilisation beeinflusst. Dieses Erkenntnis sollte tief in unser Bewusstsein fließen. Denn die meisten Menschen verstehen sich weniger als Teil der Natur denn als ihr Gegenspieler, der beliebig über die natürlichen Ressourcen verfügen soll.

Die Vorstellung, die Ressourcen seien grenzenlos verfügbar, prägte die gesamte Phase der weltweiten Industrialisierung, und zwar unabhängig vom Wirtschaftssystem. Als der kluge Carl Benz an einer selbst-fahrenden, stinkenden, pferdelosen Kutsche bastelte – und seine vielleicht noch klügere Frau Bertha sie bestieg und losfuhr –, wer dachte damals schon daran, dass dieser Gestank einst die Menschheit in Feinstaub hüllen und die chemische Zusammensetzung höherer Luftschichten verändern würde?

In den ersten drei Jahrzehnten nach dem Zweiten Weltkrieg war es ohne größere Probleme weltweit möglich, den Rohstoffverbrauch zu erhöhen und die Produktion von Gütern und Dienstleistungen ständig zu steigern. Im Osten – bzw. nördlich der Thaya – sorgte die Planwirtschaft für Vollbeschäftigung der Arbeitskräfte, im Westen – beispielsweise südlich der Thaya – war dies das Ziel keynesianischer Wirtschaftspolitik. Es war das goldene Zeitalter der allgemeinen Wohlstandsvermehrung. Die internationale und auch europäische wirtschaftliche und politische Kooperation verbesserte sich.

Manche Fehlentscheidungen kann man, so man sie erkennt, korrigieren. Unterschätzen wir nicht unsere Problemlösungskompetenzen. Wir sind Teil des Ökosystems Erde. Die Umwelt pfleglich

V prvních třech desetiletích po druhé světové válce bylo na celém světě bez větších problémů možné zvyšovat spotřebu surovin a neustále stupňovat produkci zboží a služeb. Na Východě – resp. severně od řeky Dyje – zajišťovalo plánované hospodářství plnou zaměstnanost pracovní síly, na Západě – například jižně od řeky Dyje – to bylo cílem keynesiánské hospodářské politiky. Tato doba byla zlatými časy všeobecné prosperity. Zlepšila se mezinárodní i evropská hospodářská a politická spolupráce.

Některá špatná rozhodnutí, pokud je rozpoznáme, lze napravit. Nepodceňujme své schopnosti řešit problémy. Jsme součástí ekosystému Země. Pečlivé spoluvytváření životního prostředí je otázkou našeho přežití. Už jsme toho nenávratně zničili příliš mnoho, ale naši planetu jsme dosud nezpustošili, stále nás živí.

Druhá rozmanitost, biodiverzita a vzájemné vazby stabilizují veškerý život, včetně toho našeho, a udržují jej v rovnováze. Je výhradní odpovědností člověka, aby zvrátil pád do ekologické a sociální propasti, a my to dokážeme. Kniha antropocénu teprve vzniká. Jedním z mnoha nezbytných kroků na této cestě je zřizování chráněných oblastí. Jsou útočištěm ohrožených druhů. Jako návštěvníci těchto mimořádných prostředí se jimi můžeme kochat, můžeme zde odpočívat a vnímat složité procesy na této planetě, za které jsme nyní zodpovědní.

Chráněné území je »přesně vymezená zeměpisná oblast, uznaná a spravovaná právními nebo jinými účinnými prostředky, která slouží k dosažení dlouhodobé ochrany a zachování přírody, jakož i ekosystémových služeb a kulturních hodnot, které jsou na ní založeny«. Chráněná území nejsou jednotnými celky; plní různé cíle řízení a stará se o ně a spravuje je celá řada subjektů. Na jedné straně existují oblasti, které jsou natolik významné a citlivé, že se do nich nesmí vstupovat, na straně druhé jiná chráněná území zahrnují tradičně osídlené krajiny a mořské oblasti, kde lidská činnost vytvořila kulturní krajinu s vysokou biologickou rozmanitostí.«²

Mnohá chráněná území jsou příliš malá na to, aby mohla skutečně zásadně přispět k ochraně biologické rozmanitosti. Měla by být větší, mělo by jich být více a jako »plně chráněné oblasti« by měly být obklopeny »částečně chráněnými oblastmi«. »Nechráněné oblasti« by měly být v ideálním případě pouze male enklávy.

Nationalpark Citizen
Science

mitzugestalten ist unsere Überlebensfrage. Viel zu vieles haben wir bereits irreversibel zerstört, doch noch haben wir den Planeten nicht verwüstet, er trägt uns weiterhin.

Artenvielfalt, Biodiversität, Vernetzungen stabilisieren alles Leben, auch unseres, und halten es in Balance. Es unterliegt der alleinigen Verantwortung des Menschen, die Talfahrt in den ökologischen und sozialen Abgrund zu revidieren, und wir können das. Das Buch des Anthropozän wird erst geschrieben. Schutzgebiete einzurichten ist einer der vielen notwendigen Schritte auf diesem Weg. Sie sind ein Rückzugsgebiet für bedrohte Arten. Als Besucher dieser besonderen Landschaften können wir sie genießen, uns erholen und die komplexen Vorgänge auf diesem Planeten wahrnehmen, für den wir nun verantwortlich sind.

Ein Schutzgebiet ist »ein klar definierter geografischer Raum, der aufgrund rechtlicher oder anderer wirksamer Mittel anerkannt und gemanagt wird und dem Erreichen eines langfristigen Schutzes und Erhalts der Natur sowie der darauf beruhenden Ökosystemleistungen und kulturellen Werte dient. Schutzgebiete sind keine gleichförmigen Einheiten; sie erfüllen eine Vielzahl von Managementzielen und werden von den unterschiedlichsten Akteuren betreut und verwaltet. Auf der einen Seite gibt es Gebiete, die so wichtig und so empfindlich sind, dass sie nicht betreten werden dürfen, während andere Schutzgebiete traditionell besiedelte Landschaften und Meeresgebiete umfassen, in denen durch Menschenhand

Umweltbildung als wichtiges Ziel
Environmentální výchova jako důležitý cíl

I v městských oblastech je totiž možné tvořit správně a v souladu s potřebami lidí; mnoho rostlin a živočichů se ve městech cítí jako doma, dokonce zde již našli útočiště před industrializovaným zemědělstvím. Městské zahradničení – město a venkov, flóra, fauna, lidé – mezi tím není a neměl by být žádný rozpor.

Národní parky Thayatal a Podyjí jsou nadnárodním chráněným územím podle směrnic *Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN)*. Tento svaz definoval šest kategorií. Kategorie I jsou přísně chráněné přírodní rezervace a oblasti divoké přírody, do nichž je vstup, jejich využívání lidmi a zásahy člověka přísně omezen, aby byly chráněny přírodní hodnoty. Chráněná území kategorie VI chrání a zachovávají ekosystémy a biotopy spolu se souvisejícími kulturními hodnotami, přičemž je žádoucí neprůmyslové využívání přírodních zdrojů menšího rozsahu, slučitelné s ochranou přírody.

»Národní parky jsou chráněné oblasti kategorie II. Jedná se o přírodní nebo přírodě blízké území určené k ochraně velkoplošných ekologických procesů spolu se souborem typických druhů a ekosystémů, které rovněž nabízejí duchovní, vědecké, vzdělávací, rekreační a návštěvnické možnosti z hlediska životního prostředí a kultury.«³

Zřizují se turistické stezky, informační tabule a střediska národního parku, jsou nabízeny rozsáhlé možnosti výletů pod

Kulturlandschaften mit hoher biologischer Vielfalt geschaffen wurden.«²

Viele Schutzgebiete sind zu klein dimensioniert, um wirklich essenziell zum Erhalt der Biodiversität beizutragen. Sie sollten größer sein, mehr sein, und als »Vollschutzgebiete« von »Teilschutzgebieten« umgeben werden. Die »Nichtschutzgebiete« sollten idealerweise nur mehr kleinräumige Enklaven sein. Denn auch im urbanen Raum kann man gut und wirklich menschengerecht gestalten, viele Pflanzen und Tiere fühlen sich in den Städten wohl, ja finden dort bereits Zuflucht vor der industrialisierten Landwirtschaft. Urban gardening – Stadt und Land; Flora, Fauna, Mensch – das ist kein Widerspruch, müsste keiner sein.

Die Nationalparks Thayatal & Podyjí sind ein transnationales Schutzgebiet nach den Vorgaben der *International Union for Conservation of Nature (IUCN)*. Diese hat sechs Kategorien festgelegt. Kategorie I sind strenge Naturreservate und Wildnisgebiete, in denen zur Sicherung der Naturwerte das Betreten, die Nutzung und Eingriffe durch den Menschen stark eingeschränkt sind. Schutzgebiete der Kategorie VI schützen und erhalten Ökosysteme und Lebensräume samt den damit verbundenen kulturellen Werten, wobei eine in geringem Umfang betriebene naturverträgliche, nicht-industrielle Nutzung der natürlichen Ressourcen erwünscht ist.

»Nationalparks sind Schutzgebiete der Kategorie II. Diese sind zur Sicherung großräumiger ökologischer Prozesse ausgewiesene natürliche oder naturnahe Landschaften samt ihrer typischen Arten- und Ökosystemausstattung, die auch eine Basis für umwelt- und kulturverträgliche geistig-seelische Erfahrungen und Forschungsmöglichkeiten sind, sowie Bildungs-, Erholungs- und Besucherangebote anbieten.«³

Wanderwege, Informationstafeln und Nationalparkzentren sind eingerichtet, reichhaltige Exkursionsmöglichkeiten mit kompetenter Betreuung werden angeboten, Parkranger ausgebildet und eingesetzt. Verständnis für den Wert der Natur wird geweckt und wissenschaftlich untermauert. Wir können nur schützen, was wir kennen, vielleicht sogar lieben lernen. Die umfassende Erkenntnis der bunten Schönheit und der vitalen Bedeutung von Biodiversität hilft, diese zu bewahren – heute die existenzielle Grundbedingung

odborným dohledem, probíhá školení a angažování strážců parku. Probouzí se chápání hodnoty přírody, které je vědecky podloženo. Můžeme chránit jen to, co známe a dokonce se snad i učíme milovat. Komplexní uznání pestré krásy a zásadního významu biologické rozmanitosti napomáhá její ochraně – dnes základní existenční podmínce přežití druhu Homo sapiens. Současná ztráta biologické rozmanitosti je totiž bezprecedentní. Na vině je ničení způsobené člověkem. Celosvětová populace volně žijících živočichů se za posledních 40 let snížila o 60 %. Jeden milion druhů je ohrožen vyhynutím. Příroda však také podporuje

Celosvětová populace volně žijících živočichů se za posledních 40 let snížila o 60 %.

mnoho společností: polovina světového hrubého domácího produktu (HDP) – 40 bilionů eur – je závislá na přírodě.

Strategie EU v oblasti biologické rozmanitosti chce Evropu do roku 2030 přivést na cestu ekologické obnovy, evropská Zelená dohoda chce do roku 2050 dosáhnout klimatické neutrality EU. 30 % evropské pevniny a mořských oblastí se má stát chráněnými oblastmi. Protože biodiverzita je životně důležitá – příroda nám poskytuje potravu, léky nebo stavební materiál, nabízí nám odpočinek, a je tedy důležitá i pro naši pohodu a zdraví. Nedotčený ekosystém zajišťuje čistý vzduch a čistou vodu a je spojencem v boji proti změně klimatu. Přeměna odpadu na nové zdroje, opylování, hnojení plodin – to i mnoho dalšího by bylo bez neporušeného ekosystému nemyslitelné.

Program zahrnuje posílení ekologického zemědělství a krajinných prvků bohatých na biologickou rozmanitost na zemědělské půdě, snížení používání pesticidů a škod o 50 % do roku 2030, a tím zastavení a zvrácení úbytku opylujícího hmyzu.

Do roku 2030 mají být vysázeny 3 miliardy stromů a obnoven volný tok nejméně 25 000 km vodních toků v EU.⁴

Jak to však může fungovat v ekonomickém systému orientovaném na růst, v němž mají finanční alchymistické triky a spekulace často větší hospodářský a sociální dopad než reálná ekonomika⁵, to ukáže čas. Nové strategie růstu, jako je elektromobilita, jaderné elektrárny a optimalizované průmyslové zemědělství, nám z naší neutěšené situace opravdu nepomohou. Snadné to tedy určitě nebude.

für das Überleben des Homo sapiens. Denn der derzeitige Verlust an Artenvielfalt ist beispiellos. Schuld ist menschengemachte Zerstörung.

Der weltweite Bestand an Wildtieren ist in den letzten 40 Jahren um 60 % zurückgegangen. 1 Million Arten sind vom Aussterben bedroht. Doch die Natur trägt auch viele Unternehmen: die Hälfte des weltweiten Bruttoinlandsprodukts (BIP) – 40 Billionen Euro – ist naturabhängig.

Der weltweite Bestand an Wildtieren ist in den letzten 40 Jahren um 60 % zurückgegangen.

Die Biodiversitätsstrategie der EU will Europa bis 2030 auf den Weg der ökologischen Erholung bringen, der europäische Grüne Deal will die EU bis 2050 klimaneutral gestalten. 30 % der europäischen Land- & Meeresflächen sollen Schutzgebiete werden.

Denn Biodiversität ist lebenswichtig – die Natur liefert uns Nahrung, Arzneimittel oder Baustoffe; sie bietet uns Erholung und ist damit auch wichtig für unser Wohlbefinden und unsere Gesundheit. Ein intaktes Ökosystem sorgt für saubere Luft und sauberes Wasser und ist ein Verbündeter im Kampf gegen den Klimawandel. Die Verwandlung von Abfällen in neue Ressourcen, Bestäubung, Düngung von Nutzpflanzen – das und vieles mehr wäre ohne ein intaktes Ökosystem schlicht undenkbar.

Zur Agenda gehören die Stärkung der Biolandwirtschaft und biodiversitätsreicher Landschaftselemente auf landwirtschaftlichen Nutzflächen, die Reduzierung des Einsatzes und der Schadenswirkung von Pestiziden um 50 % bis 2030 und damit auch das Aufhalten und Umkehren des Verlusts an bestäubenden Insekten.

Bis 2030 sollen 3 Milliarden Bäume gepflanzt werden, mindestens 25 000 km an Fließgewässern in der EU sollen in einen freien Flusslauf rückgeführt werden.⁴

Wie das allerdings in einem wachstumsorientierten Wirtschaftssystem funktionieren kann, in dem finanzalchemistische Tricks und Spekulationen oft eine größere ökonomische und gesellschaftliche Wirkung haben als die Realwirtschaft⁵, wird sich zeigen. Neue Wachstumsstrategien wie Elektromobilität, Atomkraftwerke und optimiert-industrialisierte Landwirtschaft werden uns auch nicht wirklich aus der Misere helfen. Leicht wird es jedenfalls nicht.

Nationalpark-Ranger im Einsatz
Strážci národního parku ve službě

Ochrana přírodního a kulturního dědictví

Čtyři české národní parky spadají pod Ministerstvo životního prostředí ČR. Za hranicemi pokračují v příslušných národních parcích Polska, Německa a Rakouska.

Český *Národní park Podyjí* (63 km²) ve spolupráci s *Národním parkem Thayatal* (14 km²) chrání 44 km dlouhý úsek meandrující krajiny řeky Dyje, její široké náplavové svahy, strmé, skalami prostoupené nárazové svahy a pahorkatiny v jejím povodí.

Národní park České Švýcarsko – na ploše 79 km² chrání českou část Labských pískovců. Od roku 2000 tvoří jeden celek s *Národním parkem Saské Švýcarsko | Sächsische Schweiz* o rozloze 93 km². Tuto jedinečnou, romantickou krajinu charakterizují kvalitní lesy a skalnatá krajina s bizarními skalními věžemi a masivy, hluboké rokle a okolí sopečné hory Růžovský vrch. Je opravdu okouzlující procházet soutěskami, občas vylézt po jištěném chodníku na pískovcovou skálu a poté se vykoupat v jednom z mnoha jezer na dně údolí.

Krkonošský národní park o rozloze 370 km² byl založen v roce 1963 jako první národní park v České republice. Nachází se v bezprostřední blízkosti polského *Karkonoski Park Narodowy* o rozloze 56 km². Toto pohoří má délku přibližně 40 km a je nejvyšším úsekem Sudet v česko-slezském pohraničí. Krkonoše od dětství podněcují mou představivost, protože jsou domovem Krakonoše. Duch romantismu se projevuje v dramatických krajinomalbách Caspara Davida Friedricha. S nástupem industrializace se přírodní krajina stala místem touhy.

Na nejvyšší horu Krkonoš *Sněžku* (1603 m) vede sedačková lanovka. Po Alpách a Tatrách jde o třetí nejvyšší pohoří ve střední Evropě, takže na vrcholu bývá často přeplněno. Delší túry vedou do osamělejších oblastí – k pramenům Labe s balvanými pokrývkami

Schutz des Natur- und Kulturerbes

Die vier tschechischen Nationalparks sind Dienststellen des tschechischen Umweltministeriums. Grenzüberschreitend setzen sie sich in den jeweiligen Nationalparks Polens, Deutschlands und Österreichs fort.

Der tschechische *Národní park Podyjí* (63 km²) schützt in Zusammenarbeit mit dem *Nationalpark Thayatal* (14 km²) einen 44 km langen Abschnitt der mäandrierenden Thaya-Flusslandschaft, ihre weiten Gleithänge, die steilen, felsdurchsetzten Prallhänge und das Hügelland ihres Einzugsbereiches.

Der *Národní park České Švýcarsko | Nationalpark Böhmisches Schweiz* – behütet auf einer Fläche von 79 km² den tschechischen Teil des Elbsandsteingebirges. Seit dem Jahr 2000 bildet er mit dem 93 km² großen Nationalpark *Sächsische Schweiz | Narodní park Saské Švýcarsko* eine Einheit. Wertvolle Wald- und Felsenlandschaft mit ihren bizarren Felstürmen- und -massiven, tiefe Klammern und das Gebiet um den Vulkanberg Růžovský vrch | Rosenberg prägen diese einzigartige, romantische Landschaft. Es ist wirklich höchst reizvoll, durch die Schluchten zu wandern, hin und wieder auf gesichertem Steig eine Sandsteinklippe zu erklimmen und danach in einem der vielen Teiche der Talgründe zu baden.

Der 370 km² große *Krkonošský národní park | Nationalpark Riesengebirge* – wird 1963 als erster Nationalpark Tschechiens eingerichtet. Er liegt in der unmittelbaren Nachbarschaft zum 56 km² großen *Karkonoski Park Narodowy* in Polen. Dieses Gebirge ist der ca. 40 km lange und höchste Abschnitt der Sudeten im Grenzgebiet von Böhmen und Schlesien. Seit Kindestagen beflügelt das Riesengebirge meine Phantasie, ist es doch die Heimat von Rübzahl. Der Geist der Romantik offenbart sich in den dramatischen

lišejníky a bizarními skalními útvary. Chráněny jsou nejen sub-alpínské hřebeny, ale také lesní oblasti až k úpatí pohorí.

*Národní park Šumava je se svou rozlohou 681 km² největším národním parkem v České republice. Spolu s *Národním parkem Bavorský les* | *Nationalpark Bayerischer Wald* (242 km²) tvoří největší souvislou lesní rezervaci ve střední Evropě. Nejvyššími vrcholy národních parků jsou *Plechý* s nadmořskou výškou 1378 m na česko-rakouské hranici a *Große Rachel* s výškou 1453 m v Bavorsku. Skutečné pralesy se vyskytují již pouze v reliktní podobě, ale velké části národních parků se zachovaly v přirozeném stavu a dokonce s malou populací losů.*

Horská jezera a říční nivy Vltavy a Otavy s vlhkými loukami jsou plné života, který profituje z vysoké kvality vody v regionu. Rozsáhlá rašeliniště ve vyšších polohách, která jsou chudá na živiny, jsou domovem vysoce specializovaných rostlin. Původně byla téměř celá Šumava zalesněná. Louky, pastviny a pole, které zde dnes najdeme, jsou výsledkem mýcení a kultivace člověkem. Tyto oblasti obohacují biosférickou rezervaci o mnoho druhů, které v lese nenacházejí vhodné prostředí. Lidé a krajina Šumavy jsou v literatuře zvětšeni v dílech Adalberta Stiftera. Dům, kde se narodila moje prababička, stojí na dně vodní nádrže Lipno. Rád odpočívám na křemičitém štěrku jejích břehů, kde se vyhřívám na sluníčku po koupání v měkké železité vodě.

Šest rakouských národních parků spadá jako přírodní rezervace pod kompetenci spolkových zemí, protože v Rakousku neexistuje jednotný spolkový zákon o ochraně přírody. Spolkové země vydávají podrobné zákony a nařízení o národních parcích (plány řízení), zatímco spolková ústava stanovuje základní pilíře pro zřízení a provoz příslušného národního parku.

Zastřešující organizace Národní parky Rakouska spojuje různorodou krajinu národních parků do jednoho celku: neziskové sdružení představenstva ředitelů osmi rakouských správ národních parků podporuje od roku 2011 další dynamický rozvoj chráněných území, realizaci společných projektů a účinnou komunikaci společných zájmů s veřejností. Úzká spolupráce se Spolkovým ministerstvem ochrany klimatu, životního prostředí, energetiky, mobility a

Weinberg Šobes im Nationalpark Podyjí

Vinice Šobes v národním parku Podyjí

Landschaftsmalereien von Caspar David Friedrich. Mit beginnender Industrialisierung werden die Naturlandschaften zu Orten der Sehnsucht.

Auf den höchsten Berg des Riesengebirges, der *Sněžka* | Schneekoppe (1603 m), führt ein Sessellift. Nach den Alpen und der Tatra ist dies das dritthöchste Gebirge Mitteleuropas, entsprechend überlaufen kann der Gipfelbereich oft sein. Ausgedehnte Wanderungen führen in einsamere Gefilde – zum Quellgebiet der Elbe, mit Flechten-überwachsenen Blockhalden und bizarren Felsgruppen. Unter Schutz stehen nicht nur die subalpinen Kammlagen, sondern auch die bewaldeten Bereiche bis an den Fuß des Gebirges.

Mit 681 km² ist der *Národní park Šumava* | *Nationalpark Böhmerwald* Tschechiens größter Nationalpark. Mit dem Nationalpark Bayerischer Wald | *Nationalpark Bavorski gozd* (242 km²) bildet er das größte zusammenhängende Waldschutzgebiet Mitteleuropas. Die höchsten Erhebungen der Nationalparks sind die Gipfel des 1378 m hohen *Plöckenstein* | *Plechý* an der tschechisch-österreichischen Grenze und der 1453 m hohe *Große Rachel* in

Bayern. Echte Urwälder finden wir nur mehr in Reliktform, große Teile der Nationalparks haben aber in sehr naturnahem Zustand und sogar mit einer kleinen Elchpopulation überlebt.

In den Gebirgsseen sowie entlang der Flussauen von Moldau und Otava mit ihren Feuchtwiesen ist viel Leben, das von der hohen Wasserqualität der Region profitiert. Die ausgedehnten, nährstoffarmen Hochmoore beherbergen hochspezialisierte Pflanzen. Ursprünglich war fast der ganze Šumava | Böhmerwald bewaldet. Die heute bestehenden Wiesen, Weiden und Felder sind das Ergebnis von Rodung und Kultivierung durch den Menschen. Diese Gebiete bereichern das Biosphärenreservat um viele Arten, die im Wald keinen geeigneten Lebensraum finden. In den Werken von Adalbert Stifter sind die Menschen und Landschaften des Böhmerwaldes literarisch verewigt. Das Geburtshaus meiner Urgroßmutter liegt am Grund des Moldaustausees. Gerne raste ich auf dem Silikatkieß seiner Ufer, wo mich die Sonne trocknet, nachdem ich im weichen eisenhaltigen Wasser geschwommen bin.

Die sechs österreichischen Nationalparks fallen als Naturschutzgebiete unter Landeskompetenz, da in Österreich kein bundeseinheitliches Naturschutzgesetz existiert. Die detaillierten Nationalparkgesetze und -verordnungen (Managementpläne) werden von den Ländern erlassen, in der Bundesverfassung sind die Eckpfeiler für Errichtung und Betrieb des jeweiligen Nationalparks festgelegt.

Der Dachverband Nationalparks Austria vereint die vieltimmige Nationalpark-Landschaft zum Chor: Konzertiert durch das Vorstandskollegium der Direktorinnen und Direktoren der acht österreichischen Nationalparkverwaltungen fördert der gemeinnützige Verein seit 2011 die dynamische Weiterentwicklung der Schutzgebiete, die Umsetzung gemeinsamer Projekte und die öffentlichkeitswirksame Kommunikation geteilter Anliegen. Die enge Zusammenarbeit mit dem Bundesministerium für Klimaschutz,

*Indian Summer im Thayatal
Indian Summer v udolí Dyje*

technologie (BMK) poskytuje společnému sdružení velkou podporu. Poradním a hodnotícím grémiem je také Rada národních parků, složená ze zástupců spolkových zemí a nevládních organizací zabývajících se ochranou přírody.

Tři ze šesti rakouských národních parků chrání vysočinu a vysokohorskou krajinu východních Alp, tři chrání říční a jezerní oblasti na východě Rakouska.

Úvodem bych se rád věnoval *Národnímu parku Vysoké Tauern* | Nationalpark Hohe Tauern¹. Největší a nejstarší rakouský národní park, se kterým jsem spjat již od dětství, se rozkládá na ploše 1856 km². Rodiče a jejich přátelé mě často brali na dlouhé výlety. Po

Tři ze šesti rakouských národních parků chrání vysočinu a vysokohorskou krajinu východních Alp, tři chrání říční a jezerní oblasti na východě Rakouska.

zdolání vrcholu jsem směl zůstat na alpských loukách, hrál si s dětmi farmářů, pomáhal jsem při dojení, stavěl malé hráze v potocích, hledal v rybnících mloka alpského, chytal pulce a házel je zpět do vody. Když se mi podařilo sehnat žábu, byl to extra úlovek!

První iniciativy na zřízení přírodní rezervace v Centrálních Alpách se datují do roku 1907. V letech 1914 získal Spolek pro ochranu přírody 11 km² vysokohorských luk a pastvin v údolí Stubach bohatém na vodu a v roce 1926 získali přátelé přírody 10 km² v oblasti Hoher Sonnblick. Již v roce 1889 vznikly plány na výstavbu 32 km dlouhé horské železnice na Großglockner (s 3798 metry nejvyšší hora Rakouska), v roce 1892 byl projekt z iniciativy svazu Salzburger Alpenverein písemně zrušen. V roce 1914 chtěli bohatí lovci koupit celý okraj Glockneru a uzavřít všechny cesty, aby si vymezili soukromé lovecké pozemky. To vedlo k veřejným protestům. Zachráncem se stal průmyslník z Villachu a milovník přírody Alberth Wirt. »Plný dojmů po návštěvě amerického Yellowstonekého národního parku umožnil svazu Österreichischer Alpenverein zakoupit Großglockner a jeho impozantní okolí darem 10 000 korun. Jeho dar a kupní smlouva uzavřená 1. srpna 1918 obsahují výslovné ustanovení, že celá oblast musí být zachována na věčné časy jako přírodní rezervace.²

V roce 1981 vzniká korutanská část, v roce 1984 salcburská část a v roce 1991 tyrolská část národního parku. Tvrdý boj o moc

Umwelt, Energie, Mobilität und Technologie (BMK) verleiht der gemeinsamen Stimme zusätzliche Kraft. Mit dem Nationalpark-Beirat bestehend aus Vertreterinnen und Vertretern der Bundesländer und Naturschutz-NGOs steht außerdem ein beratendes und evaluierendes Gremium zur Seite.

Drei der sechs österreichischen Nationalparks schützen die Mittel- und Hochgebirgslandschaften der Ostalpen, drei die Fluss- und Seengebiete im Osten Österreichs.

Beginnen möchte ich mit dem *Nationalpark Hohe Tauern*¹ | *Národní Park Vysoké Tauery*. Über 1856 km² erstreckt sich der größte und älteste Nationalpark Österreichs, mit dem ich seit meiner Kindheit verbunden bin. Meine Eltern und ihr Freundeskreis nahmen mich sehr oft mit auf ausgedehnte Wanderungen. Wenn Gipfel bestiegen wurden, durfte ich auf den Almwiesen bleiben, spielte mit den Bauernkindern, half beim Melken, baute kleine Dämme in den Bachläufen, suchte den Alpenmolch in den Tümpeln, fing einige Kaulquappen und warf sie wieder ins Wasser. Wenn es mir gelang, einen Frosch zu ergattern, war das etwas ganz Besonderes!

Die ersten Initiativen zur Errichtung eines Naturschutzparks in den Zentralalpen reichen bis 1907 zurück. 1914 erwarb der Verein Naturschutzpark 11 km² Alm- und Weideflächen im wasserreichen Stubachtal, 1926 die Naturfreunde 10 km² am Hohen Sonnblick. Schon 1889 plante man eine 32 km lange Bergbahn auf den Großglockner (mit 3.798 m der höchste Berg Österreichs), 1892 wurde das Projekt durch eine Initiative des Salzburger Alpenvereins schriftlich zerlegt. 1914 wollten reiche Jagdherren die gesamte Glocknerumrandung kaufen und alle Wege sperren, um ihr privates Jagdrevier abzugrenzen. Das führte erstmals zu öffentlichen Protesten. Retter in der Not war der Villacher Industrielle und Naturfreund Alberth Wirt. »Beeindruckt von einem Besuch im amerikanischen Yellowstone-Nationalpark, ermöglicht er dem Österreichischen Alpenverein durch eine Spende von 10 000 Kronen den Kauf des Großglockners und seiner eindrucksvollen Umgebung. Seine Schenkung und der am 1. August 1918 abgeschlossene Kaufvertrag

Drei der sechs österreichischen Nationalparks schützen die Mittel- und Hochgebirgslandschaften der Ostalpen, drei die Fluss- und Seengebiete im Osten Österreichs.

mezi ochránci přírody a zástupci zájmů developerských společností, elektrárenského průmyslu a politiky trval více než 100 let, než se podařilo dosáhnout kompromisního řešení. Do vesnic pronikají spory, součástí strategie jsou dezinformace a pomluvy.

Údolí Dorfertal nad východotyrolskou horskou obcí Kals by dnes bylo dnem umělé nádrže s přehradní hrází o výšce 220 metrů. Ve výšce necelých 1900 metrů by byly zachyceny všechny východotyrolské ledovcové potoky a na principu spojených nádob by byly odvedeny do obrovské vodní nádrže.

Proti projektu elektrárny se postavili především mladí zemědělci z Kalsu. Své farmy převzali teprve nedávno a příliš nevěří příběhům státu a sdružení o tom, že projekt podpoří cestovní ruch a přinese prosperitu. Rebelové z řad obyvatel založili z iniciativy Wolfganga Rettera – promováného biologa – a jeho ženy Eriky spolek Erholungslandschaft Osttirol. »Nebyli jsme tedy již soukromými osobami, ale právníčkou osobou. Spolková země Tyrolsko vyvíjela prostřednictvím okresů masivní tlak na kritiky elektrárny. Když se vžijete do pozice drobných živnostníků a uvědomíte si, jak těsně jsou zdejší politické struktury, dokážete si zhruba představit, co to znamenalo,« vzpomíná Retter. Přesto se svou ženou Erikou neohroženě pokračují v práci. V roce 1976 otevřeli vodní naučnou stezku Umbalfälle. »Tehdy jsme měli rozpočet 50 000 šilinků,« říká. Obec Prägraten si brzy uvědomila, že naučná stezka má široký reklamní dopad a přitahuje do údolí turisty – ovšem šetrným způsobem, tak, jak si to obyvatelé Východního Tyrolska přáli. Opětovný pokus tyrolského hejtmana o výstavbu elektrárny zmařily v roce 1986 ženy z Kalsu (»Kaiser Frauen«) – podporované ministryní životního prostředí Marilies Flemming, předsedkyní Národní rady Margou Hubinek a v neposlední řadě ministrem zemědělství Josefem Rieglerem, který záměrně zdržoval jednání o vodních právech. Pro ministra hospodářství Roberta Grafa nebyl již projekt prioritou a »Ne« potvrzuje i kancléř Franz Vranitzky. 30. března 1989 se stal projekt akumulární vodní elektrárny Dorfertal definitivně historií.«³

Chráněny jsou nivy, rašeliniště, 551 horských jezer, soutěsky, nepřístupné lesy, rozsáhlé vysokohorské pastviny, 266 třítisícovek s ledovci a mnoho kulturních památek. Horské louky a suché svahy

enthalten die ausdrückliche Widmung, dass die gesamte Fläche auf ewige Zeiten als Naturschutzpark erhalten werden müsse.²

1981 wird der Kärntner Anteil, 1984 der Salzburger, 1991 der Tiroler Anteil des Nationalparks gegründet. Über 100 Jahre dauert der zähe Machtkampf zwischen den Naturschützern und den Interessensvertretern der Erschließungsgesellschaften, der Elektrizitätsindustrie und der Politik, bis diese Kompromisslösung erreicht werden kann. Viel Zwist wird in die Dörfer getragen, Desinformation und Verleumdungen sind Teil der Strategie.

Das Dorfertal oberhalb des Osttiroler Bergdorfes Kals wäre heute der Grund eines künstlichen Stausees mit einer 220 m hohen Staumauer. Auf knapp unter 1900 Metern wären alle Osttiroler Gletscherbäche gefasst und über das Prinzip der kommunizierenden Gefäße in das riesige Staubecken umgeleitet worden.

Vor allem die Kaiser Jungbauern stellen sich gegen das Kraftwerksprojekt. Sie haben gerade erst ihre Höfe übernommen, der

Der Großglockner im Nationalpark Hohe Tauern
Großglockner v Národním parku Hohe Tauern

obývá 700 druhů motýlů a domov zde našlo dalších 10 000 druhů zvířat – polovina všech savců, ptáků, plazů a obojživelníků vyskytujících se v Rakousku. Proč? Od údolí až po nejvyšší vrcholky hor můžete projít všemi biotopy a klimatickými pásmy od střední Evropy až po Arktidu. Signifikantními zvířaty národního parku je kozorožec, svišť a orlosup bradatý.

To, co mne nepřestává fascinovat, jsou pozůstatky těžby zlata – staré ubytovny horníků, vchody do štol a budova se strojem poháněným kolem na konci údolí Rauris nad Kolm-Saigurnem (1600 m). Naučná stezka zpřístupňuje prales Rauris. Přenocovat můžete v Naturfreundehaus Neubau (2175 m), bývalém ubytovacím zařízení pro horníky. Kousek výš, u Zittelhaus na Hoher Sonnblick (3106 m), který je spojen s hvězdárnou⁴, jsem měl jednu velké štěstí. Za jasného dne, těsně před bouřkou, jsem viděl vrcholky hor mnoha zemí: na severu jasně Traunstein v Horním Rakousku a za ním, na hranici s Českou republikou, velmi jemně v oparu a sotva rozeznatelnou Šumavu. Od východu na západ se nachází mnoho dalších štyrských, korutanských, tyrolských a salcburských vrcholů, Triglav a Mangart ve Slovinsku, Montasio ve Furlánsku a Antelao v benátských Dolomitech.

V roce 1997 byl založen *Národní park Kalkalpen*⁵ | Národní park Vápencové Alpy. Naše »lesní rezervace« se rozkládá na ploše 208 km² v oblasti Reichraminger Hintergebirge a masivu Sengsengebirge – severně od průsmyku Hengstpass, ohraničené údolními řek Enns a Steyr. Od 12. století až do roku 1964 se zde těžila ruda, uhlí

Lesnictví existuje již od 14. století a v 19. století se masivně rozšířilo, protože dřevěné uhlí bylo potřeba pro tavicí pece kovoprůmyslu.

a nakonec bauxit. V opuštěné vesnici Weißwasser, kam se dostanete z Unterlassy přes Mooshöhe (846 m n. m.), se nacházejí vstupy do štol, hornický dům, správní budova a zbytky zdí pod bujnou zelení listů devětsilů a podbělů, které jsou pozůstatkem své doby.⁶

Lesnictví existuje již od 14. století a v 19. století se masivně rozšířilo, protože dřevěné uhlí bylo potřeba pro tavicí pece kovoprůmyslu. »Celý den jsme pracovali a nikdy jsme neměli pevnou půdu pod nohama,« popisuje tuto dobu jeden z dřevorubců. Ještě větší nebezpečí než kácení stromů představovalo snášení dřeva z horských úbočí,

Erzählung vom Land und der Verbund-Gesellschaft, das Projekt würde den Tourismus fördern und Wohlstand bringen, schenken sie wenig Glauben. Die Aufständischen unter der Bevölkerung gründen auf Initiative von Wolfgang Retter – einem promovierten Biologen, und seiner Frau Erika den Verein Erholungslandschaft Osttirol. »So waren wir keine Privatpersonen mehr, sondern eine Rechtsperson. Über die Bezirke übte das Land Tirol massiven Druck auf die Kraftwerks-Kritiker aus. Wenn man sich in die Lage von kleinen Gewerbetreibenden versetzt und bedenkt, wie eng hier die politischen Strukturen sind, kann man sich ungefähr vorstellen, was das bedeutete«, erinnert sich Retter. Dennoch machen er und seine Frau Erika unbeirrt weiter. 1976 eröffnen sie den Wasserschaupfad Umbalfälle. »50000 Schilling Budget hatten wir damals«, sagt er. Die Gemeinde Prägraten erkennt schnell, dass der Lehrpfad eine breite Werbewirkung erzielt und Touristen ins Tal lockt – aber eben auf die sanfte Weise, die sich die Osttiroler wünschen. Einen erneuten Anlauf des Tiroler Landeshauptmanns zum Kraftwerksbau im Jahre 1986 machen die »Kaiser Frauen« zunichte – unterstützt von Umweltministerin Marilies Flemming, Nationalratspräsidentin Marga Hubinek und nicht zuletzt Landwirtschaftsminister Josef Riegler, der die Wasserrechtsverhandlung gezielt verzögert. Für Wirtschaftsminister Robert Graf hat das Projekt keine Priorität mehr, Kanzler Franz Vranitzky bestätigt das Nein. Am 30. März 1989 war das Projekt Speicherkraftwerk Dorfertal endgültig Geschichte.«³

Quellfluren, Moore, 551 Bergseen, Schluchten, unzugängliche Wälder, weitläufige Hochalmen und 266 Dreitausender mit ihren Gletschern und viele Kulturdenkmäler sind nun geschützt. 700 Schmetterlingsarten beleben die Bergwiesen und Trockenhänge, weitere 10000 Tierarten – die Hälfte aller in Österreich vorkommenden Säugetiere, Vögel, Reptilien und Amphibien finden hier ihre Heimat. Warum? Von den Tälern bis zur höchsten Bergspitze durchwandert man sämtliche Lebensräume und Klimazonen von Mitteleuropa bis in die Arktis. Steinbock, Murmeltier und Bartgeier sind die drei Botschaftertiere des Nationalparks.

Die Relikte des Goldbergbaues – alte Knappenhäuser, Stollen-
eingänge und ein Radhaus im Talschluß des Rauriser Tales oberhalb von Kolm-Saigurn (1600 m) faszinieren mich immer wieder.

Der Waldnationalpark Thayatal
Lesní národní park Thayatal

strmých svahů a vodnatých roklí této odlehlé a drsné divočiny. Dřevo se muselo dostat do širokých údolí. Budovaly se skluzy na vytěžené kmeny, nákladní lanovky, zařízení a cesty na plavbu dřeva, soutěsky, kanály, zajištěné cesty a lesní dráha. Lesní dělníci žili se svými rodinami v odlehlé vesnici Brunnbach – dostupné z Großramingu – a podél řek Enns a Steyr. Těžká bída, ponižování a rebelství vedly k pytláctví. V roce 1919 došlo k pytlácké bitvě u Mollnu, která si vyžádala pět obětí. Dnešní pytláci nestřílejí z nutnosti. Někteří »hrdinové« se s hloupou, samolibou zlobou snažili zabránit opětovnému usídlení rysa. To se nepodařilo, avšak malá populace medvědů v Severních vápencových Alpách je vyhubena.

Boj o Hintergebirge si naštěstí žádné oběti nevyžádal. Ani tento národní park by totiž neexistoval bez rozhodných a odvážných akcí občanské společnosti. V roce 1981 plánovala skupina VÖEST zřídit jako »zárodek« budoucího hospodářského rozvoje dělovou střelnici, vedení koncernu chtělo pro sebe a zvané hosty postavit lovecké chaty. Na loveckých večírcích se toho totiž hodně zařídí. Proti tomu se podařilo shromáždit

30 000 podpisů. Sotva tento mafiánský projekt zanikl, objevily se v květnu 1982 plány na výstavbu dvou akumulčních elektráren. V lednu 1983 připravila občanská skupina »Schützt das Hintergebirge« (»Chraňte Hintergebirge«) v Losensteinu první plány na národní park, poté se spojilo více než 40 organizací podporujících tuto myšlenku do pracovní skupiny Hintergebirge. Mediální odezva neustále rostla. Ve prospěch elektrárny se vyslovili politici, odbory a obchodní komory. V květnu 1983 pověřil Svaz ochrany přírody Rakouskou akademii věd vypracováním ekologicko-turistického posudku pod vedením Univ. Prof. Dr. Franze Wolkingera. V únoru byl prezentován politiky, avšak bez přizvání autorů studie. Obsah byl překroucen v opak, načež vědci zvážili právní kroky proti hornorakouskému hejtmanovi a předstoupili před veřejnost se skutečným obsahem. Publicista, mírový aktivista a futurolog Robert Jungk pořádá precizní, moudré přednášky a organizuje několika-denní »workshopy budoucnosti«, kterých se rovněž účastní. Díky němu si uvědomuji, jak je ochrana životního prostředí a aktivní, odvážná kultura odporu nezbytná – pro sociální, humánní a udržitelnou společnost.

Ein Lehrpfad erschließt den Rauriser Urwald. Übernachten kann man im Naturfreundehaus Neubau (2175 m), einer ehemaligen Unterkunft für Bergarbeiter. Weiter oben, beim Zittelhaus am Hohen Sonnblick (3106 m), das mit dem Observatorium⁴ verbunden ist, hatte ich einmal ein Riesenglück. An einem klaren Bergtag, kurz vor einem Wettersturz, sah ich die Berggipfel vieler Länder: im Norden deutlich den Traunstein in Oberösterreich und dahinter, an der Grenze zu Tschechien, ganz zart im Dunst und kaum mehr zu erkennen, den Böhmerwald. Von Ost nach West viele weitere Steirische, Kärntner, Tiroler und Salzburger Gipfel, der Triglav und der Mangart in Slowenien, der Montasch im Friaul und der Antelao in den Venezianischen Dolomiten.

1997 wird der *Nationalpark Kalkalpen*⁵ | *Národní park Vapencove Alpy* gegründet. Unser »Waldnationalpark« erstreckt sich auf einer Fläche von 208 km² über das Reichraminger Hintergebirge und das Sengsengebirge – nördlich des Hengstpasses, eingesäumt von den Tälern der Enns und der Steyr. Vom 12. Jahrhundert bis 1964 wurde Erz-, Kohle- und zuletzt Bauxit abgebaut. Bei dem abgekommenen Ort Weißwasser – den man von Unterlassa über die Mooshöhe (846 m) erreicht – finden sich Stolleneingänge, ein Knappenhaus, ein Verwaltungsgebäude und Mauerreste unter dem wuchernden Grün der Pestwurz- und Huf-lattichblätter als Relikte dieser Zeit.⁶

Forstwirtschaft gibt es seit dem 14. Jahrhundert, im 19. Jahrhundert nimmt sie massiv zu, benötigt man doch Holzkohle für die Schmelzöfen der Metallindustrie. »Wir haben den ganzen Tag gearbeitet und doch keinen Boden unter den Füßen gehabt,« beschreibt ein Holzknecht diese Zeit. Mehr noch als im Fällen der Bäume, liegt die Lebensgefahr in der Bringung des Holzes von den Bergflanken, Steilhängen und wasserreichen Schluchten dieser abgeschiedenen, zerklüfteten Wildnis. Das Holz muss hinaus in die weiten Täler. Holzriesen, Materialeilbahnen, Triftanlagen und -Steige, Klausen, Kanäle, Klettersteige und eine Waldbahn werden angelegt. Im abgelegenen Dorf Brunnbach – zugänglich von Großraming aus – sowie an Enns

Forstwirtschaft gibt es seit dem 14. Jahrhundert, im 19. Jahrhundert nimmt sie massiv zu, benötigt man doch Holzkohle für die Schmelzöfen der Metallindustrie.

Konflikty se nestále vyhrocovaly až do podzimu 1986. Petice Konrada Lorenze za referendum našla asi 350 000 příznivců, odvážní politici hrozili odchodem ze strany, akce proti projektu elektrárny byly stále častější, začaly nelegální stavební práce, ekologové obsadili staveniště, následovalo zatýkání a žaloby pro rušení držby, načež se ze solidarity přihlásilo více než 300 sympatizantů. Ministr životního prostředí Dr. Kurt Steyrer se navzdory stranické většině podepsal proti projektu elektrárny, zatímco hornorakouský zemský radní pro ochranu přírody oznámil, že o přírodní rezervaci nemá zájem. Tlak veřejnosti však stále rostl, opravovaly se staré zajištěné stezky a pohoří Hintergebirge se otevřelo pro šetrnou turistiku. Krajina orlů skalních, vysoké zvěře, tetřevů a tetřívků se stala chráněnou. Ve smíšených bukových lesích žije strakapoud bělohřbetý a s ním dalších 115 druhů ptáků, nejneobvyklejším hmyzem je až 8 cm dlouhý brouk tesařík alpský, žije zde 170 druhů obratlovců. Nejvýznamnějším zástupcem zvířecí říše je rys, největší divoká kočka Evropy.

Z Reichramingu otevírá cestu do hlavní oblasti potok Großer Bach. Velká propast (Große Schlucht) se starým tunelem lesní železnice a exponovanou zajištěnou stezkou byla kdysi ohniskem konfliktu, dnes by byla zatopena. Strmé stoupání vede přes Hochschlacht s vodopády a tůněmi na pohostinný vrchol Anlaufalm (987 m). Po dobré svačině následuje procházka přes alpské louky na vrchol Hochkogel (1157 m).

Sídlo společnosti národního parku v Mollnu poskytuje odborné znalosti i všeobecný přehled. Odtud vedou do hlavní oblasti dvě údolí. Trasa vede podél řeky Krumme Steyrling až k údolí Bodinggraben, kde začíná více či méně strmé stoupání na upravený vrchol Ebenforstalm (1105 m). Nad alpskými loukami se tyčí skalnaté vrcholy Trämpl (1424 m) a Alpstein (1443 m), které poskytují turistům nádherné výhledy. Názvy jako Feuerwald, Luchsboden, Geißlucke, Steinschlag a Langmoos svědčí o rozmanitosti tohoto horského světa.

Přes informační středisko národního parku Fischgasthof Dürnberger v Ramsau vede příjezdová cesta do vojenského výcvikového prostoru.⁷ Pokud to závěrečná doba dovolí, vede přes lavinové linie až k chatě Feichtauhütte (1360 m), samoobslužné chatě ÖAV. Může být přeplněná, proto je lepší se předem informovat. Na vrchol

und Steyr leben die Waldarbeiter mit ihren Familien. Schlimme Armut, Demütigungen und Widerstandsgeist führen zur Wilderei, 1919 kommt es zur Wildererschlacht von Molln, die fünf Todesopfer fordert. Die Wilderer heute schießen nicht aus purer Not. Mit dummer, selbstgerechter Bosheit versuchten einige »Helden« die Wiederansiedlung des Luchses zu verhindern. Das misslingt, die kleine Bärenpopulation der Nördlichen Kalkalpen aber wird ausgerottet.

Keine Opfer verursacht glücklicherweise der Kampf um das Hintergebirge. Denn auch diesen Nationalpark gäbe es nicht ohne entschlossenes wie mutiges Auftreten der Zivilgesellschaft. 1981 plant die VÖEST einen Kanonenschießplatz als »Keimzelle« für künftige wirtschaftliche Entwicklung, das Management des Konzerns plant Jagdhäuser für sich und geladene Gäste. Bei Jagdgesellschaften wird viel besprochen. 30 000 Unterschriften werden dagegen gesammelt. Kaum ist dieses mafiose Projekt gestorben, tauchen im Mai 1982 Pläne für zwei Speicherkraftwerke auf. Im Jänner 1983 erarbeitet die Basisgruppe »Schützt das Hintergebirge« in Losenstein erste Pläne für einen Nationalpark, daraufhin schließen sich über 40 Organisationen, die diese Idee unterstützen, zur Arbeitsgemeinschaft Hintergebirge zusammen. Das Medienecho wird größer. Politik, Gewerkschaften und Kammern sprechen sich für das Kraftwerk aus. Im Mai 1983 gibt der Naturschutzbund der Österreichischen Akademie der Wissenschaften den Auftrag, ein ökologisch-touristisches Gutachten unter Leitung von Univ. Prof. Dr. Franz Wolkingner zu erstellen. Im Februar wird es von Seiten der Politik vorgestellt, allerdings ohne die Verfasser der Studie einzuladen. Der Inhalt wird ins Gegenteil verdreht, woraufhin die Wissenschaftler rechtliche Schritte gegen den LH von Oberösterreich erwägen und mit dem tatsächlichen Inhalt an die Öffentlichkeit gehen. Der Publizist, Friedensaktivist und Zukunftsforscher Robert Jungk hält präzise, weise Vorträge und organisiert mit der Volkshochschule mehrtägige »Zukunftswerkstätten«, an denen auch ich teilnehme. Er lässt mich erkennen, wie sehr Umweltschutz und eine aktive, mutige Widerstandskultur unerlässlich ist – für eine soziale, humane, zukunftsfähige Gesellschaft.

Bis in den Herbst 1986 spitzen sich die Konflikte immer weiter zu. Das Konrad-Lorenz-Volksbegehren findet ca. 350 000

Sonntagsmauer (1497 m) se snadno dostanete pralesovitým stromovým porostem.

Výstup na Hoher Nock (nejvyšší horu Sengsengebirge, 1963 m) vede kolem smaragdově zelených jezer Feichtauseen. Panoramatický výhled na předhůří Alp na severu, národní park, vrcholky Ennstalských Alp na jihu a pohoří Totes Gebirge je skutečně úchvatný. Přes vrchol Gamsplan (1902 m) je možné sestoupit do kotliny Windischgarsten. Královskou túrou je vysokohorská stezka přes Hochsengs (1838 m) dolů k vodní nádrži Klauser Stausee. Tato dlouhá túra je panoramatická, ale také exponovaná, vyžaduje dobrou znalost hor, jistou chůzi a lze ji podniknout pouze za příznivého počasí. Ale stojí za to! Za jasné viditelnosti, když na podzim fouká jižní suchý vítr, je vidět od sousedního národního parku Gesäuse až k Ankogel v Národním parku Vysoké Taury a nad mlžným oparem centrální oblasti se tyčí kopce Šumavy.

Unterstützer, couragierte Politiker drohen mit Parteiaustritt, die Veranstaltungen gegen das Kraftwerksprojekt werden häufiger, illegale Bauarbeiten beginnen, der Bauplatz wird von Umweltschützern besetzt, Verhaftungen und Besitzstörungsklagen folgen, worauf sich über 300 Sympathisanten aus Solidarität selbst anzeigen. Der Umweltminister Dr. Kurt Steyrer unterschreibt wider die Parteiraision gegen das Kraftwerksprojekt, der OÖ Naturschutz-Landesrat verlautbart hingegen, dass er an einem Naturschutzgebiet nicht interessiert sei. Doch der öffentliche Druck wächst weiterhin, die alten Triftsteige werden repariert, das Hintergebirge für den sanften Tourismus erschlossen. Das Land der Steinadler, des Rotwilds, der Birk- und Auerhähne ist nun geschützt. In den Buchenmischwäldern lebt der Weißrückenspecht als eine von 115 weiteren Vogelarten, der bis zu 8 cm lange Alpenbock Käfer ist das außergewöhnlichste Insekt, 170 Wirbeltierarten sind hier beheimatet. Der Luchs, die größte Wildkatze Europas, ist das Botschaftertier.

Von Reichraming aus erschließt der Große Bach das Kerngebiet. Die Große Schlucht mit dem alten Waldbahntunnel und ihrem ausgesetztem Triftsteig war früher der Brennpunkt der Konflikte, heute wäre sie überflutet. Über den Hochschlacht mit seinen Wasserfällen und -Becken geht es steil bergauf zur gastfreundlichen Anlaufalm (987 m). Nach einer guten Jause spaziert man über die Almwiesen hinauf zum Hochkogel (1157 m).

Das Nationalparkhaus in Molln vermittelt Fachwissen wie Überblick. Zwei Täler führen von dort ins Kerngebiet. Der Krummen Steyring entlang geht es zum Bodinggraben, dort beginnen mehr oder weniger steile Anstiege zur gut bewirtschafteten Ebenforstalm (1105 m). Die Felsgipfel des Trämpl (1424 m) und des Alpsteins (1443 m) überragen die Almwiesen und beschenken den emsigen Wanderer mit großartiger Aussicht. Flurnamen wie Feuerwald, Luchsboden, Geißlucke, Steinschlag und Langmoos künden von der Vielfalt dieser Bergwelt.

Der Luchs (Lynx)

Rys (Lynx)

Der Smaragdkäfer (*Cetonia aurata*)
Zlatohlávek zlatý (*Cetonia aurata*)

*Národní park Gesäuse*⁸ o rozloze 120 km² existuje od roku 2002. Jeho vývoj byl naštěstí relativně bezkonfliktní. Již v roce 1889 byla založena Štýrská územní lesní správa, aby se zabránilo spekulacím s půdou. Nově otevřená železnice korunního prince Rudolfa začíná totiž dopravovat uhlí do vysokých pecí v oblasti Eisenwurzen – milíře na dřevěné uhlí už dosloužily, les se stal bezcenným. Společnost Rakouská alpinská montánní společnost prodává většinu svých lesních porostů. Pro strmou a neprůjezdnou oblast v Ennskníe mezi Admontem a Hieflau, Sankt Gallenem a Johnsbachem se nenašel žádný vážný zájemce.

Za účelem zachování těchto lesů jako celku a zajištění práce a příjmů pro místní obyvatelstvo získala spolková země Štýrsko stávající zemské lesy za kupní cenu 1 363 000 zlatých. Více než 99% území národního parku bylo v jejím vlastnictví, pouze malý podíl tvořily veřejné vodní plochy nebo soukromý majetek.⁹

Již v roce 1913 se objevily první návrhy na vytvoření štýrské přírodní rezervace v Dolních Taurách, ale tyto plány ztroskotaly. V roce 1958 byly Gesäuse, přilehlé údolí řeky Enns a Salza Wildalpen vyhlášeny prvním přírodním chráněným územím v zemi. Na podzim roku 1997 založili angažovaní občané Spolek národního parku Gesäuse a vedli koordinovanou kampaň za národní park. Následující rok se Ochranná asociace národního parku Gesäuse snaží realizaci projektu zabránit. Příkladný úspěch již existujících rakouských národních parků však usnadnil rozhodnutí štýrského parlamentu, aby přijal zákon o národních parcích.

Výškový rozdíl od nejnižšího bodu soutěsky Ennsschlucht po nejvyšší vrchol monumentálních Ennstalských Alp, Hochtor (2369 m), je 1879 metrů. Divoce rozeklané, průlomové údolí divoké řeky Enns, Gesäuse, dalo národnímu parku svůj název. Tento nezkratný vodní tok hučí hluboko v údolí, šumí kolem balvanů, které spadly do údolí, podemílá skaliska vyhlodaných břehů a usazuje sedimenty v mělčích oblastech. Zde se v přítomí daří původním

Der Alpenbockkäfer (*Rosalia alpina*)

Tesařík alpský (*Rosalia alpina*)

V mrtvých ramenech toku žijí žáby, ropuchy, mloci a užovky, na slunných šterkových lavicích vyhlodaných břehů hnízdí mimořádně vzácný pisík obecný.

lužním lesům, kapradinám, popínavým rostlinám a mrtvému dřevu. V mrtvých ramenech toku žijí žáby, ropuchy, mloci a užovky, na slunných šterkových lavicích vyhlodaných břehů hnízdí mimořádně vzácný pisík obecný. Na klidnějších březích se ve vratných vodách odrážejí bujné vrbové keře a světlé vápencové skály pohoří Gesäuse. K odpočinku v Lettmairau vás zve Weidendom (Vrbový dům), informační stánek a příjemné posezení. Přes řeku Enns vede most k železniční stanici Johnsbach, odkud vede do Johnsbachu divoké údolí s obrovskými suťovými kužely a bizarními skalními jehlami. Zde a v bočních údolích, která se táhnou smrkovými, jedlovými a bukovými lesy až k alpským loukám, se zachovalo mnoho endemitů, tedy živočichů a rostlin, kteří se na celém světě vyskytují jen na omezeném území. Gesäuse je domovem většiny rakouských endemických druhů. Jedním z nich je hvozdík pěrítý. Typickým zástupcem živočišné říše je nádherný tesařík alpský.

V místě, kde se dno údolí mírně rozšiřuje, se nachází lesnická osada Gstatterboden (570 m). Najdete zde centrum národního parku s výstavními prostory, malým knihkupectvím a kavárnou. Přes Weißenbachgraben a Niederscheibenalm vede trasa na severovýchod k chatě Ennstaler Hütte (1544 m) s místní divokou horou Tamischbachturm (2035 m). Na jihu vede dobře zajištěná via ferrata kolem vodopádu Wasserfallweg, která míří strmě vzhůru původním suťovým lesem k chatě Heßhütte (1699 m).

Exponovaná ferrata Josefinensteig vede na Hochtor, snadnější pro výstup je Zinödl (2191 m). Sestoupit můžete osamělým údolím Sulzkartal s jezerem Sulkarsee do oblasti Hieflau nebo přímo dolů do Johnsbachu. Statky v horské vesnici Johnsbach jsou roztroušeny mezi loukami a pastvinami. Nenáročná okružní turistická trasa vedou k soutěškám, vodopádům, mokřadním biotopům a přes alpské louky poseté květy až k chatě Mödlingerhütte – s dalekým výhledem na tyto nádherné hory.

V Severních vápencových Alpách se nachází mnoho dalších přírodních rezervací: *Salzatal, oblast divočiny Dürrenstein s pralesem, přírodní park Ötscher – Tormäuer, přírodní rezervace Steirische*

Über die Nationalpark-Infostelle beim Fischgasthof Dürnberger in der Ramsau führt ein Fahrweg zum Truppenübungsplatz. Wenn es die Sperrzeiten erlauben, geht es über Lawenstriche hinauf zur Feichtauhütte (1360 m), einer Selbstversorgerhütte des ÖAV. Sie kann überlaufen sein, besser man erkundigt sich zuvor. Durch urwaldähnlichen Baumbewuchs erreicht man leicht die Sonntagsmauer (1497 m).

Der Aufstieg zum Hohen Nock (mit 1963 m der höchste Berg des Sengengebirges) führt an den smaragdgrünen Feichtauseen vorbei. Die Rundschau über das nördlich gelegene Alpenvorland, den Nationalpark, die im Süden gelegenen Gipfel der Ennstaler Alpen und das Tote Gebirge ist einfach atemberaubend. Über den Gamsplan (1902 m) kann man ins Windischgarstener Becken absteigen. Eine Königstour ist der Höhenweg über den Hochsengs (1838 m) hinab zum Klausner Stausee. Diese lange Wanderung ist so aussichtsreich wie exponiert, erfordert Bergerfahrung, Trittsicherheit und darf nur bei gutem Wetterbericht unternommen werden. Aber sie lohnt! Bei klarster Sicht, wenn im Herbst der Föhnwind weht, sieht man vom benachbarten Nationalpark Gesäuse bis zum Ankogel im Nationalpark Hohe Tauern, über dem Dunst des Zentralraumes blicken die Hügel des Böhmerwaldes herüber.

Der 120 km² große *Nationalpark Gesäuse*⁸ besteht seit dem Jahr 2002. Seine Genese verläuft glücklicherweise relativ konfliktfrei. Bereits 1889 werden, um Bodenspekulationen zu vermeiden, die Steiermärkischen Landesforste gegründet. Denn die neueröffnete Kronprinz Rudolf Bahn beginnt Steinkohle zu den Hochöfen der Eisenwurzeln zu transportieren – die Holzkohlenmeiler haben ausgedient, der Wald ist wertlos geworden. Die Alpine-Montangesellschaft verkauft den Großteil ihrer Waldungen. Für das steile, unwegsame Gebiet im Ennsknie zwischen Admont und Hieflau, Sankt Gallen und Johnsbach findet sich kein seriöser Käufer.

Um diese Wälder als Einheit zu erhalten und der einheimischen Bevölkerung Arbeit und Einkommen zu sichern, erwirbt das Land Steiermark die heutigen Landesforste zum Kaufpreis von 1 363 000 Gulden. Über 99% der Nationalparkfläche stehen in deren Eigentum, nur geringe Anteile sind Öffentliches Wassergut oder Privatbesitz.⁹

Eisenwurz s Hochschwabem a další. Vídeň odtud získává čerstvou pramenitou vodu.

Po dobu 40 let zde opět žili medvědi hnědí, kteří byli vyhubeni v 19. století. Populace medvědů, která se vyvinula z »ötscherských medvědů«, kteří samostatně migrovali od roku 1972 a ze znovu usídlených jedinců, je od roku 2011 vyhubena. Lov je od prvopočátku součástí lidského dědictví, jen málo lovců jsou nesnášenliví, ješitní chlápci prahnoucí po trofejích. Právě ti však způsobují škody a ovlivňují pověst myslivosti. Zkušení a ekologicky smýšlející myslivci si již dávno uvědomili, že obezřetné hájení životního prostředí je základním předpokladem pro zdravý a druhově bohatý stav zvěře. »Pokračující ztráta a zhoršování životního prostředí nevyhnutelně vedou k »přezvěření«, a to i v případech, že stavy zvěře zůstanou konstantní, což neprospívá ani zvěři, ani lovu.

Moderní pojetí hájení zvěře zahrnuje také odpovídající akceptaci velké migrující škodné zvěře, nejen běžný lov škodné za účelem zvýšení a zajištění stavu lovecky využitelné zvěře. Touto akceptací rozhoduje myslivec o osudu velké škodné zvěře, a tím i o rozmanitosti druhů na svém území. Na základě jeho chování v tomto ohledu ho posuzuje nelovecká veřejnost. Několik myslivců stále zastává názor, že kvůli nedostatku velkých predátorů musí regulovat stav spárkaté zvěře – pokud se lokálně objeví rys, vlk nebo medvěd, je okamžitě považován za konkurenta v boji o kořist. Tím samozřejmě trpí věrohodnost argumentace všech myslivců.«¹⁰

Opustíme nyní chráněné alpské oblasti a obraťme svůj pohled daleko na východ, do Panonské pánve. Přeshraniční *Národní park Nezdiderské jezero (Nationalpark Neusiedler See–Seewinkel)*¹¹ existuje od roku 1993. Rakouská část má rozlohu 97 km², maďarský *park Fertő-Hanság Nemzeti* 236 km². Panonská pánev je rozsáhlá sedimentární pánev, jejíž mořské a brakické uloženiny o mocnosti až 8 km vznikly převážně během probíhajícího období propadu v neogénu (před 23,03-2,588 miliony let). Malá dunajská nížina je nejzápadnější částí euroasijského stepního pásu, rozsáhlého vegetačního pásma, které se táhne až do Mongolska.

Nezdiderské jezero a jezírka Seewinkel jsou typická stepní jezera. S výjimkou Wulky nemá téměř žádné přítoky a ani žádný přirozený odtok. K vyschnutí jezera stačí několik horkých let s

Bereits 1913 gibt es erste Vorschläge zur Schaffung eines steirischen Naturschutzparks in den Niederen Tauern, jedoch diese Pläne scheitern. 1958 werden das Gesäuse, das anschließende Ennstal und das Wildalpener Salztal zu den ersten Naturschutzgebieten des Landes erklärt. Im Herbst 1997 gründen engagierte Bürger den Verein Nationalpark Gesäuse, um sich gut koordiniert für den Nationalpark einzusetzen. Im Jahr darauf will die Schutzgemeinschaft Nationalpark Gesäuse das Projekt verhindern. Aber die beispielhafte Erfolgsgeschichte der bereits bestehenden österreichischen Nationalparks erleichtert dem steirischen Landtag die Entscheidung, das Nationalparkgesetz zu beschließen.

1879 m beträgt der Höhenunterschied vom tiefsten Punkt der Ennsschlucht bis zum höchsten Gipfel der monumentalen Ennstaler Alpen, dem Hochtor (2369 m). Das wild zerklüftete Durchbruchstal des reißenden Wildflusses Enns, das Gesäuse, verleiht dem Nationalpark seinen Namen. Tief im Tal tost dieses ungezähmte Gewässer, umbraust schäumend die zu Tal gestürzten Felsblöcke, unterspült die Klippen der Zehrufener, lagert in den flacheren Bereichen Sedimente ab. Dort gedeihen urwüchsige Auwälder, Farne, Schlingpflanzen, Todholz im Dämmerlicht. In den Altwässern leben Frösche, Kröten, Unken und Ringelnattern, auf den sonnigen Schotterbänken der Nährufener brütet der äußerst seltene Flussuferläufer. Üppiges Weidengebüsch und der helle Kalkfels der Gesäuseberge spiegeln sich im Kehrwasser der ruhigeren Uferbereiche. Ein Weidendom, ein Infostand und einladende Sitzgelegenheiten laden zur Rast in der Lettmairau. Die Brücke zum Johnsbacher Bahnhof spannt sich dort über die Enns, ein wildes Tal mit riesigen Geröllhalden und bizarren Felsnadeln führt von dort nach Johnsbach. Hier und in den Seitentälern, die sich durch Fichten-, Tannen- und Buchenwäldern bis zu den Almwiesen hinaufziehen, haben viele Endemiten – das sind Tiere und Pflanzen, die weltweit nur in einem begrenzten Lebensraum vorkommen, überlebt. Das Gesäuse beherbergt die meisten endemischen Arten Österreichs. Die Zierliche Federnelke ist eine von ihnen. Der prachttvolle Alpenbock Käfer ist das Botschaftertier.

In den Altwässern leben Frösche, Kröten, Unken und Ringelnattern, auf den sonnigen Schotterbänken der Nährufener brütet der seltene Flussuferläufer.

malým množstvím srážek. Dno jezera se nachází 113 m nad hladinou Jaderského moře a je nejnižší položeným místem v Rakousku. Střed jezera o délce 36 km je v důsledku zemského zakřivení vyklenutý o 27 m oproti severnímu a jižnímu břehu.¹² Průměrná hloubka Neziderského jezera je pouze 1,5 m, plocha jezerní pánve je 320 km²,

Neziderské jezero a jezírka Seewinkel jsou typická stepní jezera.

z toho 178 km² je zarostlých rákosím, zbytek je otevřená voda. Za těchto podmínek hrají ve vodní bilanci hlavní roli průtoky podzemní vody, srážky a odpar. V průměrných letech se z jezera vypaří veškerá voda, v suchých letech

o 50 % více. Od konce poslední doby ledové, kdy se pánev jezera opět naplnila vodou, vyschlo pravděpodobně více než stokrát; v 18. a 19. století vyschlo jezero čtyřikrát, naposledy v letech 1864–1870.

Ve vodě Neziderského jezera jsou rozpuštěny soli, v jezírkách mohou dosahovat vysokých koncentrací. Při poklesu hladiny vody se tvoří bílé výkvěty sodného sněhu a krystalky Glauberovy, hořké a kuchyňské soli.

Všechny tyto faktory mají za následek jedinečnou biologickou rozmanitost různých ekosystémů: jezera, rákosový pás, Seewinkel s přibližně 50 zachovalými slanými jezírky a pusta. Vzácné slanomilné rostliny – halofyty, jako je hvězdnička slanistá, slanorožec a řeřicha solná, se dokonale přizpůsobily alkalickým půdám a nepotřebují téměř žádný humus. Ideální podmínky pro život zde nacházejí vodomilovití, plži, obojživelníci a plazi, ale i drobní savci, například syseľ. To se líbí vodním ptákům a dravcům. Nikde jinde ve střední Evropě nenajdete tak bohatý ptačí život! Na pastvinách můžete vidět procházet se čápa bílého. Stepní pastviny vznikly extenzivním spásáním, která trvá již mnoho staletí. Maďaři sem přivezli svůj stepní skot, prasata plemene Mangalica, koně Przewalského a bílé osly, kteří jsou nyní znovu vypouštěni na pastviny.

V rákosovém pásu hnízdí četní zpěvaví ptáci, rackové, volavky a kolpíci. V jezerech Zicksee se brodí tenkozobci. Na solných půdách hledají potravu kulíci mořští a po kořisti se prohánějí vzácní draví ptáci, jako jsou luňáci červení, luňáci hnědí a orli mořští. Na jaře, kdy zde stěhovaví ptáci odpočívají na svých dlouhých letech z Afriky do Skandinávie, je zde opravdu živo. Na podzim zde takto setrvá 35 000 hus. K jezeru se ojedinele dostaví také jeřábi a

Wo sich der Talboden etwas erweitert, liegt der Waldarbeiterort Gstatterboden (570 m). Dort befindet sich das Nationalparkzentrum mit Schauräumen, einer kleinen Buchhandlung und einem Café. Durch den Weißenbachgraben und die Niederscheibenalm geht es nordöstlich hinauf zur Ennstaler Hütte (1544 m) mit ihrem Hausberg, dem wilden Tamischbachturm (2035 m). Im Süden zieht der Wasserfallweg – ein gut gesicherter Klettersteig – durch einen urweltlichen Schluchtwald steil hinauf zur Heßhütte (1699 m).

Exponiert führt der Josefinensteig auf das Hochtor, leichter zu besteigen ist der Zinödl (2191 m). Absteigen kann man durch das einsame Sulzkaratal mit seinem Sulkarsee in die Gegend von Hieflau, oder direkt hinab nach Johnsbach. Die Bauernhöfe des Bergsteigerdorfes Johnsbach liegen verstreut zwischen Wiesen und Weiden. Gemütliche Rundwanderwege führen zu Klammern, Wasserfällen, Feuchtbiotopen und über die blumenreichen Almwiesen hinauf zur Mödlingerhütte – mit weiter Aussicht auf dieses grandiose Gebirge.

Viele weitere Naturschutzgebiete gibt es in den Nördlichen Kalkalpen: Das *Salzatal*, das *Wildnisgebiet Dürrenstein* mit seinem Urwald, der *Naturpark Ötscher – Tormäuer*, das *Naturschutzgebiet Steirische Eisenwurz* mit dem Hochschwab, um nur einige zu nennen. Von dort bezieht Wien sein frisches Hochquellwasser.

Über 40 Jahre lang lebten hier wieder die Braunbären, nachdem sie im 19. Jahrhundert ausgerottet worden waren. Der Bärenbestand, der sich aus den seit 1972 selbstständig zugewanderten »Ötscherbären« und den wieder angesiedelten Exemplaren entwickelt hat, ist seit 2011 erloschen. Die Jagd ist von Anfang an Teil des menschlichen Erbes, nur wenige Jäger sind trophäensüchtige, unduldsame, eitle Kerle. Doch gerade diese richten Schaden an und beeinträchtigen den Ruf der Jagd. Erfahrene und ökologisch interessierte Jäger haben längst erkannt, dass umsichtige Lebensraumhege die wesentliche Voraussetzung für gesunden und artenreichen Wildbestand ist. »Anhaltender Lebensraumverlust und -verschlechterung führen auch bei gleichbleibenden Wildständen unweigerlich zu einer »Überhege«, die weder den Wildtieren noch der Jagd Vorteile bringt.

Zu einem zeitgemäßen Hegeverständnis zählt auch die entsprechende Akzeptanz des zuwandernden Großraubwildes, nicht

plameňáci. Je neuvěřitelné, jak blízko se k těmto zvířatům můžete dostat, i když se držíte na stezkách. Když bylo mé dceři pět let, spatřila za vrbou ve strnulém, vzpřímeném maskovacím postoji bukače velkého. Byla opravdu nadšená a pyšná, když jsem jí řekl, jak vzácný je tento plachý pták a že i já ho nyní vidím poprvé.

Večer nesmí chybět čerstvá ryba a dobré víno v dobré restauraci, další den si je třeba užít nádherný výhled na pásmo rákosí a kolonie kolpíků (typických zástupců živočichů národního parku) z bývalých strážních věží, které jsou nyní rozhlednami, v maďarské části národního parku. Vždy to stojí za to – i pro děti, zámek Esterházy v nejkrásnějším barokním stylu a rozsáhlý zámecký park Fertöd, stejně jako osamělý, klasicistní vyhlídkový pavilon s fantastickým výhledem na pastviny, rákosí a jezero na terase nad Fertöbozem. Ohromující pohled do vrstev mořských sedimentů lze nalézt v labyrintech, jeskyních a jámách kamenolomu Fertörakos|Kroisbach. Na cestě do Mörbische, těsně před hranicemi, se nachází zachovalá Mithrasova svatyně z římských dob.

Jak vznikl tento národní park? Tím, co spustilo první snahy o ochranu přírody, byla fascinace, kterou oblast Nezdiderského jezera se svou biodiverzitou vyvolávala u vědců a studentů. Jednou z prvních publikací je »Der abgetrocknete Boden des Neusiedler Sees« (Moser, 1866). V roce 1947 přebírá iniciativu na ochranu biotopů *Rakouský svaz ochrany přírody* v čele s Dr. Machuroou. Rok 1963 je rokem vzniku Světového fondu ochrany přírody *WWF Rakousko* v Apetlonu: zde se zainteresovaní ochránci přírody angažují za zachování posledních velkých obecních pastvin, což vedlo k pronájmu těchto ploch prostřednictvím WWF. Dnes se za účelem ochrany oblasti platí majitelům pozemků, zejména nadaci Esterházy, ročně statisíce eur.

Dobře si vzpomínám na 14. říjen 1978, 26. rakouský den ochrany přírody pod heslem »Národní park Nezdiderské jezero – vzor mezivládní spolupráce« v Mattersburgu na podzim 1978. Konal se tři týdny před prvním rakouským referendem proti Zwentendorfu. V té době jsem se setkal s nejvýznamnějšími ekologickými aktivisty, etology, biology, lékaři, ekology, fyziky a evolučními epistemology. Seděl jsem u jednoho stolu s Konradem Lorenzem, Antalem Festicsem, Otto Königem, Alfredem Tisserandem, Berndem Lötschem, Wolfgangem Krompem, Peterem Weishem a Rupertem Riedlem

nur die gängige Raubwildbejagung zwecks Erhöhung und Sicherung der Bestände jagdlich nutzbringender Wildtiere. Der Jäger entscheidet durch seine Akzeptanz über das Schicksal des Großraubwildes und somit über die Artenvielfalt in seinem Revier. Er wird auf Grund seines diesbezüglichen Verhaltens von der nicht-jagenden Bevölkerung beurteilt. Von einigen wenigen Jägern wird immer wieder die Ansicht vertreten, mangels Anwesenheit des Großraubwildes regulierend in die Schalenwildbestände eingreifen zu müssen – taucht dann lokal der eine oder andere Luchs, Wolf oder Bär auf, wird er sofort als Beutekonkurrent gesehen. Da leidet natürlich die Glaubwürdigkeit der Argumentation aller Jäger.«¹⁰

Wir verlassen nun die alpinen Schutzgebiete und richten unseren Blick weit nach Osten, in die Pannonische Tiefebene. Seit 1993 existiert der grenzüberschreitende *Nationalpark Neusiedlersee-Seewinkel*¹¹. Der österreichische Anteil erstreckt sich über eine Fläche von 97 km², der ungarische *Fertő-Hanság Nemzeti Park* über 236 km². Die Pannonische Tiefebene ist ein großes Sedimentbecken, dessen bis zu 8 km mächtigen Meeres- und Brackwasserablagerungen hauptsächlich während einer andauernden Senkungsperiode im Neogen (vor 23,03–2,588 Millionen Jahren) gebildet wurden. Die Kleine Ungarische Tiefebene ist der westlichste Teil des eurasischen Steppengürtels, einer riesigen Vegetationszone, die sich bis in die Mongolei erstreckt.

Der Neusiedler See und die Lacken des Seewinkels sind typische Steppenseen. Zuflüsse gibt es außer der Wulka kaum, natürliche Abflüsse gar nicht, ein paar heiße, niederschlagsarme Sommer genügen, um den See austrocknen zu lassen. Mit 113 m über der Adria ist der Seeboden die tiefste Stelle Österreichs. Bei einer Länge von 36 km ist die Seemitte infolge der Erdkrümmung gegen das Nord- und Südufer um 27 m aufgewölbt. Die durchschnittliche Tiefe des Neusiedlersees beträgt lediglich 1,5 m, die Oberfläche des Seebeckens immerhin 320 km², 178 km² davon sind verschliffen, der Rest ist offene Wasserfläche. Bei diesen Bedingungen spielen naturgemäß Grundwasserströme, Niederschlag und Verdunstungsmenge die Hauptrolle im Wasserhaushalt. In durchschnittlichen Jahren verdunstet

Der Neusiedler See und die Lacken des Seewinkels sind typische Steppenseen.

a napjatě jsem poslouchal. Ve svých 18 letech jsem intenzivně vnímal, že se právě píše historie. Po přednáškách jsme šli do hospody. Tam se vedly rovnocenné rozhovory, protože všem nám společně šlo o jediné, o život na této planetě. Vedly se ostré diskuse, otevřeně se vyjadřovaly kontroverzní názory – s ironií, humorem, chytáním za slovo, pomrkáváním. Docela nás to pohltilo! Pak jsme si znovu připili na zdraví!

V Mattersburském manifestu jsme se zabývali rostoucím tlakem v důsledku využívání osidlováním, zemědělstvím a cestovním ruchem, usnesli jsme se na potřebě přeshraničního plánování národních parků. Druhý den se konaly výlety do Sandecku, kam se jezdí na lodích k jezeru Silbersee, které se nachází v blízkosti železné opony. O deset let později pověřila burgenlandská zemská vláda pracovní komisi konkrétními

die gesamte Wassermenge des Sees, in trockenen Jahren um 50 % mehr. Seit sich das Seebecken gegen Ende der letzten Eiszeit wieder mit Wasser gefüllt hat, dürfte es über hundertmal trocken gefallen sein, im 18. und 19. Jahrhundert ist der See viermal ausgetrocknet, zuletzt von 1864 – 1870.

Im Wasser des Neusiedlersees sind Salze gelöst, in den Lacken können sie hohe Konzentrationen erreichen. Wenn der Wasserstand sinkt, bilden sich weiße Ausblühungen von Sodaschnee sowie Glauber- Bitter- und Kochsalzkristalle.

Aus all diesen Faktoren ergibt sich die einzigartige Biodiversität der unterschiedlichen Ökosysteme: See, Schilfgürtel, der Seewinkel mit den ca. 50 erhalten gebliebenen Lacken und die Puszta. Seltene Salzliebende Pflanzen – Halophyten wie die Pannonische Salzaster, der Queller und die Salzkresse haben sich den alkalischen Böden perfekt angepasst und benötigen kaum Humus. Wasserkäfer, Schnecken, Amphibien und Reptilien finden hier ideale Lebensbedingungen, kleine Säugetiere wie das Ziesel ebenso. Das freut die Wasservögel und Beutegreifer. Nirgendwo sonst im Mitteleuropa ist die Vogelwelt reichhaltiger! Auf den Weideflächen spaziert der Weisstorch, die Steppenrasen sind durch extensive Beweidung, die seit vielen Jahrhunderten währt, entstanden. Die Magyaren brachten ihre Steppenrinder mit, Mangalitza-Schweine, Przewalski-Pferde und Weiße Barockesel sind jetzt wieder angesiedelt, um die Weideflächen zu erhalten.

Im Schilfgürtel brüten zahlreiche Singvögel, Möwen, Reiherarten und Löffler. In den Zickseen waten die Säbelschnäbler. Seeregenpfeifer suchen auf den Salzböden nach Nahrung, seltene Greifvögel wie Weihen, Milane und Seeadler streifen um Beute. Wenn im Frühjahr dazu auch noch die Zugvögel Rast einlegen – auf ihren weiten Flügen von Afrika nach Skandinavien, herrscht buntes Leben. Im Herbst ist Gänsestrich, 35.000 Tiere rasten hier, selbst Kraniche und Flamingos haben sich schon vereinzelt umgesehen am See. Es ist unglaublich, wie nahe man diesen Tieren kommt, auch

Der Seeadler (*Haliaeetus albicilla*)

Orel mořský (*Haliaeetus albicilla*)

přípravnými pracemi pro národní park, který byl poté otevřen v roce 1993.

Největší souvislá, ekologicky značně nedotčená lužní krajina ve střední Evropě je od roku 1996 chráněna jako *Národní park Dunajské luhy (Nationalpark Donauauen)*¹³. Dvě třetiny z celkové rozlohy 96 km² tvoří lužní lesy, o zbytek se dělí louky a vodní plochy. Dunaj má díky své téměř neomezené dynamice toku charakter horské řeky. Každoroční záplavy ničí život a zároveň jsou životně důležité, protože zásobují půdu živinami a utvářejí krajinu. Strmé břehy, šterkové a písčité lavice na ostrovech a březích, vedlejší ramena, mrtvá ramena a tůně, lužní lesy, louky a stepní pahorkatiny vytvářejí rozmanitá životní prostředí s bohatou biologickou rozmanitostí. Půdu pokrývá rozmanitá zeleň více než 800 druhů vyšších rostlin. Spolu s množstvím vodních rostlin jsou domovem pro bohatou faunu suchozemských i vodních bezobratlých živočichů. Tuto divočinu mezi Vídní a Bratislavou oživuje 60 druhů ryb, 8 druhů plazů a 13 druhů obojživelníků, přes 30 druhů savců a 100 druhů hnízdivých ptáků. Typickým zástupcem živočišné říše je želva bahenní.

Jednou z mnoha výsad Vídně je určitě to, že se nachází mezi kopci Vídeňského lesa, vinicemi na Kahlenbergu a Bisambergu a »zelenou divočinou na velké řece«.¹⁴ Pravděpodobně právě toto sousedství vedlo k obrovské angažovanosti za národní park, které bylo rázně podpořeno venkovským obyvatelstvem: »Ve středu v šest hodin ráno začala 600členná úderná jednotka vídeňské policie vyklízet Stopfenreuther Au a brutálně rozpoutala obávanou bitvu proti 1000 ekologů. Bili, kopali a shazovali ženy a děti, muže do příkopů, strhávali novináře na zem a vytrhávali filmy z kamer. Nasazení byli také četníci – s menší zuřivostí. Jeden z policistů na protest symbolicky opustil policejní řady.«¹⁵

Lékařům byl zakázán přístup k evidentně zraněným. Zmatení a zoufalství z této operace však brzy vystřídala jistota. »Prohráli,« říká jeden z novinářů, »to nemohou ustát.« Večer se ve Vídni konala spontánní demonstrace 40 000 lidí a vládě nezbylo nic jiného než vyhlásit vánoční příměří. Poté následovala pauza na rozmyšlenou, která nakonec trvala deset let. Elektrárna Hainburg se navzdory vládnímu usnesení nepostavila.¹⁶

wenn man auf den Wegen bleibt. Als meine Tochter fünf Jahre alt war, entdeckte sie eine Rohrdommel in erstarrter, gestreckter Tarnstellung hinter einem Weidenbaum. So richtig erfreut und stolz war sie, als ich ihr erzählte, wie selten dieser scheue Vogel sei, und dass auch ich ihn gerade zum ersten Mal sehe.

Am Abend dann frischer Fisch und feiner Wein in einem guten Gasthaus, Tags darauf großartige Blicke auf den Schilfgürtel und die Löfflerkolonien (dem Botschaftertier des Nationalparks) von den ehemaligen Wachtürmen, die jetzt Aussichtswarten sind, im ungarischen Teil des Nationalparks. Immer lohnend – auch für Kinder, das Esterhazy-Schloss im prunkvollsten Barock und der ausgedehnte Schlosspark von Fertőd sowie die einsame, klassizistische Gloriette mit fantastischer Aussicht über Weiden, Schilf und See auf einer Terrasse oberhalb von Fertöboz. Überwältigenden Einblick in die maritimen Sedimentschichten findet man in den Labyrinth, Grotten und Kavernen des Sandsteinbruchs von Fertőrákos | Kroisbach. Auf dem Weg nach Mörbisch liegt kurz vor der Grenze ein gut erhaltener Mithrastempel aus der Römerzeit.

Wie kommt es zu diesem Nationalpark? Auslöser für die ersten Naturschutzbemühungen ist die Faszination, die das Neusiedler See-Gebiet mit seiner Artenvielfalt auf Wissenschaftler und Studierende ausübt. »Der abgetrocknete Boden des Neusiedler Sees« (Moser, 1866), ist eine der ersten Publikationen. 1947 ergreift der *Österreichische Naturschutzbund* mit Dr. Machura die Initiative zum Schutz der Biotope. 1963 ist das Geburtsjahr des *WWF Österreich* in Apetlon: hier engagieren sich besorgte Naturschützer für die Erhaltung der letzten großen Hutweiden, was zur Anpachtung der betreffenden Flächen durch den WWF führt. Heute werden jährlich hunderttausende Euro an die Grundbesitzer bezahlt, um die Region zu schützen, vor allem an die Esterhazy-Stiftung.

Gut kann ich mich an den 14. Oktober 1978, den 26. Österreichischen Naturschutztag unter dem Motto »Nationalpark Neusiedler See – Modell zwischenstaatlicher Zusammenarbeit« in Mattersburg erinnern. Er findet drei Wochen vor der ersten österreichischen Volksabstimmung – jener gegen Zwentendorf – statt. Damals lerne ich einige der wichtigsten Umweltschutz-Aktivisten, Ethologen, Biologen, Ärzte, Ökologen, Physiker und evolutionären

Die Smaragdeidechse (*Lacerta viridis*)
Ještěrka zelená (Lacerta viridis)

Můj dobrý přítel Andreas Findig, který bohužel již zemřel, byl tehdy v centru dění. Brzy po této vzpouře vydal spolu s Güntherem Nenningem v nakladatelství Hannibal knihu »Die Schlacht der Bäume – Hainburg 1984«, do níž přispěli Paul Blau, Arik Brauer, Norbert Brezina, Horst Christoph, Marianne Enigl, Martin Fasan, Andre Heller, Peter Henisch, Friedensreich Hundertwasser, Robert Jungk, Walter Klier, Peter Kolba, Bernd Lötsch, Konrad Lorenz, Jörg Mauthe, Freda Meissner-Blau, Erwin Ringel, Peter Turrini, Karl Wagner, Karl Waber, Hans Weigel a Kurt Zukrigl.¹⁷ Kousek novodobé historie, který stojí za přečtení! Ukazuje, že rozumná řešení málokdy padají z nebe a že realizace ekologických a sociálních potřeb vyžaduje velkou dávku občanské odvahy, dobrého citu, interdisciplinárního vzdělání a solidárního jednání.

Erkenntnistheoretiker kennen. Mit Konrad Lorenz, Antal Festetics, Otto König, Alfred Tisserand, Bernd Lötsch, Wolfgang Kromp, Peter Weish und Rupert Riedl sitze ich an gemeinsamen Tischen, die Ohren weit geöffnet. Im Alter von 18 Jahren, habe ich die intensive Wahrnehmung, gerade an einer historischen Entwicklung mitzuwirken. Nach den Vorträgen gehen wir ins Wirtshaus. Dort finden die Gespräche auf Augenhöhe statt, sind wir doch alle gemeinsam engagiert für das Leben auf dieser Erde. Pointiert wird diskutiert, kontroverse Ansichten offen ausgesprochen – mit Ironie, Humor, verbalen Untergriffen, Augenzwinkern. Da kommt richtig Stimmung auf! Dann prosten wir uns wieder zu, zum Wohl!

Im Mattersburger Manifest thematisieren wir den zunehmenden Nutzungsdruck durch Siedlungen, Landwirtschaft und Tourismus, die Notwendigkeit einer grenzüberschreitenden Nationalparkplanung wird beschlossen. Tags darauf gibt es Exkursionen zum Sandeck, mit Booten in den Silbersee, knapp am Eisernen Vorhang. Zehn Jahre später beauftragt die Burgenländische Landesregierung einen Arbeitsausschuss mit konkreten Vorbereitungsarbeiten für den Nationalpark, der 1993 eröffnet wird.

Die größte zusammenhängende, ökologisch weitgehend intakte Aulandschaft Mitteleuropas ist seit 1996 als *Nationalpark Donauauen*¹³ geschützt. Die Gesamtfläche von 96 km² besteht zu zwei Dritteln aus Auwald, Wiesen- und Wasserflächen teilen sich den Rest. Der Donaustrom hat mit seiner nahezu unbeeinträchtigten Abflussdynamik den Charakter eines Gebirgsflusses. Die alljährlichen Hochwässer vernichten Leben und sind lebensnotwendig zugleich. Sie versorgen das Land mit Nährstoffen und formen die Landschaft. Steile Uferkanten, Schotter- und Sandbänke an Inseln und Ufern, Seitenarme, Altwässer und Tümpel, Auwald, Wiesen und steppenartige Heißländen schaffen eine Vielfalt an Lebensräumen mit ihrer reichen Biodiversität. Vielfältiges Grün von über 800 Arten höherer Pflanzen bedeckt die Böden. Mit den vielen Wasserpflanzen beherbergt es eine reiche Fauna land- und wasserlebender, wirbelloser Tiere. 60 Fischarten, 8 Reptilien- und 13 Amphibienarten, über 30 Säugetier- und 100 Brutvogelarten beleben diese Wildnis zwischen Wien und Pressburg | Bratislava. Die Europäische Sumpfschildkröte ist ihr Botentier.

Es ist ja eines der vielen Privilegien Wiens, zwischen den Hügeln des Wienerwaldes, den Weingärten am Kahlen- und Bisamberg und der »Grünen Wildnis am großen Strom«¹⁴ eingebettet zu sein. Wahrscheinlich hat diese Nachbarschaft zu dem massiven Engagement für den Nationalpark geführt, das von der Landbevölkerung tatkräftig unterstützt wurde: »Mittwoch, sechs Uhr früh, begann ein 600 Mann starkes Prügelkommando der Wiener Polizei die Stopfenreuther Au zu räumen und entfesselte brutal die befürchtete Schlacht gegen 1000 Umweltschützer. Sie knüppelten, traten und warfen Frauen und Kinder, Männer in Gräben, rissen Journalisten zu Boden und Filme aus den Kameras. Auch Gendarmen waren im Einsatz – weniger wütend. Einer der Beamten setzte ein Zeichen: Er quittierte aus Protest den Dienst.«¹⁵

Ärzten wird der Zutritt zu offensichtlich Verletzten untersagt. Doch Fassungslosigkeit und Verzweiflung über diesen Einsatz weichen bald einer Gewissheit. »Die haben verloren«, sagt ein Journalist, »das steh'n die nicht durch.« Am Abend findet in Wien eine spontane Demonstration von 40 000 Menschen statt, und der Regierung bleibt nichts anderes, als einen Weihnachtsfrieden zu verkünden. Diesem folgt eine Nachdenkpause, die schließlich zehn Jahre andauern soll. Das Kraftwerk Hainburg wird trotz eines Regierungsbeschlusses nicht gebaut.¹⁶

Mein guter inzwischen leider verstorbener Freund Andreas Findig ist damals mitten im Geschehen. Bald nach dieser Revolte gibt er mit Günther Nenning im Hannibal Verlag das Buch »Die Schlacht der Bäume – Hainburg 1984« heraus, mit Beiträgen von Paul Blau, Arik Brauer, Norbert Brezina, Horst Christoph, Marianne Enigl, Martin Fasan, Andre Heller, Peter Henisch, Friedensreich Hundertwasser, Robert Jungk, Walter Klier, Peter Kolba, Bernd Lötsch, Konrad Lorenz, Jörg Mauthe, Freda Meissner-Blau, Erwin Ringel, Peter Turrini, Karl Wagner, Karl Waber, Hans Weigel und Kurt Zukrigl.¹⁷ Ein lesenswertes Stück Zeitgeschichte! Es zeigt, dass sinnvolle Lösungen selten vom Himmel fallen, die Umsetzung

Erdkröte (*Bufo bufo*)

Ropucha obecná (*Bufo bufo*)

Než abych zde vyjmenovával rostliny a zvířata nebo líčil své osobní zážitky, nechám promluvit dva ze svých velkých učitelů:

“ vynořuje se mezi lekníny za zvuku žab
jak se říká do tepla večera z chladnější vody...
— H. C. Artmann¹⁸, 1921–2000

“ Když za horkého letního dne ležím na
ukrytých loukách, na zasněném rameni velké
řeky, jako krokodýl v bahně, v prastaré krajině, kde
ani nejmenší známka neukazuje na existenci
lidské civilizace, podaří se mi někdy učinit
zázrak, o který usilují největší orientální mudrci
jako o svůj nejvyšší cíl: aniž bych usnul, mé
myšlenky se rozplynou v okolní přírodě, čas
se zastaví, už nic neznamena, a když zapadne
slunce a večerní chlad mi připomene, že se
mám vrátit domů, nevím, zda uplynuly vteřiny
nebo roky. — Conrad Lorenz¹⁹, 1903–1989

Od tohoto místa patří tato kniha dvěma národním parkům na řece Dyji, *Národnímu parku Thayatal (Nationalpark Thayatal) a Národnímu parku Podyjí*, dále jen »*Národní parky Thayatal a Podyjí*«. Český *Národní park Podyjí*²⁰ má rozlohu 6260 hektarů, z toho 2220 hektarů tvoří jádrová zóna, 2260 hektarů zóna péče a 1780 hektarů vnější zóna. Založen byl v roce 1991, v roce 2000 na něj navázal rakouský *Národní park Thayatal*²¹. Rozkládá se na 1360 hektarech, z toho 1231 hektarů tvoří přírodní zóna, na 106 hektarech přírodní zóny s péčí jsou povoleny zásahy na ochranu ekosystému. Vnější zóna má rozlohu 23 hektarů.

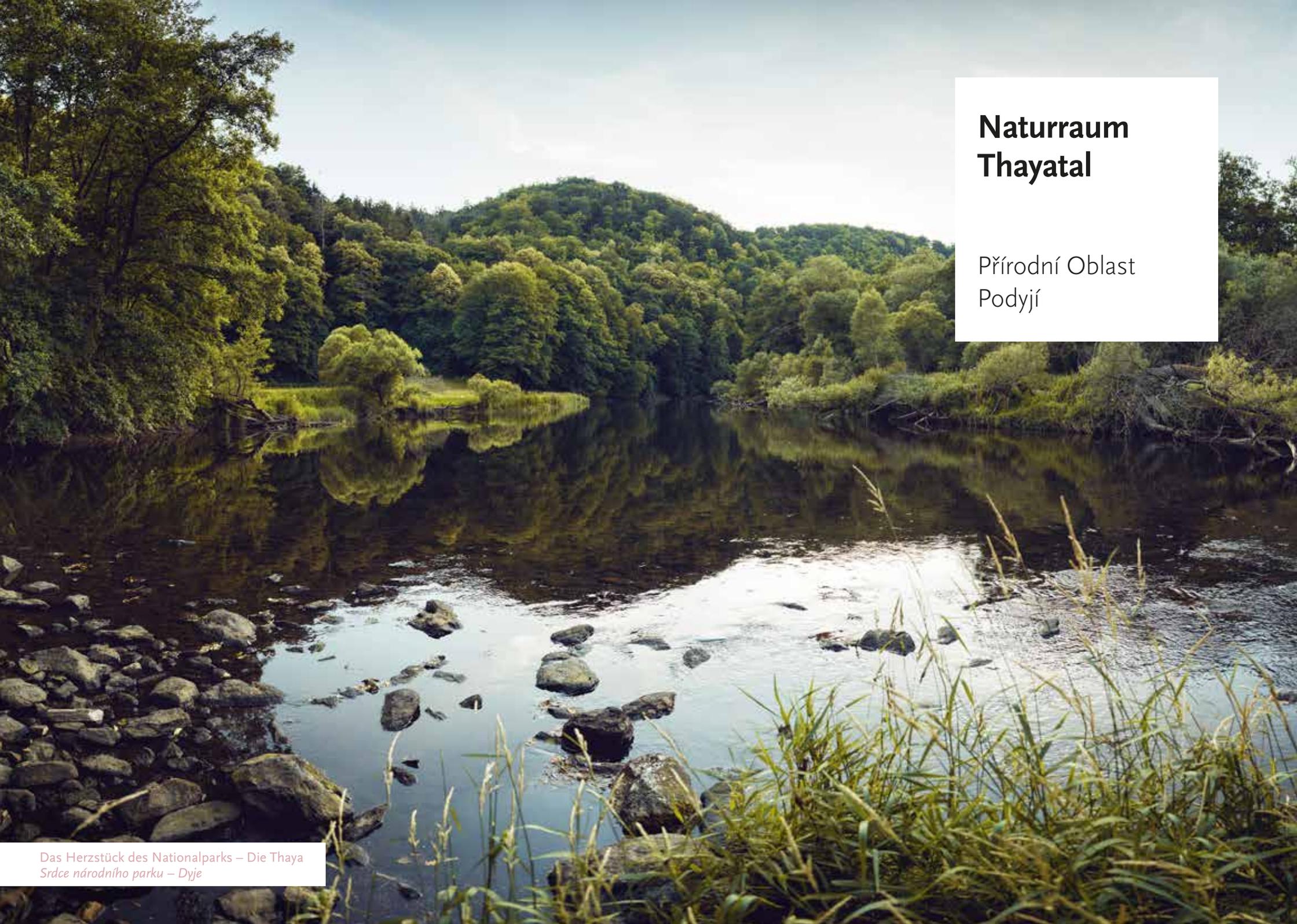
ökologischer und sozialer Notwendigkeiten viel Zivilcourage, gutes Gefühl, interdisziplinäre Bildung und solidarisches Handeln erfordern.

Lieber als an dieser Stelle Pflanzen und Tiere aufzuzählen oder persönliches Erleben zu schildern, lasse ich zwei meiner großen Lehrer sprechen:

“ auftaucht sie zwischen seerosen im
unisono der frösche
wie man sagt in die wärme des abends aus
kühlerem wasser — H. C. Artmann¹⁸, 1921–2000

“ Wenn ich an einem heißen Sommertag
tief in den Auen, an einem verträumten Arm
des großen Stromes wie ein Krokodil im
Schlamm liege, in einer Urlandschaft, in der
nicht das geringste Anzeichen auf die Existenz
menschlicher Zivilisation deutet, gelingt es mir
manchmal, ein Wunder zu vollbringen, das die
größten orientalischen Weisen als höchstes
Ziel anstreben: ohne dass ich etwa einschliefte,
löst sich mein Denken in der umgebenden
Natur auf, die Zeit steht still, sie bedeutet
nichts mehr, und wenn die Sonne sinkt, die
Abendkühle zur Heimkehr mahnt, weiß ich
nicht, ob Sekunden oder Jahre vergangen sind.
— Konrad Lorenz¹⁹, 1903–1989

Ab nun gehört den beiden Nationalparks an der Thaya, dem *Nationalpark Thayatal* und dem *Národní park Podyjí*, in der Folge kurz »*Nationalparks Thayatal & Podyjí*« genannt, dieses Buch. Der tschechische *Národní park Podyjí*²⁰ ist 6260 ha groß, 2220 ha sind Kernzone, 2260 ha Pflegezone und 1780 ha Außenzone. Er wird 1991 gegründet, im Jahr 2000 folgt der österreichische *Nationalpark Thayatal*²¹. Dieser umfasst 1360 ha, 1231 ha sind Naturzone, auf 106 ha Naturzone mit Management werden Eingriffe zum Schutz des Ökosystems gestattet. Die Außenzone beträgt 23 ha.

Naturraum Thayatal

Přírodní Oblast
Podyjí

Das Herzstück des Nationalparks – Die Thaya
Srdce národního parku – Dyje

Dyje

Od pramenů
až po ústí

Moravská Dyje pramení v Českomoravské vrchovině u vesnice Stajjiště, čtyři kilometry jihovýchodně od Třešti v nadmořské výšce 653 m. Po 68,2 km se v Raabs an der Thaya (410 m) spojuje s Německou Dyjí (Thayou). Pramení v nadmořské výšce 657 m v blízkosti statku Mödershöf u obce Schweiggers ve Waldviertelu. Po 75,8 km se dostává do Raabsu, nultý říční kilometr. Dyje se po 235,4 kilometrech v nadmořské výšce 147 metrů vlévá u Hohenau do Moravy. Zde hraničí Česká republika, Slovensko a Rakousko.

Silně meandrující tok řeky Dyje se mezi Raabsem a Znojmem zahlubuje hluboko do krajiny. Nad jejími břehy se tyčí na strmých skalách hrady a zříceniny. Její vodní energii využívá mnoho malých vodních děl a několik větších přehradních nádrží. Dříve byly mlýny, pily a malé průmyslové podniky provozovány s kinetickou energií její vody, dnes slouží vodní turbíny k získávání elektrické energie.

Přehradní hráze brání migraci ryb, velmi redukovaný stav ryb lze zachovat pouze díky umělé náсадě.

Ať tak či onak, Dyje je krásným vodním tokem i v odlehlých úsecích mimo národního parku. Osamělé, občas nezastavěné břehy,

útulná místa ke koupání, klidné vesničky a pozoruhodná města se svým historickým stavebním fondem tvoří maximálně vzácný komplex vysoké hodnoty. Na jedné straně podmiňuje spád 510 výškových metrů různé teplotní zóny podél toku Dyje, na druhé straně se navíc v přechodném pásmu regionů Waldviertel a Weinviertel navzájem setkávají dvě různé klimatické oblasti. Na území Národních parků Thayatal a Podyjí do sebe navzájem přechází chladnější, vlhčí, Atlantikem ovlivněné klima »České vysočiny« a

Popis řeky Dyje:
Pramen na Stajjišti,
Délka 235,4 km, Ústí
v Hohenau do Moravy

Die Thaya

Von den Quellen
bis zur Mündung

Die Mährische Thaya | Moravská Dyje entspringt in der Böhmischem Mährischen Höhe bei dem Dorf Stajjiště, vier Kilometer südöstlich von Třešť auf einer Seehöhe von 653 m. Nach 68,2 km vereint sie sich in Raabs an der Thaya (410 m) mit der Deutschen Thaya. Deren Quelle liegt auf einer Seehöhe von 657 m in der Nähe des Mödershöf-Gutes bei Schweiggers im Waldviertel. Nach 75,8 km erreicht sie Raabs, Flusskilometer Null. Die Thaya mündet nach 235,4 Kilometern auf einer Seehöhe von 147 Metern bei Hohenau in die March. Dort grenzen Tschechien, die Slowakei und Österreich aneinander.

Der stark mäandrierende Lauf der Thaya hat sich zwischen Raabs und Znojmo | Znaim tief in die Landschaft eingegraben. Burgen und Ruinen überragen auf steilen Felsen ihre Ufer. Viele kleine Wehranlagen und einige größere Stauseen nutzen ihre Wasserkraft. Früher wurden Mühlen, Sägewerke und kleine Industrieanlagen mit der kinetischen Energie ihres Wassers betrieben, heute dienen Wasserturbinen der Stromgewinnung. Die Staumauern blockieren die Wanderung der Fische; nur durch künstlichen Besatz kann ein sehr reduzierter Fischbestand aufrechterhalten werden.

Wie dem auch sei, auch außerhalb des Nationalparks ist die Thaya über weite Strecken ein schönes Gewässer. Einsame, manchmal unverbaute Ufer, gemütliche Badeplätze, ruhige Dörfer und sehenswerte Städte mit ihrer historischen Bausubstanz bilden Ensembles mit inzwischen höchstem Seltenheitswert. Einerseits bedingt das Gefälle von 510 Höhenmetern die unterschiedlichen Temperaturzonen entlang des Laufes der Thaya, andererseits treffen zusätzlich in der Übergangszone vom Wald- ins

Steckbrief der Thaya:
Ursprung bei Stajjiště,
235,4 km Länge,
Mündung bei Hohenau
in die March

Mäander und Umlaufberge der Nationalparks
Meandry a hory národních parků

teplejší, sušší, panonské klima kontinentálního charakteru »Videňské pánve«.

Mezi Vranovem a Znojmem protéká řeka Dyje oblastí národního parku v délce toku 45 km. Vzdušná čára mezi těmito oběma městy činí naproti tomu pouhých 16 km. Vzdálenost vodní cestou ztrojnásobuje množství záhybů a smyček řeky. Tekoucí voda utváří fluviální tvary ostrohů, vyhlodaných břehů, nárazových svahů, říčních teras, štěrkových lavic a nábřežních luk. Podél silně vinutých říčních smyček se mění expozice zemského povrchu vůči slunečnímu světlu, větru a dešti. Složky panonského klimatu jsou evidentní u každého na jih exponovaného svahu, u každé skály, složky atlantského klimatu na všech severních svazích, ve stinných korytech potoků Kajabach a Fugnitz. Maloplošně se liší také geologické faktory lokality. Odráží se to v bohaté vegetaci, kde se velmi daří rozmanité

Weinviertel zwei verschiedene Klimaprovinzen aufeinander. Im Bereich der Nationalparks Thayatal & Podyjí gehen das kühlere, feuchtere, atlantisch beeinflusste Klima der »Böhmischen Masse« und das wärmere, trockenere, kontinental geprägte panonische Klima des »Wiener Beckens« ineinander über.

Zwischen Vranov | Frain und Znojmo | Znaim durchfließt die Thaya auf einer Flusslänge von 45 km die Nationalparkregion. Die Luftlinie zwischen diesen beiden Städten beträgt hingegen lediglich 16 km. Die vielen Flussbiegungen und -schlaufen verdreifachen die Distanz am Wasserweg. Das fließende Wasser formt die fluvialen Landformen von Umlaufbergen, Nähr- und Zehrufern, Prallhängen, Flussterrassen, Schotterbänken und Uferwiesen. Entlang der stark gewundenen Flussschlingen ändern sich die Expositionen der Erdoberfläche zu Sonnenlicht, Wind und Regen. Die panonischen Klimakomponenten sind an jedem südexponierten Hang, auf jedem Sonnenfels evident, die atlantischen an allen Nordhängen, in den schattigen Gräben des Kajabaches und der Fugnitz. Die geologischen Standortfaktoren sind ebenfalls kleinräumig differenziert. Im reichen Pflanzenkleid spiegelt sich dies wider, kleinräumig gedeiht sehr unterschiedliche Flora. Insgesamt wurden in den Thayatal Nationalparks bisher 1290 Pflanzenarten bestimmt. Zum Vergleich: in ganz Österreich, von den panonischen Steppenseen bis in die Gletscherregionen der Alpen, zählen wir deren 2950.

Gute 500 Flechtenarten gedeihen als Symbiose von Pilz und Alge auf Fels und Baum, einige davon sind Erstfunde in Österreich. Mehr als 950 Schmetterlingsarten sind hier beheimatet. Das freut nicht nur die 20 geheimnisvollen Fledermausarten, denen sie als Nahrung dienen, sondern auch die vergnügte Vogelwelt. Deren Vielfalt ist ebenfalls bemerkenswert: Immerhin konnten im Territorium der beiden Nationalparks über 150 Vogelarten nachgewiesen werden; mehr als die Hälfte von ihnen brüten im Thayatal. Im Jahr 2007 ist die scheue Wildkatze wieder nach Österreich zurückgekehrt – nach 35 Jahren der Abwesenheit. Sie beweist uns hiermit, dass sich regional ausgerottete Tiere gerne auch wieder ansiedeln, so der Lebensraum geeignet und entsprechend geschützt ist. Der fleißige Biber siedelte sich ebenfalls wieder an, die verspielten Fischotterfamilien waren nie ganz verschwunden. Der schlaue Fuchs,

flóře. V Národních parcích Thayatal Podyjí bylo dosud určeno celkem 1290 rostlinných druhů. Pro srovnání: v celém Rakousku, od panonských stepních jezer po ledovcové oblasti Alp, jich napočítáme 2950.

Téměř 500 druhům lišejníků se daří jakožto symbióze hub a řas na skalách a stromech, některé z nich jsou prvními nálezy v Rakousku. Zdomácnělo zde více než 950 druhů motýlů. Z toho má radost nejen 20 druhů tajuplných netopýrů, kterým slouží jako potrava, ale také spokojené ptactvo. I jeho pestrost je pozoruhodná: vždyť na území obou národních parků bylo zdokumentováno více než 150 druhů ptáků, více než polovina z nich hnízdí v údolí Thayatal. V roce 2007 se do Rakouska opět vrátila plachá kočka divoká – po 35 letech nepřítomnosti. Dokazuje nám tím, že se zde ráda opět usídlují lokálně vyhubená zvířata, natolik je životní prostředí vhodné a přiměřeně chráněné. Znovu se usídluje také pilný bobr a nikdy zcela nevymizely hravé rodinky vyder. Chytrá liška, zlá lasička ... Ano, vím, polidšťování zvířat v současnosti hraničí s tabu. Ale já vyrůstal s Brehmovým Životem zvířat. Rád jsem jako dítě

Morgennebel über der Thaya
Ranní mlha nad Dyjí

das böse Wiesel... Ja, ich weiß, Tiere zu vermenschlichen grenzt mittlerweile an ein Tabu. Doch ich bin mit Brehms Tierleben aufgewachsen. Gerne blätterte ich als Kind in den reich illustrierten Bänden aus der Bibliothek meines Großvaters, manchmal las er mir dann daraus vor. Und wer kann denn mit Sicherheit ausschließen, ob uns die kluge Eule nicht insgeheim vereulicht? Auf ihre spezifische Eulenart, versteht sich.

50 km flussabwärts von Znaim passiert die Thaya das Landschaftsschutzgebiet Pálava¹ | Pollauer Berge. Das Winzerdorf Pavlov | Pollau ist von Weinbergen umgeben. Die höchste Erhebung der Pollauer Berge ist der Maidenberg | Děvín mit 554 Metern. Er gehört zur Waschbergzone und ist zugleich der westlichste Gipfel der Äußeren Westkarpaten. Die Biotope an seinen Hängen umfassen artenreiche Fels-, Gras-, und Waldsteppen, wärmeliebende Buchenwälder und Schluchtwälder auf einem Untergrund aus Jura-Kalk. Bereits in der Steinzeit bevölkerten die Cromagnonmenschen diese Gegend, sammelten Früchte, jagten Kleinotter und Mammuts, stritten und liebten einander und übten sich im Kunsthandwerk. Die Venus von Dolní Věstonice ist eine bis zu 29 000 Jahre alte Keramikfigur.

Die Venus von Dolní Věstonice ist eine bis zu 29 000 Jahre alte Keramikfigur.

Am Fluss wechseln sich Auwälder mit Stauseen und anderen Feucht- oder Wasserbiotopen ab. Die Kulturlandschaft von Lednice-Valtice – ein UNESCO Welterbe² – liegt östlich der Pollauer Berge. Für die Bewässerung des ausgedehnten englischen Landschaftsgartens von Schloss Lednice | Eisgrub wurde die Thaya extra umgeleitet, ein großer See mit vielen Inseln angelegt. Auf mächtigen Eichen, letzten Zeugen eines Auen-Urwaldes, bilden Reihher ihre Kolonien. Das neugotische Schloss der Liechtenstein, barocke Stallungen, romantische Ruinen und Aquaedukte, klassizistische Tempel, Grotten, Pavillons, Kolonaden und ein Minarett bereichern diese einzigartige Teich- und Parklandschaft, die sich bis zum Barockschloss Valtice | Feldsberg erstreckt.

Vor der Mündung der Thaya in die March beginnen die niederösterreichischen Europaschutzgebiete March-Thaya Auen³ und setzen sich nach Süden entlang der March fort⁴. Eichen-Hainbuchenwälder, Auwälder mit Eichen, Ulmen, Eschen, Erlen und Weiden,

listoval v bohatě ilustrovaných svazcích z knihovny mého dědečka, občas mi z nich pak předčítal. A kdo může s jistotou vyloučit, že nás chytrá sova potají přechytračí? Svým specifickým sovím způsobem, samozřejmě.

50 km od Znojma po proudu řeky míjí Dyje Chráněnou krajinnou oblast Pálava¹ | Pavlovské vrchy. Vinařská vesnička Pavlov je obklopena vinicemi. Nejvyšší vyvýšeninou Pavlovských vrchů je Děvín s 554 metry. Patří k Weinviertelské pahorkatině a je současně

Venuše z Dolních
Věstonic je keramická
figurka stará až
29 000 let.

nejzápadnějším vrcholem Vnějších Západních Karpat. Biotopy na jeho svazích zahrnují skalní, travnaté stepi a lesostepi s bohatstvím druhů, teplomilné bukové lesy a roklinové lesy na podkladu z jurského vápence. Již v době kamenné tuto oblast osídlili Kromaňonci, sbírali

plody, lovili malá zvířata a mamuty, hádali se, milovali a procvičovali se v uměleckém řemesle. Venuše z Dolních Věstonic je keramická figurka stará až 29 000 let.

U řeky se střídají lužní lesy s přehradními nádržemi a jinými vlhkými nebo vodními biotopy. Na východ od Pavlovských vrchů leží kulturní krajina Lednice-Valtice – světové dědictví UNESCO². Pro zavlažování rozsáhlé anglické krajinné zahrady zámku Lednice byla Dyje schválně odkloněna a bylo založeno velké jezero s mnoha ostrůvky. Na mohutných dubech, posledních svědcích lužního pralesa, tvoří své kolonie volavky. Tuto jedinečnou krajinu rybníků a parků, která se rozprostírá až k baroknímu zámku Valnice, obohacuje novogotický zámek Lichtenštejnů, barokní stáje, romantické ruiny a akvadukty, klasicistický chrám, jeskyně, pavilóny, kolonády a minaret.

Od ústí řeky Dyje do Moravy začínají dolnorakouská evropsky chráněná území Luhy Moravy-Dyje³ a pokračují na jih podél Moravy⁴. Dubovo-habrové lesy, lužní lesy s duby, jilmy, jasan, olšemi a vrbami, různé druhy luk, stepi, písčité přesypy a mnoho vodních toků jsou životním prostředím pro bohatou flóru a faunu. Zámecký park Marchegg přechází v divokou přírodu, kterou již po desetiletí udržuje Světový fond na ochranu přírody WWF. Turistické stezky a naučné stezky pomáhají objevovat obnovující se přírodu. Na mohutných dubech hnízdí čápi bílí. Na obloze se pohybují bukač

Die rauschende Thaya
Divoká Dyje

verschiedene Wiesenarten, Steppen, Binnendünen und zahlreiche Gewässer sind der Lebensraum einer reichen Flora und Fauna. Der Schlosspark von Marchegg geht in Wildnis über, die seit Jahrzehnten vom WWF gepflegt wird. Wanderwege und Lehrpfade erschließen die sich regenerierende Natur. Weißstörche horsten auf mächtigen Eichen. Rohrdommel, Silberreiher, Schwarzstorch, Löffler, Moorente, Rotmilan, Weihen und Seeadler beleben den Himmel.

In den Altwässern und Nebenläufen von March und Thaya schwimmt der Donau-Kammolch als eines von vielen Amphibien, Flussmuscheln graben sich in den Grund. Wir befinden uns in der Brachsenregion. Der Fischbestand setzt sich zu 88 % aus karpfenartigen Fischen zusammen. Bei Dunkelheit durchsuchen die kleinen Goldsteinbeißer den Boden nach Kleintieren und Mikroorganismen. Dabei nehmen Sie ständig Sand in die Mundhöhle auf, »kauen« ihn nach Fressbarem durch und stoßen ihn über die

velký, volavka bílá, čáp černý, kolpík, polák malý, luňák červený, motáci a orel mořský.

Ve starých ramenech a přítocích Moravy a Dyje plave čolek dunajský jako jeden z mnoha obojživelníků, škeble rybníční se zahrabávají do dna. Nacházíme se v cejnovém pásmu. Rybí populace se z 88 % skládá z kaprovitých ryb. Po setmění prohledávají dno malí sekavčíci zlatí a hledají drobná zvířata a mikroorganismy. Přitom neustále nabírají do úst písek, »přežvýkáním« jej oddělují od stravitelných kousků a znovu jej vypuzují přes žaberní otvory. Bobři staví své hráze ve vodě, příbuzní syští své hnízdní komory do sypké půdy suchých svahů. Chráněné oblasti se rozprostírají na ploše

Kiemenspalten wieder aus. Biber bauen ihre Dämme im Wasser, die verwandten Ziesel ihre Bruthöhlen in das lockere Erdreich der Trockenhänge. Die Schutzgebiete erstrecken sich auf einer Fläche von 151 km² bis zur Mündung der March in die Donau. Überraschend wie abrupt ragen dort die hellen Kalkfelsen der Burgruine von Theben|Devín aus dem trägen Wasser. Wir sind in den Karpaten! Überwältigend ist der Blick von ihren Bollwerken nach Hainburg, zu den Hundsheimer Bergen und über die scheinbar endlosen Auwälder von March und Donau.

- ← Der Schwarzstorch – Wappentier des NP Podyjí
Čáp černý – heraldické zvíře NP Podyjí
- ↑ Der Feuersalamander (*Salamandra atra*)
Mlok skvrnitý (*Salamandra atra*)
- 90 % des Thayatal bilden Laubmischwälder
90 % údolí Dyje tvoří smíšené listnaté lesy

151 km² až k ústí Moravy do Dunaje. Překvapivě a náhle zde z klidné vody vyčnívají světlé vápencové skály zříceniny hradu Děvín. Jsme v Karpatech! Z jeho hradeb je velkolepý pohled do Hainburgu, k Hainburským vrchům a na zdánlivě nekonečné lužní lesy Moravy a Dunaje.

*Národní park Dunajské luhy*⁵ chrání jednu z největších souvislých, po ekologické stránce do velké míry neporušených lužních krajin střední Evropy. Dunaj má zde díky stále ještě velmi volné dynamice odtoku charakter horské řeky. Současná celková plocha 96 km² sahá proti proudu až k území města Vídeň, 65 % jsou lužní lesy, 15 % luční a 20 % vodní plochy. Rozšíření národního parku jsou stanoveny ve státní smlouvě podepsané v roce 1996 mezi Rakouskou republikou a spolkovými zeměmi Vídeň a Dolní Rakousko. Kvůli rozsáhlé, velkoplošné ochraně životního prostředí, která umožňuje přežití přírodního bohatství, jsme v prosinci 1984 dokonce obsadili území Stopfenreuther Au, místo stavby dunajské elektrárny Hainburg.

“ Nezapomeň: jsi od přírody smrtelník a máš omezený čas, ale přemýšlením o přírodě jsi vystoupal k neomezenému a věčnému a pohlédl dolů na současné, budoucí a minulé. — *Epikúros*

Z pahorků oblasti Waldviertel a Českomoravské vrchoviny tak tečou tedy vodní molekuly Dyje do Moravy, Dunaje, Černého moře, během několika let protékají Bosporským průlivem a při tom od nás pozdravují Sulejmanovu mešitu, mistrovské dílo architekta Sinana (1490–1588). Jakmile za sebou nechají Istanbul, protékají Marmarským mořem a Dardanelami do Egejského moře. Mnoho vodních molekul Dyje, které viděly zevnitř ryby a ostatní mořské živočichy, se poté vypaří, jinde snad opět poskytnou chladný déšť. Jestlipak ještě i poté vědí, že kdysi tekly kolem ostrohu? Ano, moje molekuly na mne jednou v budoucnu asi zapomenou. Je to fér, ani já si jich nejsem příliš vědom.

Der *Nationalpark Donauauen*⁵ schützt eine der größten zusammenhängenden, ökologisch weitgehend intakten Aulandschaften Mitteleuropas. Mit ihrer immer noch weitgehend freien Abflussdynamik hat die Donau hier den Charakter eines Gebirgsflusses. Die derzeitige Gesamtfläche von 96 km² reicht stromaufwärts bis an das Stadtgebiet von Wien, 65 % sind Auwald-, 15 % Wiesen- und 20 % Wasserflächen. Erweiterungen des Nationalparks sind im 1996 unterzeichneten Staatsvertrag zwischen der Republik Österreich und den Bundesländern Wien und Niederösterreich vorgesehen. Für umfassenden, großräumigen Umweltschutz, der das Überleben des Reichtums der Natur ermöglicht, haben wir immerhin im Dezember 1984 die Stopfenreuther Au, den Bauplatz des Donaukraftwerks Hainburg, besetzt.

“ Bedenke: Du bist sterblich von Natur und verfügst über begrenzte Zeit, aber durch das Nachdenken über die Natur bist du zum Unbegrenzten und Ewigen emporgestiegen und hast hinabgeschaut auf das Gegenwärtige, das Künftige und das Vergangene. — *Epikur*

So fließen also die Wassermoleküle der Thaya von den Hügeln des Waldviertels und der böhmisch-mährischen Höhe in die March, die Donau, das Schwarze Meer, durchqueren binnen weniger Jahren die Meerenge des Bosphorus, grüßen im Vorbeischwimmen die Süleymaniye-Moschee von uns, ein Meisterwerk des Architekten Sinan (1490–1588). Istanbul hinter sich lassend geht es über das Marmarameer und die Dardanellen in die Ägäis. Nachdem viele der Thayawassermoleküle Fische und anderes Meeresgetier von innen gesehen haben, werden sie verdampfen, anderswo wohl wieder kühlen Regen spenden. Ob sie dann noch wissen, dass sie einst den Umlaufberg umrundet haben? Naja, meine Moleküle werden der-einst wohl auch auf mich vergessen. Fair genug, ich bin mir ihrer ja auch nicht wirklich bewusst.

Die Europäische Wildkatze (*Felis silvestris*)
Evropská kočka divoká (*Felis silvestris*)

Základy geologie a geomorfologie údolí Dyje

Zabývat se geologií může být poučné. Učíme se přemýšlet v širších časových obdobích. Momentální zjištění a postoje současnosti dostávají široký rámec, který pomáhá posuzovat naše názory z jiného úhlu a zpochybňovat je. Tváří v tvář rozporům naší doby a vědomí vlastní omezenosti to může být uklidňující. Dějiny naší Země můžeme ochutnávat v podobě chleba a vína – v symbióze s vývojem naší kultury.

Es gibt immer einen Weg – Die Thaya bahnt sich durch
die Böhmisches Masse

Vždy existuje cesta – Dyje protíná bohémský masiv

Grundlagen der Geologie und Geomorphologie des Thayatal

Erhellend ist es, sich mit der Geologie zu beschäftigen. Wir lernen, in größeren Zeiträumen zu denken. Momentaufnahmen und Positionen der Gegenwart erhalten einen weiten Rahmen, der unsere Standpunkte aus einem anderen Blickwinkel zu betrachten und zu hinterfragen hilft. Im Angesicht der Widersprüche unserer Zeit und dem Wissen um die eigene Beschränktheit kann das beruhigend sein. Auch lässt sich die Geschichte unserer Erde schmecken, im Brot, im Wein – in Symbiose mit der Entwicklung unserer Kultur.

Zwei äußerst empfehlenswerte Publikationen der Geologischen Bundesanstalt erklären die Geologie unserer Region. *Geologie & Weinviertel*¹ sowie die *Geologische Karte des Nationalparks Thayatal und Podyjí* mit ihren Erläuterungen.² Zusätzlich wird in einem weiteren Heft, *Rocky Austria: Geologie von Österreich – kurz und bunt*,³ die Geologie Österreichs allgemein verständlich präsentiert. Folgender Text versteht sich auch als Einführung in die Lektüre dieser Publikationen. Es wird daraus zitiert.

Gehen wir in den Wäldern am hügeligen Plateau oberhalb der Thaya spazieren, ahnen wir nichts von den nahen Steilhängen und Abbrüchen hinunter zum Fluss. Überraschend dann die Blicke von den felsigen Aussichtsplätzen am Rande der Klippen weit in das Tal. Daher ist geplant, am Granizsteig beim Umlaufberg eine neue Aussichtswarte zu errichten. Erst vor circa 5 Millionen Jahren begann sich der Boden wieder einmal langsam zu heben, die mäandrierende Thaya in Folge canyonartig einzutiefen. Die Landschaft wird daher gerne Green Canyon genannt.

Was sind diese – uns ewig erscheinenden – 5 Millionen Jahre im Verhältnis zum Alter unseres blauen Planeten? Wenn die Erde

Geologii našeho regionu přibližují dvě velmi doporučené publikace Geologické služby (Geologische Bundesanstalt): *Geologie & Weinviertel*¹ a *Geologische Karte des Nationalparks Thayatal und Podyjí s vysvětlivkami*.² Geologii Rakouska srozumitelně představuje také další brožura *Rocky Austria: Geologie von Österreich – kurz und bunt*.³ Následující text je rovněž určen jako úvod do čtení těchto publikací. Citujeme z něj.

Vydáme-li se na procházku do lesa na kopcovitou náhorní plošinu nad řekou Dyjí, nemáme ani tušení o okolních strmých svazích a srážech spadajících dolů k řece. Jsme pak překvapeni výhledy daleko do údolí ze skalních vyhlídek na okraji skal. Proto se plánuje vybudování nové rozhledny na Granizsteigu u vrcholku Umlaufberg. Teprve asi před 5 miliony let se země začala opět pomalu zvedat a meandrující Dyje se následně prohlubovala jako kaňon. Krajina se proto často nazývá zelený kaňon.

Co je těchto 5 milionů let, které se nám jeví být jako věčnost, vzhledem ke stáří naší modré planety? Kdyby byla země stará jeden den, začala by se Dyje prohlubovat teprve před půldruhou minutou.

Jak všechny tyto geologické procesy probíhají?

Záměrně začnu ze široka a připomenu předpoklady, které podmínily, že se Podyjí stalo tím, čím dnes je. Když stojíme na skále, užíváme si čerstvého vzduchu a hluboko pod námi šumí řeka Dyje, je možné, že právě tato skála – plutonit – před stovkami milionů let pomalu tuhla z magmatu někde mezi Antarktidou a rovníkem, hluboko pod zemským povrchem, a jeho minerály vykryštalizovaly. V průběhu geologických období se tyto horniny přesunuly sem a vynořily se zde na povrch. Migrace je všudypřítomná, nikdo ji nemůže zablokovat navždy. Nezadržitelně se stěhují veškeré horniny, rostliny, zvířata i lidé.

Proč tomu tak je?

Země je 4,5 miliardy let stará planeta se žhavým jádrem, která se neustále pohybuje – rychle vesmírem, pomalu sama o sobě. Teplotní gradient mezi přibližně 6000 °C horkým zemským jádrem a ochlazenou zemskou kůrou způsobuje konvekční proudy, tj. pohyby magmatu uvnitř Země, které se přenášejí na desky litosféry a způsobují

einen Tag alt wäre, hätte sich die Thaya erst vor cirka eineinhalb Minuten einzugraben begonnen.

Wie aber laufen alle diese geologischen Prozesse ab?

Bewusst hole ich nun weit aus, um die Voraussetzungen in Erinnerung zu rufen, die bedingen, warum das Thayatal so wurde, wie es heute ist. Wenn wir auf einem Felsen stehend die frische Luft genießen, tief unter uns die Thaya rauscht, mag es wohl so sein, dass sich exakt dieser Fels – ein Plutonit – vor hunderten Millionen Jahren irgendwo zwischen Antarktis und Äquator, tief unter der Erdoberfläche, aus Magma langsam verfestigte, seine Minerale auskristallisierten. In geologischen Zeiträumen sind diese Gesteine hierher gedriftet, hier aufgetaucht. Migration ist allgegenwärtig, niemand kann sie auf Dauer blockieren. Unaufhaltsam wandert alles Gestein, Pflanze, Tier, Mensch.

Warum nun ist das so?

Die Erde ist ein 4,5 Milliarden Jahre alter mit glühendem Kern ausgestatteter Planet, der sich ununterbrochen bewegt – rasend schnell im Weltraum, langsam in sich selbst. Das Temperaturgefälle vom rund 6000 °C heißen Erdkern bis hin zur erkalteten Erdkruste verursacht Konvektionsströme, das sind Bewegungen des Magmas im Inneren der Erde, welche sich auf die Platten der Lithosphäre übertragen und die Plattentektonik bewirken. Die durchschnittlich ca. 100 km mächtigen Kontinentalplatten triftten (mit einer Geschwindigkeit von einem bis zu achtzehn Zentimetern pro Jahr) auf den festen, in geologischen Zeiträumen aber ob ihrer hohen Temperatur von 1200 °C bis 1500 °C doch teilweise plastischen Gesteinen der Asthenosphäre. Durch den sich mit zunehmender Tiefe verstärkendem Druck sind diese Gesteine äußerst zähflüssig; näher an der Erdoberfläche gepresst, können sie wieder plastischer werden.

Wenn sich eine ozeanische Lithosphärenplatte unter einen Kontinent schiebt, entstehen bei dieser Subduktion Tiefseerinnen sowie Gebirgszüge mit Vulkanen wie etwa die Anden. Die Afrikanische bzw. die Adriatische Platte driftet auf die Europäische Platte zu. Durch diese Kollision entstanden die Alpen, die sich immer noch heben.

Většina Thayatalweg vede přímo podél Dyje

Der Thayatalweg führt Großteils direkt entlang der Thaya

deskovou tektoniku. Kontinentální desky, jejichž tloušťka se pohybuje v průměru kolem 100 km, driftní (rychlostí jeden až osmnáct centimetrů za rok) po pevných horninách astenosféry, které jsou v průběhu geologických období částečně plastické, protože mají vysokou teplotu 1200 °C až 1500 °C. Vzhledem k rostoucímu tlaku s rostoucí hloubkou jsou tyto horniny extrémně viskózní; při stlačení blíže k zemskému povrchu mohou být opět plastičtější.

Když se oceánská litosférická deska podsouvá pod kontinent, vzniká při subdukcí hlubokomořský příkop a pohoří se sopkami, jako jsou Andy. Africká nebo jadranská deska driftuje směrem k evropské desce. Při této srážce vznikly Alpy, které se stále zvedají.

Desky se také mohou vzdalovat, přičemž vystupující magma vytváří novou kůru na středoocéánských hřbetech. Například Island a Azory jsou součástí Středoatlantského hřbetu. Když se desky pohybují podél sebe, vznikají transformní zlomy, jako je například zlom San Andreas v Kalifornii. Podobně, ale nikoli na okrajích desek, nýbrž podél slabé zóny uvnitř Českého masivu, dochází k pohybům v mnohem menším měřítku podél diendorfského zlomu na hranici oblastí Waldviertel a Weinviertel. Zde jsou našťastí zemětřesení sice měřitelná, nejsou však ničivá.

Žulové skály, rulové stěny a ložiska mramoru v Podjí se nacházejí v moraviku (na Moravě) na jihovýchodním okraji Českého

Platten können auch auseinander tritfen, durch aufsteigendes Magma entsteht eine neue Kruste auf den mittelozeanischen Rücken. Island und die Azoren zum Beispiel sind Teile des Mittelatlantischen Rückens. Wenn Platten seitlich aneinander vorbei tritfen, entstehen Transformstörungen wie die San-Andreas-Störung in Kalifornien. In ähnlicher Weise, jedoch nicht an Plattenrändern sondern entlang einer Schwächezone innerhalb der Böhmischen Masse, erfolgen in viel kleinerem Maße die Bewegungen entlang der Diendorfer Störung an der Grenze vom Wald- zum Weinviertel. Hier sind zu unserem Glück die Erdbeben zwar messbar, aber nicht zerstörend.

Die Granitfelsen, Gneiswände und Marmorvorkommen des Thayatals liegen im Moravikum (Morava | Mähren) am Südostrand der Böhmischen Masse, einem Abschnitt des uralten Variszischen Gebirges. Granit ist ein Plutonit. Plutonite sind magmatische Tiefengesteine, die durch sehr langsame Abkühlung von Gesteinsschmelzen, dem Magma, in mehreren Kilometern Tiefe entstehen. Durch Hebungsprozesse und die Abtragung der darüber liegenden Schichten können Plutonite an die Erdoberfläche gelangen. Gesteine die z. B. bei Gebirgsbildungen unter starkem Druck und Hitze tief unter der Erdoberfläche aus anderen, bereits bestehenden Gesteinen (Plutonischen Gesteinen, Sedimentgesteinen, etc.) umgewandelt werden, nennen wir metamorphe Gesteine. Bei der Metamorphose wird z. B.

masivu, části starých variských pohoří. Žula je plutonit. Plutonity jsou magmatické hlubinné vyvřeliny, které vznikají velmi pomalým chladnutím horninové taveniny, magmatu, v hloubce několika kilometrů. Díky procesům vyzdvížení a eroze nadložních vrstev mohou plutonity dosáhnout zemského povrchu. Horniny, které se přeměnily z jiných, již existujících hornin (plutonických hornin, sedimentárních hornin atd.), např. při tvorbě hor za silného tlaku a tepla hluboko pod zemským povrchem, se nazývají metamorfované horniny.

Plutonické horniny moravika vznikly v zemském plášti asi před 600 miliony let při tvorbě pohoří na severním okraji kontinentu Gondwana, v oblasti dnešního jižního pólu.

Během metamorfózy se například žula mění na žulovou rulu, jílovec na slídovec, pískovec na pararulu nebo kvarcit, vápenec na mramor.

Plutonické horniny moravika vznikly v zemském plášti asi před 600 miliony let při tvorbě pohoří na severním okraji kontinentu Gondwana, v oblasti dnešního jižního pólu. Odtud byly unášeny na sever spolu s ještě staršími horninami. Asi před 350 miliony let se kontinentální deska srazila s kontinentem

Laurasia a vznikl superkontinent Pangaea. Tato kolize vytvořila variské pohoří, které se v té době rozkládalo jako vysoké hory ve směru od východu na západ v oblasti rovníku.

Zbytky tohoto pohoří se nacházejí mimo jiné v dnešním Appalačském pohoří v Severní Americe, v marockém pohoří Atlas, ve francouzském Centrálním masivu, v Bretani a Vogézách, ve Schwarzwaldu a také v Českém masivu v Německu, Rakousku a České republice. V globálním superkontinentu Pangaea ještě nebyla Amerika oddělena od Afriky a Eurasie Atlantským oceánem. Ruku v ruce s touto orogenezí však okamžitě začalo opět ničení erozí. Již v permu, asi před 290 miliony let, se variské velehory erodovaly do tzv. *permského peregému* a byly pokryty sedimentárními vrstvami. Dnes se prakticky díváme do jádra tohoto bývalého pohoří, jehož základna dnes leží na zemském povrchu.

Směrem na východ se tyto horniny zanořují pod sedimentární vrstvy Weinviertelu a jižní Moravy, protože v oblasti diendorfské zlomové linie se Waldviertel láme směrem k Weinviertelu. Tato několik kilometrů široká podzemní slabá zóna se táhne od Wieselburgu v oblasti Mostviertel přes obec Diendorf u Maissau

Granit zu Granitgneis umgeformt, Tonstein zu Glimmerschiefer, Sandstein zu Paragneis oder Quarzit, Kalkstein zu Marmor.

Die plutonischen Gesteine des Moravikums bildeten sich im Erdmantel bereits vor rund 600 Mio. Jahren bei einer Gebirgsbildung am Nordrand des Kontinents Gondwana, im Bereich des heutigen Südpols. Von dort drifteten sie gemeinsam mit noch älteren Gesteinen nach Norden. Die Kontinentalplatte kollidierte vor rund 350 Mio. Jahren mit dem Kontinent Laurussia, wodurch der Superkontinent Pangaea entstand. Bei dieser Kollision bildete sich das Variszische Gebirge, das sich damals als Hochgebirge in Ost-West Richtung im Bereich des Äquators erstreckte.

Reste dieses Gebirges finden wir unter anderem in den heutigen Appalachen in Nordamerika, im marokkanischen Atlasgebirge, im französischen Zentralmassiv, in der Bretagne und den Vogesen, im Schwarzwald sowie in der Böhmisches Masse in Deutschland, Österreich und in Tschechien. Im globalen Superkontinent Pangaea war Amerika noch nicht durch den Atlantik von Afrika und Eurasien getrennt. Hand in Hand mit dieser Gebirgsbildung begann jedoch sofort wieder die Zerstörung durch die Erosion. Bereits im Perm, vor ca. 290 Mio. Jahren war das Variszische Hochgebirge zur sogenannten *permischen Rumpffläche* erodiert und von Sedimentschichten überlagert. Heute schauen wir praktisch in den Kern dieses ehemaligen Gebirges, dessen Sockel nun an der Erdoberfläche liegt.

Gegen Osten hin tauchen diese Felsformationen unter die Sedimentschichten des Weinviertels und Südmährens hinab, denn im Bereich der Diendorfer Störungslinie bricht das Waldviertel zum Weinviertel ab. Diese unterirdische, mehrere Kilometer breite Schwächezone verläuft von Wieselburg im Mostviertel über den Ort Diendorf bei Maissau in nordöstliche Richtung bis nach Südmähren. Wo der Fels ans Tageslicht tritt, zeigen sich seine Klüfte.

Ein aufgrund der Alpidischen Gebirgsbildung nordwärts drängender Block der Erdkruste hat die geologischen Formationen gegen Nordosten um rund 25 km seitlich verschoben, östlich

Die plutonischen Gesteine des Moravikums bildeten sich im Erdmantel bereits vor rund 600 Mio. Jahren bei einer Gebirgsbildung am Nordrand des Kontinents Gondwana, im Bereich des heutigen Südpols.

severovýchodním směrem až na jižní Moravu. V místech, kde skála vystupuje na denní světlo, jsou vidět její rozsedliny.

Blok zemské kůry, který se vlivem alpidního horotvorného procesu vytlačil na sever, posunul geologické útvary do strany směrem k severovýchodu asi o 25 km a východně od zlomové linie se země sesunula o přibližně 100 metrů. Průběh tohoto zlomu je na některých místech patrný na zemském povrchu jako výrazný terénní stupeň, například u Maissau, a je doprovázen mylonity, rozdrčenými a rozprášenými horninami. Dodnes zdánlivě nepostřehnutelný pohyb podél zlomové linie způsobuje mírné otřesy, někdy dokonce trhliny na budovách a silnicích, jak mi bylo řečeno v Plattu.

Jižněji se nacházejí horniny variského pohoří, které tvoří základ alpského oblouku. V některých oblastech Alp však byly také zahrnuty do alpidního horotvorného procesu, takže se i tam spolu s mladšími horninami znovu objevují na zemském povrchu. Po miliony let se africká deska posouvala na sever a podsouvala se pod evropskou desku. Český masiv je opěrným bodem. Evropská deska se zvedá, okraje kontinentálních desek se do sebe zasekávají, lámou se, sunou se na sebe, zvedají se a ohýbají, magma z hlubin proniká na zemský povrch a vyvrhuje se v sopkách. Takto vznikly Alpy z moře Tethys. Alpidní orogeneze neboli horotvorba pomalu oddělila eurasijský výběžek moře Paratethys od moře Tethys. Tato horotvorba, která trvá dodnes, začala před více než 100 miliony let a svého vrcholu dosáhla před 20 miliony let.

Doby ledové v posledních 2 milionech let utvářely podobu dnešních hor a rozsáhlých naplavených půd před nimi.

Všechny tyto procesy nepostupují rovnoměrně, pohyby vyvolávají protipohyby. I když moře ve velkém měřítku ustupuje, v geologických dimenzích vždy na krátkou dobu postupuje vpřed. Chladná období jsou střídána teplými. Když někde dojde k odnosu, erodovaný materiál se na jiném místě opět nahromadí jako sediment. V malém měřítku to lze pozorovat po každé silné bouřce na polích bez vegetace. Pokud není půda chráněna vegetačním krytem,

Doby ledové v posledních 2 milionech let utvářely podobu dnešních hor a rozsáhlých naplavených půd před nimi.

der Störungslinie hat sich das Land um gute 100 Meter abgesenkt. Der Verlauf dieser Störung ist in manchen Bereichen als markante Geländestufe, wie z. B. bei Maissau, an der Erdoberfläche zu sehen und wird von Myloniten, zerschertem und zerriebenem Gestein, begleitet. Bis in die Gegenwart verursacht die scheinbar unmerkliche Bewegung entlang der Störungslinie leichte Beben, manchmal sogar Risse an Gebäuden und Straßen, wie mir in Platt erzählt wurde.

Weiter im Süden bilden die Gesteine des Variszischen Gebirges die Basis des Alpenbogens. In manchen Bereichen der Alpen wurden sie aber auch in die Alpidische Gebirgsbildung einbezogen und treten so auch dort, gemeinsam mit jüngeren Gesteinen, wieder an die Erdoberfläche. Seit Millionen von Jahren driftet die Afrikanische Platte gegen Norden und schiebt sich unter die Europäische. Die Böhmisches Masse ist ein Widerlager. Die Europäische Platte hebt sich, die Ränder der Kontinentalplatten verkrallen sich, brechen auf, schieben sich übereinander, türmen sich empor und verfallen sich, aus der Tiefe dringt Magma an die Erdoberfläche, entlädt sich in Vulkanen. So hoben sich die Alpen aus dem Tethysmeer. Die Alpidische Orogenese oder Gebirgsbildung trennte langsam das Eurasisches Randmeer der Paratethys vom Tethysmeer ab. Diese bis in die Gegenwart fortdauernde Gebirgsbildung hatte ihren Ursprung vor mehr als 100 Mio. Jahren und erreichte ihren Höhepunkt vor 20 Mio. Jahren.

Die Eiszeiten der letzten 2 Mio. Jahre prägten das Aussehen der heutigen Gebirge und der weiten Schwemmländer davor.

Alle diese Prozesse schreiten nicht einfach gleichmäßig fort, Bewegungen verursachen Gegenbewegungen. Auch wenn sich das Meer im Großen zurückzieht, dringt es immer wieder in geologischen Dimensionen kurzzeitig einmal vor. Kälteperioden werden von Warmzeiten unterbrochen. Wenn irgendwo etwas abgetragen wird, wird das erodierte Material anderswo als Sediment wieder angehäuft. Im kleinen Maßstab lässt sich dies nach jedem heftigen Gewitter in unbegrüntem Feldern beobachten. Ist der Boden von keiner Vegetationsdecke geschützt, gräbt das abfließende Oberflächenwasser

Die Eiszeiten der letzten 2 Mio. Jahre prägten das Aussehen der heutigen Gebirge und der weiten Schwemmländer davor.

Den »Weitersfelder Stängelgneis« konnte die Thaya nicht durchbrechen
Weitersfeldská stébelnatá ortorulu se Dyji nepodařilo prorazit

povrchová voda odtékající z půdy hloubí strouhy a brázdy a erodovaná půda vytváří po svahu malé náplavové kužely.

Ve Weinviertelu pokrývá skalní útvary starých hor mnoho sedimentárních vrstev. Sedimenty vznikají usazováním různých materiálů. Usazování probíhá v jasně viditelných vrstvách. Klastické sedimenty se skládají z rozdrčených úlomků hornin, chemické sedimenty, jako je kamenná sůl, vznikají vysrážením vodních roztoků, biochemické sedimenty vznikají ze zbytků živých organismů, vápenec z korálových útesů, schránek odumřelých mlžů a plžů, černé uhlí ze zbytků rostlin. Když se nezpevněné sedimenty zpevní v horniny, ať už pod tlakem, zvýšenou teplotou nebo chemickými procesy, mluvíme o sedimentárních, usazených nebo vrstevnatých horninách.

Usazené horniny nebo sedimenty se rozlišují ve dvou formách. Terigenní sedimenty (klastické sedimenty) vznikají zvětráváním na souši, skládají se ze zvětralých horninových materiálů (štěrk, písek, jíl, prach). Jsou přenášeny řekami, ledovci nebo větrem a

Rinnen und Furchen, die erodierte Erde bildet hangabwärts kleine Schwemmkegel.

Im Weinviertel überdecken viele Sedimentschichten die Felsformationen der alten Gebirge. Sedimente entstehen aus Ablagerung unterschiedlichen Materials. Die Ablagerung erfolgt in deutlich sichtbaren Schichten. Klastische Sedimente bestehen aus den zerkleinerten Gesteinsbruchstücken, chemische Sedimente wie das Steinsalz entstehen aus Ausfällung wässriger Lösungen, biogene Sedimente entstehen aus den Resten lebender Organismen, Kalkstein aus Korallenriffen, Schalen toter Muscheln und Schnecken, Steinkohle aus Pflanzenresten. Wenn sich die Lockersedimente, sei es unter Druck, durch erhöhte Temperatur oder durch chemische Prozesse, zu Gesteinen verfestigen, sprechen wir von Sediment-, Ablagerungs- oder Schichtgesteinen.

Ablagerungsgesteine oder Sedimente unterscheiden sich in zwei Formen. Die terrigenen Sedimente (klastische Sedimente) bilden sich durch die Verwitterung an Land, bestehen aus verwitterten

vyplavovány do moře. Akvagenní sedimenty vznikají lokálně v moři buď vysrážením minerálů rozpuštěných v mořské vodě (soli, vápenaté sloučeniny...), nebo nahromaděním zbytků odumřelých mořských organismů (např. vápenné kaly, korálové útesy...). Zkameněliny nalezené ve vrstvách sedimentů (zbytky rostlin, mušle, kosti zvířat...) umožňují jejich druhovou identifikaci a datování.

Východně od Laa an der Thaya se rozprostírá Waschbergská zóna s vápenci z období jury před asi 145 miliony let a dalšími horninami ze starších a mladších třetihor, která se táhne od Wasch-

Plochá pahorkatina mezi Waldviertelem a Waschbergskou zónou je tvořena mnoha různými sedimenty.

bergu severně od Stockerau přes Leiser Berge, Staatzer Klippe a Falkensteiner Klippe k Pavlovským vrchům na jižní Moravě. V pozdní fázi alpidské horotvorby byly skály jurských vápenců sloupnuty z podloží a spolu s dalšími horninami uloženy v mladších sedimentech molasy. Kopce skaliskového pásma Waschbergu

nebo Weinviertelu oddělují bývalé vinařské oblasti Retz a Falkenstein, západní od východního Weinviertelu.

Plochá pahorkatina mezi Waldviertelem a Waschbergskou zónou je tvořena mnoha různými sedimenty: mořskými sedimenty subtropického moře Paratethys, říčními sedimenty pravěkého Dunaje a jeho přítoků (písky a štěrky), které jsou transportovány řekami, a eolickými sedimenty transportovanými větrem, sprašem. Jedná se o jemný vápnitý kamenný prach, který rozemlel ledovec a který se usadil v říčních nivách na úpatí hor. Bez ochranného vegetačního krytu byl roznášen západními větry a znovu ukládan v závětrí kopců, obvykle na jejich východních svazích. Sprašové půdy jsou ideální pro Veltlínské zelené a další odrůdy révy vinné.

Údolí Dyje se začalo formovat asi před 5 miliony let, poté, co ustoupil Paratethys. Předchůdci řek Krems, Kamp a Dyje volně meandrovali v rovinaté pahorkatině na starších mořských sedimentech, podobně jako dnes mezi Znojmem a ústím Dyje do Moravy. Asi před 3 miliony let se části Českého masivu začaly opět zvedat, takže se řeky musely rychle a hluboko zařezávat, a to až do dnešní doby. V důsledku toho se meandry zachovaly i ve skalnatých oblastech. Na Umlaufbergu a Ostrohu se hluboká eroze říčních zákrutů ukazuje ve své plné kráse.

Gesteinsmaterialien (Kies, Sand, Ton, Staub). Sie werden durch Flüsse, Gletscher oder Wind transportiert und in das Meer geschwemmt. Die aquagenen Sedimente entstehen vor Ort im Meer entweder durch Ausfällung von im Meerwasser gelösten Mineralen (Salze, Kalkverbindungen...) oder durch Anreicherung der Reste abgestorbener Meereslebewesen (z. B. Kalkschlämme, Korallenriffe...). Die in den Sedimentschichten gefundene Fossilien (Pflanzenreste, Muscheln, Tierknochen...) ermöglichen deren artliche Bestimmung und Datierung.

Östlich von Laa an der Thaya zieht sich die Waschbergzone, mit Kalkgesteinen aus der Jurazeit vor rund 145 Mio. Jahren und anderen Gesteinen aus dem Alt- und Jungtertiär, vom Waschberg nördlich von Stockerau über die Leiser Berge, die Staatzer und die Falkensteiner Klippen hin zu den Pollauer Bergen Südmährens. Während einer späten Phase der Alpidischen Gebirgsbildung wurden die Jurakalkfelsen vom Untergrund abgeschürft und gemeinsam mit anderen Gesteinen in die jüngeren Sedimente der Molasse eingebettet. Die Hügel der Waschberg- oder Weinviertler Klippenzone trennen die ehemaligen Weinbaugebiete Retz und Falkenstein voneinander, das westliche vom östlichen Weinviertel.

Das flachhügelige Land zwischen dem Waldviertel und der Waschbergzone baut sich aus vielen unterschiedlichen Ablagerungen auf. Den marinen Sedimenten des subtropischen Paratethysmeeres, den fluvialen, von Flüssen transportierten Sedimenten der Urdonau und ihrer Zuflüsse (Sande und Schotter) sowie den äolischen, vom Wind verfrachteten Sedimenten, dem Löss. Dieser ist ein feiner, kalkreicher, von Gletschern zerriebener Gesteinsstaub, der sich in den Flussebenen im Vorland der Berge ablagerte. Ohne schützende Vegetationsdecke wurde er von den Westwinden verfrachtet und im Windschatten der Hügel, meist an deren östlichen Hängen, wieder abgelagert. Lössböden sind ideal für den Grünen Veltliner und andere Rebsorten.

Die Entstehung des Thayatals begann vor ca. 5 Mio. Jahren, nachdem sich die Paratethys zurückgezogen hatte. Die Vorläufer

Das flachhügelige Land zwischen dem Waldviertel und der Waschbergzone baut sich aus vielen unterschiedlichen Ablagerungen auf.

Totholz ist voller Leben
Mrtvé dřevo je plný života

Na zemském povrchu vznikají různé půdy v závislosti na matečném materiálu podloží, klimatu, mikroorganismech a obdělávání půdy člověkem. Skládají se ze zbytků zvětralých hornin a humusu. V půdě zakoření vegetační pokryv. Společně s mikroorganismy a dalšími živými organismy vytváří vegetační pokryv humus, díky čemuž vytváří půdu. V národním parku se přesvědčíme, že na vápnatých půdách žijí jiné rostliny, jiní plži atd. než na křemičitých půdách na žulách.

Současné půdy Waldviertelu a Weinviertelu se vytvořily teprve před 12 000 lety, na konci poslední doby ledové. Ale i v předchozích teplejších dobách meziledových vytvářel rostlinný kryt opakovaně půdy, které dnes svědčí v podobě černošedých nebo červenohnědých zón ve spraši o mírnějším klimatu v době před stovkami tisíc let. Od neolitu, počátku zemědělství a chovu zvířat, získával člověk stále větší vliv. Od doby bronzové tedy také sázel vinnou révu a z jejích hroznů připravoval víno.

Všechny tyto procesy probíhají chronologicky i současně. Kontinentální desky se nadále pohybují po zemském plášti, pohoří se zvedají a klesají, pobřeží se mění, klima se neustále přeměňuje,

der Flüsse Krems, Kamp und Thaya mäandrierten frei im flachhügeligen Land auf den älteren Meeressedimenten, ähnlich wie heute zwischen Znaim und der Thayamündung in die March. Vor rund 3 Mio. Jahren begannen sich Teile der Böhmisches Masse wieder zu heben, die Flüsse mussten sich daher rasch und tief einschneiden, bis in unsere heutige Zeit. Die Mäander blieben dadurch auch in den Felsregionen erhalten. Beim Umlaufberg und Stallfirst | Ostroh zeigt sich die Tiefenerosion der Flussschlingen am schönsten.

An der Erdoberfläche bilden sich je nach dem Ausgangsmaterial des Untergrundes, dem Klima, den Mikroorganismen und der menschlichen Bewirtschaftung unterschiedliche Böden. Sie bestehen aus den Resten der verwitternden Gesteine und dem Humus. Im Boden wurzelt die Vegetationsdecke. Diese bildet gemeinsam mit den Mikroorganismen und anderen Lebewesen Humus und baut so den Boden auf. Im Nationalpark werden wir sehen, dass auf kalkreichen Böden andere Pflanzen, Schnecken etc. leben als auf silikatischen Böden auf Granit.

Die heutigen Böden des Wald- und Weinviertels bildeten sich erst seit ca. 12 000 Jahren, dem Ende der letzten Eiszeit. Aber auch in den wärmeren Zwischeneiszeiten davor schuf die Pflanzendecke immer wieder Böden, die heute als schwarzgraue oder rotbraune Zonen im Löss von diesem gemäßigerem Klima vor hunderttausenden Jahren zeugen. Ab der Jungsteinzeit, dem Beginn von Ackerbau und Viehzucht, gewann der Mensch zunehmend an Einfluss. So pflanzte er seit der Bronzezeit auch den Rebstock und bereitete aus seinen Trauben den Wein.

All diese Prozesse ereignen sich sowohl in chronologischer Abfolge als auch gleichzeitig. Kontinentalplatten triffen weiterhin auf dem Erdmantel, Gebirge heben und senken sich, Küstenlinien verändern sich, das Klima wandelt sich wie immer, Böden bauen sich auf oder werden wieder abgetragen. Besonders markante, typische und schützenswerte Gesteinsformationen an der Erdoberfläche nennen wir Geotope (griechisch gé – die Erde, und topos – der Ort). Das sind Gebilde der unbelebten Natur, die Einblicke in die Erdgeschichte und die Entstehung und Entwicklung des Lebens öffnen. Manche dieser Felsformationen und Steine wie Restlinge, Fossilagerstätten, Sandgruben, lokale Nutzsteinvorkommen etc. stehen

Der Schatz der Nationalparkwälder – ein gesunder Waldboden
Poklad lesů národního parku – zdravá lesní půda

půda se hromadí nebo je znovu odnášena. Zvláště nápadné, typické formace hornin na zemském povrchu, které si zaslouží ochranu, nazýváme geotopy (z řeckého *gé* – země a *topos* – místo). Jedná se o útvary neživé přírody, které umožňují nahlédnout do historie Země a vzniku a vývoje života. Některé z těchto skalních útvarů a kamenů, jako jsou zbytky hornin, naleziště zkamenělin, pískovny, místní naleziště užitečného kamene atd., jsou chráněny. Ve všech těchto geotopech se vyskytuje život. Daří se na nich lišejníkům, mechům, stepním rostlinám nebo stromům, v chladných štěrbinách se ukrývají plži a hmyz, na skalních plotnách se vyhřívají plazi, ve stěnách si staví hnízda orli. Geotop se tak stává biotopem. Biotop (*bíos* – život) je stanoviště určitého životního společenství. Biotopy jsou nejmenší jednotky biosféry, tedy mnohem více než přírodě blízké jezírko na zahradě, pro které se tento termín většinou používá.

Biosféra (*bíos* – život a *sphaira* – sféra) označuje všechny živé prostory nebeského tělesa. Biosféra naší planety se rozprostírá od 5 km pod povrchem Země až do 60 km nad ním. Její vnější oblasti v

unter Naturschutz. All diese Geotope beherbergen Leben. Flechten, Moose, Steppenpflanzen oder Bäume gedeihen auf ihnen, in den kühlen Spalten verstecken sich Schnecken und Insekten, auf Felsplatten wärmen sich Reptilien, in den Wänden baut der Adler seinen Horst. So wird das Geotop zum Biotop. Das Biotop (*bíos* – das Leben) ist der Lebensraum einer bestimmten Lebensgemeinschaft. Biotope sind die kleinsten Einheiten der Biosphäre, also viel mehr als ein naturnaher Teich im Garten, für den der Begriff zumeist verwendet wird.

Die Biosphäre (*bíos* – das Leben, und *sphaira* – die Kugel) bezeichnet alle belebten Räume eines Himmelskörpers. Die Biosphäre unseres Planeten reicht von ungefähr 5 km unter der Erdoberfläche bis 60 km über die Erdoberfläche. Ihre äußeren Bereiche in der Tiefe und in der Höhe werden ausschließlich von Mikroorganismen bewohnt. Alles Leben steht mit seiner Umwelt in Wechselwirkung. Um zu überleben, tauschen die Lebewesen Materie und Energie mit ihrer unbelebten Umwelt aus. Auch untereinander sind die Lebewesen in permanenter Interaktion. Dies ist die grundsätzliche Eigenschaft aller Lebewesen. Leben gibt es nur mit Wechselwirkungen. Leben verändert immer den Raum, den es belebt. So entstehen die Ökosysteme (*oikós* – das Haus, und *sýstema* – das Verbundene).

Die Suche nach den Geotopen, Biotopen und verschiedenen Ökosystem der beiden Thayatal Nationalparks kann Freude, Ruhe, Lust bescheren. Erlauben wir den Sinnen sich zu öffnen, einfach alles wahrzunehmen. Dein Tastsinn spürt den rauen Fels, die Rinde des Baumes, das geschmeidige Gras, du spürst das kühlende Nass, das deine Haut umspült, den wärmenden Fels, den Herzschlag des Freundes, den milden Windhauch im Gesicht. Du schmeckst die Süße der reifen Beeren, das Bittere des Wacholders, die salzige Haut deiner Frau. Du riechst die unterschiedliche Beschaffenheit der Wälder, den krautigen Moder der Talauen, das Harz der Kiefern, das verwesende Aas, die Düfte der Blumenwiesen. Du hörst das Summen der Hummeln, das Plätschern des Wassers, das Rauschen der Blätter und fernes Donnerrollen. Du siehst das Wetterleuchten in den sich türmenden Wolken, den Flug des Reiherers, den aufbrausenden Wind, der in die Bäume fährt, die lachenden Augen der Liebsten.

hloubce a výšce jsou osídleny výhradně mikroorganismy. Veškerý život interaguje se svým prostředím. Aby živé organismy přežily, vyměňují si hmotu a energii s neživým prostředím. Živé organismy jsou také v neustálé interakci mezi sebou. To je základní vlastnost všeho živého. Život existuje pouze v interakci. Život vždy mění prostor, který oživuje. Tak vznikají ekosystémy (*oikós* – dům a *sýstema* – spojené).

Hledání geotopů, biotopů a různých ekosystémů obou národních parků Podyjí může přinášet radost, klid a potěšení. Dovolte svým smyslům, aby se otevřely a vše vnímaly. Hmatem vnímejte drsnou skálu, kůru stromu, hebkou trávu, cítíte chladivou vlhkost, která vám omývá kůži, hřejivou skálu, tlukot srdce přítele, mírný vánek na tváři. Ochutnejte sladkost zralých bobulí, hořkost jalovce, slanou kůži vaší ženy. Přivoňte si k různým podobám lesů a ucítíte bylinnou zatuchlinu údolních luk, pryskyřici borovic, rozkládající se mršiny, vůně květinových luk. Uslyšíte bzučení čmeláků, šplouchání vody, šumění listů a vzdálené hřmění. Uvidíte blýskání v nakupených mracích, let volavky, hučící vítr, který se opírá do stromů, rozesmáté oči svých blízkých.

Opájet se, vychutnávat si tyto pocity, později o nich přemýšlet; poznávat, učit se chápat, pomalu si utvářet svůj pohled na svět, pěstovat výměnu, přátelství, to je Epikurovo potěšení. Nic víc.

“ Kdo se řídí přírodou, a ne prázdnými názory, ten si ve všem vystačí sám. Jste-li v rozpacích, je to proto, že jste zapomněli na přírodu. Neboť sami si vytváříme neomezené obavy a touhy. — Epikúros⁴

Věnujme se nyní právě geotopům, vyhledejme místa, kde jsou jejich geologické jevy snadno rozpoznatelné – podél řeky Dyje a v jejím bezprostředním okolí. Začneme na východě, kde jsou horniny variského pohoří nebo útvary moravika překryty sedimenty. Na zemském povrchu se vyskytuje spraš, na náspech, v prohlubních, jako svrchní vrstva v pískovnách a štěrkovnách. Tento jemný

Sich berauschen, diese Sinneswahrnehmungen genießen, später zu reflektieren; erkennen, verstehen lernen, langsam dein Weltbild formen, den Austausch, die Freundschaft pflegen, das ist die Lust des Epikur. Nichts weiter.

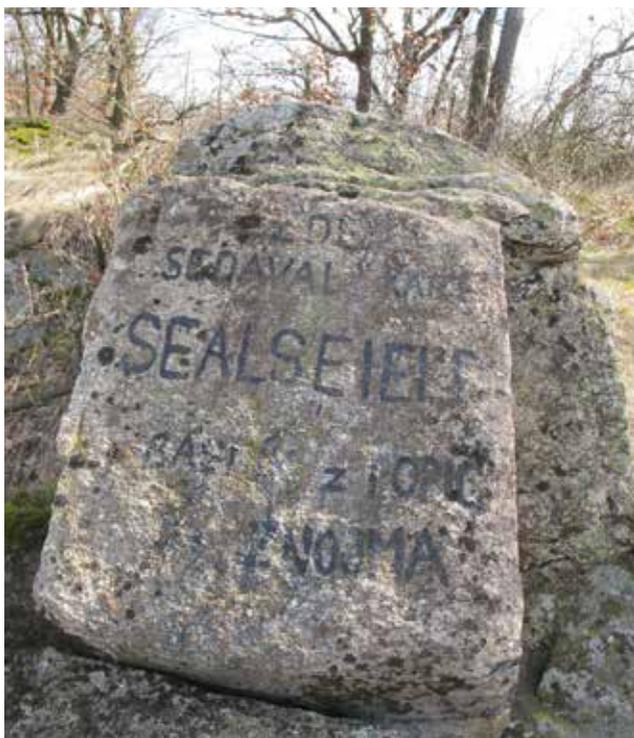
“ Wer der Natur folgt und nicht den leeren Meinungen, der genügt in allen Dingen sich selbst. Wo immer du in Verlegenheit bist, bist du es, weil du die Natur vergisst. Denn du selbst schaffst dir die unbegrenzten Ängste und Begierden an. — Epikur⁴

Wenden wir uns nun speziell den Geotopen zu, suchen wir die Stellen auf, in denen ihre geologischen Erscheinungen leicht zu erkennen sind – am Thayafluss und in der näheren Umgebung. Beginnen wir im Osten, dort, wo die Gesteine des Variszischen Gebirges oder die Formationen des Moravikums von Sedimenten überlagert sind. An der Erdoberfläche tritt der Löss zutage, an Böschungen, in Hohlwegen, als oberste Schicht in Sand- und Schottergruben. Dieser feine, angewehrte Staub in hellem Ockergelb ist sehr kompakt. Weinkeller, die in Löss, manchmal auch in kompakten Sand gegraben wurden, sind in sich selbst stabil, müssen nicht eingewölbt werden. In die vertikalen Wände der Sandgrube Diem bei Obermarkersdorf haben Uferschwalben ihre Nisthöhlen gegraben, wie auch die Bienenfresser in die Lössterrassen und andere Sedimentschichten am Schatzberg, am Hutberg, auf der Tigeralm – in den Weingärten des Pulkautales. Hangabwärts werden die Böden schwerer, aus Löss wird Lehm.

Unterhalb der Lössablagerungen finden wir die fluvialen und die marinen Sedimente – Silt, Sand- und Schotterablagerungen von Wasserläufen, Brandungszonen und Meeresböden. Die Retzer Keller wurden in die Quarzsande des seichten Meeres der Paratethys gegraben. Seekuhrippen und Haifischzähne finden wir in der Sandgrube Diem. Muschelschichten sind im Kirchenbruch bei der romanisch-gotischen Kirche von Burgschleinitz – einer Brandungszone des

foukaný prach světle okrové barvy je velmi kompaktní. Vinné sklepy vykopané ve spraši, někdy v kompaktním písku, jsou samy o sobě stabilní, není třeba je zaklenout. Ve svislých stěnách pískovny Diem u Obermarkersdorfu si vyhloubily hnízdní úkryty břehule, stejně jako vlhy pestré na sprašových terasách a dalších vrstvách sedimentů na Schatzbergu, Hutbergu, Tigeralmu – ve vinicích v Pulkatal. Směrem dolů po svahu se půdy stávají těžšími, spraš se mění na hlínu.

Pod sprašnými pokrivy se nacházejí fluviální a mořské sedimenty – jemnozrnný písek, písčité a štěrkové nánosy z vodních toků, příbojových zón a mořského dna. Sklepy v Retzu byly zahloubeny v křemenném písku mělkého moře Paratethys. V písčově Diem se nacházejí žebra mořské krávy a žraločí zuby. V lomu Kirchenbruch u románsko-gotického kostela v Burgschleinitz – příbojové zóně Eggenburského moře před 20 miliony let – ale také ve vápencích na Buchbergu u Mailbergu, které jsou asi o 5 milionů let mladší, můžeme obdivovat vrstvy mušlí. V Zogelsdorfu a okolí tyto mořské sedimenty ztuhly a vytvořily vápenec Zogelsdorf, vápencovou horninu lze vidět ve veřejně přístupném lomu Johannesbruch

Eggenburger Meeres vor 20 Millionen Jahren –, aber auch in den rund 5 Mio. Jahre jüngeren Kalksteinen am Buchberg bei Mailberg zu bestaunen. In Zogelsdorf und Umgebung haben sich diese marinen Sedimente zum Zogelsdorfer Kalksandstein verfestigt, der Kalkfels ist im öffentlich zugänglichen Johannesbruch in Zogelsdorf und im Prachtsteinbruch bei Großreipersdorf klar zu sehen. Vom Michaelerplatz in Wien bis zu den Skulpturengruppen im Retzer Land sind viele Statuen aus diesem gut zu bearbeitenden hellen Stein gemeißelt.

Wo nach Westen hin die Hänge steiler werden, tritt der Granit zutage. An der Thaya erheben sich die Felsen des Znaimer Burgbergs, in die auch die Keller der Stadt geschlagen wurden. Viel schwerere Arbeit muss das gewesen sein als in Retz!

Immer wieder eine Freude ist eine Rast auf den Steinplatten am Sealsfield Stein, unter den knorrigen Eichen, die dort sowie auch oberhalb der abschüssigen Blockschutthalden hinunter zum Fluss Fuß gefasst haben. Andere Plätze dieser Art sind die Felsen südwärts bei Popice | Poppitz, am Weinberg Šobes | Schobes, der Heilige Stein und die Insellagen bei Šatov, der Zellerndorfer Altenberg und die Kogelsteine nahe Eggenburg. Auf den Silikatböden des verwitternden Granits gedeihen vorzügliche Rieslinge und Veltliner.

Von Znaim bis zur Steinernen Wand und der Lipina (434 m) sind die Gesteine entlang der Thaya aus Zweiglimmergranit, Biotitgranit und Granodiorit. Thaya-Batholit ist der Überbegriff dieser plutonischen Gesteine, 570–600 Millionen Jahre sind sie alt. Zirkonkristalle sind in ihnen eingeschlossen – ihre widerstandsfähigen Eigenschaften haben sie 2,5 Milliarden Jahre überdauern lassen. Zirkon gehört zu den frühesten Mineralbildungen der Erde und des Mondes. Die ältesten bekannten Zirkonkristalle haben ein Alter von 4,4 Milliarden Jahren, sie sind nahezu so alt wie unser Planet.

Der Sealsfieldstein bei Popice
Sealsfieldův kámen u Popic

v Zogelsdorfu a v lomu Prachtsteinbruch u Großreipersdorfu. Z tohoto snadno opracovatelného světlého kamene je vytesáno mnoho soch, například na vídeňském náměstí Michaelerplatz nebo skupiny soch v Retzer Land.

Tam, kde se svahy směrem na západ stávají strmějšími, se objevuje žula (granit). Na Dyji se zvedají skály znojemského hradu, do nichž byly vytesány i sklepy města. Musela to být mnohem těžší práce než v Retzu!

Vždy je příjemné odpočívat na kamenných deskách u Sealsfieldova kamene, pod sukovitými duby, které zapustily kořeny, zde, ale i nad příkrými suťovými svahy dolů k řece. Dalšími takovými místy jsou skály jižním směrem u Popic, na vinici Šobes, Heiliger Stein (Svatý kámen) a ostrovní lokality u Šatova, Zellerndorf Altenberg a kamenné útvary Kogelsteine u Eggenburgu. Na křemičitých půdách zvětrávající žuly se daří vynikajícím ryzlinkům a veltlínům.

Od Znojma po lokalitu Steinerne Wand a Lipinu (434 m) jsou horniny podél Dyje tvořeny dvojslídovým granitem, biotitickou žulou a granodioritem. Souhrnný název pro tyto plutonické horniny staré 570–600 milionů let je dyjský pluton. Jsou v nich uzavřeny krystaly zirkonu – díky svým odolným vlastnostem vydržely 2,5 miliardy let. Zirkon je jedním z nejstarších minerálních útvarů na Zemi a na Měsíci. Nejstarší známé krystaly zirkonu jsou staré 4,4 miliardy let, tedy téměř stejně jako naše planeta.

Na západě, u zřícenin Kaja a Neuhäusl, u Ostrohu a na Umlaufu, se setkáváme s dvojslídovými břidlicemi, rulami a kvarcity. Tyto přeměněné horniny skupiny Therasburg, které vznikly přeměnou ze sedimentárních hornin pod tlakem a teplem, se nazývají usazené horniny. Na břehu Kajabachu, pod zříceninou, odráží světlá slída slídivců sluneční paprsky pronikající skrz koruny stromů. Na převisu Umlaufbergu kvete v květnu tařice skalní na skalních stěnách z ortoruly, metamorfované žulové horniny.

Směrem na západ k Hardegg se nacházejí různé pararuly skupiny Pernegg. Kvarcit zde chybí, zato je zde více vápence. Skalní obydlí poustevníka bylo postaveno v mramorových puklinách. Mramor je metamorfovaný vápenec, rekrystalizovaný, kompaktní, čistý vápenec. »Před více než 500 miliony let dokázaly jednotlivé mořské organismy získávat vápník z mořské vody. Byl to důležitý

Der Blick ins Thayatal
Pohled do Thayatalu

Westlich anschließend, bei den Ruine Kaja und Neuhäusl, am Ostroh und am Umlauf haben wir es mit Zweiglimmerschiefern und -gneisen und Quarzit zu tun. Diese metamorphen Gesteine der Therasburg-Gruppe, die sich unter Druck und Hitze aus Sedimentgesteinen gewandelt haben, bezeichnet man als Paragesteine. Am Ufer des Kajabaches, unterhalb der Ruine, reflektiert der helle Glimmer der Glimmerschiefer die Sonnenstrahlen, die durchs Blätterdach dringen. Am Übersteig des Umlaufbergs blüht im Mai das Felsensteinkraut auf den Felswänden aus Orthogneis, einem metamorphen granitischen Gestein.

Westwärts bis Hardegg liegen die verschiedenen Paragneise der Pernegg-Gruppe. Hier fehlt der Quarzit, dafür gibt es mehr Kalk. Die Felsbehauung des Einsiedlers wurde in Klüften des Marmors angelegt. Marmor ist ein metamorphes Kalkgestein, neu kristallisiert, kompakter, reiner Kalk. »Vor mehr als 500 Millionen Jahren

Die Thaya und ihre Hindernisse
Dyje a její překážky

evoluční krok – dlouho předtím, než organismy vytvořily souš. Podpůrná a zároveň ochranná vápencová kostra ulit mlžů a plžů, stejně jako páteř, tvoří základní pilíř evoluce, která se vyvinula do vzpřímené chůze člověka *Homo sapiens*.«⁵

Hrad Hardegg vyrůstá z odolných hornin fugnitzských vápenatosilikátových břidlic, které metamorfovaly z jílovito-písčitých a vápnitých mořských sedimentů. Tyto vrstvy nám ukazuje okružní trasa okolo Hardeggu. Nejprve se vydáme na Regininu skálu (Reginafelsen) naproti hradu. Základem je granátový slídovec, nad nímž leží vrstva mramoru. Strmá stěna a vrcholová plošina jsou tvořeny vápenatosilikátovými břidlicemi. Je zde nádherný výhled na údolí řeky Fugnitz, hrad, město a náhorní plošinu Maxplateau. Cestou na Maxplateau vstoupíme do nové horninové formace, která nás bude provázet až do Vranova, do bítešské jednotky. Bítešská rula je dvojslídá ortorula. Východním úbočím skal na Maxplateau prochází pás mramorových a slídových břidlic. Do puklin zpevněných hornin často pronikají taveniny bohaté na křemen. Nebo minerály vykrytalizované v dutinách – jako největší obnažená ametystová puklina na světě v žulách u Maissau.

Stežka nás vede dubovým a habrovým lesem, stinnější svahy jsou porostlé bukem obecným, jasanem, břízou, lípou a javorem, na místech vystavených slunci se cítí jako doma teplomilné rostliny,

gelang es einzelnen Meeresorganismen, Kalk aus dem Meerwasser zu gewinnen. Das war – lange vor der Landnahme der Organismen – ein wichtiger Schritt in der Evolution. Das stützende und auch schützende Kalkskelett der Schalen von Muscheln und Schnecken bildet ebenso wie die Wirbelsäule einen Grundpfeiler der Evolution, die sich bis zum aufrechten Gang des *Homo sapiens* entwickelte.«⁵

Die Hardegger Burg entwächst den widerstandsfähigen Felsen des Fugnitzer Kalksilikatschiefers. Dieser hat sich aus tonig-sandig-kalkigen Meeressedimenten gewandelt. Der Hardegger Rundwanderweg zeigt uns diese Schichten. Zuerst geht es auf den Reginafelsen gegenüber der Burg. Er fußt auf Granat-Glimmerschiefer, darüber liegt eine Marmorschicht. Die Steilwand und das Gipfelplateau bestehen aus Kalksilikatschiefer. Der kompakte Rundblick über das Tal der Fugnitz, Burg, Stadt und Maxplateau ist eine Freude. Am Weg zum Maxplateau betreten wir eine neue Gesteinsformation, die uns bis Vranov begleiten wird, die Bittesch-Einheit. Der Bittesch-Gneis ist ein Zweiglimmerorthogneis. Ein Marmor-Glimmerschieferband zieht sich durch die Ostflanke der Felsen am Maxplateau, oft drangen quarzreiche Gesteinsschmelzen in die Klüfte verfestigter Gesteine ein. Oder Mineralien kristallisierten in Hohlräumen aus – wie die weltweit größte freigelegte Amethystkluft in den Graniten bei Maissau.

Der Weg führt uns durch einen Eichen- und Hainbuchenwald, die schattigeren Hänge sind mit Rotbuchen, Eschen, Birken, Linden und Ahorn bewachsen, auf den sonnenexponierten Lagen fühlen sich die Wärme liebenden Pflanzen, Insekten und Reptilien wohl. Vom Maxplateau führt der Christbaumsteig steil hinab zur Thaya und in die Stadt, über einen 1,5 km längeren Forstweg geht es sich gemütlicher. In Tschechien sind die Klufthöhlen der Ledové sluje | Eisleiten unterhalb des Obeliskens eine geologische Rarität. Entlang von Störungszonen sind die Felsen abgerutscht, von oben stürzten Blöcke nach, so bildeten sich mehrere hundert Meter lange, tiefe Höhlen. In den Klüften dieses Nordwesthanges bildet sich im Winter Grundeis, das manchmal bis in den Sommer hinein nicht gänzlich abschmilzt. Dort fühlen sich viele Fledermausarten pudelwohl, uns Sterblichen hingegen ist der Zutritt streng verwehrt.

hmyz a plazi. Z Maxplateau vede stezka Christbaumsteig strmě dolů k řece Dyje a do města, pohodlnější je lesní cesta, která je o 1,5 km delší. V České republice jsou geologickou raritou Ledové sluje pod obeliskem. Podél zlomových zón sklouzávaly skály směrem dolů, shora padaly bloky a vytvářely tak hluboké jeskyně dlouhé několik set metrů. V puklinách tohoto severozápadního svahu se v zimě tvoří na dně led, který někdy zcela neroztaje ani v létě. Zde je jako doma mnoho druhů netopýrů, avšak nám smrtelníkům je vstup přísně zakázán.

Cestou do Vranova se těsně před městem, u osady Hamry, zvedají skalní stěny Hamerských vrás. Tyto skalní útvary ukazují, jaké síly působí v zemské kůře. Bítešská rula stará 795 milionů let je protkána decimetrovými vrstvami amfibolitu a biotitické pararuly. Možná si tyto názvy zapamatujete, možná ne. Intenzivní skládání těchto střídajících se vrstev (jako koule papíru rozříznutá ostrým nožem) však ukazuje, jak se – v geologickém čase – plastické horniny astenosféry stále formují. Dokonce i teď, zatímco čtete. Jen několik desítek kilometrů pod vámi.

»Πάντα ρεῖ| vše plyne,« jak poznal Hérakleitos⁶, dokonce i kámen: »Nevstoupíš dvakrát do téže řeky.« Žijeme v neustálé proměně látky a formy. Bytí je stávání se celkem. Bytí není staticky pevné, ale je třeba ho chápat dynamicky jako věčnou změnu. Za proudem a zároveň v neustálém proudu může stát jednota – jednota v mnohosti a mnohost v jednotě.

“ JEDNO A VŠE

Má se rozvíjet, tvořivě působit
Napřed se utvářet, poté se proměnit
Jen zdánlivě na chvíli vše zastavit
Věčné stále dopředu musí jít
Neboť vše se musí v prach obrátit
Pokud v bytí navždy chce být.
— Johann Wolfgang von Goethe, 1749 – 1832

Am Weg nach Vranov ragen kurz vor der Stadt, beim Ortsteil Hamry (Hammer), die Felswände von Hamerské vrásy empor. An diesen Felsgruppen erkennen wir, welche Kräfte in unserer Erdkruste wirken. Der 795 Millionen Jahre alte Bittesch-Gneis ist dort mit dezimeterdicken Schichten von Amphibolit und Biotitparagneis verwoben. Gut, diese Namen mag man sich merken oder nicht. Aber die intensiven Faltungen dieser Wechsellagerungen (wie ein Papierknäuel, das man mit scharfem Messer durchgeschnitten hat) zeigen, wie sich die – in geologischen Zeiträumen – plastischen Gesteine der Asthenosphäre immer noch verformen. Auch jetzt gerade, während du das liest. Nur einige Dutzend Kilometer unter dir.

»Πάντα ρεῖ| alles fließt«, wie Heraklit⁶ erkannte, selbst der Stein: »Wir steigen in denselben Fluss und doch nicht in denselben, wir sind es und wir sind es nicht.« Wir leben im fortwährenden Stoff- und Formwechsel. Das Sein ist das Werden des Ganzen. Das Sein ist nicht statisch feststehend, sondern als ewiger Wandel dynamisch zu erfassen. Hinter und zugleich in dem unaufhörlichen Fluss mag die Einheit stehen: Einheit in der Vielheit und Vielheit in der Einheit.

“ EINS UND ALLES

Es soll sich regen, schaffend handeln
Erst sich gestalten, dann verwandeln
Nur scheinbar stehts Momente still
Das Ewige regt sich fort in allen
Denn alles muss in Nichts zerfallen
Wenn es im Sein beharren will
— Johann Wolfgang von Goethe, 1749 – 1832

Renaturierung der Thaya durch Mäanderanbindungen bei der Marchmündung
Revitalizace Dyje u ústí do Moravy

Život v plnosti

Biodiverzita v přírodní rezervaci –
Stanoviště čápa černého a bobra
mezi dvěma přehradami

Thayatal (Podyjí) leží na přechodu z Waldviertelu do Weinviertelu, kde se stýkají dvě různé klimatické oblasti. V oblasti Národních parků Thayatal a Podyjí se prolíná chladnější, vlhčí, Atlantikem ovlivněné klima Českého masivu a teplejší, sušší, panonské klima kontinentálního charakteru Vídeňské pánve. Mezi Vranovem a Znojmem protéká řeka Dyje územím národního parku v délce 44 km. Vzdálenost vzdušnou čarou mezi těmito dvěma městy je pouhých 16 km. Vzdálenost vodní cestou ztrojnásobuje množství záhybů a smyček řeky.

Tekoucí voda formuje fluviální tvary ostrohů, vyhlodaných břehů, nárazových svahů, říčních teras, šterkových lavic a náběžních luk. Podél silně meandrujících říčních smyček se mění expozice

V Národních parcích
Thayatal a Podyjí bylo
dosud určeno celkem
1290 rostlinných druhů.

svahů Dyje vůči slunečnímu světlu, větru a dešti. Panonsko- klimatické prvky jsou patrné na každém jižním svahu, u každé slunné skály. Atlantické prvky na všech severních svazích, ve stinných korytech říček Kajabach a Fugnitz. V malém měřítku se také rozlišují geologické

faktory lokality. Odráží se to v bohaté vegetaci, kde se na malých plochách daří velmi rozdílné flóře. V Národních parcích Thayatal a Podyjí bylo dosud určeno celkem 1290 rostlinných druhů. Pro srovnání: v celém Rakousku, od panonských stepních jezer po ledovcové oblasti Alp, jich napočítáme 2950.

Více než 600 druhům lišejníků se daří v symbióze hub a řas na skalách a stromech, některé z nich se v Rakousku vyskytly poprvé. Má zde domov více než 950 druhů motýlů. Z toho má radost nejen 20 záhadných druhů netopýrů, kterým slouží jako potrava, ale také veselé ptactvo. Pozoruhodná je také jeho rozmanitost: vždyť na území

Ein Leben in Fülle

Biologische Vielfalt im Naturreservat –
Ein Lebensraum für Schwarzstorch und Biber
zwischen zwei Staudämmen

Das Thayatal liegt an der Übergangszone vom Wald- ins Weinviertel, hier treten zwei verschiedene Klimaprovinzen aufeinander. Im Bereich der Nationalparks Thayatal & Podyjí gehen das kühlere, feuchtere, atlantisch beeinflusste Klima der »Böhmischen Masse« und das wärmere, trockenere, kontinental geprägte pannonische Klima des »Wiener Beckens« ineinander über. Zwischen Vranov | Frain und Znojmo | Znaim durchfließt die Thaya auf einer Flusslänge von 44 km die Nationalparkregion. Die Luftlinie zwischen diesen beiden Städten beträgt hingegen lediglich 16 km. Die vielen Flussbiegungen und -schlaufen verdreifachen die Distanz am Wasserweg.

Das fließende Wasser formt die fluvialen Landformen von Umlaufbergen, Nähr- und Zehrufern, Prallhängen, Flussterrassen, Schotterbänken und Uferwiesen. Entlang der stark gewundenen Flussschlingen ändern sich die Expositionen der Thayahänge zu Sonnenlicht, Wind und Regen. Die pannonischen Klimakomponenten sind an jedem südexpozierten Hang, auf jedem Sonnenfels evident. Die atlantischen an allen Nordhängen, in den schattigen Gräben des Kajabaches und der Fugnitz. Die geologischen Standortfaktoren sind ebenfalls kleinräumig differenziert. Im reichen Pflanzenkleid spiegelt sich dies wider, kleinräumig gedeiht sehr unterschiedliche Flora. Insgesamt wurden in den Thayatal Nationalparks bisher 1290 Pflanzenarten bestimmt. Zum Vergleich: in ganz Österreich, von den pannonischen Steppenseen bis in die Gletscherregionen der Alpen, zählen wir deren 2950.

Mehr als 600 Flechtenarten gedeihen als Symbiose von Pilz und Alge auf Fels und Baum, einige davon sind Erstfunde in

Insgesamt wurden
in den Thayatal
Nationalparks bisher
1290 Pflanzenarten
bestimmt.

Die Rückkehr der Europäischen Wildkatze
Návrat evropské divoké kočky

obou národních parků bylo zdokumentováno více než 150 druhů ptáků, více než polovina z nich hnízdí v Podyjí.

V roce 2007 se do Rakouska opět vrátila plachá kočka divoká – po 35 letech nepřítomnosti. Dokazuje nám tím, že se lokálně vyhubená zvířata opět ráda usídlují, natolik je životní prostředí vhodné a přiměřeně chráněné. Znovu se usídlil také pilný bobr a nikdy zcela nevyimizely hravé rodinky vyder.

Pojem **potenciálně přirozená vegetace** používáme k popisu očekávaného budoucího konečného stavu vegetace v daném území, pokud nebudou provedeny žádné další zásahy. Jen výjimečně se shoduje s podobou vegetace, která existovala pravděpodobně předtím, než ji člověk začal měnit.

Pokud by bylo dosaženo klimaxové vegetace ve velkém měřítku, došlo by mimo jiné ke snížení biologické rozmanitosti. Proto má smysl pokračovat v pěstování některých tradičních lidských zásahů v našich národních parcích. Prosté vypuštění rybníků a jejich »renaturalizace« by byly směšné. Zemědělci kosí louky podél

Österreich. Mehr als 950 Schmetterlingsarten sind hier beheimatet. Das freut nicht nur die 20 geheimnisvollen Fledermausarten, denen sie als Nahrung dienen, sondern auch die vergnügte Vogelwelt. Deren Vielfalt ist ebenfalls bemerkenswert: Immerhin konnten im Territorium der beiden Nationalparks über 150 Vogelarten nachgewiesen werden; mehr als die Hälfte von ihnen brüten im Thayatal. Im Jahr 2007 ist die scheue Wildkatze wieder nach Österreich zurückgekehrt – nach 35 Jahren der Abwesenheit. Sie beweist uns hiermit, dass sich regional ausgerottete Tiere gerne auch wieder ansiedeln, so der Lebensraum geeignet und entsprechend geschützt ist. Der fleißige Biber siedelte sich ebenfalls wieder an, die verspielten Fischotterfamilien waren nie ganz verschwunden.

Als **potenzielle natürliche Vegetation** bezeichnen wir den zu erwartenden künftigen Endzustand der Vegetation eines bestimmten Gebietes, falls von weiteren Eingriffen abgesehen wird. Sie ist nur selten mit jener Vegetationsform identisch, die wahrscheinlich existiert hat, bevor sie der Mensch zu verändern begann.

Unter anderem ginge die Artenvielfalt zurück, wenn die Klimaxvegetation großräumig erreicht werden würde. Daher ist es sinnvoll, in unseren Nationalparks auch einige der traditionellen menschlichen Eingriffe weiterhin zu kultivieren. Fischteiche einfach abzulassen und zu »renaturieren« wäre grotesk. Bauern mähen die Uferwiesen an der Thaya wie seit Jahrhunderten, um deren Bewaldung zu verhindern. Unsere Waldsteppenvegetation entstand zumeist in Folge Jahrtausende währender Weidewirtschaft. Dieser Beweidung bedarf es weiterhin, um die Verbuschung hintan zu halten. Die weiten Flächen um den Staré Vinice (339 m) wurden vor wenigen Jahren aufwändig eingezäunt, um sie durch geeignete Pferde zu beweiden. Dies verhindert, dass die Waldsteppenvegetation mit ihrem Silikat-Trockenrasen als Kulturlandschaft verloren geht (in den Alpen wird Almwirtschaft betrieben). So werden alte Nutztierassen vor dem Aussterben bewahrt, uralte Natur- oder Kulturlandschafts-Biotope gepflegt.

Aufgrund einer fehlenden wissenschaftlichen Definition des Begriffes »Wildnis« kann man sagen, dass nahezu alle Wildnisgebiete anthropogen beeinflusste Kulturlandschaften sind. Fast überall auf Erden finden sich zumindest Spuren menschlichen Wirtschaftens.

řeky Dyje, aby zabránili jejich zalesnění, jak to dělávali po celá staletí. Naše lesostepní vegetace se většinou vyvinula v důsledku tisíciletého pastvinářství. Tato pastva je stále nutná, aby se zabránilo pronikání křovin. Široké plochy v okolí Starých Vinic (339 m) byly před několika lety důmyslně oploceny, aby se na nich mohli pást vhodní koně. Tím se zabránilo ztrátě lesostepní vegetace se silikátovými suchými trávníky jako kulturní krajiny (v Alpách se provozuje salašnictví). Zachráněná stará plemena hospodářských zvířat před vyhynutím a udržují se staré přírodní nebo kulturní biotopy krajiny.

Vzhledem k chybějící vědecké definici pojmu »divočina« lze říci, že téměř všechny oblasti divočiny jsou antropogenně ovlivněnou kulturní krajinou. Téměř všude na Zemi lze nalézt alespoň stopy lidského hospodaření. »Kulturní krajina« je však podobně nejasná a stejně jako pojem divočina není pevně určená. Oba termíny také někdy slouží jako posouzení hodnoty. »Divočina« může být vytvořena jako protipól určitého lidského principu řádu. Hodnocení může být jak pozitivní, tak negativní: snižující hodnotu jako »nezkrotná, neuspořádaná« příroda v kontrastu s kultivovanou přírodou, či hodnotu zvyšující jako »nezkažená, nevinná« původní příroda. Nakonec se zde objevuje otázka rozdílu mezi člověkem a přírodou. Já osobně na tuto otázku odpovědět nedokážu a odpověď mi nepřipadá nijak zvlášť důležitá.

Důležitá je praxe. **Ochrana procesů** jako strategie ochrany přírody je založena na nezasahování do přirozených procesů v ekosystémech. Přirozené dynamické procesy jsou zachovány a vedou k novým – ne zcela předvídatelným – stavům systému. V tomto kontextu jsou rušivé vlivy, které souvisí s využíváním, jako jsou např. vichřice, požáry, kůrovec a tak dále, pro takovou dynamiku vývoje velmi důležité.

Ničením jednotlivých stanovišť vznikají nové rámcové podmínky, které mění konkurenční strukturu mezi druhy. Vývoj nebo úspěch začíná nanovo, regenerační cykly se znovu realizují nebo modifikují. Tím se stimuluje přírodní výběr, obnovuje se genofond dotčených druhů a stabilizuje se dynamická rovnováha ekosystému. Ochrana procesů tak odráží přirozené procesy v divočině.

Rozvoj divočiny nelze plánovat, podléhá neustálým a nepředvídatelným změnám. To vyžaduje velkou důvěru v přírodu, že

Sich selbst
überlassener Wald
Les ponechán sám sobě

»Kulturlandschaft« ist aber ebenso unscharf und wie der Wildnisbegriff nicht festgelegt. Beide Begriffe dienen auch manchmal als Werturteil. »Wildnis« kann konstruiert sein als Gegenwelt zu irgendeinem menschlichen Ordnungsprinzip. Dabei kann die Bewertung sowohl positiv als auch negativ ausfallen: abwertend als »ungezähmte, unordentliche« Natur im Gegensatz zur kultivierten Natur, aufwertend als »unverdorbene, unschuldige« Ur-Natur. Letzten Endes offenbart sich hier die Frage nach dem Unterschied zwischen Mensch und Natur. Ich jedenfalls kann diese nicht beantworten, mir persönlich erscheint die Antwort auch gar nicht besonders wichtig.

Wichtig ist die Praxis. Der **Prozessschutz** als Naturschutzstrategie beruht auf dem Nicht-Eingreifen in die natürlichen Prozesse von Ökosystemen. Die natürlich-dynamischen Prozesse bleiben erhalten und führen zu neuen – nicht genau vorhersehbaren – Systemzuständen. In diesem Zusammenhang sind natürliche und nutzungsbedingte Störeinflüsse wie Sturm, Feuer, Borkenkäfer, ... für eine solche Entwicklungsdynamik von großer Bedeutung.

přijme i ty změny, kterým by člověk rád zabránil. Kdo chce opravdu vývoj směrem k divočině, akceptuje hmyzí škůdce stejně jako větrné polomy, požáry a velké predátory. Zde začínají konflikty, protože naše přírodní krajiny jsou poměrně omezené a tyto události a zvířata se neřídí hranicemi národních parků. Při přechodu do kulturní krajiny jsou strategie definovány v malém měřítku a většinou směřují k zachování antropogenně utvářených, druhově bohatých přírodních krajín, tedy v případě národních parků Thayatal a Podyjí zejména k zachování existence lučních porostů u řek Dyje a Fugnitz, vřesovitých kručinkových doubrav u Znojma a silikátových suchých trávníků mezi Znojmem a Eggenburgem – bez opatření směřujících k jejich udržení by se změnily na lesní biotopy, které bývají většinou druhově chudší.

Mit der Zerstörung einzelner Lebensräume werden neuartige Rahmenbedingungen geschaffen, die das Konkurrenzgefüge zwischen den Arten verändern. Die Entwicklung oder Sukzession beginnt von neuem, Regenerationszyklen werden neu realisiert oder modifiziert. Das regt die natürliche Selektion an, der Genpool der beteiligten Arten regeneriert sich und stabilisiert das dynamische Gleichgewicht des Ökosystems. Damit spiegelt der Prozessschutz die natürlichen Prozesse in der Wildnis.

Wildnisentwicklung lässt sich nicht planen und unterliegt einem stetigen, unvorhersehbaren Wandel. Das erfordert ein großes Maß an Vertrauen in die Natur, auch jene Entwicklungen zu akzeptieren, die der Mensch gerne verhindert. Wer eine Entwicklung zur Wildnis wirklich will, der akzeptiert Schadinsekten genauso wie Windbruch, Feuer und die großen Beutegreifer. Damit beginnen die Konflikte, da unsere Naturlandschaften ziemlich begrenzt sind, und sich diese Ereignisse und Lebewesen nicht an die Nationalparkgrenzen halten. Im Übergang zur Kulturlandschaft werden die Strategien kleinräumig festgelegt und zielen meist auf die Erhaltung der anthropogen gestalteten, artenreichen Naturlandschaften, also im Fall der Nationalparks Thayatal & Podyjí insbesondere auf den Weiterbestand der Wiesenflächen an der Thaya und Fugnitz, des Heide-Ginster-Traubeneichenwaldes bei Znaim und der Silikat-Trockenrasen zwischen Znaim und Eggenburg: Ohne Pflegemaßnahmen würden sie sich in – zumeist artenärmere – Waldbiotope verwandeln.

Das Kleine Knabenkraut (*Anacamptis morio*)

Vstavač kukačka (*Anacamptis morio*)

Green Canyon Thayatal Podjíz

Život v plnosti

Vetřelci v Národním parku –
zacházení s neofyty (nepůvodními druhy
rostlin) a neozoa (nepůvodními druhy zvířat)

Jako člověka, který rád cestuje, mě to pořád táhne do ciziny. S radostným zájmem se procházím po divokých stepních krajinách Národního parku Vašlovani v Gruzii, po tisíce let staré kulturní krajině na vulkanických svazích Etny i fascinujících městech, jako je Istanbul nebo Řezno. Všude nacházím něco cizího i něco důvěrného, ať už v národě Navahů v Arizoně (jejich vlastní jméno Diné znamená lidský národ) nebo na vinicích Markgräflerland mezi Černým lesem a Rýnem. Už v jedenácti letech jsem měl štěstí, že jsem viděl zasně-

žený Ararat, hrál jsem si s kurdskými dětmi a koupal se ve Vanském jezeře (Van Gölü), největším jezeře s hydrogenuhličitanem sodným na světě.

Cizí pro mne neznamena nebezpečné, přitahuje mne. Proto je pro mne snadné vidět i v neofytech (»nových rostlinách«) a neozoa (»nových zvířatech«) především to dobré. Ořešáky královské a trnovníky akáty mezi lisovnamy sklepních uliček jsou mi stejně

sympatické jako slunečnicová pole v oblasti Weinviertel. Bez neofytů by byla chudší nejen naše flora divokých rostlin, ale i náš jídelní lístek a opravdu monotónní by byly i naše zahrady. Brambory, paprika, rajčata, kukuřice, zahradní jahody a dýně pocházejí všechny z Ameriky, bohužel i padlí a révokaz.

»Negativní pachůť pojmu neofyty se nás dotýká proto, že se určité procento přistěhovalých zplanělých druhů ukázalo být problematickými. Výši tohoto procenta lze odhadnout a dokonce předpovědět podle takzvaného pravidla desetiny (Tens rule): z 1000 zavlečených druhů zplání jen 100, z toho se trvale usadí pouhých 10.

Jako neofyty označujeme rostliny, které za vědomé či nevědomé účasti člověka po 1492 dostaly na území, na kterém se dříve přirozeně nevyskytovaly.

Ein Leben in Fülle

Aliens im Nationalpark –
Der Umgang mit Neophyten und Neozoen

Als reiselustiger Mensch zieht es mich immer wieder in die Fremde. Mit freudigem Interesse durchstreife ich die wilden Steppenlandschaften des Waschlowani-Nationalparks in Georgien, die Jahrtausende alten Kulturlandschaften an den vulkanischen Hängen des Ätna, faszinierende Städte wie Istanbul oder Regensburg. Überall finde ich Fremdes wie Vertrautes, ob in der Navajo Nation in Arizona (ihr Eigenname Diné bedeutet Menschenvolk) oder in den Weinbergen des Markgräflerlandes zwischen Schwarzwald und Rhein. Schon als Elfjähriger hatte ich das Glück, den schneebedeckten Ararat gesehen, mit kurdischen Kindern gespielt und im Van Gölü, dem größten Sodasee der Erde, gebadet zu haben.

Das Fremde ist mir nicht bedrohlich, es zieht mich an. Daher fällt es mir leicht, auch in Neophyten (»Neupflanzen«) und Neozoen (»Neutieren«) zuerst einmal das Gute zu sehen. Die Walnussbäume und Robinien zwischen den Presshäusern der Kellergassen sind mir genauso sympathisch wie die Sonnenblumenfelder des Weinviertels. Ohne Neophyten wäre nicht nur unsere Wildpflanzenflora ärmer, auch unsere Speisekarte und erst recht unsere Gärten wären recht monoton. Erdäpfel, Paprika, Paradeiser, Mais, Gartenerdbeere und Kürbis kommen alle aus Amerika, der Mehltau und die Reblaus leider auch.

»Der negative Beigeschmack des Begriffs Neophyten rührt daher, dass sich ein gewisser Prozentsatz der eingewanderten verwilderten Arten als problematisch herausgestellt hat. Die Höhe

Als Neophyten bezeichnet man Pflanzen, die unter bewusster oder unbewusster Beteiligung des Menschen nach 1492 in ein Gebiet gelangt sind, in welchem sie zuvor natürlicherweise nicht vorkamen.

Drüsiges Springkraut (*Impatiens glandulifera*)
Netýkavka žláznatá (Impatiens glandulifera)

Z těchto 10 druhů se stane »problematickým neofytem« s nežádoucími účinky jen jeden druh. Za účelem vymezení od »bezproblémových neofytů« je logické používání pojmu »invazivní druhy«, pouze ty způsobují nežádoucí účinky.«¹ Nejde o to paušálně odmítat vše nové, ale vyhnout se dobromyslnému zacházení s novými rostlinami a zajistit právě v období oteplování předvídaté využití. Pokud začnou být například masově vysazované trnovníky akáty samy od sebe invazivní a budou utlačovat mou oblíbenou lesostepní vegetaci, budu přece jen horlivě hlasovat pro ochranu a zachování životního prostoru strdivky, sysla, ještěrky dvoupruhé, kudlanky nábožné a koniklece.

dieses Prozentsatzes lässt sich in etwa nach der sogenannten Tensrule einschätzen und sogar voraussagen: Von 1000 eingeführten Arten verwildern nur 100, davon etablieren sich nur 10 dauerhaft. Von diesen 10 Arten wiederum wird nur eine zu einem »Problemneophyt« mit unerwünschten Auswirkungen. Zur Abgrenzung von den »unproblematischen Neophyten« ist die Verwendung des Begriffs der »invasiven Arten« sinnvoll, sie allein sind es, die unerwünschte Auswirkungen verursachen.«¹

Es geht nicht darum, Neues pauschal abzulehnen, sondern den arglosen Umgang mit neuen Pflanzen zu vermeiden und gerade in Zeiten des Temperaturanstiegs eine vorausschauende Anwendung sicherzustellen. Wenn beispielsweise maßlos ausgepflanzte Robinien von selbst beginnen, invasiv zu werden und meine geliebte Waldsteppenvegetation zu verdrängen, votiere ich doch sehr dafür, dass man die Lebensräume vom Perlgras, Ziesel, Smaragdeidechse, Gottesanbeterin und Kuhschelle schützt und erhält.

Als Neophyten bezeichnet man Pflanzen, die unter bewusster oder unbewusster Beteiligung des Menschen nach 1492, dem Jahr der Wiederentdeckung Amerikas durch Kolumbus (nach den Wikingeren etwa), in ein Gebiet gelangt sind, in welchem sie zuvor natürlicherweise nicht vorkamen – gleichgültig aus welcher Weltgegend. Etwa 27 % der in Österreich wildwachsenden Gefäßpflanzenarten zählen zu den Neophyten.

Archäophyten (»Altpflanzen«) sind Gewächse, die vor 1492 in Mitteleuropa Fuß fassten. Seit der Jungsteinzeit wurden sie als Kulturpflanzen aus dem Mittelmeerraum sowie aus Osteuropa und Westasien eingebürgert. Weizen, Gerste, Apfel, Birne, Pflaume, Edelkastanie und Wein sind uns bestens vertraut. Beikräuter wie Kornblume, Klatschmohn und Kamille wanderten mit. Viele Archäophyten stehen heute durch die Intensivierung oder Aufgabe der Landbewirtschaftung auf den Roten Listen gefährdeter Arten. Archäophyten gelten zwar nicht als einheimisch, werden aber insbesondere im Naturschutz im Gegensatz zu Neophyten als heimisch betrachtet.

Flusstäler sind nicht nur für den Menschen, sondern auch für viele Pflanzenarten bevorzugte Wanderkorridore. Die Lebensräume des Thayatales sind anthropogen beeinflusst, früher mehr als heute.

Jako neofyty označujeme rostliny, které za vědomé či nevědomé účasti člověka po roce znovuobjevení Ameriky Kolumbem 1492 (snad po Vikinzích) dostaly na území, na kterém se dříve přirozeně nevyskytovaly – ať už z jakékoli světové strany. Asi 27 % divoce rostoucích druhů cévnatých rostlin v Rakousku se řadí k neofytům.

Archeofyty («staré rostliny») jsou rostliny, které se ve střední Evropě uchytily před rokem 1492. Od mladší doby kamenné zdomácněly jako kulturní rostliny ze Středomoří, východní Evropy a západní Asie. Pšenice, ječmen, jablka, hrušky, švestky, kaštiny jedlé a víno jsou nám důvěrně známé. Spolu s nimi přicestoval plevel jako chrpa, vlčí mák a heřmánek. Mnoho archeofytů je dnes díky intenzifikaci nebo úloze obhospodařování půdy na červené listině ohrožených druhů. Archeofyty sice neplatí za domácí, jsou však především v ochraně přírody na rozdíl od neofytů považovány za původní.

Říční údolí jsou upřednostňovanými migračními koridory nejen pro člověka, ale i pro mnohé rostlinné druhy. Biotopy údolí Dyje jsou ovlivněny lidskými zásahy, dříve mnohem intenzivněji než dnes. Využívání luk bylo mnohem rozsáhlejší, bylo spásáno mnoho strmých svahů a suchých stanovišť. Škody způsobené špičkovým provozem elektrárny Vranov jsou nám známé, porost neofytů rovněž podpořila výstavba silnic a nadzemních vedení. Jak vyplývá z vědeckých zkoumání, z 1288 rostlinných druhů, vyskytujících se na území Národního parku Thayatal-Podyjí a v jeho blízkém okolí, je 116 neofytů. Jen málo z nich je problematických. S ohledem na ekologii, rozšíření a expanzivní tendenci jsou za invazivní považovány tyto druhy: trnovník akát (*Robinia pseudacacia*), netýkavka žláznatá (*Impatiens glandulifera*), křídlatka japonská (*Fallopia japonica*) a bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*). Bez cílených likvidačních opatření by expanze těchto rostlin vedla k masivnímu, nežádoucímu vytlačení vegetace blízké přírodě.²

Trnovník akát (*Robinia pseudacacia*) byl zavlečen do Evropy od roku 1630 z východu Severní Ameriky a přibližně od roku 1750 byl velkoplošně kultivován (vysázení pustin, medonosná rostlina, opěrné tyčky pro pěstování vína, větrolamové pásy). Dřevo odolné proti hnilobě je současné ohebné, pevné a nanejvýš tvrdé. Rostlina je toxická, především její kůra a plody. Její nejedovaté květy lze

Ringeln von Robinien als Managementmaßnahme
Kroužkování Robinie jako opatření managementu

Die Wiesennutzung war viel umfangreicher, manche Steilhänge und Trockenstandorte wurden stark beweidet. Die Schäden durch den Schwellbetrieb des Kraftwerks Vranov sind uns bekannt, der Bau von Straßen und Strom-Freileitungen förderte den Bewuchs durch Neophyten. Wie wissenschaftliche Untersuchungen ergaben, sind von den auf dem Territorium der Nationalparks Thayatal-Podyjí und deren näherer Umgebung vorkommenden 1288 Pflanzenarten 116 Neophyten. Wenige davon sind problematisch. Aufgrund ihrer Ökologie, Verbreitung und Ausbreitungstendenz gelten folgende Arten als invasiv: Robinie (*Robinia pseudacacia*), Drüsiges Springkraut (*Impatiens glandulifera*), Japanischer Staudenknöterich (*Fallopia japonica*) und Russischer Bärenklau (*Heracleum mantegazzianum*). Ohne gezielte Bekämpfungsmaßnahmen würde die Ausbreitung dieser Pflanzen zu einer massiven, unerwünschten Verdrängung der naturnahen Vegetation führen.²

Die **Robinie (*Robinia pseudacacia*)** wurde ab 1630 aus dem Osten Nordamerikas nach Europa eingeführt und ab etwa 1750 großflächig kultiviert (Ödlandaufforstung, Bienenweidepflanze,

smažit v těstíčku na smažené květy, zpracovávat na marmeládu nebo použít do nápojů.

Intenzivní rozšiřování trnovníku ve východním Rakousku stále trvá a jeho potlačení je velmi pracné. Má také masivní dopady na složení domácí vegetace. Silné nitrifikování půdy v důsledku symbiózy s hlízkovými bakteriemi v oblasti kořenů (jako u všech motýlkovkvetých – při pěstování jetele, řepky, vlčího bobu je to

Trnovník akát také masivní dopady na složení domácí vegetace.

žádoucí) vede rychle ke kompletní změně porostu. Konkurenčně slabší rostliny jsou vytlačovány, počet druhů doprovodné vegetace dramaticky klesá. Vysoká odolnost trnovníku proti suchu mu umožňuje pronikání na extrémní stanoviště. V národním parku roste na hradním vrchu u Hardeggu, pod Maxmiliánovou skalní plošinou (Max Plateau), v lokalitě Steinerne Wand a mezi Devíti mlýny, Hnanicemi a Znojmem.

Mnoho suchých svahů sloužilo do poloviny 20. století ke spásání. Porosty trnovníku akátu se masivně rozrostly především kvůli zastavení pastvy. V oblasti Maxmiliánovy skalní plošiny byl trnovník akát vysazen již před 2. světovou válkou, stáří nejstarších stromů činí více než 80 let. Důvodem vysazování bylo zpevnění strmého svahu a vysoká atraktivita pro včely. Poprvé se akáty kroužkovaly v létě roku 2001: kůra se odstraní na 9/10 obvodu kmene a v následujícím roce zbývající kambium. Tato práce se provádí hned po odkvětu, neboť energetické zásoby stromu jsou v tomto období nejnížší. Stromy většinou reagují během několika týdnů shazováním listů. Přibližně dva měsíce po kroužkování začínají vyrážet přízemní pupeny. Vyrážet začínají i kořenové výhonky vzdálené několik metrů od kmene. Tyto výhonky se osekávají – opatření, opakující se od té doby každý rok. Dílčí populace díky tomu již odumřely.

Semena netýkavky žláznaté (*Impatiens glandulifera*) byla od roku 1839 dovážena z vlhkých údolí pohoří Himálaj do Anglie. Tato bylina je v podstatě pěknou rostlinou, ale s extrémně invazivní expanzí. Na území Národního parku Thayatal a Podyjí se jí daří na březích Dyje od roku 1995. V roce 2001 se po délce 1300 metrů vytvořil téměř ucelený porost různé šířky (2 m až 20 m). V českém Národním parku Podyjí je rostlina likvidována od okamžiku prvního výskytu. Rozsáhlé porosty na rakouské straně však vedly k

Rebpfähle für Weinbau, Windschutzstreifen). Das gegen Holzfäule widerstandsfähige Holz ist gleichzeitig biegsam, fest und äußerst hart. Die Pflanze ist giftig, besonders deren Rinde und Früchte. Ihre ungiftigen Blüten können in Backteig zu Akazienstrauben ausgebacken, zu Marmelade verarbeitet oder in Drinks verwendet werden.

Die starke Ausbreitung der Robinie in Ostösterreich hält immer noch an und ist nur mit großem Arbeitsaufwand zurückzudrängen. Sie hat massive Auswirkungen auf die Zusammensetzung der einheimischen Vegetation. Starke Stickstoffanreicherung des Bodens durch Symbiose mit Knöllchenbakterien im Wurzelbereich (wie bei allen Schmetterlingsblütlern – beim Anbau von Klee, Raps, Lupinen ist dies erwünscht) führt schnell zum völligen Bestandesumbau. Konkurrenzschwächere Pflanzen werden verdrängt, die Artenzahl der Begleitvegetation sinkt dramatisch ab. Die hohe Trockenresistenz der Robinie lässt sie in Extremstandorte eindringen. Im Nationalpark wächst sie am Burgberg bei Hardegg, unterhalb des Max-Plateaus, im Bereich der Steinernen Wand und zwischen Devět mlýnů | Neunmühlen, Hnanice und Znaim.

Die Robinie hat massive Auswirkungen auf die Zusammensetzung der einheimischen Vegetation.

Viele trockene Hänge dienten bis Mitte des 20. Jahrhunderts der Beweidung. Durch die Einstellung der Weidenutzung haben sich die Robinienbestände massiv ausgedehnt. Im Bereich des Max-Plateaus wurde die Robinie bereits vor dem Zweiten Weltkrieg gepflanzt, die ältesten Bäume sind über 80 Jahre alt. Gründe für die Pflanzung waren die Befestigung des steilen Hanges und die hohe Attraktivität für die Bienen. Erstmals wurden im Sommer des Jahres 2001 Robinien *geringelt*: Die Rinde wird auf 9/10 des Stammumfangs entfernt, im Jahr darauf der Rest des verbliebenen Kambiums. Diese Arbeit führt man kurz nach der Blütezeit durch, da die Energiereserven des Baumes zu dieser Zeit am geringsten sind. Die Bäume reagieren meistens innerhalb weniger Wochen mit dem Abwurf der Blätter. Ungefähr zwei Monate nach dem Ringeln beginnen bodennahe Knospen auszutreiben, wie auch mehrere Meter vom Stamm entfernte Wurzelschösslinge. Diese Triebe werden abgehackt – eine Maßnahme, die seither jedes Jahr wiederholt wird. Teilpopulationen sind dadurch bereits erloschen.

Die Zauneidechse (*Lacerta agilis*)
Ještěrka obecná (*Lacerta agilis*)

Springkraut am Wasser

Netýkavka u vody

soustavnému opětovnému usídlování této rostliny i na české straně. Správy obou národních parků se proto dohodly na koordinovaném postupu. Od roku 2000 se provádějí likvidační opatření po celém toku Dyje. Jednotlivé rostliny a menší porosty byly v období mezi červnem a zářím ručně vytrhávány, větší porosty byly posečeny. Protože jsou některé úseky říčního údolí jen stěží pěšky dostupné, musela být likvidační opatření na některých úsecích NP Podyjí prováděna z lodi. Až na některé menší porosty tato rostlina z národních parků vymizela.

Křídlatka japonská (*Fallopia japonica*) se vyskytuje především v oblasti Hardeggu a Merkersdorfu. Pouze jediné stanoviště se nalézalo mimo lidská obydlí přímo v národním parku na břehu Dyje. Porosty křídlatky jsou relativně malé, rozloha expanzních ploch kolísá mezi 4 m² a 100 m². V případě porostů poblíž obcí se vesměs jedná o silniční násypy s ruderní vegetací. Sečením rostlin se docílilo podstatné redukce. Porost u potoka Fugnitz v Hardeggu byl navíc téměř zlikvidován působením povodně v roce 2006.

Die Samen des **Indischen Springkrauts (*Impatiens glandulifera*)** wurden ab 1839 aus den feuchten Tälern des Himalayagebirges nach England importiert. Eigentlich ist dieses Kraut eine hübsche Pflanze, aber es verbreitet sich extrem invasiv. Im Gebiet der Nationalparks Thayatal & Podyjí gedeiht es seit 1995 an den Ufern der Thaya. 2001 hatte sich hier über eine Länge von 1.300 Metern ein fast geschlossener Bestand mit unterschiedlicher Breite (2 m bis 20 m) ausgebildet. Im tschechischen Národní park Podyjí wurde die Pflanze ab ihrem ersten Auftreten sofort bekämpft. Die ausgedehnten Bestände auf der österreichischen Seite führten jedoch zu einer ständigen Wiederansiedlung in Tschechien. Die beiden Verwaltungen beschlossen daher ein koordiniertes Vorgehen. Seit dem Jahr 2000 führt man im gesamten Verlauf der Thaya Bekämpfungsmaßnahmen durch. Einzelne Pflanzen und kleinere Bestände werden zwischen Juni und September händisch ausgerissen, größere Bestände gemäht. Da einige Abschnitte des Flusstales zu Fuß nur sehr schwer zu erreichen sind, werden im Nationalpark Podyjí die Bekämpfungsmaßnahmen bereichsweise von Booten aus durchgeführt. Bis auf einige kleinere Bestände ist die Pflanze weitgehend aus den Nationalparks verschwunden.

Der **Japanische Staudenknöterich (*Fallopia japonica*)** kommt vor allem im Bereich der Ortschaften Hardegg und Merkersdorf vor. Nur ein einziger Standort befand sich abseits von menschlichen Siedlungen direkt im Nationalpark am Ufer der Thaya. Die Bestände sind relativ klein, die Größe der Ausbreitungsflächen schwankt zwischen 4 m² und 100 m². Bei den ortsnahen Beständen handelt es sich durchwegs um Straßböschungen, die eine rudernale Vegetation aufweisen. Durch das Mähen der Pflanzen konnte die Bestände wesentlich reduziert werden. Der Bestand an der Fugnitz in Hardegg ist außerdem durch die Wirkung des Hochwassers von 2006 nahezu erloschen.

*Ranger beim manuellen Entfernen von Springkraut
Ranger ručně odstraňuje
Netýkavku*

Bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*) byl v 19. století importován z Kavkazu jako okrasná rostlina do Velké Británie. Od poloviny 20. století dochází ve střední Evropě k jeho invazivnímu rozmnožování. K rozšiřování bolševníku velkolepého přispělo i to, že je této rostlině podsouván hospodářský užitek. Byl doporučován jako medonosná rostlina. V lesním hospodářství byl používán proto, aby husté porosty této rostliny poskytly dodatečný kryt zvěři a lidé byli přesvědčeni, že pomáhá zpevňovat svahy. V roce 2006 se v národním parku poprvé objevily ojedinělé exempláře bolševníka velkolepého. Několik rostlin se nacházelo na břehu Dyje, jiné v oblasti krmení zvěře. Likvidační opatření se provádějí pečlivě, protože v případě většího rozšíření by byly nutné enormní výdaje po dobu několika let. Rostliny se vykopávají a odstraňují před tvorbou semen.³

Při likvidaci i na malém prostoru jsou nutné rukavice, ochranný oděv, ochranné brýle a případně ochrana dýchání. U citlivých jedinců postačí již jednoduchý kontakt s povrchem listů k tomu, aby se začaly tvořit zánětlivé a bolestivé puchýře. Podráždění kůže a puchýře mohou způsobit mokvající rány, které přetrvávají po několik týdnů a jsou doprovázeny trvalou změnou pigmentu. Reakce mohou být také spuštěny až po několika dnech po kontaktu, a to zářením slunečního světla na postiženou pokožku. Následkem kontaktu s rostlinou také může být horečka, nadměrné pocení a porucha krevního oběhu. V horkých dnech může dojít již při delším pobytu v bezprostřední blízkosti rostlin k výše popsaným jevům nebo také k dýchacím potížím. Fototoxické furanokumariny mohou způsobit akutní bronchitidu.

Nutno přiznat, že není těžké nechat se nasměřovat do přehnaných katastrofických scénářů. ›Příroda‹ určitých oblastí, kterou bychom ponechali sobě napospas, by přece nezůstala taková, jaká byla, nýbrž by se během několika desetiletí masivně změnila. Pokud se tomu chceme vyhnout, je bezpodmínečně nutný rozsáhlý územní management.

Labuť velká, bažant, norek, divocí králíci, ondatra, muflon, daněk, psík mývalovitý, mýval, pstruh duhový a jiná zvířata patří k nepůvodním zvířatům (neozoe), která se mohou procházet po národních parcích nebo v nich zdomácněla. Pouze muflon a daňčí

Der Riesenbärklau (*Heracleum giganteum*)
Bolševník velkolepý (*Heracleum giganteum*)

Der **Riesen-Bärenklau (*Heracleum mantegazzianum*)** wurde im 19. Jahrhundert aus dem Kaukasus als Zierpflanze nach Großbritannien eingeführt. Seit der Mitte des 20. Jahrhunderts vermehrt er sich in Mitteleuropa invasiv. Wesentlich zur Ausbreitung des Riesen-Bärenklaus hat beigetragen, dass dieser Pflanze ein wirtschaftlicher Nutzen unterstellt wurde. Er wurde als Bienenweide empfohlen. In der Forstwirtschaft verwendete man ihn, weil man mit den dichten Beständen dieser Pflanze dem Wild zusätzliche Deckung geben wollte und der Überzeugung war, mit ihr Böschungen befestigen zu können. Im Jahr 2006 traten erstmals einzelne Exemplare des Riesen-Bärenklaus im Nationalpark auf. Einige Pflanzen befanden sich neben der Thaya, andere im Bereich einer Wildfütterung. Bekämpfungsmaßnahmen werden sorgfältig ausgeführt, da diese im Falle größerer Ausbreitung jahrelang enormen Aufwand erfordern würden. Die Pflanzen werden vor der Samenbildung ausgegraben und entfernt.³

zvěř byla zařazena jako problematická. Mufloni byli dříve chováni v československé oboře, která se nacházela na území obce Horní Břečkov přímo u železné opony. Po jejím odstranění se stala netěsnou i obora, a tak se dostali na svobodu. Na skalnatých svazích údolí Dyje se cítili dobře a rozšířili se také na rakouskou stranu. Protože však muflon způsobuje silné poškození skalní vegetace, byl beze zbytku odstraněn – stejně jako daněk, který se choval pouze k loveckým účelům. Dlouhou dobu byl v Dyji nasazován pouze siven a pstruh duhový, což bylo rovněž zastaveno, protože pstruh duhový vytěsňoval původního pstruha potočního.

Das Fotofallenmonitorings des Nationalparks nimmt jede Bewegung auf
Monitoring s fotopastí Národního parku zaznamenává každý pohyb

Zur Beseitigung selbst in kleinem Rahmen sind Handschuhe, Schutzkleidung, Schutzbrille und gegebenenfalls Atemschutz erforderlich. Bei empfindlichen Menschen genügt bereits ein einfacher Kontakt mit der Oberfläche der Blätter, um auf der Haut entzündliche und schmerzhafte Blasenbildungen auszulösen. Die Hautreizungen und Blasen können wochenlang anhaltende nässende Wunden verursachen und mit anhaltenden Pigmentveränderungen einhergehen. Reaktionen können auch erst wenige Tage nach der Berührung ausgelöst werden, und zwar durch auf die betroffene Haut einstrahlendes Sonnenlicht. Auch Fieber, Schweißausbrüche und Kreislaufschocks können die Folge des Kontaktes mit der Pflanze sein. An heißen Tagen kann es bereits bei einem längeren Aufenthalt unmittelbar neben den Pflanzen zu den oben beschriebenen Erscheinungen oder auch zu Atemnot kommen. Ausgasende Furanocumarine können eine akute Bronchitis verursachen.

Zugegeben, man kann sich in übertriebenem Maße in Bedrohungsszenarien hinein manövrieren. Immerhin aber würde ›die Natur‹ gewisser Gebiete, wenn man sie sich selbst überließe, nicht einfach bleiben, was sie war, sondern sich innerhalb weniger Jahrzehnte massiv verändern. Will man dies vermeiden, ist umfangreiches Gebietsmanagement unbedingt erforderlich.

Höckerschwan, Fasan, Mink, Wildkaninchen, Bisamratte, Mufflon, Damhirsch, Marderhund, Waschbär, Regenbogenforelle und andere Tiere gehören zu den Neozoen, die die Nationalparks durchstreifen können oder in ihnen heimisch sind. Nur das Muffelwild und das Damwild wurden als problematisch eingestuft. Die Mufflons waren früher in einem tschechoslowakischen Wildgatter gezüchtet worden, das im Gemeindegebiet von Horní Břečkov direkt am Eisernen Vorhang lag. Nach dessen Abbau wurde auch das Gatter undicht, und so gelangten sie in die Freiheit. In den felsigen Hängen des Thayatales fühlten sie sich wohl und verbreiteten sich auch auf der österreichischen Seite. Da das Mufflon aber starke Schäden an der Felsvegetation verursacht, wurde es restlos entnommen – wie auch das Damwild, das nur zu Jagdzwecken gehalten wurde. Lange Zeit besetzte man die Thaya mit Bachsaibling und Regenbogenforelle, das wurde ebenfalls eingestellt, da die Regenbogenforelle die heimische Bachforelle verdrängt.

Blick in den Nationalpark Thayatal
Pohled do Národního parku Thayatal

Osvobozené lesy – Lesní divočina bez vlivu člověka

Více než 90 procent plochy Národního parku Thayatal je pokryto lesy, Národní park Podyjí je zalesněn z cca 84 %. Lesy jsou nekonečně více než součet stromů, jsou nejpestřejším životním prostředím – se stromy a keři, květinami a trávami, mechem a kapradinami, houbami a lišejníky. Ty jsou zase domovem a potravou mnoha zvířat.

Hluboké, bohatě meandrující údolí Dyje je porostlé pestrou mozaikou rozličných lesních společenstev. »Svahy exponované do všech stran – jednou strmé, poté zas s malým sklonem – a různé půdní poměry v oblasti mísení panonského a atlantického klima-

Více než 90 procent
plochy Národního parku
Thayatal je pokryto lesy,
Národní park Podyjí je
zalesněn z cca 84 %.

tu zajišťují optimální stanoviště pro vysoce diverzifikovanou flóru. Od konce poslední doby ledové zde vzniklo do velké míry nedotčené lesní refugium,« píše v roce 2003 geolog Thomas Hofmann.¹

Na celém území je patrný údolní fenomén ve své nejvýraznější podobě. Z jihovýchodní, teplé panonské oblasti se na slunná místa rozšiřují teplomilné rostliny a teplomilná zvířata, zatímco ze západu pronikají do chladnějších údolí podhorské druhy. V lužních lesích dna údolí nalezneme vrby, olše, jilmy a jasany, na spodních, stinných svazích spíše lipové a javorové lesy. Teplomilné dubů pýřitých a zimních upřednostňují strmé jižní svahy nad řekou. Dalším zvláštním jevem údolí jsou také velkoplošné otevřené suťové lesy s lišejníkovou nebo mechovou a kapradinovou vegetací. Na náhorních plošinách v západní části národního parku se daří zbytkům podhorských bukových lesů s ojedinělými jedlemi a tisy, zatímco směrem na východ se střídají habry s duby letními a ojedinělými břízami.

Die befreiten Wälder – Waldwildnis ohne Einfluss des Menschen

Über 90 Prozent der Fläche des Nationalparks Thayatal sind mit Wäldern bedeckt, der Nationalpark Podyjí ist zu ca. 84 % bewaldet. Wälder sind unendlich mehr als die Summe ihrer Bäume, sie sind vielfältigste Lebensräume – mit Bäumen und Sträuchern, Blumen und Gräsern, Moosen und Farnen, Pilzen und Flechten. Diese wiederum sind Heimat und Nahrung für viele Tiere.

Das tiefe, reich mäandrierende Thayatal ist von einem bunten Mosaik verschiedener Waldgemeinschaften bewachsen. »Die in alle Himmelsrichtungen exponierten Hänge – einmal steil, dann wieder flach – und unterschiedliche Bodenverhältnisse im Mischungsbereich zwischen panonischem und atlantischem Klima garantieren optimale Standorte für eine hochdiverse Flora. Seit dem Ende der letzten Eiszeit entstand hier ein weitgehend unberührtes Waldrefugium«, schreibt 2003 der Geologe Thomas Hofmann.¹

Im gesamten Gebiet macht sich aufs Ausdrücklichste das *Talphanomen* bemerkbar. Aus dem südöstlichen, warmen panonischen Gebiet verbreiten sich thermophile Pflanzen und Tiere auf den sonnigen Lagen, während vom Westen submontane Arten in die kühleren Hangtäler vordringen. In den Auwäldern des Talbodens finden sich Weiden, Schwarzerlen, Ulmen und Eschen, auf den unteren, schattigen Hängen eher Winterlinden- und Bergahornwälder. Wärmeliebende Flaum- & Traubeneichenwälder bevorzugen die steilen Südhänge oberhalb des Flusses. Großflächige offene Schutthalden mit Flechten- oder Moos- und Farnvegetation sind eine weitere Besonderheit des Tales. Auf den Hochflächen im westlichen Teil des Nationalparks

Über 90 Prozent der
Fläche des National-
parks Thayatal sind mit
Wäldern bedeckt, der
Nationalpark Podyjí ist
zu ca. 84 % bewaldet.

Lebensraum Laubmischwald
Biotop smíšený listnatý les

Široké škále lesních ekosystémů odpovídá pestrost vyskytujících se druhů dřevin. Zjištěno jich bylo více než 120, zastoupeno je devět druhů rodu dub a osm druhů rodu jeřáb – mimo jiné vzácný jeřáb břek. Mimo běžných lesních dřevin zde nacházíme velmi vzácné, pro údolí Dyje však charakteristické druhy. V teplejší části parku se jedná například o jeřáb muk, lýkovec vonný, kalinu tušalaj, višěň tureckou, dřín obecný, skalník, růži bedrníkolistou, v *inverzních* povětrnostních podmínkách se daří klokoči zpeřenému, rododendronu a mnoha dalším druhům. Jehličnany hrají podřadnou roli. Autochtonní jsou pouze jedle, tisy, jalovec a borovice lesní – ta tvoří na skalnatých stanovištích maloplošně zachované, přirozené reliktní bory.²

Jedinečné plochy lesních vřesovišť, vřesovišť a stepních lad v jihovýchodní části národního parku vznikly vykácením původních doubrav, aby se získaly plochy pro pastviny dobytka. Stupeň zachování všech těchto lesních společenstev je mimořádně dobrý, protože vliv člověka byl spíše extenzivní. Lidé trhali lesní ovoce, nechali pást

gedeihei Reste submontaner Rotbuchenwälder mit vereinzelt Tannen und Eiben, während sich nach Osten hin Hainbuchen mit Stieleichen und einzelnen Birken abwechseln.

Der breiten Palette von Waldgemeinschaften entspricht die Vielfalt der vorkommenden Baumarten. Unter den mehr als 120 verschiedenen Arten sind neun Eichenarten und acht Ebereschenarten – darunter die seltene Elsbeere – vertreten. Außer den üblichen Waldgehölzen treffen wir hier sehr seltene, für das Thayatal aber charakteristische Arten. Im wärmeren Teil der Parks zählen beispielsweise die Echte Mehlbeere, der Rosmarin-Seidelbast, der Wollige Schneeball, die Steinweichsel, die Kornellkirsche, die Zwergmispel und die Bibernell-Rose dazu, in den *inversen* Wetterlagen gedeihen die Gemeine Pimpernuss, die Alpen-Rose und viele weitere Arten. Nadelbäume spielen eine geringere Rolle; autochthon sind nur Tanne, Eibe, Wacholder und Rotföhre – letztere bildet auf den Felsstandorten kleinflächig erhaltene, natürliche Reliktär-Föhrenwälder.²

Die einzigartigen Waldheide-, Heide- und Steppenheideflächen im südöstlichen Teil der Nationalparks entstanden durch Abholzung der ursprünglichen Eichenwälder, um Viehweide-Flächen zu gewinnen. Der Erhaltungsgrad all dieser Waldgemeinschaften ist außergewöhnlich gut, denn der Einfluss des Menschen war eher extensiv. Die Menschen pflückten Waldfrüchte, ließen Wirtschaftstiere weiden, errichteten Holzkohlenmeiler, rechten Einstreu, entnahmen Brennholz usw. Doch die fehlende bäuerliche Landschaftspflege nach dem Zweiten Weltkrieg führte zum Zuwachsen offener Flächen – also wichtiger Biotope! Die tschechische Nationalparkverwaltung verwirklicht daher Maßnahmen zur Durchlichtung des Waldes. Seit dem Jahr 2009 wird wieder die Waldweide durch Schafe und Ziegen betrieben – ihr positiver Einfluss auf die Biodiversität ist unstrittig.

Über die Jahrhunderte, vielleicht Jahrtausende, wurde Stangen- und Brennholz aus dem Stockausschlag gewonnen. Stockausschläge sind Sprösslinge und Triebe, die nach dem Absägen des Stammes neu aus dem Baumstumpf wachsen. Während die Nutzung von Stockausschlägen bereits in der Steinzeit bekannt war, entstanden in der Eisenzeit Niederwälder dadurch, dass Bäume wiederholt gefällt wurden und sich so eine regenerationsfähige Vegetation durchsetzte. Diese regenerationsfähigen Gehölze sind in Mitteleuropa im

hospodářská zvířata, vytvářeli milíře na dřevěné uhlí, shrabovali stelivo, využívali palivové dříví atd. Avšak chybějící péče rolníků o krajinu po 2. světové válce vedla k nárůstu otevřených ploch – tedy důležitých biotopů! Správa českého národního parku proto uskutečňuje opatření k prosvětlení lesa. Od roku 2009 opět probíhá lesní pastva ovcí a koz – její pozitivní vliv na biodiverzitu je nesporný.

Po staletí, možná tisíciletí se hůlkové a palivové dříví získávalo z výmladků. Výmladky jsou pruty a výhonky, které po odřezání kmenu nově vyrostou z pařezu. Zatímco využití výmladků bylo známo již v době kamenné, v době železné vznikaly výmladkové lesy tím, že se opakovaně kácely stromy a prosazovala se tak vegetace s regenerační schopností. Tyto dřeviny se schopností regenerace jsou ve střední Evropě v podstatě dub, habr, lípa, javor, jasan a líska, které se kácují v cyklu 10 až 30 let. Vzniká tak světlá a nesourodá plocha, která je porostlá křovinatými stromy, resp. keři o výšce 3 až 10 metrů. Jejich oddenky mohou být staré několik set let. Na ploše cca 50 ha bylo u Popic, které jsou díky své historii a poloze mimořádně důležité, v roce 2014 obnoveno výmladkové hospodaření pro získání světlých lesů.

Pro pestrost fauny přírodě blízkých lesů je rozhodující propustnost a stupňovitost ve struktuře (vrstva mechu, bylin, keřů a stromů), vysoké odstupňování stáří a bohatá nabídka mrtvého dřeva stojících a ležících kmenů.

Pro dosažení tohoto cíle se v národních parcích nepoužívá běžné lesní hospodářství. Následky přirozených rušivých vlivů, jako jsou škody způsobené bouřkou, ledopád, extrémní sucho, napadení hmyzem... jsou přípustné, les se sám vyvíjí. Vzniká tak vícevrstevnatost. V lesních oblastech se rozmnožují světlomilné organismy, tam, kde je narušena koruna stromů, mohou sluneční paprsky dosáhnout až na zem. Prostor nacházejí mladé stromy. Mrtvé dřevo se neodstraňuje. »Strom, který vznikl z půdy, se po svém odumření a následném rozpadu opět stává půdou. V lesích národního parku, které byly přenechány spontánnímu vývoji, je podíl odumřelého dřeva, které se nachází v různých stádiích rozpadu, již zřetelně viditelný,« píše Jaroslav Ponikelský v publikaci vydané Tomášem Rothröcklem.³ Pro mnoho vzácných mechů, hub, hmyz a jiná zvířata je mrtvé dřevo základem života.

*Totholz ist ein wichtiges Merkmal naturnaher Wälder
Mrtvé dřevo je důležitou součástí přírodních lesů*

Wesentlichen Eiche, Hainbuche, Linde, Ahorn, Esche und Hasel, die in einem Zyklus von 10 bis 30 Jahren gefällt werden. Dadurch entsteht eine lichte und inhomogene Fläche, die mit strauchartigen Bäumen bzw. Büschen von etwa 3 bis 10 m Höhe bestanden ist. Deren Wurzelstöcke können viele hundert Jahre alt werden. Auf einer Fläche von ca. 50 ha bei Popice, die dank ihrer Geschichte und Lage besonders wichtig ist, wurde 2014 die Stockausschlag-Wirtschaft erneuert, um die lichten Wälder zu erhalten.

Ausschlaggebend für die faunistische Vielfalt naturnaher Wälder sind die Lückigkeit und Stufigkeit im Aufbau (Moos-, Kraut-, Strauch- & Baumschicht), eine hohe Altersstaffelung und reiches Totholzangebot an stehenden und liegenden Stämmen.

Um genau das zu erreichen, verzichtet man in den Nationalparks auf die herkömmliche Forstwirtschaft. Die Folgen natürlicher Störungen wie Sturmschäden, Eisbruch, extreme Trockenheit, Insektenbefall... werden zugelassen, der Wald entwickelt sich von selbst. So entsteht Vielschichtigkeit. Lichtliebende Organismen vermehren

V Národním parku Podyjí lze nalézt více než 1400 vyšších druhů hub. Porost sahá od štipatičky stepní (přísně teplomilný a suchomilný druh, známý jen z několika lokalit na světě) na teplém východě po ohňovec ohraničený (charakteristický choroš našich horských pralesovitých porostů) na hornatém, chladnějším západě.

Roháč (*Lucanus cervus*) je největším evropským broukem (délka 75 mm). Jeho barva je tmavě červenohnědá až černohnědá. Hlava a krční štít samečka jsou většinou až na kusadla černé. Široce odstávající tykadla a silné nohy jsou stejně tak tmavé. Pouze sameček nosí na své široké pravouhlé hlavě ohromná kusadla, podobající se paroží jelena (mandibula). Samička má naopak malá, ale velice silná kusadla. Po často několikanásobném páření (až 100 krát) a kopulaci klade samička vajíčka do země ke kořenům dubu, vzácněji ke kořenům buku či jiných listnatých stromů. Vývoj larvy roháče o délce až 10 cm trvá 3-8 let, než se stane dospělým broukem. Během té doby se živí zetlelým dřevem výhonků nebo pařezů především dubů.

Der Hirschkäfer bei der Paarung
Páření roháče

sich in den Waldgebieten, wo das Baumkronendach durchbrochen wurde, die Sonnenstrahlen bis zum Boden gelangen können. Jungbäume finden Raum. Das Totholz wird nicht entfernt. »Ein Baum, der aus dem Boden entstand, wird nach seinem Absterben und nachfolgenden Zerfall wieder zu Boden. In den Wäldern des Nationalparks, die einer spontanen Entwicklung überlassen wurden, ist der Anteil des abgestorbenen Holzes, das sich in verschiedenen Zerfallsstadien befindet, bereits deutlich sichtbar«, schreibt Jaroslav Ponidelsky in einer von Thomáš Rothröckl herausgegebenen Schrift.³ Für viele seltene Moose, Pilze, Insekten und andere Tiere ist Totholz die Lebensgrundlage.

Im Nationalpark Podyjí sind über 1400 höhere Pilzarten zu finden. Der Bestand reicht vom Kastanienbraunen Steppenmützchen (einer stark wärme- und trockenliebende Art mit nur wenigen bekannten Standorten in der Welt) im warmen Osten bis zum Dunkelgezonten Feuerschwamm (ein charakteristischer Stielporling unserer Bergwaldflächen) im gebirgigen, kühleren Westen.

Der **Hirschkäfer** (*Lucanus cervus*) ist der größte europäische Käfer (75 mm lang). Er ist dunkel rotbraun bis schwarzbraun gefärbt. Kopf und Halsschild des Männchens sind bis auf die Zangen oft schwarz. Die weit abstehenden Fühler und kräftigen Beine sind ebenfalls dunkel. Nur das Männchen trägt an seinem breiten rechteckigen Kopf die zu riesigen, hirschgeweih-ähnlichen Gebilden vergrößerten Kiefer (Mandibeln). Das Weibchen hat nur kurze, aber kräftige Zangen. Nach bis zu 100 Paarungen und der Begattung legt das Weibchen die Eier in die Erde an Wurzelstöcken von Eichen, seltener auch von Buchen und anderen Laubbäumen ab. Die bis zu 10 cm lange Larve des Hirschkäfers benötigt 3–8 Jahre, bis sie sich zum erwachsenen Käfer entwickelt hat. Während dieser Zeit frisst sie sich durch das vermodernde Holz von Wurzelstöcken oder Baumstümpfen vor allem von Eichen.

Die Brombeere (*Rubus plicatus*)
Ostružiník řasnatý (*Rubus plicatus*)

Während der letzten 250 Jahre wurden in den ebeneren Lagen auf Randbereichen der heutigen Nationalparks Teile der ursprünglichen Wälder durch menschliche Eingriffe stark verändert. Man pflanzte hauptsächlich Fichten, Douglasien und Kiefern, sowie im Osten Robinien. Die Nationalparkverwaltungen haben diesbezüglich wohlüberlegte Eingriffe durchgeführt, um in relativ kurzer Zeit wieder naturnähere Zustände zu ermöglichen. Standortfremde Reinbestände wurden geräumt, um die Naturverjüngung standortgerechter heimischer Bäume zu fördern. Mittlerweile werden die Wälder der Nationalparks allmählich der natürlichen Sukzession ohne direkten Eingriff des Menschen überlassen. Auf den Lichtungen gedeiht zunächst eine bunte Palette an Sträuchern: Brombeeren, Holunder, Haselnuss, Ginster ... Langsam wachsen die Bäume, darunter viele Birken, über die Strauchschicht hinaus. Dann bilden die Hainbuchen dichte Bestände mit dünnem Stangenholz. Erst nach vielen Jahrzehnten werden aus Eichenkeimlingen stattliche Bäume, aber die Umsetzung des Nationalparkgedankens ist ohnehin auf größere zeitliche Dimensionen hin angelegt.

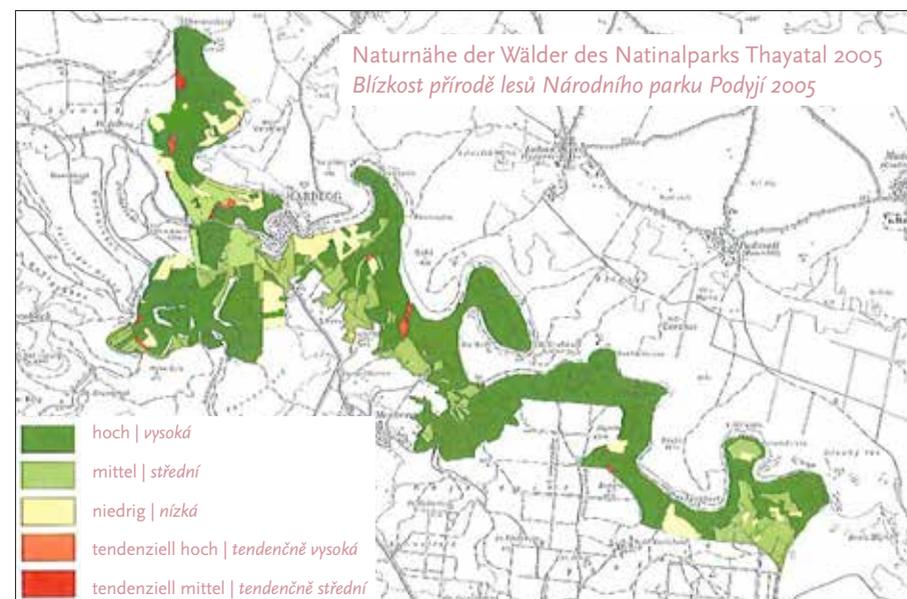
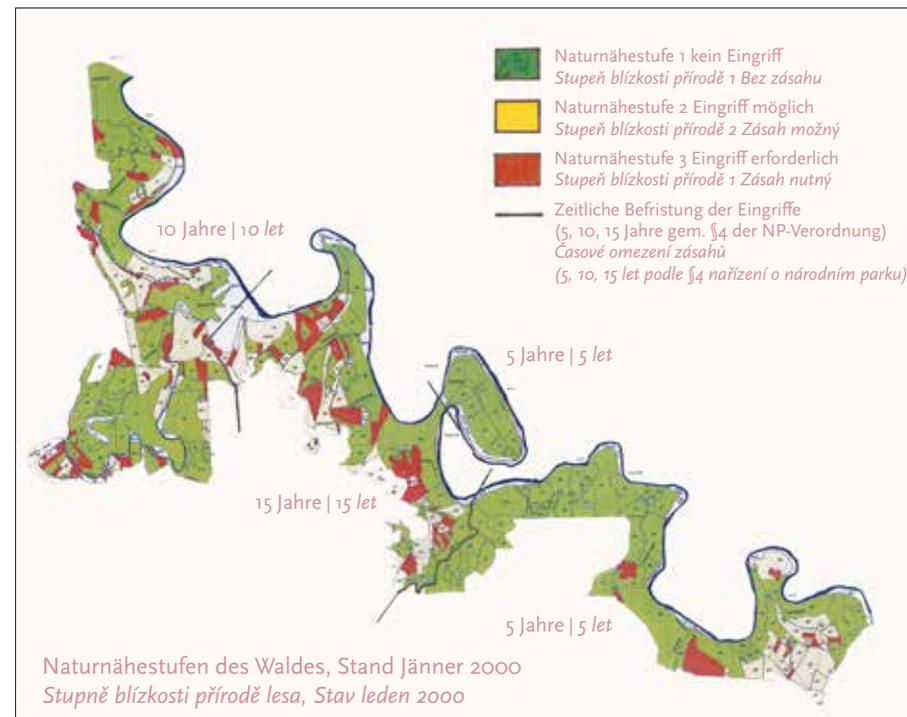
Waldränder, also Übergangszonen (Ökotone) vom geschlossenen Wald zu baumfreien Biotopen, verdienen ebenfalls große Aufmerksamkeit. Dort ändern sich Flora, Fauna und Bodentyp. Viele seltene Tier- und Pflanzenarten benötigen die Bedingungen der dauerhaften Lichtungen und des Waldrandes, da hier sowohl Schutzfunktion als auch Licht gegeben sind: weder Schatten noch direkte Sonneneinstrahlung, weder dauernde Feuchtigkeit noch Winddürre, weder tiefer Waldhumus noch Mineralsubstrat der Heiden und Felsen, weder die zuverlässigen Verstecke im Waldesinneren noch freie, weite Ebenen. Je sanfter der Übergang von offener Landschaft hinein in den Wald ist, desto geringer ist die Gefahr, dass ein Sturm unter die Baumkronen fährt und die äußeren Baumreihen entwurzelt. Ein idealer, ausgewachsener Waldrand gliedert sich von außen nach innen in Krautsaum, Strauchgürtel und Waldmantel. Als Waldmantel bezeichnet man die Bäume, deren Kronen flurseitig weit herunterreichen.⁴

Bei den 537 Vegetationsaufnahmen in diesem Nationalpark konnten 54 Vegetationstypen und 37 Pflanzengesellschaften unterschieden werden.

Během posledních 250 let byly v rovnějších polohách v okrajových oblastech dnešních národních parků lidským zásahem silně změněny části původních lesů. Vysadily se hlavně smrky, douglasky a borovice, na východě trnovníky akáty. Správy národních parků provedly v tomto směru dobře promyšlené zásahy, aby bylo v relativně krátkém čase dosaženo přírodě blízkého stavu. Čistě porosty, které jsou lokálně cizí, byly odstraněny, aby se podpořila přirozená obnova původních stromů vhodných pro lokalitu. Lesy v národním parku jsou postupně ponechávány tvořivým přírodním procesům bez přímých lidských zásahů. Na světlinách se napřed daří pestré paletě keřů: ostružiny, černý bez, lískový ořech, kručinka... Vrstvou keřů pomalu prorůstají stromy, mimo jiné mnoho bříz. Poté tvoří habry husté porosty s tenkým hůlkovým dřívím. Až po mnoha desetiletích se z dubových semenáčků stávají nádherné stromy, avšak realizace myšlenky národního parku je i bez toho rozvržena na delší časové úseky.

Velkou pozornost si zasluhují také okraje lesů, tedy přechodné zóny (ekotony) mezi uzavřeným lesem a biotopy beze stromů. Zde se mění flóra, fauna a typ půdy. Mnoho vzácných druhů zvířat a rostlin vyžaduje podmínky trvalých světlin a okraje lesa, protože se zde vyskytuje ochranná funkce i světlo: ani stín, ani přímé sluneční záření, ani trvalá vlhkost ani větrné sucho, ani hluboký lesní humus ani minerální podklad vřesoviště a skal, ani spolehlivé úkryty uvnitř lesa ani volné, široké roviny. Čím jemnější přechod mezi otevřenou krajinou a lesem, tím nižší riziko, že se bouře dostane pod koruny stromů a vykoření vnější řady stromů. Ideální, vyrostlý okraj lesa se člení z vnější strany směrem dovnitř na bylinný lem, pás keřů a lesní plášť. Jako lesní plášť označujeme stromy, jejichž koruny sahají na straně pláň široce dolů.⁴

Při příležitosti 537 inventarizací vegetace bylo v tomto národním parku rozpoznáno 54 typů vegetace a 37 rostlinných společenství.

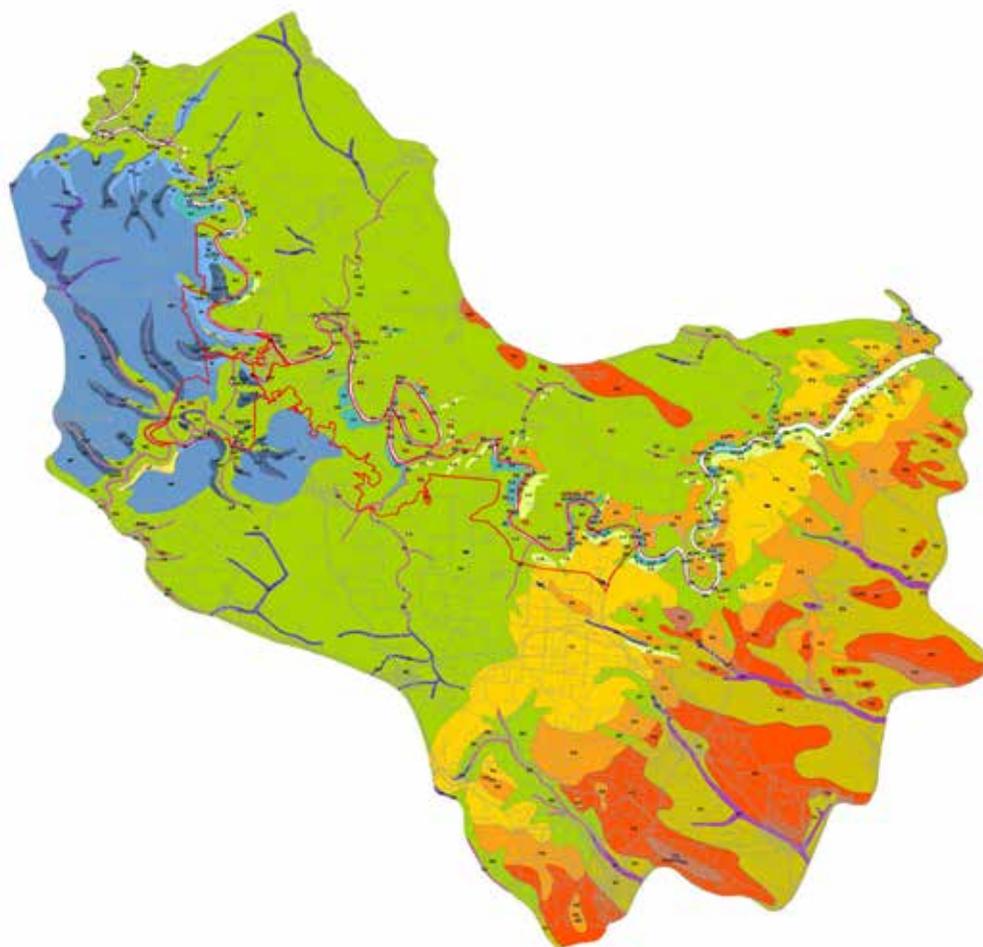

Landkarten IST/SOLL, Potentielle Natürliche Vegetation
 Mapy SKUTEČNÝ/POŽADOVANÝ STAV, Potenciální přirozená vegetace

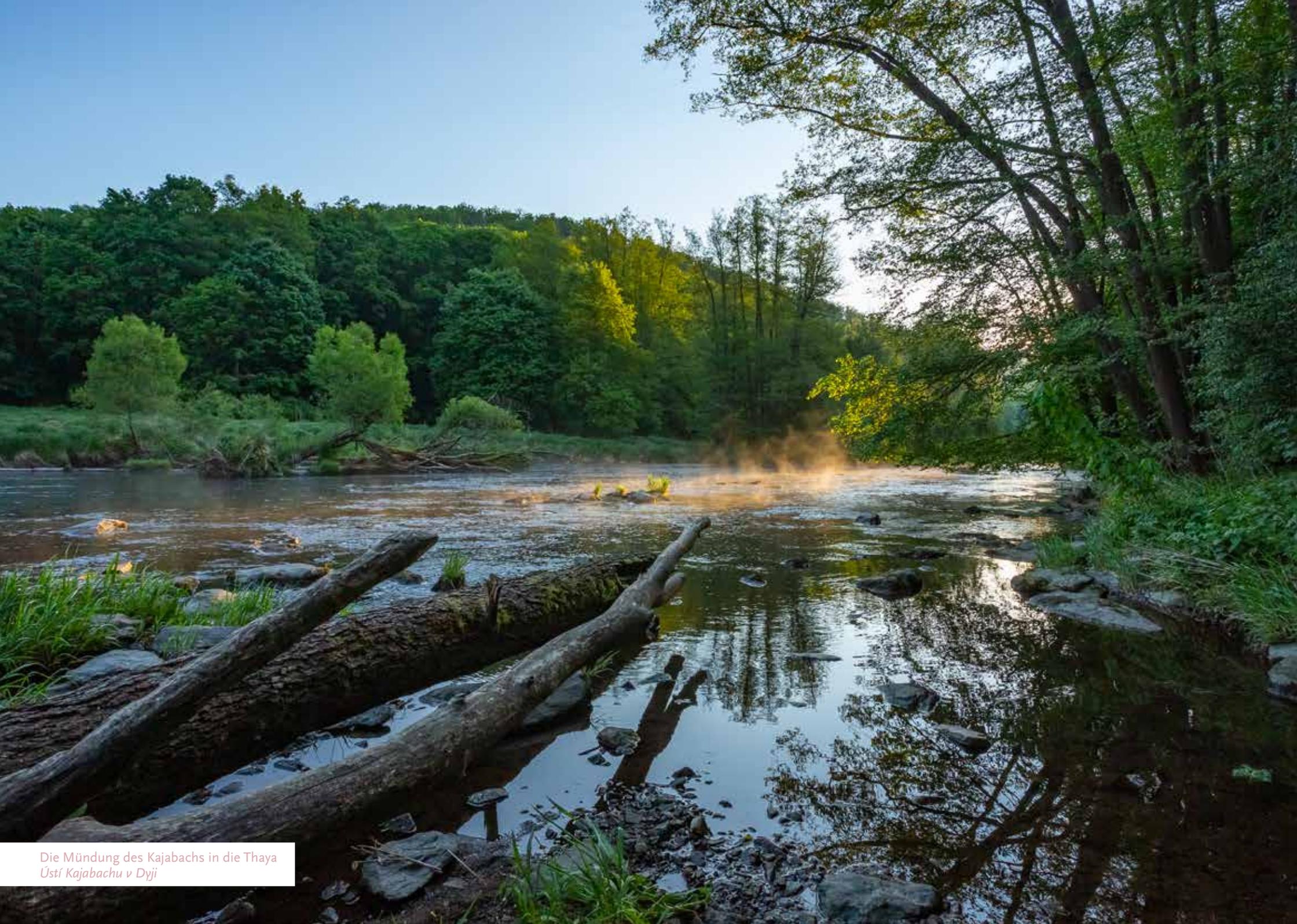
Potenzielle Vegetation im Nationalpark Thayatal

Potenciální vegetace v Národním parku Thayatal

Layout: Nationalpark Thayatal

- Sumpfeseggen-Schwarzerlenwald; CA – Carici acutiformis –Alnetum glutinosae | *Mokřadní olšiny*
- Schwarzerlen-Eschenwald; PF – Pruno-Fraxinetum | *Údolní olšiny*
- Hainmieren-Schwarzerlenwald; SA – Stellario- Alnetum glutinosae | *Údolní olšiny s dominancí Alnetum glutinosae*
- Bach-Eschenwald; CrF – Carici remotae-Fraxinetum | *Společenstvo údolních olšin s dominancí Alnus glutinosa, méně často též Fraxinus excelsior*
- Herzynischer Eichen-Hainbuchenwald; MC – Melampyro nemorosi-Carpinetum | *Mezofilní dubohabrové háje*
- Subpannonischer Eichen-Hainbuchenwald; PC – Primulo veris-Carpinetum | *Mezofilní dubohabrové háje panonského typu*
- Ahorn-Hainbuchenwald; AC – Aceri –Carpinetum | *Suťové lesy kolinného stupně*
- Mondviolen-Ahornwald; LA – Lunario-Aceretum | *Suťové lesy submontánního stupně*
- Winterlinden-Buchenwald; TF – Tilio cordatae-Fagetum | *Submontánní bučiny s dominancí Fagus sylvatica a přimíšenou Tilia cordata*
- Perlgras-Buchenwald; MF – Melico-Fagetum | *Submontánní bučiny s dominancí Fagus sylvatica*
- Wimpersegggen-Buchenwald; CpF – Carici pilosae-Fagetum | *Bučiny s dominantním Fagus sylvatica*
- Orchideen-Buchenwald; CeF – Cephalanthero-Fagetum | *Vápencová bučina s dominancí Fagus sylvatica*
- Hainsimsen-Eichenwald; LQ – Luzulo albidae-Quercetum petraeae | *Acidofilní doubravy*
- Schafschwingel-Eichenwald; FQ – Festuca ovina-Quercus petraea | *Lesy na stanovištích acidofilních doubrav*
- Hainsimsen-Buchenwald; LF – Luzulo nemorosae-Fagetum sylvaticae | *Acidofilní bučiny s dominancí Fagus sylvatica*
- Karst-Flaumeichen-Buschwald; PmQ – Pruno mahaleb-Quercetum pubescentis | *Karbonátové teplomilné doubravy*
- Flaumeichen-Hochwald; CQ – Corno-Quercetum | *Karbonátové teplomilné doubravy s dominancí Quercus petraea*
- Eisbeeren-Traubeneichenwald; SQ – Sorbo torminalis-Quercetum | *Silikátové teplomilné doubravy*
- Heide-Ginster-Traubeneichenwald; GQ – Genisto pilosae-Quercetum petraeae | *Silikátové teplomilné doubravy extrémních skalních stanovišť*
- Fingerkraut-Eichenwald; PQ – Potentillo albae-Quercetum | *Teplomilná doubrava*
- Silikatfelsen-Rotföhrenwald; CP – Cardaminopsio petraeae-Pinetum | *Reliktní bory skalních stanovišť*
- Blaugras-, Linden- und Rotföhrenwälder; STP – Sesleria varia-Tilia cordata-Pinus Sylvestris | *Reliktní vápencové lipiny a bory*
- Natürliche Nichtwaldvegetation | *Přirozená nelesní vegetace*
- Thaya | *Dyje*

Die Mündung des Kajabachs in die Thaya
Ústí Kajabachu v Dyji

Pestré místo druhové rozmanitosti –

Suché trávy a louky v národním parku

V důsledku závětrného efektu na východním okraji Českého masivu se zde nacházíme v nejsušší oblasti Rakouska. Vlhké atlantské vzduchové masy padají v regionech Mühlviertel a Waldviertel dolů v podobě dešťových srážek. O trochu níže, v regionu Weinviertel, se oteplují, a proto mohou znovu absorbovat vlhkost, takže prší jen velmi málo – v dlouhodobém průměru kolem 450 mm. V létě se slunce opírá při vysokých teplotách do jihovýchodních svahů obou národních parků a sousedních oblastí.

Silikátové suché trávy a vřesoviště mezi znojenskou Kraví horou a pahorkem Gollitsch v Retzu vznikly staletým spásáním a vyžadují další péči, aby nezarostly. Jsou domovem velkého počtu vzácných termofilních druhů rostlin, hmyzu, plazů a ptáků, jako jsou křivatec, koniklec, divizna brunátná, smil písečný, kosatec písečný, tymián a rozrazil; kudlanka nábožná, kobylka révová, stepník, ještěrka dvoupruhá, užovka stromová, skřivan lesní a sysel. Mám velkou radost, že se zde velmi dobře daří čilimníku řezenskému, protože moje přítelkyně je také z Řezna.

Většina těchto světlomilných organismů ovšem pochází z jihu a východu – od slunné Panonie po stepi Střední Asie. Některé rostliny jsou pozůstatky stepí z doby ledové, jiné jsou archeofyty, staré zavedené druhy, které se šířily od doby, kdy se zde v mladší době kamenné usídlil člověk. Jejich usazení bylo podpořeno kulturní činností – mýcením, osídlením, polním hospodářstvím a chovem dobytka.

»První farmáři mladší doby kamenné se v Podyjí objevili v klimaticky optimálním období vrcholného Atlantiku (kolem roku 5700 př. n. l.),« píše Martin Škorpík.¹ V obhospodařování oblasti docházelo k mnoha vzestupům i pádům a po druhé světové

Ein bunter Flecken Artenvielfalt –

Trockenrasen und Wiesen im Nationalpark

Wegen der Lee-Wirkung am Ostrand der Böhmisches Masse befinden wir uns hier im trockensten Gebiet Österreichs: Die feuchten atlantischen Luftmassen regnen im Mühl- und Waldviertel ab. Beim Heruntergleiten ins Weinviertel werden sie wärmer und können daher wieder Feuchtigkeit aufnehmen, so regnet es nur wenig – um die 450 mm im langjährigen Durchschnitt. Im Sommer kann sich die Sonne sehr heiß in die Südosthänge der beiden Nationalparks und der benachbarten Gebiete legen.

Die silikatischen Trockenrasen und Heiden zwischen dem Znaimer Kuhberg und dem Retzer Gollitsch sind durch jahrhundertelange Beweidung entstanden und bedürfen der weiteren Pflege, um nicht zu verbuschen. Sie sind Heimat einer großen Anzahl seltener thermophyler Pflanzen-, Insekten-, Reptil- und Vogelarten: Gelbstern, Kuhschelle, Violette Königskerze, Sand-Strohblume, Sand-Iris, Thymian und Ehrenpreis; Gottesanbeterin, Steppen-Sattelschrecke, Röhrenspinne; Smaragdeidechse, Äskulapnatter, Heidelerche und Ziesel. Dass hier der Regensburger Zwergginster sehr gut gedeiht, freut mich besonders, da auch meine Liebste eine Regensburgerin ist.

Die meisten dieser lichtliebenden Organismen stammen allerdings aus dem Süden und Osten – vom sonnigen Pannonien bis aus den Steppen Zentralasiens. Einige Pflanzen sind Relikte der eiszeitlichen Steppen, andere sind Archäophyten, alteingebürgerte Arten, die seit dem Sesshaftwerden des Menschen in der Jungsteinzeit eingewandert sind. Ihre Ansiedlung wurde durch Kulturtätigkeit – Rodung, Besiedlung, Ackerbau und Viehzucht – begünstigt.

»Die ersten Jungsteinzeitlandwirte erschienen in Podijí in der klimatisch optimalen Zeit des Hochatlantikums (etwa 5700 v. u. Z.)«,

Trockenrasen im Nationalpark
Suché trávy v národním parku

válce »postupně mizely přesně seřazené mozaiky z polí a travnatých ploch«, píše Robert Stejskal a nastiňuje snahy posledních let: »Pastva hospodářských zvířat pomáhá zpomalovat šíření agresivních trav a keřů ve vřesovišti a stepi ... Po několika desetiletích se podařilo najít vzácné brouky, jejichž existence je navázána na dobytčí trus. Jako příklad může posloužit chrobák vrubounovitý. Kromě vřesovišť spásaných ovci a kozami se v Národním parku Podyjí nacházejí také druhově bohaté pastviny pro koně, které se zachovaly zejména díky angažovanosti soukromých chovatelů. V budoucnu se možná také podaří oživit dříve hodně rozšířenou tradici pasení skotu.«²

Přesně to si přeji také pro region Weinviertel – nejen kvůli chrobákovi vrubounovitému, kterému patří moje velká náklonnost. Nechtěl bych se muset stát veganem kvůli neskutečně strastiplným podmínkám, ve kterých žije a umírá mnoho »hospodářských zvířat« v průmyslovém zemědělství. Kozy, ovce, prasata a dobytek chované od mladší doby kamenné jsou v celé své biologické rozmanitosti hodné lásky a měly by znovu zaujmout svá původní místa. Oběhové hospodářství je stále důležitější pro přežití. V zemědělství se osvědčilo po několika tisíciletí.

schreibt Martin Škorpík¹. Es folgten viele Aufs und Abs in der Bewirtschaftung der Region, und nach dem Zweiten Weltkrieg »verschwanden nach und nach die akkurat bestellten Mosaik aus Feldern und Grasflächen«, schreibt Robert Stejskal, und skizziert die Bemühungen der letzten Jahre: »Das Weiden von Nutztieren hilft dabei, die Ausbreitung aggressiver Gräser und Sträucher in Heide und Steppe zu verlangsamen ... Nach Jahrzehnten gelang es, seltene Käfer zu finden, deren Existenz fundamental an Rinderkot gebunden ist. Als Beispiel mag der Matte Pillenwäler dienen. Neben Heideflächen, die von Schafen und Ziegen abgeweidet werden, findet man im Nationalpark Podyjí auch artenreiche Pferdeweiden, die alleine dank des Engagements privater Züchter erhalten blieben. In der Zukunft wird es vielleicht auch gelingen, die hier früher weitverbreitete Tradition, Rinder zu weiden, zu neuem Leben zu erwecken.«²

Genau dies wünsche ich mir auch für das Weinviertel – nicht nur wegen des Matten Pillendreher, so sehr ihm meine Zuneigung auch gilt. Ich möchte ja ob der unsäglich qualvollen Lebens- und Sterbebedingungen vieler »Nutztiere« in der industrialisierten Landwirtschaft nicht zum Veganer werden müssen. Die seit der Jungsteinzeit gezüchteten liebenswerten Ziegen, Schafe, Schweine und Rinder in all ihrer Artenvielfalt sollten wieder ihre angestammten Plätze einnehmen. Kreislaufwirtschaft wird zunehmend überlebenswichtig. In der Landwirtschaft hat sie sich über die Jahrtausende bewährt.

Die abwechslungsreichen geomorphologischen Eigenschaften des Thayatales westlich von Znaim mit seinen Schatten- und Sonnenhängen ermöglichen viele Mikroklimazonen. Diese erlauben den pannonischen Arten ihre Verbreitung weit ins Waldviertel hinein. Die Trockenrasen und Waldsaumgesellschaften an den kargen, waldfreien Felshängen und auf den Felsplateaus an der Oberkante der Schlucht sind von Menschenhand kaum berührte botanische Raritäten.

Auf den natürlichen waldfreien Flächen fehlen die Bäume nicht wegen deren Rodung durch die Menschen, sondern aufgrund verschiedener Umweltmerkmale: Dazu zählen der Wasserreichtum mit Segge bewachsener Sümpfe, zu trockener Boden, zu seichter Boden, zu niedriger Nährstoffgehalt. Auf offenen Schutthalden gedeiht

Rozmanité geomorfologické vlastnosti Podyjí západně od Znojma se stinnými a slunnými svahy zprostředkovávají mnoho mikroklimatických pásem. Ta umožňují rozšiřování panonských druhů daleko do regionu Waldviertel. Suché trávy a lesní společenství na chudých, bezlesých skalnatých svazích a na skalních plošinách na horním okraji rokle jsou botanické rarity téměř nedotčené lidskou rukou.

Na přirozených bezlesých plochách nechybějí stromy z důvodu jejich vyměnění člověkem, ale kvůli různým charakteristikám prostředí. Patří mezi ně bažiny bohaté na vodu, zarostlé ostrřicí, příliš suchá půda, příliš mělká půda, příliš nízký obsah živin. Na otevřených suťových haldách se daří lišejníkům, mechům a kapradinám. Původní hornina i expozice a vrchní vrstvy půdy vedly ke vzniku nadprůměrného množství rostlinných společenství. Škála vegetačních typů sahá od skalních obyvatel, vápencových a dolomitových skalních trav, suchých křemičitých trav, řídkého porostu chudých

Flechten-, Moos- und Farnvegetation. Das Ausgangsgestein sowie die Exposition und das Gefälle des Oberbodens haben zur Ausbildung überdurchschnittlich vieler Pflanzengesellschaften geführt. Die Palette der Vegetationstypen reicht von Felsbewohnern, Kalk- und Dolomittfelsrasen, Silikattrockenrasen, lockeren Grusrasen, osteuropäischen Rasensteppen bis hin zu den Waldsteppengebieten. Hier wächst das Kleine Habichtskraut und das Hohe Perlgras. Besonders schön sind die duftenden Blüten des Diptams und der Bunten Schwertlilie. Die Schlingnatter sieht der Kreuzotter ähnlich, ist aber wie alle Nattern ungiftig. In den Felswänden brüten Habicht und Uhu. Einige äußerst seltene Moos- und Flechtenarten, die man in Österreich für ausgestorben hielt, wurden an den exponierten Felsen wiederentdeckt.

Etwa 15 Wiesenflächen gibt es im österreichischen Nationalpark Thayatal. Auf ca. 50 ha leisten sie einen wichtigen Beitrag zur biologischen Vielfalt und zeugen von intensiver landwirtschaftlicher Nutzung seit dem Mittelalter. Auwald wurde gerodet, die Wiesen beweidet, das Gras gemäht und zu Heu getrocknet, die Stalltiere damit versorgt. Diese durch menschlichen Einfluss entstandenen, waldfreien Flächen können auch nur durch menschlichen Einfluss – die Mahd – erhalten bleiben. Viele Insekten leben hier, Heuschrecken, Spinnen, Schmetterlinge. Wildschweine durchwühlen den Boden. Reh und Rotwild verlassen den Wald, um zu äsen. Erst im Juli wird gemäht. Um den Tieren Fluchtmöglichkeit zu gewähren, arbeitet man von innen nach außen. Kreiselmäher sind Tabu, sie würden zu viele Tiere töten. Balkenmäher gehen gerade noch, am Besten wäre die Sense. Ein Fünftel der Fläche bleibt ungemäht, um den Tieren Rückzugsmöglichkeit zu bieten und die Samen der Pflanzen reifen zu lassen.

An den Thayaufnern gedeihen stellenweise nitrophile Großseggenbüschel und Uferstaudenfluren. Ranken sich deren Pflanzen an den Bäumen empor, bilden sie die sogenannten Schleiergesellschaften. Große Bestände des Flutenden Wasserhahnenfußes wurzeln im Flussbett der Thaya. Der verlandete See des Fugnitztales wurde zur Feuchtwiese mit Großseggenbeständen. Je näher die Wiesen an den Fluss reichen, je niedriger sie gelegen sind, desto fetter, nährstoffreicher werden sie. Kohldistel, Wiesen-Fuchsschwanz

Rabenfelsen beim Umlauf

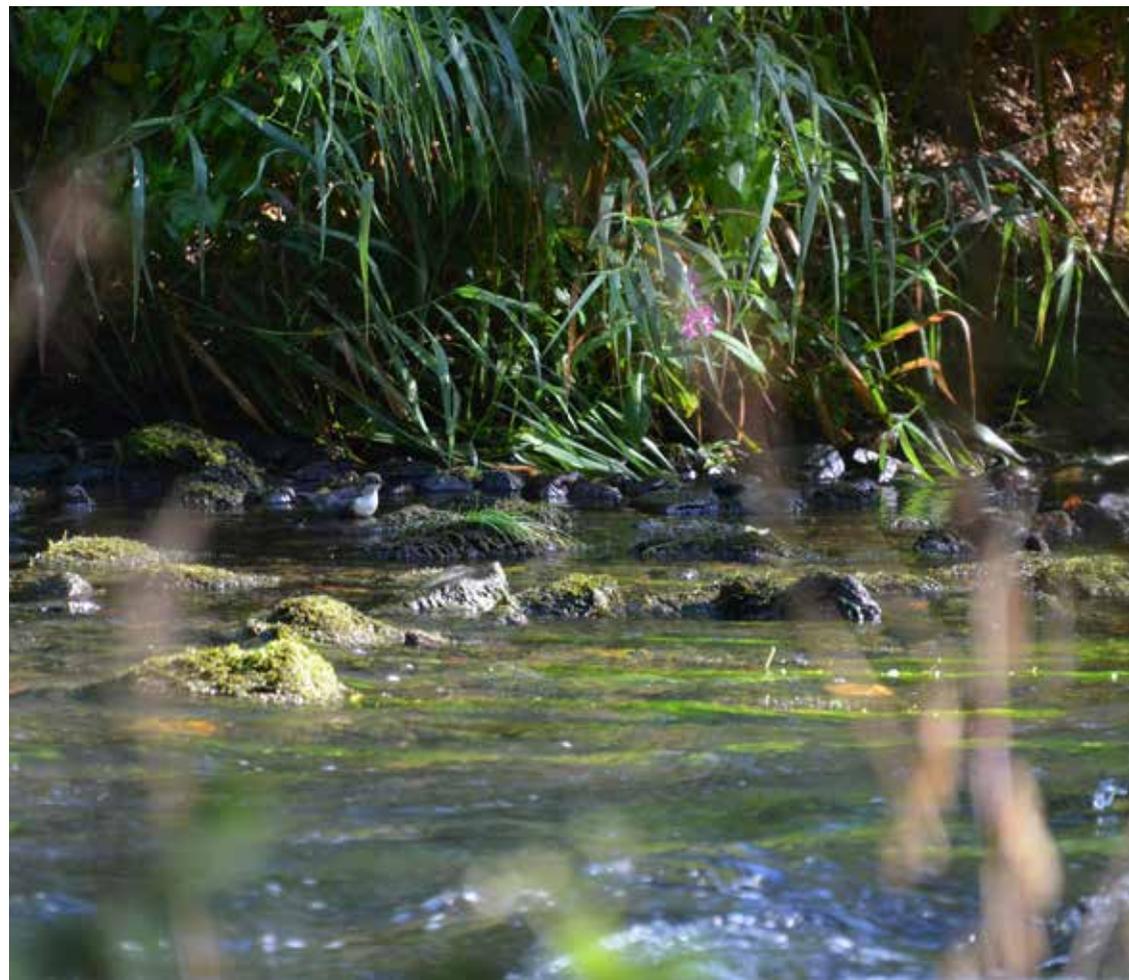
trav, východoevropských travnatých stepí až po lesostepní oblasti. Roste zde jestřábník chlupáček a strdivka vysoká. Zvláště krásné jsou voňavé květy třemdavy bílé a kosatce různobarvého. Užovka hladká vypadá podobně jako zmije, stejně však jako všechny užovky není jedovatá. Ve skalních stěnách se línne jestřáb a výr. Na exponovaných skalách byly znovu objeveny některé velmi vzácné druhy mechů a lišejníků, které byly v Rakousku považovány za vyhynulé.

V rakouském Národním parku Thayatal se nachází přibližně 15 lučních ploch. Na zhruba 50 hektarech významně přispívají k biologické rozmanitosti a jsou důkazem intenzivního zemědělského využití od středověku. Lužní lesy byly vykáceny, louky byly spaseny, tráva posekána a vysušena na seno, kterého posloužilo jako krmivo pro stájová zvířata. Tyto bezlesné oblasti vytvořené lidským vlivem mohou být zachovány také pouze lidským vlivem – sečením. Žije zde mnoho hmyzu, kobylky, pavouci, motýli. Divočáci rozrývají zemi, srnčí a vysoká zvěř opouští les, aby se napásla. Sečení probíhá až v červenci. Aby byla zvířatům dána možnost úniku, pracuje se směrem zevnitř ven. Rotační sekačky jsou zde tabu, zabily by příliš mnoho zvířat. Lištové sekačky ještě ujdou, nejlepší by však byla kosa. Pětina plochy zůstává neposečená, aby se měla zvířata kam stahovat a aby mohla semena rostlin dozrát.

Na březích Dyje se místy daří nitrofilním velkým ostřicovým pásům a pobřežním trvalkovým lánům. Pokud se jejich rostliny pnou po stromech, vytvářejí takzvané společenstvo *Humulo-Fallopion dumetorum*. Rozsáhlé porosty lakušníku vzplývavého mají své kořeny v korytě Dyje. Ze zaneseného jezera v údolí Fugnitztal vznikla mokrá louka s porosty ostřice. Čím blíže jsou louky k řece, tím jsou níže, tím jsou úrodnější a bohatší na živiny. Typickými rostlinami jsou pcháč zelinný, psárka luční a lipnice. Tyto louky bývají sečeny dvakrát ročně. Louky jsou často odstupňovány na říčních terasách. Podloží tvoří štěrkovité sedimenty, proudy podzemní vody se nacházejí ve větší hloubce. Tyto plochy sahají pouze jeden výškový metr nad úrodné louky, jsou však sušší, chudší na živiny, méně úrodné a právě z tohoto důvodu také bohatší na druhy. Tady se daří mnoha léčivým bylinám. Svými květy zdobí krajinu kopretiny, některé druhy orchidejí, smolnička obecná, řebříček a šalvěj luční.

und Rispengräser sind typische Pflanzen. Diese Wiesen werden zweimal jährlich gemäht. Oft sind die Wiesen in Flussterrassen abgestuft. Der Untergrund besteht aus schotterigen Sedimenten, die Grundwasserströme liegen tiefer. Diese Flächen dehnen sich nur einen Höhenmeter über den Fettwiesen aus, sind aber trockener, nährstoffärmer, magerer und gerade deshalb auch artenreicher. Viele Heilkräuter gedeihen hier. Die Margerite, einige Orchideenarten, Pechnelke, Schafgarbe und Wiesensalbei schmücken mit ihren Blüten das Land.

Entlang des Flusses verbreiten sich Pflanzensamen
Semena rostlin se šíří podél řeky

Diptam (*Dictamnus albus*)
Třemdava bílá (*Dictamnus albus*)

Třemdava je bylina, která dosahuje výšky jednoho metru. Kvete od května do června a plody dozrávají v pozdním létě. Daří se jí na vápencových půdách v severní Africe, v částech Asie a v jihovýchodní Evropě. Rostlina obsahuje mnoho částečně to-xických látek rozpustných v éterických olejích, jako jsou alkaloidy a furanokumariny dráždivé kůži. Furanokumariny (hlavně bergapten) obsažené především ve žláznatých štětinkách jsou fototoxické látky. Pokud přijdou do kontaktu s pokožkou, mohou ji senzibilizovat na sluneční světlo a při následném vystavení slunci vést k vážným, často dlouhotrvajícím poraněním podobným popáleninám. V tomto ohledu se třemdava podobá bolševníku velkolepému, liší se od něj však mimo jiné tím,

Der Diptam ist eine krautige Pflanze, die eine Wuchshöhe von einem Meter erreicht. Er blüht von Mai bis Juni, die Fruchtreife liegt im Hochsommer. Er gedeiht auf Kalkböden in Nordafrika, in Teilen Asiens und in Südosteuropa. Die Pflanze enthält viele in ätherischen Ölen gelöste teils toxische Stoffe wie Alkaloide und hautreizende Furanocumarine. Die vor allem in der drüsigen Beborstung enthaltenen Furanocumarine (hauptsächlich Bergapten) sind phototoxische Stoffe. Bei Hautkontakt können sie diese gegen Sonnenlicht sensibilisieren und bei nachfolgender Besonnung zu schweren, oft langwierigen verbrennungsartigen Verletzungen führen. In dieser Hinsicht ähnelt der Diptam dem Riesen-Bärenklau, unterscheidet sich von ihm aber unter anderem dadurch, dass er

že je mnohem jemnější a nejedná se o neofyt a ani nevykazuje žádné invazivní tendence k šíření.

Éterické oleje třemdavy obsahují extrémně těkavou a vysoce hořlavou kapalinu izopren, jejíž páry jsou těžší než vzduch. Během období zrání se mohou uvolněné výpary izoprenu za bezvětřných dní vlivem zápalného zdroje vznítit pod květem, načež se »plamen« rychle rozšíří na květ a poté zhasne. Rostlina přitom není nijak poškozena.

Za extrémně horkých dnů se mohou výpary také samy vznítit. To se vysvětluje efektem zvětšovacího skla při tvorbě kapiček. Za soumraku při bezvětří a za velkého tepla je možno na rostlině spatřit malé modré plamínky.³

viel grazieler und kein Neophyt und auch keine invasive Ausbreitungstendenzen aufweist.

Die ätherischen Öle des Diptam enthalten die extrem flüchtige und hochentzündliche Flüssigkeit Isopren, deren Dämpfe schwerer als Luft sind. In der Reifezeit können die freigesetzten Isopren-Dämpfe an windstillen Tagen durch eine Zündquelle unterhalb der Blütenrispe entzündet werden, worauf die Feuerfront schnell die Blütenrispe emporläuft und dann erlischt. Die Pflanze nimmt dabei keinen Schaden.

An extrem heißen Tagen können sich die Dämpfe auch selbst entzünden. Erklärt wird dies durch die Brennglaswirkung bei Tröpfchenbildung. In der Dämmerung kann man bei Windstille und großer Hitze an der Pflanze kleine blaue Flammen sehen.³

Ungestörte Natur
Nerušená příroda

Rybář Podyjí Fritz Zahnt

»V květnu 1970, před 50 lety, jsem byl poprvé pozván do Podyjí rybařit. Tehdy mi bylo 21 let. Sestupujeme – v mezidobě zcela opuštěným – bočním údolím k řece, jdeme kolem záhybu, vidím Vraní skálu (Rabenfelsen), vidím ostroh a pomyslím si »to je nádhera.« Víš, žiji v oblasti Weinviertel, myslíš si, že jsi na Aljašce, když poprvé přijdeš sem nahoru. A tak se to stalo, tehdy jsem se zamiloval do Podyjí, snil jsem o tom, že si tady vybuduji rybářskou chatu. Je to tak, proto jsem se stal podyjským rybářem. O 30 let později vznikl národní park. Zpočátku byl vztah poznamenán nedůvěrou, v současné době pracuji jako přísežná stráž, rybářská stráž a v rybářském výboru. Všichni máme navzájem mimořádně dobré vztahy.

Jsem hodně v terénu a občas mne něco napadne. Před několika měsíci jsem musel všechny zalarmovat, Dyje byla zabahněná! Bahno uvnitř bylo velmi silné, umíraly tam mikroorganizmy, larvy chrostíka... protože zde nebyl průtok. V přehradní nádrži nahoře se již několik měsíců hromadila voda. Vstupuji do Dyje poprvé v Novém roce, proboha, pomyslel jsem si, všude stoupá bahno. Poté si ředitel národního parku Christian Übl promluvil s provozovatelem elektrárny a od té doby odpuští opět dvakrát týdně průtok 30 m³ a znovu pročistí Dyji.«

»Těch 30 m³ stačí?!« ptám se s údivem.

»Vždyť průměrně protékají jen 3 m³. 30 m³ je tady velmi mnoho a opět odplaví bahno. Dříve bylo často pouštěno jen 0,5 až 0,7 m³, Dyje je v srpnu na mnoha místech téměř suchá. Odpoledne pak často protéklo 40 m³ velice chladné vody na jeden zátaž. To časem zabilo spoustu ryb a perlorodek říčních.

Jsem také považován za neoficiální vinárnu, protože mám rád lidi, rád otevřu láhev dobrého vína, když sedím na terase a

Der Thayafischer Fritz Zahnt

»Im Mai 1970, vor 50 Jahren, wurde ich erstmals in das Thayatal zum Fischen eingeladen. Damals war ich 21 Jahre alt. Wir steigen durch ein – mittlerweile gänzlich verlassenes – Seitental hinab zum Fluss, gehen um eine Biegung, ich sehe den Rabenfelsen, sehe den Umlauf und denke »ein Wahnsinn, is' do schön«. Du weißt eh – ich lebe im Weinviertel, du glaubst ja, du bist in Alaska, wenn du erstmals da herauf kommst. Und so war es, da habe ich mich in das Thayatal verliebt, hatte den Traum, mir eine Fischerhütte hier herzustellen. So ist es, deswegen bin ich Thayafischer. 30 Jahre später ist dann der Nationalpark gekommen. Anfangs war das Verhältnis ein wenig von Misstrauen getragen, mittlerweile arbeite ich als beedete Wache, Fischereiaufseher und im Fischereiausschuss mit. Wir haben alle ein äußerst gutes Verhältnis zueinander.

Ich bin ja viel vor Ort und mir fällt einiges auf. Vor einigen Monaten musste ich Feuer rufen, die Thaya ist verschlammte! So dick der Schlamm drinnen, da sterben viele Kleinstlebewesen, die Köcherfliegenlarven... weil der Schwall nicht war. Im Stausee oben wurde das Wasser seit Monaten gesammelt. Erstmals im Neuen Jahr gehe ich in die Thaya hinein, denke mir um Gottes Willen, überall steigen die Schlammwolken auf. Daraufhin hat der Nationalparkdirektor Christian Übl mit den Kraftwerksbetreibern gesprochen, seither lassen die wieder zweimal die Woche 30 m³ Schwall ab, und putzen die Thaya wieder durch.«

»Die 30 m³ reichen?!« frage ich erstaunt.

»Es fließen durchschnittlich ja nur 3 m³ durch. 30 m³ sind da sehr viel, und schwemmen den Schlamm wieder weg. Früher wurden oft nur 0,5 bis 0,7 m³ runtergelassen, die Thaya ist im August fast trocken gefallen an manchen Stellen. Am Nachmittag wurden dann

oft 40 m³ saukaltes Wasser in einem Schwung durchgeflutet. Das hat viele Fische und die Flussperlmuscheln umgebracht mit der Zeit.

Als inoffizielle Weinschenke gelte ich auch, denn ich mag die Menschen, mache gerne einmal eine gute Flasche auf, wenn ich auf der Terrasse sitze und wer vorbei kommt. Es waren schon Leute aus Brasilien da, der Schweizer Botschafter, verschiedenste Biologen, sympathische Familien oder die Bauern, wenn sie zum Wiesenmähen herunter kommen. Da gibt's oft wirklich schöne Gespräche.

Alleine bin ich aber auch recht gerne. Die Tiere gewöhnen sich an mich. Du – ich rede mit dem Schwarzstorch, wirklich. Ich sitze am Thayaufer, bei mir schwimmt der Fischotter vorbei, neben mir geht der Biber in die Thaya rein, wie wenn er mich kennen würde. Vor ein paar Jahren ist also so ein Schwarzstorch vis-à-vis gelandet, ich sage ›na servus, wie geht's da denn, bist a wieda do, mei bist du schön‹. Der hat hergeschaut, dann hat er sich geputzt und ist geblieben, obwohl er ein scheuer Vogel ist. Oft fliegt der Eisvogel an mir vorbei, der ist ein Traum, so ein schöner Vogel!«

»Ja«, entgegne ich, »ein Juwel! Vor 30 Jahren bin ich mit meinem Kanu die Thaya runtergepaddelt, von Raabs flussabwärts, an der Ruine Kollnitzgraben vorbei. Da haben mich auch die Eisvögel begleitet. Bei jeder Flussbiegung funkelten sie wieder auf. Ich bin gerne in der Natur. Mit 16 wollte ich nämlich nach Kanada auswandern, Nationalparkranger werden, in British Columbia oder im Yukon Territorium.«

»Fang jetzt nicht mit dem Yukon an, Erich! Ich bin ja ein Jack London Fan. Chilkoot Pass, Whitehorse, Dawson City.«

»Ja dort war ich.«

»Da krieg ich jetzt die Ganslhaut!«

»Ich aber auch. Der Deutschlehrer hat das allerdings nicht so geschätzt, London war ihm zu wenig literarisch. Erst Jack London, dann John Steinbeck, Woody Guthrie, das waren meine Helden, das hat mein Leben bis heute geprägt! Sonst säßen wir jetzt vielleicht

Der Schwarzstorch (*Ciconia nigra*)

Čáp černý (*Ciconia nigra*)

někdo jde kolem. Byli tady již lidé z Brazílie, švýcarský velvyslanec, různí biologové, sympatické rodiny nebo sedláci, když scházejí dolů kosit louky. Často si opravdu hezky popovídám.

Ale jsem rád také sám. Zvířata jsou na mne zvyklá. Víš – povídám si s čápem černým, opravdu. Sedím na břehu Dyje, kolem mne plave vydra, vedle mne vstupuje do Dyje bobr, jako by mě znal. Před několika lety tady naproti přistál čáp černý, říkám mu »zdravím, jak se ti vede, už jsi zase tady, ty jsi ale pěkný«. Díval se na mě, potom se očistil a zůstal, i když je plachý pták. Často kolem mne proletí ledňáček, to je nádherný pták, jako ze snu!«

»Ano,« odvětim, »klenot! Před 30 lety jsem na své kánoji pádloval dolů po Dyji, z města Raabs po proudu, kolem zříceniny hradu Kollmitz. Tehdy mě také doprovázeli ledňáčci. V každém záhybu řeky se znovu a znovu zatřpytili. Jsem v přírodě rád. V 16 letech jsem totiž chtěl vycestovat do Kanady, stát se strážcem národního parku v Britské Kolumbii nebo na Yukonském teritoriu.

»Nezačíněj teď s Yukonem, Erichu! Jsem přece fanouškem Jacka Londona. Chilkoot Pass, Whitehorse, Dawson City.«

»Tam jsem byl.«

»Mám z toho teď husí kůži!«

»Já ale také. Učitel němčiny to tak ostatně neviděl, London byl pro něj málo literární. Napřed Jack London, pak John Steinbeck, Woody Guthrie, to byli mí hrdinové, kteří ovlivňovali můj život až dodnes! Jinak bychom teď asi spolu neseděli, asi by ses nestal rybářem a já bych nepsal tuto knihu.«

»Vyrůstal jsem v myslivně, otec byl lesník, uprostřed lesa Ernstbrunner Wald, bez proudu, bez topení. V 7 letech jsem musel z tohoto ráje ven, protože otec zemřel, již ve 42 letech. Nyní je mou ztracenou myslivnou rybářská chata. Žiji v přírodě, to je ono! Vždy, když jsem se škole nudil, kreslil jsem sruby. Co budu potřebovat na Aljašce, abych tam mohl žít? honilo se mi hlavou.«

»Před deseti lety byla v Dyji silná ledová zácpa, nakupily se ledové kry. Nalil jsem si tehdy skleničku Highland Malt a večer jsem to pozoroval. Poslouchal jsem křupání a rachot. Bylo to silné. A na jaře slyšíš výra. Divočina.

Dříve tady byla železná opona, člověk se musel pozorně dívat, aby nepřekročil střed řeky. Občas sem zajeli Ladou pohraničníci,

nicht zusammen, wärst du vielleicht nicht Fischer geworden und ich würde nicht an diesem Buch schreiben.«

»Ich bin in einem Forsthaus aufgewachsen, mein Vater war Förster, mitten im Ernstbrunner Wald, ohne Strom, ohne Heizung. Mit 7 Jahren musste ich aus diesem Paradies hinaus, weil mein Vater verstorben ist, mit 42 Jahren schon. Die Fischerhütte ist jetzt mein verlorenes Forsthaus. Ich lebe in der Natur, das ist es! In der Schule habe ich immer, wenn mir fad war, Blockhäuser gezeichnet. Was brauche ich in Alaska, um dort Leben zu können? waren meine Gedanken.«

»Vor zehn Jahren war ja ein starker Eisstoß in der Thaya, es haben sich die Eisschollen aufgetürmt. Da habe ich mir ein Glas Highland Malt eingeschenkt und mir das angeschaut am Abend. Es hat gekracht und gegrummelt. Das war gewaltig. Und im Frühling hörst du den Uhu. Wildnis.

Früher war der Eiserne Vorhang, da hat man halt geschaut, dass man die Flussmitte nicht überschreitet. Manchmal sind sie ja heruntergefahren mit dem Lada, die Grenzsoldaten, haben sich ans Ufer gesetzt und gefischt. Ich bin am Wehr gestanden mit der Angel, bei der ehemaligen Toiflmühle, so ein, zwei Meter vor der Mitte, und habe mich gefragt, ob sie was sagen. Es war ihnen wurscht. Dann ist einmal so ein junger Soldat gekommen, am Kamm vom Wehr, auch mit Angel, und ist in meine Richtung rübermarschiert – vorsichtig, es ist ja rutschig. Er hat einen kleinen Rucksack dabei gehabt und hat dann auch gefischt ein bisserl, so einen guten Meter entfernt. Plötzlich greift er in den Rucksack hinein, zieht eine Flasche Schnaps heraus, lacht und reicht sie mir rüber. Ich will hin greifen, aber einer der Aufpasser fängt wild zum Schimpfen an. Da hat er dann ruhig die Flasche eingepackt und ist wieder gegangen. So hat die kleine Völkerverständigung nicht stattfinden können. Das war das einzige Mal, dass ich wirklich Kontakt mit einem von drüben hatte.

Nachtübungen habe ich manchmal erlebt. Am Rabenfelsen sind die Scheinwerfer gestanden, und laut kommandiert ist worden. Passiert ist sonst nie etwas, einen Fischer haben sie nie mitgenommen. Früher hat es ja über 300 Lizenzen gegeben, jetzt nur mehr 10. Aber aufpassen hat man müssen, wenn der Wasserschwall vom Kraftwerk gekommen ist, mit einer ziemlichen Wucht. Mittlerweile

Die Äskulapnatter (*Zamenis longissimus*)

Užovka stromová (*Zamenis longissimus*)

posadili se na břeh a chytali ryby. Stál jsem s udicí u jezu, u bývalého Toiflmühle, tak jeden, dva metry od středu a říkal jsem si, zda něco řeknou. Bylo jim to jedno. Pak přišel jednou mladý voják na hřeben jezu, také s udicí, a vydal se mým směrem – opatrně, protože to klouzalo. Měl u sebe malý batoh a pak také chytal trochu ryby, asi metr ode mě. Náhle sáhl do batohu, vytáhl lahev kořalky, usmál se a podal mi ji. Chtěl jsem se po ní natáhnout, ale jeden z dozorců začal hrozně nadávat. Tak láhev znovu klidně sbalil a zase šel. K malému porozumění mezi národy tedy nedošlo. To byl jediný případ, kdy jsem byl skutečně v kontaktu s člověkem z druhé strany.

Občas jsem zažil noční cvičení. Na Vraní skále (Rabenfelsen) svítily reflektory a zněly hlasité rozkazy. Jinak se nikdy nic nedělo, rybáře tam nikdy nechtěli. Dříve bylo více než 300 licencí, nyní pouze více než 10. Ale bylo potřeba dávat pozor, když přišla s poněkud velkou silou přívalová voda z elektrárny. V současnosti už není tak vysoká a přichází mnohem pomaleji. Ale tehdy byla

ist er ja nicht mehr so hoch und kommt viel langsamer. Aber damals war er wirklich reißend. Innerhalb von 2–3 Minuten hat man am Ufer sein müssen, sonst hätte es einen weg geschwapppt. Deswegen ist ja auch die Fischpopulation so zurückgegangen. Als ich zum Fischen angefangen habe in den 1970er Jahren, gab es noch Barben, auch Döbel – also Aiteln haben wir gehabt, Nasen, Barsche waren drinnen, Brachsen hat es noch gegeben, und eben Bachforellen und sehr viele Äschen. Übrig geblieben ist die Bachforelle, die Äschen gab es ca. bis zum Jahr 2000, dann ist der Kormoran gekommen. Den gab es früher da nicht. Der Kormoran packt eine bis zu 50 cm lange Äsche. Der Fischotter frisst sie auch, aber der ist nicht so eine Fressmaschine wie der Kormoran, denn dieser harpuniert die Äschen richtig mit seinem Schnabel. Der Kormoran kommt von der Adria, dem Donaudelta, von den Meeresküsten, da ist er daheim. Unsere Fische haben mit dem Kormoran nicht leben gelernt, mit dem Fischotter schon. Wenn ich in der Hütte sitze, sehe ich, wie der Fischotter eine halbe Stunde im Kreis schwimmt, Koppen sammelt, ganz selten einmal eine Forelle. Der Kormoran fischt in Formation, 20 landen unten beim Wehr, 200 Meter weiter heroben wieder 20. Dann treiben sie zusammen. Schließlich haben sie in der Mitte die Forellen, und es beginnt das große Töten. Der Kormoran schickt vorher einen Wächter aus, der setzt sich hin, beobachtet 10 Minuten, und wenn nichts los ist, fliegt er zurück und holt den Schwarm. Dem sagt er, da fischen wir jetzt. Überaus intelligente Vögel, deswegen werden sie ja von den Asiaten zum Fischfang dressiert. Aber ich halte sie für eine invasive Art.«

»Hat sich deine Beziehung zur Natur geändert, seit du Nationalparkfischer bist«, möchte ich wissen.

»Ja. Absolut. Ich betrachte die Natur jetzt viel aufmerksamer, mit mehr Wissen. Schau, was ist Neues da? Die Schmetterlinge haben mich immer schon entzückt. Früher kannte ich die Wiesenblumen nicht, mittlerweile kann ich fast alle bestimmen. Ich freue mich darauf, wenn ich runtergehe, dass der Türkenbund schon blühen wird. Das Naturerleben wird stärker. Gefallen hat mir die Natur schon immer, aber ich erlebe sie jetzt sehender. Es ist wirklich ein Kleinod, in dem ich leben darf. Wenn ich den Granitzsteig runtergehe, geht mir das Herz auf.

skutečně divoká. Do 2–3 minut jsi musel být na břehu, jinak by tě to odšplouchlo. Z toho důvodu se snížila také populace ryb. Když jsem v 70. letech minulého století začínal s rybařením, byly ještě parmy a jelec tloušť – takže tlouště jsme měli, ostroretky stěhovavé, byli tam okouni, ještě existovali cejni, plavali tu pstruzi potoční a velmi mnoho lipanů podhorních. Zůstali pstruzi potoční, lipani byli přibližně do roku 2000, pak přišel kormorán. Ten tu dříve nebyl. Kormorán chytí rybu o délce až 50 cm. Vydra je žere také, ale není tak nenasytá jako kormorán, který harpunuje lipany svým zobákem. Kormorán pochází od Jadranského moře, dunajské delty, z mořského pobřeží, tam je doma. Naše ryby se s kormoránem nenaučily žít, s vydrou ano. Když sedím v chatě, vidím, jak vydra půl hodiny plave v kruhu, sbírá hrouzky, zcela výjimečně pstruha. Kormorán loví ryby ve skupině, 20 jich přistane dole u jezu, o 200 metrů dále nahoru dalších 20. Pak společně nahánějí. Nakonec mají pstruhy uprostřed a začíná zabíjení ve velkém. Kormorán vyše napřed hlídače, který se usadí, 10 minut pozoruje a když se nic neděje, letí zpět a vyzvedne hejno. Řekne mu, tam teď budeme lovit. Neobyčejně inteligentní ptáci, proto jsou Asiaty cvičeni k lovu ryb. Ale považují je za invazivní druh.«

»Změnil se tvůj vztah k přírodě od doby, co jsi rybářem národního parku?« chci vědět.

»Ano. Rozhodně. Pozoruji nyní přírodu mnohem pozorněji, s většími znalostmi. Podívejme se, co je tady nového? Vždy mě dokázali nadchnout motýli. Dříve jsem neznal luční květiny, v současnosti umím určit téměř všechny. Těším se na to, že až sejdu dolů, bude už kvést lilie zlatohlávek. Ještě více si užívám přírodu. Příroda se mi vždy líbila, ale teď si užívám její pozorování. Skutečně mohu žít na nádherném místě. Když scházím po Granitzsteig, rozbuší se mi srdce.

Jednou jsem zažil dobu páření užovek obojkových. Smotají se tedy do zajímavého klubka! U mostu přes Dyji často uvidíš užovky stromové. Vrátil se bobr, který byl vyhlazen, stejně jako divoká kočka. Každých pár let by měli procházet losi, vlka jsem dosud výt neslyšel. V zimě byly už ale spatřeny stopy rysa. Krmíme divoké svině. Neumíš si představit, jak letos rozryly louky. Jednou na mě prskali dva jezevci, možná jsem se přiblížil k jejich stavbě. Před

Einmal habe ich die Paarungszeit der Ringelnattern erlebt. Ist das ein Knäuel, zu dem sie sich zusammenwinden! Bei der Thaya-Brücke siehst du oft die Äskulapnattern. Der Biber ist zurückgekehrt, der war ausgerottet, die Wildkatze auch. Alle paar Jahre sollen Elche durchspazieren, Wolf habe ich noch nie einen heulen gehört. Im Winter hat man aber schon Luchsspuren gesehen. Wildsauen gibt es zum Saufüttern. Die haben heuer die Wiesen durchgewühlt, das kannst du dir nicht vorstellen. Einmal haben mich zwei Dachse angefaucht, da dürfte ich in die Nähe von ihrem Bau gekommen sein. Vor vielen Jahren – das hat mir ein Jäger bestätigt – habe ich einen Marderhund gesehen, ein scheuer und nachaktiver Bewohner von Wäldern mit viel Unterholz. Dem Waschbären ähnelt er ein wenig. Ursprünglich kommen diese Tiere aus Ostsibirien, in der Ukraine sind sie später ausgesetzt worden, um ihr schönes Fell wirtschaftlich zu nutzen.

Früher standen die Hirsche im Morgennebel in der Wiese, letzten Herbst zur Brunftzeit habe ich einen röhren gehört in der Nähe. Eines meiner schönsten, schaurigsten und urigsten Erlebnisse – das war noch vor dem Nationalpark – da bin ich nach einem schwülen, gewittrigen Tag noch lange vor der Hütte gesessen, bei einem kleinen Lagerfeuer. Ein Glaserl Wein habe ich getrunken, und langsam ist es finster geworden. In der Nacht gehe ich zur Hütte zurück, drehe mich noch einmal um, und aus dem Wald leuchten mir zig kleine Feuer entgegen, waren das Irrlichter. Alles morsche, verrottende Holz hat grünlich geglimmt, phosphoresziert. 20, 30 Sekunden lang, dann war es wieder weg. Das war so etwas Schönes, im ganzen Wald hat es geleuchtet und geglüht, mein romantischstes Erlebnis bisher. Romantisch ist es immer am Fluss, es ist urig dort, Der Sommer ist schön, der Winter ist schön. Jede Jahreszeit erlebe und empfinde ich sehr bewusst. Aber so zeitig, wie heuer die ersten Schneeglöckchen geblüht haben, das habe ich noch nie gesehen. Noch nie.

mnoha lety jsem viděl – což mi potvrdil i jeden lovec – psíka mývalovitého, plachého a v noci aktivního obyvatele lesů s bohatým spodním porostem. Trochu se podobá mývalovi. Tato zvířata pocházejí původně z Východní Sibíře, později byla vysazena na Ukrajině, aby se mohla finančně zhodnotit jejich pěkná kožešina.

Dříve stávali jeleni na louce v ranní mlze, minulý podzim v době říje jsem jednoho slyšel nedaleko troubit. Jeden z mých nejhezčích, nejstrašidelnějších a nejsvráznějších zážitků – ještě před národním parkem – seděl jsem tehdy po dusném, bouřlivém dni ještě dlouho před chatou, u malého táboráku. Pil jsem sklenici vína a pomalu se stmívalo. V noci jsem se vracel do chaty, ještě jednou se otočil a z lesa na mě svítil nespočet malých ohýnků, byly to bludičky. Všechno ztrouchnivělé, tlící dřevo nazelenale doutnalo, světélkovalo. Trvalo to 20, 30 sekund, potom to opět zmizelo. Bylo to něco tak krásného, v celém lese to svítilo a žhnulo, můj dosud nejromantičtější zážitek. U řeky je to romantické vždy, také svérázné, léto je pěkné, zima je pěkná. Prožívám a velmi citlivě vnímám každé roční období. Ale dosud jsem neviděl, že by tak brzy kvetly první sněženky jako letos. Ještě nikdy.

Na podzim 2018 vytvořily Nationalpark Thayatal a Národní park Podyjí ve společném projektu přeshraniční trdliště. Proč? Chybějící povodňová dynamika, zadržování splavenin v zátopě a zahloubení řeky pod elektrárnou vedou ke ztrátě vhodných trdlišť pro druhy ryb vytírající se na štěrkovém nebo písčitém dně. Dochází k naplavování¹, zpevnění nebo utěsnění říčního dna, k uzavírání pórovitých meziprostor splavenin. Základní dílčí životní prostředí štěrkopískové dno již nefunguje.²

Díky spolupráci partnerů se podařilo vytvořit trdliště přidáním říčního štěrku na ploše 200 m² o tloušťce 0,2 m, což odpovídá cca 40 m³ (asi 68 t).

Vytvořením umělého trdliště není projekt zdaleka ukončen. DI Georg Holzer z Vídeňské zemědělské univerzity od té doby zkoumá, jak je trdliště přijímáno a využíváno. Osvědčuje se.

Künstlich geschaffener Laichplatz
Uměle vytvořená plocha pro tření

Im Herbst 2018 haben der Nationalpark Thayatal und der Národní park Podyjí in einem gemeinsamen Projekt einen grenzüberschreitenden Laichplatz errichtet. Warum? Die fehlende Hochwasserdynamik, der Geschieberückhalt im Staubereich sowie die Flusseintiefung unterhalb des Kraftwerkes führen zum Verlust geeigneter Laichplätze kieslaichender Fischarten. Es kommt zur Kolmatierung¹, einer Verfestigung oder Abdichtung der Flusssohle, zum Verschließen der Porenzwischenräume des Geschiebes. Der essentielle Teillebensraum Kiessohle funktioniert nicht mehr.²

Durch die Zusammenarbeit der Partner konnte das Laichhabitat mit einer Flussschotterzugabe auf einer Fläche von 200 m² in einer Mächtigkeit von 0,2m, das entspricht ca. 40 m³ (etwa 68 t), errichtet werden.

Mit der Schaffung des künstlichen Laichplatzes ist das Projekt noch nicht beendet. DI Georg Holzer von der BOKU Wien erforscht seither, wie der Laichplatz angenommen und genützt wird. Er bewährt sich.

Laichplatz für Bachforellen
Oblast tření pstruhů potočních

Kočka divoká – Návrat na tichých tlapkách

Kočka divoká evropská nebo lesní kočka (*Felis silvestris silvestris*) je stejně jako všechny dnešní druhy koček potomkem vyhynulého predátora proailura, který žil asi před 30 miliony let. Velmi dlouho předtím, než byla kočka domácí dovezena ze Středomoří, se kočka divoká již potulovala po Evropě.

Předkyní naší kočky domácí je kočka plavá (*Felis silvestris lybica*) žijící na Blízkém východě. V jednom 9 500 let starém kyperském hrobě bylo nalezeno mrtvé tělo člověka a jeho kočky uložené mezi lasturami a leštěnými kameny.

Asi před 10 000 lety začal člověk v první a poslední fázi Měsíce hospodařit na poli a skladovat obilná zrna. To přitahovalo myši a ty zase byly pochutnáním pro kočky. Tak došlo k setkání s člověkem. Člověk si chtěl požírače myši udržet a lákal je na mléko.

Kočky divoké jsou naopak považovány za nechočitelné. Například na rozdíl od lišky nebo kuny se kočky divoké jako kulturní uprchlíci velkým obloukem člověku vyhýbají a raději se skrývají v lesích. Ani zvířata narozená v zajetí si na člověka nikdy nezvyknou a výhrůžně prskají, jakmile se k nim přiblíží.

Velmi dlouho předtím, než byla kočka domácí dovezena ze Středomoří, se kočka divoká již potulovala po Evropě.

V Egyptě byla kočka uctívána, zobrazována na obrazech bohů. Výrazem toho je kočičí bohyně Barstet, která byla symbolem radosti a lásky, krásy, ženskosti, půvabu a plodnosti.

Ve středověku byl význam kočky v Evropě nejprve malý. S rostoucím rozšířením škůdců napadajících zásoby, jako jsou například potkani nebo myši domácí, kteří sem byli rovněž zavléčeni námořními obchodními cestami, vznikla nutnost jejich potírání, což v pozdním středověku vedlo ke značnému přírůstku koček domácích.

Die Wildkatze – Rückkehr auf leisen Sohlen

Die Europäische Wildkatze oder Waldkatze (*Felis silvestris silvestris*) ist wie alle heutigen Katzenarten eine Nachkommin des ausgestorbenen Beutegreifers Proailurus, der vor etwa 30 Millionen Jahren lebte. Sehr lange, bevor die Hauskatze aus dem Mittelmeerraum eingeführt wurde, durchstreifte die Wildkatze bereits Europa.

Die Vorfahrin unserer Hauskatze ist die im Nahen Osten lebende Falbkatze (*Felis silvestris lybica*). In einem 9.500 Jahre alten zypriotischen Grab fand man – in Muscheln und polierten Steinen eingebettet – den Leichnam eines Menschen mit seiner Katze.

Vor rund 10.000 Jahren begann der Mensch im Fruchtbaren Halbmond mit dem Ackerbau und der Lagerung von Getreidekörnern. Das zog Mäuse an, und diese waren wiederum ein feines Mahl für die Katzen. So kam es zur Begegnung mit dem Menschen. Dieser wollte die Mäusefresser halten und lockte sie mit Milch.

Sehr lange, bevor die Hauskatze aus dem Mittelmeerraum eingeführt wurde, durchstreifte die Wildkatze bereits Europa.

Wildkatzen hingegen gelten als unzähmbar. Anders als beispielsweise der Fuchs oder Marder machen die Wildkatzen als Kulturflüchter einen großen Bogen um den Menschen und verstecken sich lieber in den Wäldern. Selbst in Gefangenschaft geborene Tiere gewöhnen sich nie an Menschen und fauchen drohend, sobald man ihnen zu nahe kommt.

In Ägypten wurde die Katze verehrt, in Götterbildern versinnbildlicht. Ausdruck hierfür ist die Katzengöttin Barstet, die für Fröhlichkeit und Liebe, Schönheit, Weiblichkeit, Anmut und Fruchtbarkeit stand.

Jungtiere der Europäischen Wildkatze
Mládáta kočky divoké

Höhere Haardichten und längere Fellhaare bei Wildkatzen
Vyšší hustota srsti a delší srst u divokých koček

I přes jejich zjevnou užitečnost docházelo prostřednictvím katolických pověr středověku k jejich stigmatizaci v démonické bytosti přinášející neštěstí. Podle lidové víry jezdily čarodějnice na hřbetu obrovských koček na čarodějnický sabat. Zejména černé kočky bývaly často nemilosrdně pronásledovány, zavírány do košů a upalovány na hranici. Přátelský vztah k jakémukoliv zvířeti, zejména ke kočce, znamenal riziko, že bude interpretován jako rouhání se k Bohu. Přesto bylo možno najít milovníky koček ve všech sociálních vrstvách, což však mohlo být nebezpečné.¹

Pověřivá demonizace mnoha zvířat, zejména větších predátorů, kteří soupeřili s člověkem o jídlo, vedla kvůli technickému rozvoji střelných zbraní v 19. století k vyhubení některých druhů v Evropě. I dnes je často obtížné diskutovat na základě faktů o právu na existenci ryso, medvěda nebo vlka v Evropě.

Im Mittelalter Europas war die Bedeutung der Katze vorerst gering. Mit zunehmender Ausbreitung der – ebenfalls über Seehandelswege eingeschleppten – Vorratsschädlinge wie Wanderratten und Hausmäuse ergab sich die Notwendigkeit ihrer Bekämpfung, was im Spätmittelalter zu einer starken Zunahme an Hauskatzen führte.

Trotz ihrer offensichtlichen Nutzwirkung wurden sie vom katholisierenden Aberglauben des Mittelalters zu dämonischen und unglückbringenden Wesen stigmatisiert. Im Volksglauben ritten Hexen auf dem Rücken riesiger Katzen zum Hexensabbat. Besonders die schwarzen Katzen wurden oft gnadenlos verfolgt, in Körbe gesperrt und auf dem Scheiterhaufen verbrannt. Eine freundschaftliche Beziehung zu jedem Tier, besonders zur Katze, lief Gefahr als Gotteslästerung ausgelegt zu werden. Dennoch fanden sich in allen sozialen Schichten Katzenliebhaber, was aber gefährlich werden konnte.¹

Die abergläubische Dämonisierung vieler Tiere, vor allem der größeren Beutegreifer, die in Nahrungskonkurrenz zum Menschen standen, führte mit der technischen Weiterentwicklung von Schusswaffen im 19. Jahrhundert zur Ausrottung einiger Arten in Europa. Auch heute noch ist es oft schwierig, faktenbasiert über die Existenzberechtigung von Luchs, Bär oder Wolf in Europa zu diskutieren.

In Österreich galt die Wildkatze als »ausgestorben, ausgerottet oder verschollen«.² In den letzten Jahren verdichten sich die Meldungen über Wildkatzen-Sichtungen. Zum eindeutigen Nachweis reichen diese nicht aus, die Verwechslungsgefahr mit der Hauskatze ist einfach zu groß. Um Wildkatzen sicher bestimmen zu können, braucht es deren Haare, Gewebe oder Kot zur genetischen Bestimmung. Bewährt haben sich Wildkameras in Kombination mit der »Lockstock-Methode«. Dazu werden mit Baldriantinktur besprühte, sägeraue Holzpflocke aufgestellt, an denen sich die Katzen reiben und ihre Haare lassen. Aktuelle Nachweise der Wildkatzen im Nationalpark sind durch Fotofallenbilder von Jänner und Februar 2021 dokumentiert.

Ausgewachsene Männchen, sogenannte Kuder, können von der Schnauze bis zur Schwanzspitze bisweilen knapp einen Meter messen. Dann bringen sie bis zu 6,5 Kilogramm auf die Waage.

V Rakousku byla kočka divoká považována za »vyhynulou, vyhubenou nebo nezvěstnou«. ² V posledních letech se zvýšil počet hlášení o případech spatření kočky divoké. Tyto případy nejsou dostačujícím jasným důkazem, protože zde existuje příliš velké riziko záměny s kočkou domácí. Aby bylo možné spolehlivě identifikovat kočku divokou, je pro její genetické určení zapotřebí jejích chlupů, tkáně nebo exkrementů. Osvědčily se kamery monitorující divokou zvěř spolu s »metodou vábení«. Za tímto účelem jsou instalovány hrubě řezané dřevěné kolíky postříkané tinkturou kozlíku lékařského, o které se kočky třou a zanechávají na nich své chlupy. Aktuální důkazy o kočkách divokých v národním parku dokumentují fotky fotopastí z ledna a února 2021.

Dospělí samečci mohou někdy měřit od čenichu až po špičku ocasu téměř jeden metr. Tito jedinci pak mohou vážit až 6,5 kilogramů. Samičky jsou o něco menší a lehčí. Páření probíhá od ledna do března. Březost trvá devět týdnů, poté samička přivede na svět dvě až čtyři mláďata. Po šesti až osmi měsících si mláďata hledají svůj vlastní revír. Pokud je stanoviště optimální, stačí jim dva až tři km².

S výbavou v podobě 18 zatahovacích dlouhých a silných drápů a silných zubů predátora je kočka divoká slušně ozbrojená vůči zvířeti své velikosti. Její hbitost, fyzická síla a extrémně krátká reakční doba z ní činí krajně nebezpečného a úspěšného lovce, 80 % kořisti jsou drobní savci. Kočka divoká vyhledává velké souvislé lesní oblasti s malými pasekami, skryté louky a okraje lesů s bohatými hustými křovinami. Proto je v ochraně přírody klíčovým druhem. Mnoho ostatních druhů, jako jeřábek lesní, čáp černý a vysoká zvěř, dává přednost prostředí, ve kterém se i kočka divoká cítí jako doma.

Ve venkovním výběhu střediska národního parku o rozloze 450 m² se potuluje a lenoší párek sterilizovaných divokých koček a čekají na komentované krmení. Pracovník národního parku vstoupí po krátkém úvodě do výběhu a ukryje na různých místech pár kousků potravy. Zatímco obě divoké kočky hledají potravu, návštěvníci mohou sledovat jejich sílu, elegantnost a divokost. Potom následuje krátká filmová prezentace o výzkumu a biologii divokých koček.

Turistická stezka s informacemi o způsobu života kočky divoké evropské vede dolů do národního parku Thayatal až ke skalním útvarům Einsiedlerfelsen. ³

Weibchen sind etwas kleiner und leichter. Von Januar bis März ist Paarungszeit. Die Tragzeit beträgt neun Wochen, dann bringt das Weibchen zwei bis vier Junge zur Welt. Nach sechs bis acht Monaten suchen sich die Jungtiere ein eigenes Revier. Ist der Lebensraum optimal, benötigen sie zwei bis drei km².

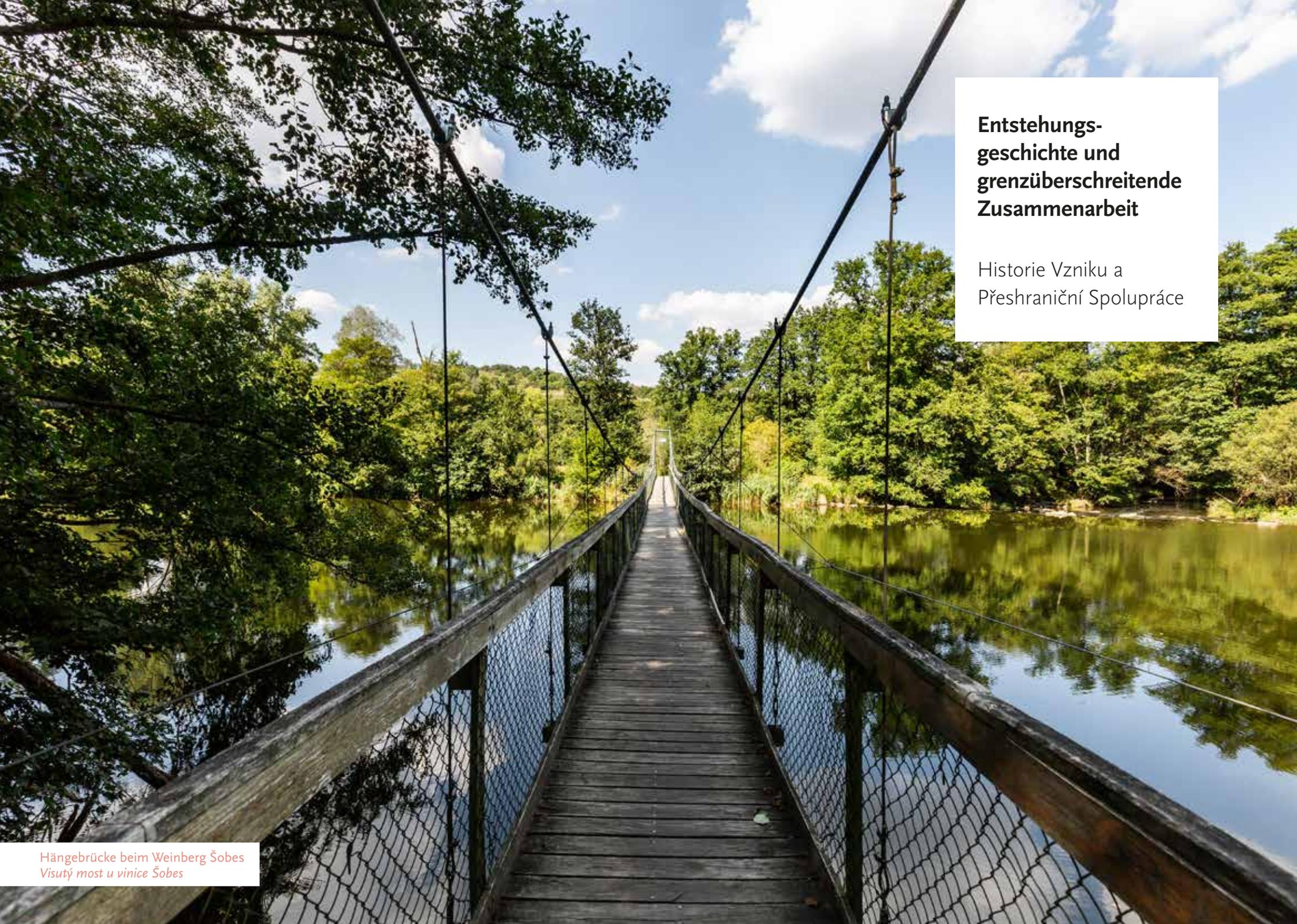
Mit ihren 18 einziehbaren langen und kräftigen Krallen und dem kräftigen Raubtiergebiss ist die Wildkatze für ein Tier ihrer Größe recht wehrhaft. Ihre Beweglichkeit, körperliche Stärke und äußerst kurze Reaktionszeit macht sie zu einer äußerst gefährlichen und erfolgreichen Jägerin, 80 % der Beute sind Kleinsäugetiere. Die Wildkatze braucht große zusammenhängende Waldgebiete mit kleinen Lichtungen, verborgenen Wiesen sowie auch Waldränder mit reichen Heckenstrukturen. Deshalb eignet sie sich als Leitart des Naturschutzes: Viele andere Arten wie Haselhühner, Schwarzstorch und Rotwild leben gerne in einer Umgebung, in der sich auch die Wildkatze wieder heimisch fühlt.

Im 450 m² großen Außengehege des Nationalparkhauses faulenz und streift ein sterilisiertes Wildkatzenpaar herum und wartet auf die Schaufütterungen. Ein Nationalparkmitarbeiter betritt nach kurzer Erklärung das Gehege, um einige Nahrungsstücke zu verstecken. Während die beiden Wildkatzen dann das Futter suchen, können die Besucher ihre Kraft, Eleganz und Wildheit beobachten. Eine kurze Filmpräsentation über die Wildkatzenforschung und -biologie wird danach angeboten.

Der Wildkatzenwanderweg mit Infos zur Lebensweise der *Felis silvestris* führt hinab ins Thayatal zum Einsiedlerfelsen. ³

Im Wald fühlt sich die Wildkatze wohl
Divoká kočka se v lese cítí jako doma

A perspective view of a wooden suspension bridge crossing a river. The bridge has a wooden deck and metal mesh railings. The river is calm, reflecting the surrounding green trees and the blue sky with white clouds. The bridge is supported by thick cables that stretch across the frame.

Entstehungs- geschichte und grenzüberschreitende Zusammenarbeit

Historie Vzniku a
Přeshraniční Spolupráce

Hängebrücke beim Weinberg Šobes
Visutý most u vinice Šobes

Od uzavřeného vojenského území k přeshraniční chráněné oblasti

»Kairos|Καιρός" podle »Starých Řeků« je nábožensko-filozofický pojem pro přízeň hodiny, mimořádný, rozhodující, kritický okamžik. Tento mimořádný okamžik pro rozhodnutí, jehož nevyužití uplynutí by mohlo být na škodu, rozpoznali Heidemarie a Franz Kraus a Helmut Salek a začali jednat: V roce 1984 se dozvěděli o projektu výstavby elektrárny v Podyjí v ČSSR mezi Sealsfieldovým kamenem a Býčí skálou. Rychle založili »Občanskou iniciativu za zachování Podyjí« pro rozvoj přeshraniční ochrany přírody. Na československé straně již tehdy existuje chráněná krajinná oblast s vlastní správou. Několik let před pádem železné opony se setkal Franz Kraus s Martinem Škorpíkem z československé správy, aby prodiskutovali přeshraniční chráněnou oblast.

Franz Kraus si vzpomíná na mládež z Hardeggu, na pohraničníky, kteří hlídkovali na českém břehu Dyje. Děti byly varovány před tím, aby nepřekračovaly střed Dyje, jinak je odvedou Češi. Skutečnou zášť však Franz nikdy nepocítoval – spíše naopak: setkání s přátelskými vojáky, s kterými se domluvil uprostřed uzavřeného mostu přes Dyji. I v tomto kritickém okamžiku navrhoval rozhovor. Na prvním místě byl ve společném zájmu boj proti plánované elektrárně, navíc však také ochrana cenné přírodní oblasti s bohatstvím druhů.

Společně s městem Hardegg dosáhla občanská iniciativa a organizace na ochranu přírody prohlášení přírodní chráněné oblasti na rakouském břehu Dyje. Intenzivní jednání s úřady ČSSR vedou ke zrušení projektu elektrárny. Došlo by k zaplavení 1,2 km² rakouského státního území, vzdutá voda v délce 25,6 km by sahala až k Hardeggu, bahnitý náplav by se dnes rozprostíral až k oblasti jezu u mostu.

Vom militärischen Sperrgebiet zum grenzüberschreitenden Schutzgebiet

»Kairos|Καιρός« ist den »Alten Griechen« ein religiös-philosophischer Begriff für die Gunst der Stunde, den besonderen, entscheidenden, kritischen Augenblick. Diesen besonderen Zeitpunkt für eine Entscheidung, dessen ungenutztes Verstreichen nachteilig sein könnte, erkennen Heidemarie und Franz Kraus sowie Helmut Salek und beginnen zu handeln: 1984 erfahren sie von einem Kraftwerksprojekt im Thayatal der CSSR zwischen dem Sealsfield Stein und Byči Skala. Rasch gründen sie die »Bürgerinitiative zur Rettung des Thayatals«, um den grenzüberschreitenden Naturschutz voranzutreiben. Auf tschechoslowakischer Seite gibt es bereits ein Landschaftsschutzgebiet mit eigener Verwaltung. Jahre vor dem Fall des Eisernen Vorhanges trifft sich Franz Kraus mit Martin Škorpík von der tschechoslowakischen Verwaltung, um ein grenzüberschreitendes Schutzgebiet zu thematisieren.

Franz Kraus erinnert sich an seine Hardegger Jugend, an Grenzsoldaten, die am tschechischen Thaya-Ufer patrouillierten. Die Kinder warnte man davor, die Mitte der Thaya zu überqueren, da sie sonst von den Tschechen mitgenommen würden. Tatsächliche Feindseligkeiten hatte Franz aber nie mitbekommen – eher das Gegenteil: die Begegnung mit freundlichen Soldaten, mit denen er sich in der Mitte der abgesperrten Thayabrücke verabredet hatte. So sucht er auch in diesem kritischen Augenblick das Gespräch. Primär ist der Kampf gegen das geplante Kraftwerk im gemeinsamen Interesse, zusätzlich aber auch der Schutz eines wertvollen und artenreichen Naturraums.

Gemeinsam mit der Stadtgemeinde Hardegg erreichen die Bürgerinitiative und Naturschutzorganisationen die Ausweisung eines Naturschutzgebietes am österreichischen Thayaufer. Intensive

Treffen des tschechischen und österreichischen Umweltministers auf der Brücke – Juni 1995

Setkání českého a rakouského ministra životního prostředí na mostě – červen 1995

Po pádu železné opony panuje na české straně euforie nad získanou svobodou, politickou iniciativu přebírá Občanské fórum. Bývalý disident a spisovatel Václav Havel se stává státním prezidentem, Jiří Dienstbier ministrem zahraničních věcí. Velké idey se objevují i v oblasti ochrany přírody. Tam, kde dříve rozdělovala Evropu železná opona, by měl být zřízen »Zelený pás« chráněných oblastí. Byla využita přízeň okamžiku a v říjnu 1991 došlo k založení Národního parku Podyjí o velikosti 63 km².

3. dubna 1992 se Rada města Hardegg vyslovila pro zřízení přeshraničního národního parku v Podyjí.

Ve stejném roce 1991 byla společnost Betriebsgesellschaft Marchfeldkanal pověřena vypracováním studie realizovatelnosti Národního parku Thayatal. Jeho předchůdci – Chráněné krajinné oblasti Thayatal I a Thayatal II – byli vládou země Dolní Rakousko zřízeny již v

roce 1988. V roce 1992 tato studie dokládá, že Národní park Thayatal lze úspěšně realizovat. 3. dubna 1992 se Rada města Hardegg vyslovila poměrem hlasů 15 ku 1, přičemž 3 se zdrželi hlasování, pro zřízení přeshraničního národního parku v Podyjí. Toto hlasování

Verhandlungen mit den CSSR-Behörden können den Verzicht auf das Kraftwerk erwirken. 1,2 km² österreichischen Staatsgebietes wären überflutet worden, der Rückstau von 25,6 km Länge hätte bis Hardegg gereicht, Schlammبانke würden sich heute bis zum Bereich des Wehres bei der Brücke ausdehnen.

Nach dem Fall des Eisernen Vorhanges herrscht auf tschechischer Seite Euphorie über die gewonnene Freiheit, ein Bürgerforum übernimmt die politischen Agenden. Der ehemalige Dissident und Schriftsteller Václav Havel wird Staatspräsident, Jiří Dienstbier Außenminister. Auch beim Thema Naturschutz gibt es große Ideen. Dort, wo früher der Eiserne Vorhang Europa trennte, sollte ein »Grünes Band« von Schutzgebieten eingerichtet werden. Man nützt die Gunst der Stunde und errichtet am Oktober 1991 den 63 km² großen Národní park Podyjí.

Im selben Jahr 1991 wird die Betriebsgesellschaft Marchfeldkanal mit der Erstellung einer Machbarkeitsstudie für den Nationalpark Thayatal beauftragt, seine Vorläufer – die Naturschutzgebiete Thayatal I und Thayatal II – sind bereits seit 1988 von der Niederösterreichischen Landesregierung verordnet worden. 1992 belegt diese Studie, dass der Nationalpark Thayatal erfolgreich umgesetzt werden kann. Am 3. April 1992 spricht sich der Gemeinderat der Stadt Hardegg mit einem Stimmenverhältnis von 15 zu 1 bei drei Stimmenthaltungen für die Einrichtung eines grenzüberschreitenden Nationalparks im Thayatal aus. Dieses Votum war nicht bloß überzeugend, sondern in der Geschichte österreichischer Nationalparks zudem auch einmalig. Der Bürgermeister Norbert Kellner war sich in jeder Phase der langen Entstehungsgeschichte der Bedeutung gewusst, welche die Errichtung des Nationalparks für den Naturschutz und für die Region haben würde. In Zusammenarbeit mit der Bürgerinitiative und den Naturschutzorganisationen hat er die Chancen rechtzeitig erkannt und mit Nachdruck verfolgt.

Am 3. April 1992 spricht sich der Gemeinderat der Stadt Hardegg für die Einrichtung eines grenzüberschreitenden Nationalparks im Thayatal aus.

1995 tritt das NÖ Nationalparkgesetz in Kraft, zwei Jahre später erfolgt am Nationalfeiertag die Unterzeichnung des Staatsvertrages zwischen Bund und Land zur Einrichtung des Nationalparks

bylo nejen přesvědčivé, ale v historii rakouských národních parků navíc také jedinečné. Starosta Norbert Kellner si byl v každé fázi dlouhé historie vzniku vědom významu, který by mělo zřízení národního parku pro ochranu přírody i pro region. Ve spolupráci s občanskou iniciativou a organizacemi na ochranu přírody včas rozpoznal šance a důrazně je sledoval.

V roce 1995 vstupuje v platnost dolnorakouský zákon o národním parku, o dva roky později následuje v den státního svátku podpis státní smlouvy mezi Spolkovou republikou a Spolkovou zemí Dolní Rakousko o zřízení Národního parku Thayatal. V červnu 1998 je jmenován ředitelem budoucího národního parku Dipl. -Ing. Robert Brunner, o rok později je založena společnost *Nationalpark Thayatal GesmbH* a jsou zaměstnáni první zaměstnanci. Český ministr životního prostředí Miloš Kužvart, rakouský ministr životního prostředí Bartenstein a zemský hejtman Erwin Pröll podepisují Deklaraci o spolupráci obou národních parků v Podyjí.

Dne 1. ledna 2000 vstupuje v platnost vládní nařízení o národním parku, 21. května je národní park otevřen. *Rada národního parku* má zajistit účast obyvatelstva na vývoji národního parku, předsedou rady byl zvolen starosta Hardeggu Norbert Kellner. 16. května 2001 je založena bilaterální *komise Národního parku Thayatal*, která schvaluje cíle obou národních parků a potvrzuje bilaterální opatření. V roce 2001 je národní park uznán i podle kritérií IUCN (Mezinárodního svazu ochrany přírody). Zemská rada schválila první 10letý plán managementu.

V roce 2002 je slavnostně zahájena výstavba *návštěvnického centra národního parku*. Budova obklopená zážitkovou venkovní částí má hostit Správu národního parku, v jejích prostorách byla plánována také výstava o historii vzniku Podyjí, nacházejí se zde seminární a společenské místnosti a gastronomická a prodejní část. V roce 2003 byla dokončena a obdržela Dolnorakouskou cenu za dřevostavbu 2003 v kategorii komunální stavby 8. listopadu předal generální sekretář Rady Evropy Walter Schwimmer Národnímu parku Thayatal Evropský diplom Rady Evropy. Následně dosáhl Národní park Thayatal vynikajících výsledků v testu kvality a tím splnil předpoklady pro své přijetí mezi TOP výletní cíle Dolního Rakouska.

Unterzeichnung des Vertrags über die grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Jahr 1999
V roce 1999 byla podepsána smlouva o přeshraniční spolupráci

Thayatal. Im Juni 1998 wird DI Robert Brunner zum Direktor des künftigen Nationalparks bestellt, im Jahr darauf die *Nationalpark Thayatal GesmbH* gegründet, die ersten Mitarbeiter werden angestellt. Der tschechische Umweltminister Miloš Kužvart, Umweltminister Martin Bartenstein und Landeshauptmann Erwin Pröll unterzeichnen eine Erklärung zur Zusammenarbeit der beiden Nationalparks im Thayatal.

Am 1. Jänner 2000 tritt die Nationalparkverordnung in Kraft, am 21. Mai wird der Nationalpark eröffnet. Ein *Nationalparkbeirat* soll die Teilnahme der Bevölkerung an der Entwicklung des Nationalparks sicherstellen, der Hardegger Bürgermeister Norbert Kellner wird zum Vorsitzenden gewählt. Am 16. Mai 2001 wird die bilaterale *Nationalpark Thayatal-Kommission* gegründet, welche die Ziele beider Nationalparks abstimmt und die bilateralen Maßnahmen bestätigt. 2001 wird der Nationalpark auch nach den Kriterien

Das Team der Verwaltung des Nationalparks Thayatal
 Tým správy Národného parku Thayatal

Na jaře 2006 byla uzavřena první fáze projektu *Region Mezi-Národného parku Thayatal-Podyjí*: obce Pulkau, Retz, Retzbach, Schrattenthal, Zellerndorf a jednotlivé podniky se spojily do jedné společnosti s cílem zvýšit kvalitu v regionu a prezentovat své produkty a nakonec se 45 podniků turistického ruchu v oblasti mezi Retzem a Waidhofenem na Dyji stalo partnery Národného parku Thayatal. Ve stejném roce postihly region dvě povodně. Březen přinesl povodně na Dyji, v červnu zatopil potok Fugnitz velké části předměstí Hardeggu a způsobil katastrofální škody i v okolí koupaliště. V listopadu se ve Znojmě konala u příležitosti 15. výročí existence NP Podyjí odborná konference za účasti Národného parku Thayatal. V roce 2009 spustily Národní parky Thayatal-Podyjí velký vědecký projekt s názvem *Příroda bez hranic*.

der IUCN anerkannt. Die Landesregierung genehmigt den ersten 10-Jahres-Managementplan.

2002 erfolgt der Spatenstich für das *Nationalparkzentrum*. Das von einem Erlebnis-Außenbereich umgebene Gebäude soll die Nationalparkverwaltung, eine Ausstellung über die Entstehungsgeschichte des Thayatal, einen Veranstaltungs- und Seminarraum sowie einen Gastronomie- und Shop-Bereich beherbergen. Es wird 2003 fertig gestellt und erhält den Niederösterreichischen Holzbaupreis für kommunale Bauten. Am 8. November überreicht der Generalsekretär des Europarates Walter Schwimmer dem Nationalpark Thayatal das Europadiplom des Europarates. In Folge erzielt der Nationalpark Thayatal hervorragende Testergebnisse und erfüllt damit die Kriterien zur Aufnahme unter die TOP Ausflugsziele Niederösterreichs.

Im Frühjahr 2006 wird die erste Phase des Projektes *Internationalparkregion Thayatal* realisiert: Die Gemeinden Pulkau, Retz, Retzbach, Schrattenthal, Zellerndorf und einzelne Betriebe schließen sich mit dem Ziel, die Qualität in der Region anzuheben und die Produkte nach außen hin zu präsentieren, zu einer Gesellschaft zusammen, und zu guter Letzt werden 45 touristische Betriebe zwischen Retz und Waidhofen/Thaya Partnerbetriebe des Nationalparks Thayatal. Im selben Jahr kommt es zu zwei Hochwasserereignissen. Im März führt die Thaya Hochwasser, im Juni überschwemmt die Fugnitz große Teile der Vorstadt von Hardegg und richtet auch in der Badgasse verheerende Schäden an. Im November findet in Znaim anlässlich des 15-jährigen Bestehens des Nationalparks Podyjí eine Fachkonferenz unter der Beteiligung des Nationalparks Thayatal statt. 2009 starten die Nationalparks Thayatal-Podyjí das große *Forschungsprojekt Natur ohne Grenzen*.

Im Jahr der Biodiversität 2010 thematisieren zahlreiche Veranstaltungen die Bedeutung der Artenvielfalt. Im Jahr der Wälder 2011 unterstützt die EU den Erwerb von 30 ha Wald zur Erweiterung des Nationalparks Thayatal, 2012 wird der Wildkatzenweg eröffnet. Mit Beginn der Besuchersaison 2015 wird das bestehende Wildkatzengehege um ein Stück des angrenzenden Waldes auf 450 m² erweitert.

2014 ist »25 Jahre Fall des Eisernen Vorhangs – 25 Jahre Natur ohne Grenzen« das gemeinsame Thema der Nationalparks

V roce 2010, který byl ve znamení biodiverzity, se koná mnoho akcí poukazujících na význam druhové rozmanitosti. V roce lesů, tedy 2011, podpořila EU získání 30 ha lesa a rozšíření Národního parku Podyjí, v roce 2012 byla otevřena Stezka divokých koček. Začátkem návštěvnické sezóny 2015 byla stávající Stezka divokých koček rozšířena o kus sousedního lesa na 450 m².

V roce 2014 bylo společným tématem Národních parků Thayatal a Podyjí »25. výročí pádu železné opony – 25 let přírody bez hranic«. Od roku 2017 je ředitelem Národního parku Thayatal biolog BSc Christian Übl – jeho předchůdcem byl od roku 2014 do roku 2017 Dipl.-Ing. Ludwig Schleritzko. Christian Übl miluje a zkoumá Podyjí od svého dětství, od začátku podporuje vznik národního parku, čehož se účastnil jako oblastní manager a vědec.

Sklíčující historické události, odhodlané činy a hodně štěstí přispěly k tomu, že má Podyjí mimořádný charakter. V roce 1907 se plánovalo zřízení železniční tratě podél Dyje, v roce 1930 státní silnice, ani jedno však nebylo realizováno. V roce 1936 byla dokončena přehrada u Vranova, válka však zabránila stavbě další po proudu řeky u Hardegg. Brzy po 2. světové válce se nad Evropou spustila železná opona. Podyjí se stalo »mrtvou« hranicí. Třebaže to byla pro pohraničí velmi obtížná doba, přírodní oblast se mohla předešlým v uzavřené oblasti na české straně téměř nerušeně rozvíjet.

V roce 1966 byla napuštěna Znojemská přehrada za účelem ochrany před povodní, výroby elektrické energie a jako zdroj pitné vody pro Znojmo. Ke stavbě elektrárny projektované v 80. letech minulého století mezi Sealsfieldovým kamenem a Býčí skálou už nedošlo, protože byly zřízeny národní parky.

Podyjí se nadále mění, využívání je zastaveno, rozšiřuje se nedotčená krajina, vrací se vzácné druhy.

“Hranice nejsou nic přirozeného, byly vytvořeny člověkem. Proto bychom měli být jako lidé schopni je ve prospěch našeho kulturního a přírodního dědictví zrušit.”
— Robert Brunner

Thayatal & Podyjí. Seit 2017 ist der Biologe BSc Christian Übl Nationalparkdirektor – eine Position, die von 2014 bis 2017 DI Ludwig Schleritzko innehatte. Seit Kindheitstagen liebt und erkundet Christian Übl das Thayatal, erlebt und betreut die Nationalparkwerdung als Naturraummanager und Forscher von Beginn an mit.

Beklemmende historische Ereignisse, entschlossene Tatkraft und viel Glück haben uns das Thayatal in seiner Besonderheit bewahrt. Im Jahr 1907 plante man die Errichtung einer Eisenbahnstrecke entlang der Thaya, 1930 eine Bundesstraße, beides blieb ungetan. 1936 wurde die Staumauer bei Vranov fertiggestellt, der Krieg verhinderte ein weitere gleich flussaufwärts von Hardegg. Bald nach dem Zweiten Weltkrieg senkte sich der Eiserne Vorhang über Europa. Das Thayatal wurde zur »toten« Grenze. So schwierig diese Zeit für das Grenzland war, der Naturraum konnte sich vor allem im tschechischen Sperrgebiet nahezu ungestört entwickeln.

1966 wurde zwecks Hochwasserschutz, Stromerzeugung und als städtischer Trinkwasserspeicher der Znaimer Stausee geflutet. Zu dem in den 1980er Jahren projektierten Kraftwerk zwischen dem Sealsfield Stein und Býčí Skala kam es nicht mehr, die Nationalparks wurden eingerichtet.

Das Thayatal verändert sich weiterhin, die Nutzungen sind eingestellt, Wildnis breitet sich aus, seltene Arten kehren zurück.

“Grenzen sind nichts Natürliches, sie wurden von Menschen geschaffen. Daher sollten wir Menschen auch in der Lage sein, sie zugunsten unseres Kultur- und Naturerbes niederzureißen.”¹ — Robert Brunner

Seit 2003 der Sitz der NP-Verwaltung – das Nationalparkzentrum
Sídlo správy od roku 2003 – Centrum národného parku

Jedno údolí – dva národní parky

Jan Kos ve svém příspěvku ke knize: »Co ještě nevíte o Národním parku Podyjí ani po 25 letech po jeho vyhlášení?« o vzniku obou národních parků a jejich spolupráci: »Hraniční pásmo přestalo nedlouho po převratu v roce 1989 existovat a do poloviny roku 1990 mizely postupně i technické zátarasy. Již o Vánocích 1989 došlo na hraničním mostě v Hardeggu ke spontánnímu setkání československých a rakouských občanů ... Snahou veřejnosti na obou stranách hranice bylo vytvořit přeshraniční chráněnou oblast (nejlépe kategorie národní park) tak, aby mohla být zajištěna komplexní ochrana nejceněnějších úseků Podyjí, a to bez ohledu na státní hranice. Na české straně hranice bylo zřízení národního parku díky příznivým společenskopolitickým okolnostem pouhou otázkou měsíců.«¹

Od května 1989 začali spolu navzájem jednat ochránci přírody obou zemí a vyvinuli strategii, jak by bylo možné uskutečnit společný Národní park Podyjí a Thayatal. V březnu 1991 byl na české straně zřízen Národní park Podyjí, v lednu 2000 rakouský Národní park Thayatal. Oba národní parky od počátku spolupracují, aby dosáhly co nejlepší ochrany této přírodní oblasti a společné realizace cílů managementu ochrany přírody. Pečlivě jsou koordinovány údržba lesa a nezalesněných ploch, management zvěře, vodní hospodářství a rybolov.

»Spolupráce obou správ národních parků se v průběhu času vyvíjela a dnes se nachází na velmi dobré úrovni. Důkazem je v neposlední řadě propůjčení certifikátu o přeshraniční spolupráci *Federace EUROPARC*. Byly dohodnuty společné principy praktické péče o přírodní hodnoty této oblasti. Tyto podmínky podmiňují výměnu vědeckých údajů, trvalou komunikaci a pracovní setkávání odborníků obou institucí. Obě správy spolupracují při výzkumných

Ein Flusstal – Zwei Nationalparks

Jan Kos in seinem Beitrag zum Buch: »Was Sie über den Nationalpark Podyjí 25 Jahre nach seiner Gründung noch nicht wissen?« zur Entstehung der beiden Nationalparks und deren Zusammenarbeit: »Der Grenzstreifen hörte nicht lange nach der Wende 1989 auf zu existieren, und bis Mitte 1990 verschwanden nach und nach auch die technischen Pioniersperren. Schon zu Weihnachten 1989 kam es auf der Grenzbrücke in Hardegg zu spontanen Treffen tschechoslowakischer und österreichischer Bürger ... Es war das Bestreben der Öffentlichkeit auf beiden Seiten der Grenze, ein grenzüberschreitendes Schutzgebiet (am besten in der Kategorie Nationalpark) so zu schaffen, dass – ungeachtet der Staatsgrenze – ein komplexer Schutz der wertvollsten Abschnitte des Thayatal bewahrt werden konnte. Auf der tschechischen Seite der Grenze war die Einrichtung des Nationalparks dank der günstigen gesellschaftspolitischen Umstände nur eine Frage von Monaten.«¹

Ab Mai 1989 begannen sich Naturschützer beider Länder miteinander abzusprechen, und sie entwickelten Strategien, einen gemeinsamen Nationalpark Podyjí & Thayatal verwirklichen zu können. Im März 1991 wurde auf tschechischer Seite der Nationalpark Podyjí eingerichtet, im Jänner 2000 der österreichische Nationalpark Thayatal. Seit Anbeginn arbeiten beide Nationalparks zusammen, um einen bestmöglichen Schutz dieses Naturraums und eine gemeinsame Umsetzung der Ziele des Naturschutzmanagements zu erreichen. Die Pflege des Waldes und der unbewaldeten Flächen, das Wildtiermanagement, die Wasserwirtschaft und die Fischerei werden sorgfältig koordiniert.

»Die Zusammenarbeit der beiden Nationalparkverwaltungen entwickelte sich im Laufe der Zeit und befindet sich heute auf sehr

pracích a monitorujících činnostech. Navíc podle společných principů provozují návštěvnická centra Čížov a Hardegg, která od sebe nejsou příliš vzdálená, a nabízejí společné exkurze pro veřejnost. Organizují společné strážní služby a spolupracují při vydávání informačních letáků, publikací a turistických map pro návštěvníky obou zemí.«²

Probíhá cílá oboustranná výměna žáků a studentů a společné letní tábory pro mládež z regionů národních parků Šumava a Bavorský les, České a Saské Švýcarsko i Thayatal a Podyjí. V regionech kolem příhraničních národních parků se sice hovoří různými jazyky, ale smysluplná spolupráce v mnoha podobách napomáhá k postupnému odstraňování pozůstatků minulých bariér. »Na nedostatek témat další spolupráce v Národním parku Podyjí/Thayatal, a to nejen v oblasti ochrany přírody, si určitě nelze stěžovat.«³

gutem Niveau. Nachweis dafür ist nicht zuletzt die Verleihung des Zertifikats über grenzüberschreitende Zusammenarbeit der *EURO-PARC Föderation*. Gemeinsame Prinzipien der praktischen Pflege der Naturwerte dieses Gebietes wurden vereinbart. Diese Prinzipien bedingen den Austausch der wissenschaftlichen Daten, eine permanente Kommunikation und Arbeitstreffen von Experten beider Institutionen. Die beiden Verwaltungen kooperieren bei Forschungsarbeiten und Monitoring-Aktivitäten. Zudem betreiben sie nach ähnlichen Prinzipien die nicht sehr weit voneinander entfernten Besucherzentren in Čížov und Hardegg und sie bieten gemeinsame Exkursionen für die Öffentlichkeit an. Sie organisieren einen gemeinsamen Wachdienst und kooperieren bei der Herausgabe von Informations-Flugblättern, Publikationen und Wanderkarten für die Besucher beider Länder.«²

Es gibt einen regen, wechselseitigen Schüler- und Studentenaustausch und gemeinsame Sommerferienlager für Jugendliche aus den Nationalparkregionen Šumava & Bayerischer Wald, Tschechische & Sächsische Schweiz sowie auch Thayatal & Podyjí. In den Regionen um die grenznahen Nationalparks werden zwar unterschiedliche Sprachen gesprochen, doch die vielen sinnvollen Kooperationen helfen mit, die Relikte vergangener Barrieren nach und nach abzubauen. »An Themen für eine weitere Zusammenarbeit im Nationalpark Podyjí/Thayatal – nicht nur im Bereich des Naturschutzes – mangelt es sicher nicht.«³

- ← Grenzüberschreitende Abstimmung in der Forschung
Přeshraniční koordinace výzkumu
- Hängebrücken, die verbinden
Visuté mosty, které spojují

Reste des ehemaligen Eisernen Vorhangs im Nationalpark Podjív
Pozůstatky bývalé železné opony v Národním parku Podjív

Mosty k sousedům, Hardegg

Na několika úsecích řeky odděluje Dyje Rakousko od České republiky; současně je však národní park Thayatal místem setkávání. Turisté z obou zemí se setkávají na stezkách a zahrádkách. V regionu je také realizována řada přeshraničních výměn zkušeností. V Mitterretzbachu se nachází bilingvní mateřská škola, v Retzu bilingvní základní školy, probíhá spolupráce na mnoha projektech a v podnicích, lidé se setkávají na společných kulturních akcích.

Přes Dyji se stavěly a staví společenské, ekonomické a kulturní mosty, které spojují to, co chce být spojeno – včetně skutečných mostů ze železa, betonu nebo kamene. Na západě národního parku je to most přes Dyji ve Vranově, na východě se jedná o most ve Znojmě, mezi nimi se nacházejí dva visuté mosty v Neunmühlenu

Na několika úsecích řeky odděluje Dyje Rakousko od České republiky; současně je však národní park Thayatal místem setkávání.

a takřka legendární most v Hardegg. Ten spojuje Nationalpark Thayatal s Národním parkem Podyjí. Turisté a cyklisté jej mohou od dubna 1990 opět používat. Přes most vede cyklostezka do obce Čížov, kde se nachází návštěvnické centrum Národního parku Podyjí. Půvabná turistická stezka vede nejprve proti proudu podél Dyje a potom širokým obloukem k Hardeggské vyhlídce. Během studené války

byl most uzavřen, ale naštěstí nebyl zbourán, ale jen chabě udržován. Bourat mosty je totiž většinou hloupost.

V roce 1981 jsem se jednou vyšplhal až doprostřed mostu. Dřevěná prkna vozovky byla sice odstraněna, ale železné nosníky měly stále potřebnou nosnost a také jsem se mohl přidržovat zábradlí. Na československé straně byl natřen oranžovou antikorozií barvou, na rakouské straně zelenou barvou. Tím bylo znemožněno,

Brücken zum Nachbarn, Hardegg

An manchen Flussabschnitten trennt die Thaya Österreich von Tschechien, gleichzeitig ist das Thayatal ein Ort der Begegnung. Wanderer beider Länder treffen auf den Wegen und in den Gastgärten zusammen. Auch in der Region gibt es viel grenzüberschreitenden Austausch. In Mitterretzbach gibt es einen zweisprachigen Kindergarten, in Retz zweisprachige Schulen, bei vielen Projekten und in Unternehmen wird zusammengearbeitet, man trifft einander bei gemeinsamen Kulturveranstaltungen.

Gesellschaftliche, ökonomische und kulturelle Brücken wurden und werden über die Thaya geschlagen und verbinden, was verbunden werden will – auch reale Brücken aus Eisen, Beton oder Stein. Ganz im Westen des Nationalparks überbrücken diese die Thaya in Frain, ganz im Osten in Znaim, dazwischen liegen die beiden Hängebrücken von Neunmühlen und die geradezu legendäre Brücke von Hardegg. Diese verbindet den Nationalpark Thayatal mit dem Nationalpark Podyjí. Wanderer und Radfahrer dürfen sie seit April 1990 wieder überqueren. Ein Radweg führt über die Brücke in das Dorf Čížov mit dem Besucherzentrum des Nationalpark Podyjí. Ein reizvoller Wanderweg führt zuerst flussauf entlang der Thaya und dann in weitem Bogen zur Hardegger Warte. Während der Zeit des Kalten Krieges war sie gesperrt, wurde aber zum Glück nicht abgebrochen, sondern notdürftig instandgehalten. Denn Brücken einfach abzubauen, ist meistens eine Dummheit.

1981 bin ich einmal bis zur Brückenmitte gekraxelt. Die Holzbohlen der Fahrbahn waren zwar entfernt, doch die Eisenträger trugen und am Geländer konnte ich mich gut festhalten. Auf

An manchen Flussabschnitten trennt die Thaya Österreich von Tschechien, gleichzeitig ist das Thayatal ein Ort der Begegnung.

Die Brücke in Hardegg zu Coronazeiten
Most v Hardeggu za časů Corony

aby došlo k překročení hranice nedopatřením. Sledoval mě voják na stráži, zamával jsem na něj a on na mě. Pravděpodobně už takové »troufalé skutky« viděl mnohokrát.

Most přes Dyji mezi Hardeggem a Čížovem byl slavnostně otevřen 25. října 1874. Radost byla velká. Po 258 letech tady byl konečně opět most do sousední země. Třináctiletá obyvatelka Hardeggu Marie Adler tehdy řekla: »Pokud je v jinak zdravém těle podvázána nebo dokonce odříznuta nějaká tepna, trpí tím celé tělo, zejména ta část, která je poraněnému místu nejbliže. Stejně tak je tomu i v případě dopravních tepen jednotlivých zemí a říší – řek, železnic, silnic a mostů. A právě bez mostů by ani ty nejlepší železnice a silnice nebyly tím, čím jsou, a to nepřerušnými dopravními tepnami mezi nejbližšími a nejvzdálenějšími místy vlasti i zahraničí, což přispívá k individuální i celkové časové pohodě obyvatel daného státu. Také Hardegg stával kdysi na křižovatce takové dopravní tepny a v důsledku toho se díky výrobě sukna proslavil, vzkvětal a prosperoval. Avšak v průběhu času a v této nepříznivé době se spolu se ztrátou významu této dopravní tepny – mostu – vytrácela také prosperita městečka a jeho okolí. Naši předkové neměli snad toužebnější přání než obnovit most přes Dyji, která byla bohatá na ryby, avšak u tohoto přání pouze zůstalo a mezitím prošly další generace.«

tschechoslowakischer Seite war sie mit oranger Rostschutzfarbe gestrichen, auf österreichischer grün. So war ein versehentlicher Grenzübertritt unmöglich. Ein Wachsoldat beobachtete mich, ich habe ihm zugewunken, er mir auch. Wahrscheinlich hat er solch »verwegene Taten« öfters gesehen.

Die Thayabrücke zwischen Hardegg und Čížov wurde am 25. Oktober 1874 feierlich eröffnet. Die Freude war groß. Nach 258 Jahren gab es endlich wieder eine Brücke ins Nachbarland.

Die 13-jährige Hardeggerin Marie Adler las damals diese Worte: »Wenn in einem sonst gesunden Körper eine Ader unterbunden oder gar abgeschnitten wird, so leidet dadurch der ganze Körper, besonders aber der an der verletzten Stelle nächstgelegene Teil. So verhält es sich auch mit den Verkehrsadern der Länder und Reiche – der Flüssen, Weisenbahnen, Straßen und Brücken. Ohne letzteren wären die besten Bahnen und Straßen nicht das, was sie bei guten Brücken sind, nämlich ununterbrochene Verkehrsadern zwischen den nahen und entferntesten Gemeinden des Vaterlandes wie des Auslandes, wodurch das einzelne wie gesamte zeitliche Wohl der Staatsbürger gefördert wird. Auch Hardegg war einst an dem Knotenpunkte einer solchen Verkehrsader und in Folge dessen durch seine Tuchfabrikation blühend, berühmt und wohlhabend. Aber im Verlaufe und durch die Ungunst der Zeit, durch das Verschwinden des Knotenpunktes, der Verkehrsader – der Brücke – schwand auch die Wohlhabenheit des Städtchens und der Umgebung. Wohl hatten unsere Vorfahren keinen sehnlicheren Wunsch, als nach einer Wiederherstellung der Brücke über die fischreiche Thaya, aber es blieb eben beim Wunsche und darüber gingen Menschenalter dahin.«

1885 errichtete, »um für lange Zeit Ruhe zu haben«, die Firma Ignaz Gridl aus Wien die heute noch bestehende Stahlbrücke. Diese Firma hat auch die Eisenkonstruktion des Schönbrunner Palmenhauses und die eisernen Behälterglocken der vier Simmeringer Gasometer gebaut.

1928 wurde von Konrad und Katharina Ochs das Gasthaus »Zur Thayabrücke« eröffnet. Das Gebäude war ursprünglich Bestandteil eines ehemaligen Mühlenkomplexes, den Mathias Artmann 1914 erworben hatte. Dieser baute die Mühle in eine Perlmutterknopffabrik um. 1920 wohnte der Erfinder Viktor Kaplan beim

V roce 1885 postavila firma Ignaz Gridl z Vídně ocelový most, »aby byl na dlouhou dobu klid«; tento most stojí dodnes. Tato firma vybuodovala také železnou konstrukci palmového skleníku v Schönbrunnu a železné velkoobjemové zvony čtyř plynojemů v Simmeringu.

V roce 1928 otevřeli Konrad a Katharina Ochs hostinec »Zur Thayabrücke« (U dyjského mostu). Budova byla původně součástí bývalého mlýnského komplexu, který v roce 1914 získal Mathias Artmann. Ten přeměnil mlýn v továrnu na perleťové knoflíky. V roce 1920 bydlel u majitele této továrny vynálezce Viktor Kaplan; továrník potom nechal své stroje na výrobu knoflíků pohánět Kaplanovou turbínou, postavil elektrárnu a nechal v Hardeggu instalovat elektrické osvětlení. Ve stejném roce byl ve svahu postaven dosud existující bytový dům pro dělníky.

V roce 1937 byla dokončena československá celnice; vojenská obranná linie s četnými bunkrovými systémy nebyla nikdy použita. Podle Mnichovské dohody muselo Československo v říjnu 1938 postoupit Sudety Německé říši. Jednotky německého Wehrmachtu pochodovaly přes dyjský most na Moravu. Pohraniční policisté celnici vydali a odtáhli. Přestřelky uplynulých dnů zanechaly na budově své stopy.

Po roce 1945 muselo německy mluvící obyvatelstvo opustit svou vlast. Most byl uzavřen, na české straně byla odstraněna prkna. Překročit hranici již nebylo možné. Na rakouské straně byl ztrouchnivělý dřevěný podklad nakonec také odstraněn. Česká strana Podyjí byla pro obyvatele uzavřena.

V 70. letech měl Franz Kraus zvláštní »zážitek na mostě«: »Pamatuji si dobrodružství na mostě, když mi bylo asi 16 let a právě jsem chodil na střední školu. Moji přátelé Helmut, Gerhard, Toni, Paul a já jsme od dětství lovíli pstruhy, nejdříve ve Fugnici a potom v Dyji. Zvlášť o prázdninách jsme byli u řeky každou volnou minutu. Samozřejmě jsme znali několik Čechů, kteří měli povolení rybařit na Dyji i navzdory vojenskému zakázanému prostoru, a vždycky jsme se přátelsky zdravili. Ale v hlavě nám stále zněly výstrahy a příběhy našich rodičů a ostatních obyvatel Hardeggu, z nichž mnozí byli v roce 1945 vyhnáni z jižní Moravy.

Die Brücke in Hardegg zu Nachkriegszeit

Most v Hardegg v poválečné době

Perlmutterfabrikanten, der danach seine Maschinen zur Knopferzeugung durch eine Kaplanturbine antreiben ließ, ein Kraftwerk errichtete und die elektrische Beleuchtung Hardeggs installieren ließ. Im selben Jahr wurde am Hang das heute noch vorhandene Arbeiter-Wohnhaus errichtet.

1937 wurde das tschechoslowakische Zollhaus fertiggestellt, die militärische Verteidigungslinie mit ihren zahlreichen Bunkeranlagen kam nie zum Einsatz. Nach dem Münchner Abkommen musste die Tschechoslowakei im Oktober 1938 das Sudetenland an das Deutsche Reich abtreten. Einheiten der deutschen Wehrmacht marschierten über die Thayabrücke nach Mähren ein. Die Grenzpolizisten übergaben das Zollhaus und rückten ab. Die Schießereien der vergangenen Tage haben am Gebäude ihre Spuren hinterlassen.

Nach 1945 musste die deutschsprachige Bevölkerung ihre Heimat verlassen. Die Brücke wurde geschlossen, auf tschechischer Seite die Bretter entfernt. Das Überschreiten der Grenze war nicht

Jednou v létě v 70. letech jsme několik dní po sobě potkávali stále stejnou pohraniční hlídku (tři mladí čeští vojáci se psem). Objevila se na druhém břehu vřdycky, když jsme byli rybařit. Pozdravili německy, my česky. Myslím, že to bylo třetího dne, když se nám pokoušeli lámanou němčinou a znakovou řečí dát najevo, že se s námi chtějí po setmění setkat na starém mostě. Měli jsme také přinést pivo. Až do večera jsme diskutovali o tom, jestli to myslí vážně a jestli bychom se měli odvážit. Čím více se stmívalo, tím

Das Symbol der Trennung –
Hardegger Brücke ohne Belag
Symbol separace –
Hardeggerův most bez krytu

divněji jsme se cítili. Nakonec jeden z nás vyplenil pivní zásoby svého otce a za tmy jsme se plížili k mostu. Na mostě už dávno nebyla žádná prkna a byl ohrazen plotem. Ve chvíli, kdy jsme zkoumali, kudy je nejlepší na něj vylézt, blikla na druhé straně baterka. Byli tam!

Ten nejodvážnější z nás balancoval jako první po vnějším železném nosníku až k prostřednímu pilíři, my ostatní jsme šli za ním. Totéž udělali českoslovenští vojáci. Ukázali nám své zbraně, a

že nejsou nabitě. Potom jsme otevřeli pivo a popíjeli jsme. Zkoušeli jsme se také spolu trochu bavit, ale naše nedostatečné jazykové znalosti bránily jakékoliv smysluplné komunikaci. Asi po 15 minutách jsme si domluvili další setkání na další den a rozloučili se. K tomuto setkání však nikdy nedošlo, protože jsme tyto vojáky už nikdy neviděli. Nechci ani pomyslet na kázání našich rodičů.¹

V květnu 1989 začalo Maďarsko bourat železnou oponu. Také v České republice došlo k převratu. Protesty a demonstrace vyústily v listopadu v »sametovou revoluci«. 26. prosince 1989 došlo i na Hardegg. To, v co se již nikdo neodvážil doufat, se najednou stalo skutečností. Obyvatelé Hardeggu a sousedního Čížova nečekali na oficiální otevření hranice v Hardeggu. Z obou dvou stran proudili k mostu lidé a balancovali po zrezivělých železných traverzách na druhou stranu k sousedům. Touha přejít na druhou stranu a radost ze změny byly větší než strach z balancování na železných nosnících.

mehr möglich. Auf der österreichischen Seite wurde der morsche Holzbelag schließlich auch entfernt. Die tschechische Seite des Thayatals war für die Bevölkerung gesperrt.

In den 1970er Jahren hatte Franz Kraus ein besonderes »Brückenerlebnis«: »Ich erinnere mich an ein Abenteuer an der Brücke, da war ich so zirka 16 Jahre alt und besuchte gerade die Mittelschule. Seit Kindheit an fischten meine Freunde Helmut, Gerhard, Toni, Paul und ich zuerst in der Fugnitz und dann in der Thaya nach Forellen. Besonders in den Ferien waren wir jede freie Minute am Fluss. Natürlich kannten wir einige Tschechen, die trotz militärischem Sperrgebiet an der Thaya fischen durften und wir grüßten uns auch immer freundlich. Im Hinterkopf hatten wir aber immer die Warnungen und Geschichten unserer Eltern und anderer Hardegger, von denen viele 1945 aus Südmähren vertrieben wurden.

Eines Sommers in den 70ern begegneten wir mehrere Tage hintereinander immer derselben Grenzpatrouille (drei junge tschechische Soldaten mit Hund). Sie tauchten immer, wenn wir fischen waren, am anderen Ufer auf. Sie grüßten Deutsch, wir Tschechisch. Ich glaube es war am dritten Tag, da versuchten sie uns in gebrochenem Deutsch und Zeichensprache zu verstehen geben, dass sie sich nach Einbruch der Dunkelheit mit uns auf der alten Brücke treffen wollten. Wir sollten auch Bier mitbringen. Bis zum Abend diskutierten wir, ob sie es ernst meinten und ob wir es wagen sollten. Je dunkler es wurde, umso mulmiger war uns zumute. Schließlich plünderte einer von uns die Bierreserven seines Vaters und wir schlichen in der Dunkelheit zur Brücke. Die Brücke hatte längst keine Bohlen mehr und war mit einem Zaun abgesperrt. Gerade als wir erkundeten wo dieser am besten zu erklettern war, blitzte drüben eine Taschenlampe auf. Sie waren da!

Der Mutigste von uns balancierte als erster auf dem äußeren Eisenträger bis zum Mittelpfeiler, wir anderen folgten. Die tschechoslowakischen Soldaten taten dasselbe. Sie zeigten uns ihre Waffen und dass sie entladen wären. Dann öffneten wir das Bier und tranken reihum. Auch eine kurze Unterhaltung versuchten wir, aber unsere mangelnden Sprachkenntnisse verhinderten eine wirklich sinnvolle Verständigung. Nach etwa 15 Minuten machten wir uns für den nächsten Tag ein neuerliches Treffen aus und verabschiedeten uns.

Lidé, kteří byli blízko sebe, ale nic o sobě nevěděli, si padli do náručí. Z politické změny se stal osobní pocit štěstí!

Oficiálnímu otevření mostu byl přítomen i spisovatel Herwig Brauneis: »Každopádně jsme 15. dubna 1990 odpoledne, na Velikonoční neděli, stáli před zrekonstruovaným mostem a byli jsme sotva schopni chápat, co se zde odehrává přímo před našima očima. Tam, kde už tolik let vládlo ticho a bezútěšná prázdnota, se nad řekou vlnil dav lidí, jen stěží jste našli místo na stání, hluk se snažila přehlušit dechová kapela. Když jsme později, až proud lidí výrazně polevil, vstoupili na most a kráčeli jsme po čerstvých, pevných modřínových fošnách nad temnou vodou, bušilo mi srdce až v krku. Oči mi plály a vzpomněl jsem si na slova Jeana Paula: »Nic nepohne lidmi víc než pohled na smíření.«²

Wiederöffnung der Brücke in Hardegg 1990
Most v Hardeggu byl znovu otevřen v roce 1990

V červnu 1995 se v rámci cyklovýletu z Retzu do Hardeggu setkal ministr životního prostředí Martin Bartenstein s českým ministrem životního prostředí Františkem Bendou na mostě přes Dyji a byl představen společný nápad přeshraničního národního parku. Dalšími účastníky setkání na mostě byli: ředitel NP Podyjí Rothröckl, zemský rada pro ochranu přírody Wagner, Dr. Reinhold Christian – plánování národního parku a Christian Schrefel.

»Existují hranice a hranice.

Jedna hranice představuje umělé, často násilné omezení svévolně vynucené cizí mocí a bráněné ozbrojenou silou.

Omezení a vyloučení.

Uvnitř – známé, moje území

Venku – cizí.

Ta druhá hranice má své opodstatnění v přírodě.

Největší lidský orgán, kůže, ohraničuje tělo, jeho nitro, jeho Já od vnějšího světa. Nikdo se nemůže dostat ze své kůže.

Dieses Treffen fand nie statt, denn diese Soldaten sahen wir nie wieder. An die Standpauke unserer Eltern will ich gar nicht denken.«¹

Im Mai 1989 begann Ungarn mit dem Abbau des Eisernen Vorhangs. Auch in Tschechien gab es einen Umsturz: Proteste und Demonstrationen führten im November zur »Samtenen Revolution«. Am 26. Dezember 1989 war es auch in Hardegg so weit. Was niemand mehr zu hoffen wagte, wurde plötzlich Wirklichkeit. Die Bewohner von Hardegg und dem benachbarten Čížov warteten nicht auf die offizielle Grenzöffnung in Hardegg. Von beiden Seiten strömten die Menschen zur Brücke und balancierten über die rostigen Eisentraversen hinüber zum Nachbarn. Der Drang nach drüben und die Freude an der Veränderung war größer als die Furcht vor dem Balanceakt über die Eisentraversen. Menschen, die einander nahe waren, aber nichts voneinander wussten, fielen sich in die Arme. Die politische Änderung wurde zum persönlichen Glücksgefühl!

Der Autor Herwig Brauneis war bei der offiziellen Öffnung der Brücke dabei: »Jedenfalls standen wir am 15. April des Jahres 1990, dem Ostersonntag, nachmittags vor der renovierten Brücke, kaum fähig zu begreifen, welche Stimmung sich hier unseren Augen bot. Dort, wo so viele Jahre Ruhe und trostlose Leere herrschten, wogte eine Menschenmenge über den Fluß und zurück, fand man kaum einen Platz zum Stehen, versuchte eine Blasmusikkapelle den Lärm zu übertönen. Als wir später, beim deutlichen Nachlassen des Menschenstroms, die Brücke betraten und auf den frischen, festen Lärchenpfosten über das dunkle Wasser schritten, ging mir das Herz auf. Meine Augen brannten, und mir fielen Jean Pauls Worte ein: »Nichts bewegt den Menschen mehr als der Anblick der Versöhnung.«²

Im Juni 1995 führte eine Radfahrt mit Umweltminister Martin Bartenstein von Retz nach Hardegg zum Zusammentreffen mit dem tschechischen Umweltminister František Benda auf der Thayabrücke und manifestierte die gemeinsame Idee eines grenzüberschreitenden Nationalparks. Weitere Teilnehmer beim Treffen auf der Brücke waren: Dir. Rothröckl vom Nationalpark Podyjí, Naturschutzlandesrat Wagner, Dr. Reinhold Christian – Nationalparkplanung und Christian Schrefel.

Eindrücke vom Fall des
Eisernen Vorhangs im Jahr
1989 und später
*Dojmy z pádu železné opony
v roce 1989 a později*

Je to *proto*, že lidé stanovují další hranice sami sobě a ostatním a že se v rámci svých hranic cítí bezpečně?

Potřebují – přejí si proto lidé viditelné a hmatatelné hranice – jako soustředné kruhy? Proč bývá často první věcí, kterou majitelé pozemku postaví, plot?

A zároveň má povídání se sousedem přes plot v zahradě v sobě něco »idylického«. Sice tváří v tvář, avšak přece jen s malou bariérou mezi sebou.

Žijeme v dilematu mezi otevřením a ústupem.

Užíváme si napětí mezi odevzdáním se a odepřením.

Oscilujeme mezi osamělostí a pospolitostí.

Proto také všem těm projektům, které – jak se často říká – »chtějí zbourat hranice v myslích lidí«, ve skutečnosti ani není dopřán úspěch.

»Es gibt Grenzen und Grenzen.

Die eine Grenze ist eine künstliche, oft gewaltsame, willkürlich von einer fremden Macht aufgezwungene und mit Waffengewalt verteidigte Begrenzung.

Ein- und Ausgrenzen.

Innen – vertraut, mein Territorium

Draußen – das Fremde.

Die andere Grenze liegt in der Natur begründet.

Das größte Organ des Menschen, die Haut, grenzt den Körper, sein Inneres, sein Ich, von der äußeren Welt ab. Aus seiner Haut kann niemand heraus.

Liegt *darin* begründet, dass Menschen sich selbst und anderen zusätzlich Grenzen setzen, und dass sie sich innerhalb ihrer Grenzen sicher fühlen?

Brauchen – wünschen Menschen sich deshalb sichtbare und fühlbare Grenzen – wie konzentrische Kreise? Weshalb ist oft das erste, das Grundbesitzer errichten, ein Zaun?

Und gleichzeitig: Mit dem Nachbarn zu plaudern über den Gartenzaun hinweg hat etwas »Heimeliges«. Zwar Auge in Auge, aber doch mit einer kleinen Barriere dazwischen.

Wir leben in einem Dilemma zwischen Öffnung und Rückzug.

Wir genießen die Spannung zwischen sich Hingeben und sich Verweigern.

Wir pendeln zwischen Einsamkeit und Gemeinsamkeit.

Deshalb ist wohl auch all jenen Projekten, die – wie es oft heißt – »die Grenzen in den Köpfen abbauen wollen« in Wirklichkeit kein Erfolg beschieden.

Sie müssten im Gegenteil auf dem Vorhandensein von Grenzen aufbauen. Denn positiv ist, dass es etwas Schönes, Befreiendes und Erhebendes sein kann, Grenzen, die es immer geben wird, zu überwinden, zu überschreiten, hinter sich zu lassen.

Diesseits und jenseits der Grenze: auf der einen Seite das Vertraute, auf der anderen das Fremde. Verlockend und beängstigend zugleich. Die menschliche Neugierde herausfordernd.

Nichts ist spannender, als das Ungewohnte, das Ungewöhnliche, das Fremde kennen zu lernen und sich darauf einzulassen.

Musely by být naopak založeny na existenci hranic. Protože pozitivní je, že může být něco krásného, osvobozujícího a povznášejícího, překonat, překročit, zanechat za sebou hranice, které budou existovat vždycky.

Tato strana a druhá strana hranice: na jedné straně to důvěrné, na druhé to cizí. Lákavé a znepokojující současně. Vyzývající lidskou zvědavost.

Není nic víc vzrušujícího, než poznat nezvyklé, neobvyklé, cizí a pustit se do toho. Abyste to dokázali, musíte překonat sami sebe, odstranit pochybnosti, nedbat na vnitřní odpor, odložit obavy stranou, zapomenout na předsudky! Co dává lidem zapomenout na to, že i oni jsou pro ostatní vždy cizí? – Tato strana nebo druhá strana hranice, podle toho, ze které strany to posuzujeme!³

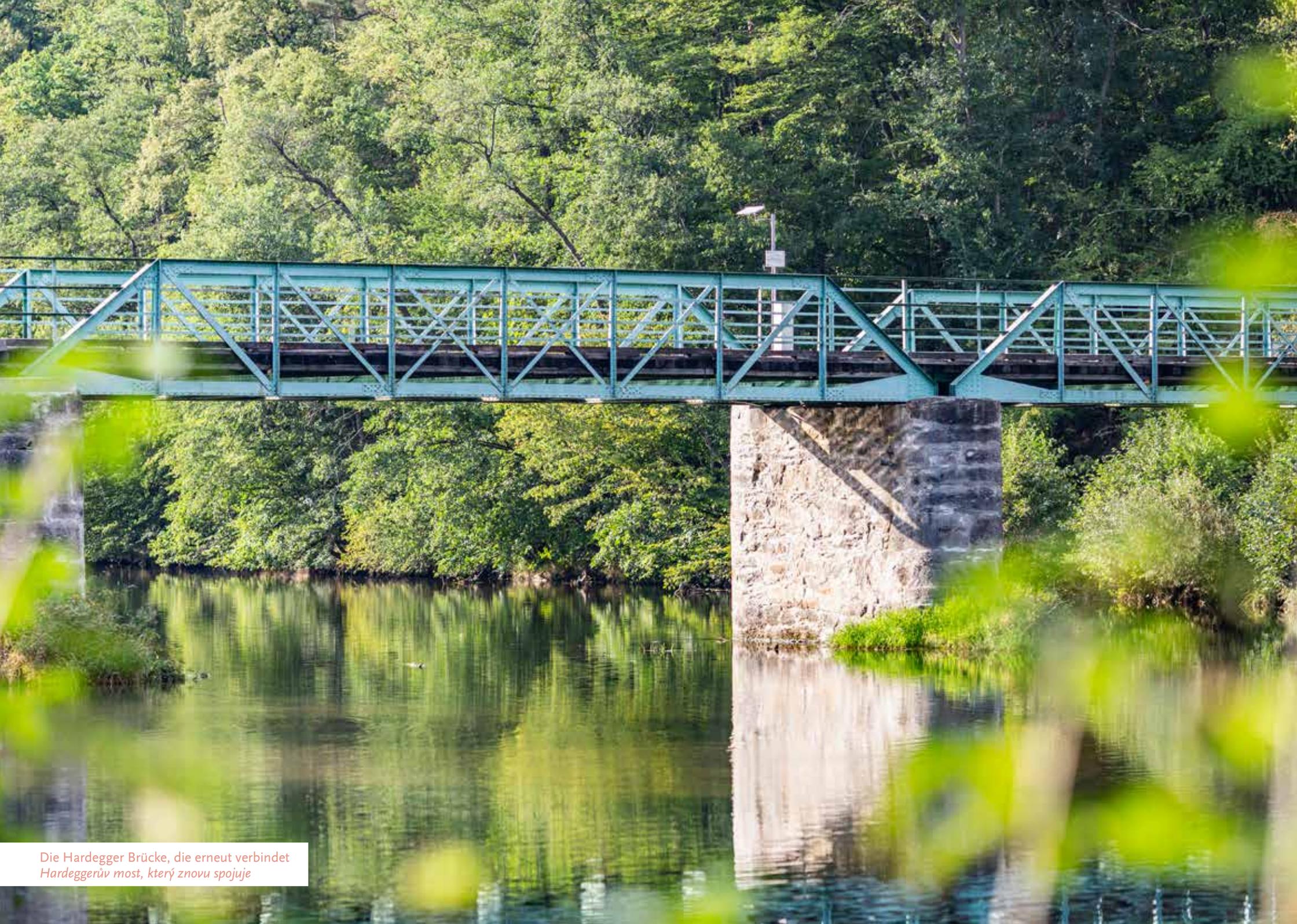
Před dlouhou dobou byly poblíž celnice na mostě nalezeny kosti a stolička nosorožce srstnatého. Na mnoha místech byl zvěčněn na krásných jeskynních malbách lidmi z doby kamenné, než vyhynul před 12 000 lety na začátku naší současné doby meziledové. Tato zvířata se ráda pásala v mamutích stepích Eurasie, které obklopovaly také údolí Dyje. Jednalo se o rozsáhlé, travnaté a křovinné krajiny téměř bez stromů, které navzdory glaciálnímu chladu vykazovaly z důvodu velkého slunečního záření vegetaci bohatou na druhy a živiny. O přírodní pastviny se dělila mimo jiné s bizony, divokými koňmi, mamuty srstnatými, soby a veledaňky. Medvěd jeskynní lovil ryby z Dyje a vychutnával si podzimní bobule, šavlozubý tygr číhal na kořist, zatímco se lovci doby kamenné u Ostroha zahřívali u táboráku. Možná, že tyto pojmy trochu popustí uzdu fantazii, rozšíří představivost a vybudují tak most do minulosti.

Dazu muss man sich selbst überwinden, Misstrauen abbauen, innere Widerstände außer Acht lassen, Ängste beiseite schieben, Vorurteile vergessen! Was lässt die Menschen vergessen, dass auch sie für andere immer Fremde sind? – diesseits oder jenseits der Grenze, je nachdem, von welcher Seite aus betrachtet!³

Beim Zollhaus an der Brücke wurden vor langer Zeit die Knochen und ein Backenzahn des Wollnashorns gefunden. In wunderschönen Höhlenmalereien wurde es vielerorts noch von Steinzeitmenschen verewigt, bevor es vor 12 000 Jahren mit Beginn unserer derzeitigen Zwischenzeit ausgestorben ist. Diese Tiere grasten gerne in den Mammutsteppen Eurasiens, die auch das Thayatal umgaben. Es waren dies ausgedehnte, fast baumlose Gras- und Buschlandschaften, die trotz eiszeitlicher Kälte aufgrund der hohen Sonneneinstrahlung über eine arten- und nährstoffreiche Vegetation verfügten. Die natürlichen Weideflächen teilte es sich unter anderem mit Wisent, Wildpferd, Wollhaarmammut, Rentier und Riesenhirsch. Aus der Thaya fing der Höhlenbär Fische und genoss die herbstlichen Beeren, der Säbelzahn tiger lauerte auf Beute, während sich die steinzeitlichen Jäger am Stollfürst|Ostroh an der Glut des Lagerfeuers wärmten. Vielleicht beflügeln diese Begriffe ein wenig die Phantasie, erweitern das Vorstellungsvermögen, und schlagen so eine Brücke in die Vergangenheit.

Eindrücke vom 30-jährigen Jubiläum der Grenzöffnung in 2019
 Dojmy z 30. výročí otevření hranic v roce 2019

Die Hardegger Brücke, die erneut verbindet
Hardeggerův most, který znovu spojuje

Besucher- angebote

Nabídky pro
Návštěvníky

Carmen Bauer

Strážkyně v národním parku

Carmen Bauer z Retzu v květnu 2020 úspěšně absolvovala kvalifikaci jako strážkyně v národním parku. Motivací k tomu, abych s ní a jejím životním partnerem vedl následující rozhovor, bylo dozvědět se důvody, proč se tak rozhodla, co se naučila v kurzech a zda to všechno obohatilo její život:

»Opakovaně a náhodně jsem narážela na inzeráty, že se nabízí vzdělávací kurz na strážkyni v národním parku. Na jednu stranu byla tato možnost tématem mých představ, na druhou stranu jsem si říkala ›to není nic pro mě – orientace podle mapy a kompasu nepatří k mým silným stránkám«. Chtěla jsem o tom však přesvědčit svého partnera, protože ten je vždycky ve svém živlu, když plánuje výlety na kole a exkurze s přáteli: ›Strážce v parku, to je přece něco pro tebe, Christophe!‹ Hodně jsme o tom mluvili. Po mém xtém pokusu odvětil: ›Udělej to sama, milá Carmen, můžeš tam také uplatnit své silné stránky«.

Tehdy jsem se angažovala v péči o uprchlíky – nezletilé děti a mládež. Byl to tříletý projekt, který měl končit. Ale byla jsem na pochybách: rostliny a příroda samy o sobě mě dokážou nadchnout, ale neznám je a můj orientační smysl ... !?!?

›Prostě to zkus a uvidíš ...«, řekla jsem si nakonec. Odvaha mi nikdy nechyběla. Bez biologického vzdělání jsem si však velké šance nedávala. Nakonec jsem se rozhodla to risknout a v motivačním dopise jsem se snažila být otevřená a kreativní. Bylo tam 75 uchazečů, 23 bylo pozváno k rozhovoru, 17 z nich bylo pozváno do kurzu. A já byla u toho!

Prvním silným zážitkem byl noční výlet naší skupiny s Christianem Üblem. Byla jsem fascinována noční atmosférou, čerstvými stopami lišky za měsíčního světla, všemi těmi hvězdami,

Carmen Bauer

Nationalpark-Rangerin

Im Mai 2020 hat die Retzerin Carmen Bauer die Ausbildung zur Nationalpark-Rangerin erfolgreich absolviert. Ihre Beweggründe zu erfahren, warum sie sich dazu entschieden hatte, was sie aus den Kursen gelernt und ob dies alles ihr Leben bereichert haben könnte, motivierte mich, folgendes Gespräch mit ihr und ihrem Lebenspartner zu führen:

»Ich stolperte immer wieder zufällig über die Inserate, dass eine Ausbildung zum Nationalpark-Ranger angeboten wird. Einerseits beschäftigte diese Möglichkeit meine Fantasie, andererseits dachte ich ›für mich ist das aber eher nichts – die Orientierung nach Karte und Kompass gehört nicht zu meinen Stärken«. Meinen Lebenspartner jedoch wollte ich davon überzeugen, denn er ist immer in seinem Element, wenn er Radtouren und Exkursionen im Freundeskreis plant: ›Ranger, das ist doch was für dich, Christoph!‹ Wir quatschen viel darüber. Nach meinem X-ten Versuch entgegnete er: ›Mach's doch du, liebe Carmen, auch du kannst dort deine Stärken ausleben«.

Damals war ich in der Flüchtlingsbetreuung Minderjähriger – Kinder und Jugendlicher – engagiert. Das war ein Dreijahresprojekt, mit absehbarem Ende. Doch ich hatte meine Zweifel: Pflanzen und Natur begeistern mich an sich sehr, benennen kann ich sie dennoch nicht und mein Orientierungssinn ... !?!?

›Bewirb dich doch einfach, schau einmal ...«, dachte ich mir schlussendlich. An Mut selbst hat es mir nie gemangelt. Chancen habe ich mir ohne biologische Ausbildung aber nicht ausgerechnet. Schließlich entschloss ich mich zu diesem Wagnis und bemühte mich beim Bewerbungsschreiben, offen und kreativ zu sein. 75 Menschen bewarben sich, 23 wurden zu einem Gespräch eingeladen, 17 zur Ausbildung zugelassen. Ich war mit dabei!

Wildnispädagogik
in der Wildnis
Vzdělávání o divočině
ve volné přírodě

nočními zvuky, vůní lesa a výkladem biologů. Velmi, velmi jsem si přála to zvládnout. Propadla jsem tomu.

Školení bylo naprosto skvělé! Jednou exkurze při -16°C v Kostelním lese (Kirchenwald). Jinovatka, stopy ve sněhu, zimní ticho, varovné volání ptáka, praskání ledu na břehu... a to všechno v naší těsné blízkosti! Pak zase obavy z hrozícího přetížení, všechny ty latinské názvy a spousta suchých informací. Jedno po druhém!! V učení nazpaměť zrovna nevynikám. Špatně si pamatuji abstraktní pojmy. Spíš musím opravdu vidět, co se mám naučit, musím mít možnost to pochopit, skutečně pochopit... pak však můžu své nadšení předat dál.

Ty tři roky byly náročné, skutečná výzva. Krása národního parku však vždy podpořila mou motivaci. Christoph a já jsme měli pořád toulavé boty, bavilo nás to a dodávalo mi to stále větší jistotu. Doma jsme plánovali trasy, studovali jsme mapy a venku jsme chodili cestou necestou. Christoph mě často zachránil před cestou oklikou. Schopnost orientovat se v terénu byla stále silnější. Nyní si všímám možných orientačních bodů. Naučila jsem se číst

Eine Nachtwanderung unserer Gruppe mit Christian Übl war das erste einschneidende Erlebnis. Ich war fasziniert von der nächtlichen Stimmung, frischen Fuchsspuren im Mondlicht, all den Sternen, den nächtlichen Geräuschen, dem Duft des Waldes und auch den Erklärungen durch die Biologen. Der Wunsch, alles zu schaffen, wurde sehr, sehr groß. Ich hatte Feuer gefangen.

Die Ausbildung wurde total schön! Einmal eine Exkursion bei -16°C im Kirchenwald. Raureif, Spuren im Schnee, die winterliche Stille, der Warnruf eines Vogels, das Knacken des Eises am Ufer... das gibt es alles, ganz nahe bei uns! Dann jedoch wieder die Bedenken wegen drohender Überforderung, all die lateinischen Bezeichnungen und die Flut an trockenen Informationen. Eines nach dem anderen!! Im Auswendiglernen glänze ich nicht. Abstrakte Begriffe merke ich mir schlecht. Vielmehr muss ich, was es zu lernen gibt, sehen, muss es angreifen können, wirklich begreifen... dann aber kann ich meine Begeisterung weitergeben.

Die drei Jahre waren aufwändig, eine wirkliche Herausforderung. Die Schönheit des Nationalparks unterstützt aber stets die Motivation. Christoph und ich sind viel herum gestiefelt, das tat uns gut und gab mir mehr und mehr Sicherheit. Zuhause planten wir die Routen, ackerten Kartenmaterial durch, und draußen wanderten wir querfeldein. Christoph bewahrte mich oft vor Umwegen. Die Fähigkeit, sich im Gelände zurecht zu finden, wurde nach und nach stärker. Mögliche Orientierungspunkte fallen mir nun auf. Ich lernte die Gegend mit anderen Augen lesen. Gehend wiederholte ich die Namen der Pflanzen, die uns begegneten. Stets mit dem Fernglas bewaffnet erhaschten wir viele ›intime‹ Momente der Tier- und Vogelwelt. Ein beschreibbarer Frieden in solchen Augenblicken.

Uns unterrichteten auch tolle Uniprofessoren. Mit Power Point Präsentationen zeigten sie uns zuerst im Ranger-Klassenzimmer, worum es geht, und dann wurde das Gelernte in der Natur vertieft. Für Quereinsteiger ist das kein einfacher Stoff. Ich stellte mir anhand diverser guter Bücher eigene Skripte und Lernunterlagen zusammen. Wir setzten uns auch mit Pädagogik auseinander und bekamen viele Methoden gelehrt, wie wir Wissen leicht verpacken und so an unsere kleinen und großen Gäste vermitteln können.

krajinu jinýma očima. Za chůze jsem si opakovala názvy rostlin, které jsme potkali. Neustále vybaveni dalekohledem jsme zastihli mnohokrát svět zvířat a ptáků při ›intimních‹ momentech. V těchto okamžicích jsme cítili mír.

Vyučovali nás i skvělí univerzitní profesoři. Pomocí Power Pointových prezentací nám napřed ve třídě ukázali, o co jde, poté jsme učivo prohlubovali v přírodě. Pro lidi z jiného oboru to není jednoduchá látka. Na základě různých dobrých knih jsme si sestavili vlastní skripta a výukové podklady. Vypořádali jsme se také s pedagogikou a naučili jsme se mnoho metod, jak můžeme znalosti snadno shrnout a předat našim malým a velkým hostům.

Občas nebylo jednoduché vyrazit do kurzu. Sotva člověk ale minul Manhartsberg, už byl v jiném světě, který ho okamžitě pohltil.

Brzy jsme byli vyzváni k tomu, abychom sami vypracovali prohlídky a převzali je. Dostalo se nám velké podpory od našich vedoucích kurzu.

Vykonávám také strážní službu. Zde je kladen důraz v první řadě na citlivé informování návštěvníků národního parku. Patří sem samozřejmě také ›To můžeš‹ a ›To nesmíš‹. Měla bych přesně znát pravidla a své kompetence. Například v České republice je jízda na kole povolena, u nás ne. Různá nařízení jsou i při chytání ryb. Houbaři a sběrači česneku medvědího často nechápou, proč mu vezmeme, co našel. Prý je to jen pár hřibů.

Během rekvalifikace jsem stále více chápala souvislosti: že se plaší zvířata, která v nejhorším případě opustí své mladé, že dochází k porušení vegetace a že i banální rušivé vlivy mají své následky. Pokouším se to co možná nejlépe vysvětlit hostům národních parků. Nyní pokračují ve vzdělávání v oblasti pedagogiky divoké přírody. Pedagogika divoké přírody je založena na zkušenostech, člověk se učí opatrně pohybovat v přírodě, postavit si lůžko z listů, založit oheň pomocí křesadla, číst stopy a dopřát si čas. Člověk se zklidní při pozorování. Vstoupit a být hostem obyvatel lesa – zkušenost, která vás hluboce zasáhne a dojde. Když se srna přiblíží na dva metry a neuteče, nebo myš, která se před tebou vzpřímí a čistí. Kouzlo!

Jako dítě jsem byla každý den venku, stále to mám před sebou: kde jsem seděla, jak to vonělo a jaký byl vzduch. V kolotoči všedních dnů na to zapomínáme. Jako levák, který se musel přeučit

Rangerweiterbildung der Nationalparkranger
Ranger školení pro strážce národního parku

Manchmal war es ganz schön zäh, zur Fortbildung zu fahren. Kaum über den Manhartsberg, ist man aber sofort in einer anderen Welt und in den Bann gezogen.

Bald wurden wir dazu ermuntert, selbst Führungen auszuarbeiten und zu übernehmen. Wir bekamen große Unterstützung von unserer Ausbildungsleiterin.

Für Wachdienste werde ich auch eingesetzt. Hier liegt das Augenmerk in erster Linie auf sanfter Aufklärung der Besucher des Nationalparks. Natürlich zählen da auch die ›Do's and don'ts‹ dazu. Über die Regeln und meine Kompetenzen sollte ich genau Bescheid wissen. In Tschechien zum Beispiel ist das Radfahren erlaubt, bei uns nicht. Beim Fischen gibt es ebenfalls unterschiedliche Regelungen. Die Schwammerlsucher und Bärlauchpflücker verstehen oft nicht, warum wir den Fund abnehmen. Es seien ja nur die ›paar Schwammerl‹.

Während der Ausbildung habe ich immer mehr die Zusammenhänge begriffen: dass Tiere aufgeschreckt werden und im schlechtesten Fall ihre Jungen verlassen, die Vegetation verletzt

Grenzüberschreitende Mitarbeiterexkursion
Přeshraniční exkurze zaměstnanců

na praváka, bylo pro mne velkou výzvou učit se všemi dostupnými prostředky a možnostmi. Příroda nabízí mnoho šancí, jak pochopit věci. Nyní jsem to znovu objevila.«

»Moc rád sportuji,« říká Christoph. »Ale nejen to, fascinuje mne také historie národního parku. Jak je to nyní, jak to bylo v minulosti? Tady je kniha, ve které najdete dřívější fotky v kontrastu s fotkami současnými.¹ Rádi vyhledáváme tato místa, zažíváme současnou atmosféru, díváme se, jak to vypadalo dříve. Je stále co objevovat. Je dobré poznávat krajinu jako dítě a prostě si ji užít.«

»Ano, užít a stále se učit,« dodává Carmen, »zajímalo by mne, nakolik ještě propadnu biologii. Nyní mne začíná už zajímat i hmyz, mám skutečně zajímavé historky. Jedna vědkyně se věnovala tomuto tématu s uvolněnějším přístupem, vtipně to podává ve své knize². Slunéčka sedmítečná se páří až 18 hodin, nebo pavouci, ti žerou své

wird, und dass noch so banale Störungen eben Folgen haben. Dies versuche ich so gut, wie es mir möglich ist, den Nationalparkgästen anschaulich zu machen. Mit einer Ausbildung in Wildnispädagogik geht es bei mir nun weiter. Wildnispädagogik basiert auf Erfahrung, man lernt sich behutsam in der Natur zu bewegen, ein Laubbett zu bauen, Feuer mit dem Feuerbogen zu machen, Spuren zu lesen und sich Zeit zu gönnen. Im Schauen wird man ruhig. Eintauchen und Gast der Waldbewohner werden – eine Erfahrung die tief bewegt und berührt. Wenn sich ein Reh auf zwei Meter nähert und nicht flüchtet, oder eine Maus, die sich vor dir aufbäumt und sich putzt. Magie!

Als Kind war ich jeden Tag draußen, ich kann die Bilder von damals immer noch abrufen: wo ich gegessen bin, wie der Geruch und die Luft war. Du verlierst das im Radl des Alltags. Als Linkshänderin, die auf rechts umlernen musste, war ich besonders gefordert, mit allen verfügbaren Mitteln und Möglichkeiten zu lernen. Die Natur bietet einem viele Chancen, die Dinge zu begreifen. Das habe ich nun wiederentdeckt.«

»Ich sportle recht gerne«, sagt Christoph. »Aber nicht nur, mich fasziniert auch die Geschichte der Nationalparks. Wie ist es jetzt, wie war es in der Vergangenheit? Da gibt es ein Buch, in dem Fotos von früher jenen von heute gegenübergestellt werden.¹ Gerne suchen wir diese Plätze auf, erleben die gegenwärtigen Stimmungen, schauen, wie es früher war. Immer wieder gibt es neue Entdeckungen. Gut ist es, die Gegend wie ein Kind kennenzulernen, einfach zu erleben.«

»Ja, erleben, und nachhaltig lernen,« ergänzt Carmen, »ich bin gespannt, wie tief ich noch hineinkippe in die biologische Wirklichkeit. Jetzt beginnen mich auch schon die Insekten zu interessieren, da gibt es wirklich interessante Geschichten. Eine Wissenschaftlerin hat sich mit einem lockeren Zugang diesem Thema gewidmet, sie vermittelt es witzig in ihrem Buch². Die Marienkäfer paaren sich bis zu 18 Stunden lang; oder die Spinnen, die fressen ihre Männchen während oder nach der Paarung – du kannst in Bildern denken, Bezug zum Thema bekommen und über diese Bilder schmunzelnd lernen. So zäume ich das Pferd von hinten auf.«

samečky během páření nebo po něm – můžeš myslet v obrazech, dostaneš vztah k tématu a prostřednictvím těchto obrázků se učíš s úsměvem. To je můj zvláštní přístup k věci.«

»Nebo přece jen správný,« namítne nyní, »ve skutečnosti i tak dosáhneš svého cíle, který jsi sledovala. Největší smysl má přece učit se z pozorování. Z každodenních zkušeností vzniká jakoby sám od sebe zájem dozvědět se více. A tím se dostáváme zpět k dětství. Děti jsou přece stále zvědavé, kladou otázky – a jsou často hloupě odbyty světem dospělých, dokonce občas i vlastními rodiči, když jsou zrovna vyčerpání a chtějí mít svůj klid. To, co následuje, je dlouhý kolotoč školních institucí se vším tím tlakem na výkon. Vitální dychtivost po poznání takto zakrní. Pokud se napěchujeme znalostmi bez praktického kontextu, abychom je pak měli připraveny na vyžádání, zájem nutně zaniká. Člověk stárne, otupí, možná nastoupí do zaměstnání, které jej nezajímá a pak nějak funguje. Pak všechny čím dál více překlápíme do společnosti, kterou řídí konzum, namísto čilého, živoucího zájmu. Znáš Ivana Illicha, jeho knihu »Odškolení« společnosti (*Die Entschulung der Gesellschaft*)³? Ale než si začnu hrát na docenta, zpátky k tobě, Carmen. Lze shrnout, jak toto vzdělání rozšiřuje tvoje chápání světa?«

»Žijeme maximálně asi 100 let. Na jedné straně jsem si v celé té komplexnosti a ve všech obdobích opravdu zřetelně vědoma toho, jak jsme nevýznamní – a současně také ne. Důležité je opatrné zacházení se vším, co nás obklopuje. To, jak je to důležité, mohu předat jako strážkyně v Národním parku v Thayatal – upozornit na něco, co se právě děje, možná poukázat na chybné chování, pomoci rozpoznat omyl. Vidět větší souvislosti a umožnit počáteční zapálení. I když k tomu někdo momentálně není otevřený, možná si vzpomene o několik let později a propadne tomu potom.«

“ Co jsem se nenaučil, to jsem prochodil. Jenom tam, kudy jsem prošel pěšky, jsem skutečně byl.
— Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832

»Oder doch eher von vorne«, wende nun ich ein, »in Wirklichkeit zäumst du das Pferd ohnehin richtig auf, so wie es sich gehört. Aus der Anschauung zu lernen macht doch am meisten Sinn. Aus den täglichen Erfahrungen entsteht wie von selbst das Interesse, mehr zu erfahren. Da sind wir wieder bei der Kindheit. Kinder sind doch immer neugierig, stellen Fragen – und werden so oft dumm abgespeist von der Erwachsenenwelt; manchmal sogar auch von den eigenen Eltern, wenn diese gerade ausgelaugt sind, ihre Ruhe haben wollen. Was dann folgt, ist der lange Marsch durch die schulischen Institutionen, all der Leistungsdruck. So verkümmert die vitale Lernbegier. Wenn man Wissen ohne praktischen Kontext hineingestopft bekommt, um es dann auf Abruf parat zu haben, erlischt zwangsläufig das Interesse. Man wird älter, stumpft ab, ergreift vielleicht einen Beruf, der einen nicht interessiert, funktioniert dann halt irgendwie. So kippen wir alle zunehmend in eine Gesellschaft, die vom Konsum regiert wird, anstatt vom wachen, lebendigen Interesse. Kennst du den Ivan Illich, sein Buch *Die Entschulung der Gesellschaft*³? Doch bevor ich jetzt zu dozieren beginne, zurück zu dir, Carmen. Lässt sich zusammenfassen, wie diese Ausbildung dein Weltbild erweitert?«

»Wir leben vielleicht maximal 100 Jahre. Einerseits wird mir in all der Vielheit und all den Zeiträumen recht deutlich bewusst, wie wurscht wir sind – und zugleich auch wieder nicht. Ein behutsamer Umgang – mit allem, was uns umgibt – ist wichtig. Wie wichtig dieser ist, das kann ich als Nationalpark-Rangerin im Thayatal vermitteln – auf etwas aufmerksam machen, was gerade ist, vielleicht auch auf ein Fehlverhalten hinweisen, einen Irrtum zu erkennen helfen. Den Bogen spannen zu größeren Zusammenhängen und eine Initialzündung ermöglichen. Selbst wenn jemand für diesen Moment nicht offen ist, vielleicht erinnert er sich in ein paar Jahren und vertieft sich dann.«

“ Was ich nicht erlernt habe, das habe ich erwandert. Nur wo ich zu Fuß war, bin ich auch wirklich gewesen.
— Johann Wolfgang von Goethe, 1749–1832

Baumhaus beim Wildkatzencaamp des NP Thayatal
Dům na stromě v táboře NP Thayatal

Objevování divočiny pěšky

Člověk chodí od té doby, co stojí – *Homo erectus* se vyvinul asi před 2 miliony let. Chození je jednou z našich nejarchaičtějších činností. »Jsem toho názoru, že by všechno šlo lépe, kdyby člověk více chodil,« napsal Johann Gottfried Seume v roce 1802 ve svém cestopise »Vycházka do Syrakus«.

Ještě mnohem více zpět do evoluční historie sahá intuitivní vnímání přírody v jejích rozmanitých projevech a způsobech působení. Ten, kdo žije v souladu s přírodou, v symbiózách, má výhody přežití. Příroda může vyvolat stav »měkké fascinace«. Mraky, květinové louky nebo šustění listů nás – bez sebemenšího úsilí – vtahují do svých kouzel. »Příroda mi udělala dobře, chci tam jít znovu.« Ale proč na nás působí tak dobře? »Protože o nás nemá žádné mínění,« napsal filozof Friedrich Nietzsche. Pohled na velkou, souvislou krajinu, pocit dálky nám umožňuje vnímat harmonii a svobodu. Rozšiřujeme své obzory.

V národním parku existuje spousta takových vyhlídkových míst, která nám umožní zažít tento rozlehlý prostor. Začínáme na východě, ve Znojmě; pohled do údolí z gotických arkád Svatováclavské kaple postavené vysoko nad Dyjí, je prostě nádherný! Stejně jako z areálu přemyslovského hradu u Rotundy sv. Kateřiny naproti Hradišti a z Kraví hory. Hradištskými terasami a jejich suchými, spásanými trávníky se dostaneme k pavilonu na Králově stolci, naproti nás zdraví Sealsfieldův kámen. V této části údolí měla být kdysi postavena elektrárna.

Z vřesovišť u Starých vinic nad Hnanicemi můžeme za jasného počasí vidět zámek v Mikulově, Pálavu a vrchol Schneeberg v Alpách.

Ten, kdo žije v souladu s přírodou, v symbiózách, má výhody přežití.

cinace«. Mraky, květinové louky nebo šustění listů nás – bez sebemenšího úsilí – vtahují do svých kouzel. »Příroda mi udělala dobře, chci tam jít znovu.« Ale proč na nás působí tak

Die Wildnis wandernd entdecken

Der Mensch geht seit er steht – der *Homo erectus* entwickelte sich vor ca. 2 Millionen Jahren. Zu gehen ist eine unserer archaischsten Tätigkeiten. »Ich bin der Meinung, dass alles besser gehen würde, wenn man mehr ginge,« schrieb Johann Gottfried Seume 1802 in seinem Reisebericht »Spaziergang nach Syrakus«.

Noch weiter zurück in die Evolutionsgeschichte reicht die intuitive Wahrnehmung der Natur in ihren vielfältigen Erscheinungsformen und Wirkungsweisen. Wer im Einklang mit der Natur lebt, in Symbiosen, hat Überlebensvorteile. Die Natur kann einen Zustand der »weichen Faszination« auslösen. Wolken, Blumenwiesen oder Blätterrauschen ziehen uns – ohne anzustrengen – in ihren Bann. »Die Natur hat mir gut getan, da will ich noch mal hin.« Aber warum tut sie so gut? »Weil diese keine Meinung über uns hat,« schrieb der Philosoph Friedrich Nietzsche. Der Blick über große, zusammenhängende Landschaften, das Gefühl der Weite lässt uns Harmonie und Freiheit empfinden. Wir erweitern unseren Horizont.

Im Nationalpark existieren viele solche Aussichtsplätze, die uns diese großzügige Weite erleben lassen. Wir beginnen im Osten, in Znaim: der Blick von den gotischen Arkaden der hoch über der Thaya erbauten Wenzelskapelle über das Tal ist einfach wunderschön! Ebenso vom Areal der Přemyslidenburg bei der St. Katharinenrotunde, dem Hradište|Pöltenberg und dem Kraví hora|Kuhberg gegenüber. Über die Hradiště-Terrassen mit ihren beweideten Trockenrasen gelangen wir zum Pavillon am Králův stolec|Königsstuhl, vis-à-vis grüßt der Sealsfieldův kámen|Sealsfield Stein. In diesem Talabschnitt hätte einst das Kraftwerk errichtet werden sollen.

Wer im Einklang mit der Natur lebt, in Symbiosen, hat Überlebensvorteile.

Von den Heideflächen beim Staré vinice oberhalb von Hnanice sehen wir bei klarem Wetter das Schloss Mikulov | Nikolsburg, Pálava | die Pollauer Berge und den Schneeberg in den Alpen.

Träge rückgestaut fließt die Thaya unter den beiden Hängebrücken von Devět mlýnů | Neunmühlen weiter zu den Wehranlagen der verfallenen Mühlen, über deren bemooste Steine sie lebendig sprudelt. Von den Weinterrassen des Šobes | Schobes blicken wir über die weiten Schleifen des Flusses, wie auch vom begehbaren Bergfried der Ruine Nový Hrádek | Neuhäusel und dem Überstieg beim Umlauf, wo wahrscheinlich bald eine neue Aussichtswarte errichtet werden wird. Bei den ausgedehnten Uferwiesen zwischen Ostroh | Stollfirst, Umlaufberg, Vraní skála | Rabenfelsen und Einsiedlerfelsen laden Sitzbänke zur Rast.

Rund um Hardegg ermöglichen der Einsiedlerweg, der Henner, der Reginafelsen, das Maxplateau und die Hardeggská vyhlídka | Hardegger Warte so unterschiedliche wie eindrucksvolle Perspektiven auf Stadt und Burg inmitten der Täler von Thaya und Fugnitz. Von Hardegg führt der Pašerácká stezka durch das wilde westliche Gebiet des Nationalparks Podyji nach Vranov nad Dyjí | Frain an der Thaya. Beeindruckend ist die Aussicht ins Thayatal von der schroffen Wald-Felslandschaft beim Obelisk oberhalb der Ledové sluje | Eishöhlen. Im Frainer Ortsteil Zadní Hamry | Hinterhammer überspannt die Hängebrücke Hamerská lávka die Thaya. Über diese gelangen wir zu Füßen der Felswände von Hamerské vrásy | Hammerfaltungen am gegenüberliegenden Ufer hinauf zum einzigartig schönen Zámek Vranov | Schloss Frain. Von der Eingangsbrücke, dem Ehrenhof, den Terrassen und aus den großen Fenstern der prunkvollen Innenräume dieses Prachtbaues öffnen sich abermals unverwechselbare Perspektiven weit hinein in das Tal der Thaya und in die reiche Kulturgeschichte. Es ist schon eine Besonderheit, wie die architektonischen Juwelle von Znaim und Frain die urtümliche Wildnis des Thayatals umrahmen.

Herbstfarben im Laubmischwald

Podzimní barvy ve smíšeném listnatém lese

Dyje teče lenivě pod dvěma visutými mosty od Devíti mlýnů dál k jezům u zchátralých mlýnů, nad jejichž kameny porostlými mechem čile klokotá. Z vinařských teras Šobesu máme výhled na široké kličky řeky, stejně jako z přístupné opevněné hradní věže zříceniny Nový Hrádek a skalnaté úžiny Überstieg u kopce Umlaufberg, kde bude pravděpodobně brzy postavena nová vyhlídková věž. Na rozlehlých pobřežních loukách mezi Ostrohem, kopcem Umlaufberg, Vraní skálou a skalním útvarem Einsiedlerfelsen lákají lavičky k odpočinku.

V okolí Hardeggu zprostředkovávají trasy Einsiedlerweg, Henner, Reginafelsen, Maxplateau a Hardeggská vyhlídka spoustu různých a působivých výhledů na město a na hrad uprostřed údolí řek Dyje a Fugnitz. Z Hardeggu vede Pašerácká stezka divokou západní oblastí Národního parku Podyjí do Vranova nad Dyjí. Působivý je výhled na údolí Thayatal ze strohé lesoskalnaté krajiny u Obelisku nad Ledovými slujemi. Ve vranovské místní části Zadní Hamry Dyji překlenuje visutý most Hamerská lávka. Přes ni se dostaneme na úpatí skalních stěn Hamerských vrás na protilehlém břehu vzhůru až k mimořádně krásnému vranovskému zámku. Od přístupového mostu, čestného dvora, teras a z velkých oken nádherných interiérů této skvostné stavby se znovu otevírají nezaměnitelné perspektivy daleko do údolí Dyje a do bohaté kulturní historie. Je velkou zvláštností, jak architektonické skvosty Znojma a Vranova rámuje nedotčenou divočinu Podyjí.

Ano, existuje mnoho přístupů, jak zachytit tuto oblast, do Podyjí láká mnoho cest. Na české straně je značeno 76 km a na rakouské straně 28 km turistických cest. 9,5 km dlouhá, červeně značená stezka Thayatalweg číslo 1 je etapou příhraniční turistické trasy Ostösterreichischer Grenzlandwanderweg 07, která je zase úsekem velké části dokončené Evropské dálkové trasy E8, která má vést neúnavného turistu z Dorsey Head v Irsku do Bosporu v Turecku, od Atlantského oceánu až po Černé moře.

Další trasy na rakouské straně jsou Einsiedlerweg (číslo 2, 5 km, značeno modře); Hardegger Rundwanderweg (č. 3, 3,5 km, zelená); Merkersdorfer Rundwanderweg (č. 4, 5 km, šedá); Kajaweg (č. 5, 1 km, fialová); a Hennerweg (č. 6, 1,8 km, oranžová). Přeshraniční okružní trasy vedou k Hardeggské vyhlídce (A, 4 km);

Fernwanderweg durch den Nationalpark
Dálková turistická stezka přes národní park

Ja, viele Zugänge sind möglich, diese Region zu erfassen, viele Wege locken uns ins Thayatal. Auf der tschechischen Seite sind 76 km und auf der österreichischen Seite 28 km an Wanderwegen markiert. Der 9,5 km lange, rot markierte Thayatalweg Nummer 1 ist eine Etappe des Ostösterreichischen Grenzlandwanderwegs 07, dieser wiederum ist ein Abschnitt des weitgehend fertig gestellten Europäischen Fernwanderwegs E8, der den unermüdlichen Wanderer von Dorsey Head in Irland zum Bosphorus in der Türkei, vom Atlantischen Ozean zum Schwarzen Meer geleiteten soll.

Weitere Wege auf österreichischer Seite sind der Einsiedlerweg (Nummer 2, 5 km, blau markiert); der Hardegger Rundwanderweg (Nr. 3, 3,5 km, grün); der Merkersdorfer Rundwanderweg

k Ledovým slujím (B, 9 km); ke zřícenině Neuhäusel (C, 21 km) a spojují Vranov s Hardeggem (D, 23 km).¹

V české turistické brožůře je zaznamenána »Cesta Romana Havelky«, která má 32 km a vede nás ze Znojma do Vranova nad Dyjí; trasa o délce 33 km »Údolím Dyje« z Čížova do Hnanic a 8 km dlouhý »Výlet do Nového Hrádku« začínající v Podmolí nebo Lukově. Okružní trasou je 28 km dlouhá »východní trasa« ze Znojma přes Králův stolec, Devět Mlýnů a Sealsfieldův kámen zpět do Znojma; dále 19 km dlouhá »západní trasa« z Lesné na vrchol Maxplateau, po pašerácké stezce k Obelisku a odtud přes Lovecký letohrádek zpět do Lesné; 10 km dlouhá »Cesta Jaroslava Krejčího« z Popic přes vřesoviště k Judexovu mlýnu a zpět přes Sealsfieldův kámen, 13 km dlouhá »trasa Charlese Sealsfielda« ze Znojma přes Trauznitzské údolí na Sealsfieldův kámen a přes Kraví horu | Kuhberg zpět a 10 km dlouhá trasa na Králův stolec.²

(Nr. 4, 5 km, grau); der Kajaweg (Nr. 5, 1 km, lila); und der Hennerweg (Nr. 6, 1,8 km, orange). Grenzüberschreitende Rundwege führen zur Hardegger Warte (A, 4 km); zu den Eishöhlen (B, 9 km); zur Ruine Neuhäusel (C, 21 km) und verbinden Vranov mit Hardegg (D, 23 km).¹

Im tschechischen Touristikfolder ist der Weg »Roman Havelka« verzeichnet, der uns auf 32 km von Znojmo nach Vranov nad Dyjí führt; der 33 km lange Weg »Durch das Thayatal« von Čížov nach Hnanice und der 8 km lange »Ausflug nach Nový Hrádek« ausgehend von Podmolí oder Lukov. Rundwege sind die 28 km lange »Ostroute« von Znojmo über den Králův stolec | Königsstuhl, die Devět Mlýnů | Neun Mühlen und den Sealsfield Stein zurück nach Znojmo; die 19 km lange »Westroute« von Lesná zum Maxplateau, auf dem Schmugglerweg zum Obelisk und von dort über das Lusthaus zurück nach Lesná; die 10 km lange »Route Jaroslav Krejčí«

Tümpeln zur Umweltbildung
Environmentální výchova v vodě

Der Dunkelblaue Laufkäfer ist mit seiner Körperlänge von bis zu 36 Millimetern eine der großen Käferarten Europas. Sein eleganter Körper ist leuchtend blau gefärbt, im Vergleich zu anderen Arten der Gattung ist der Halsschild sehr schmal. Der Käfer ist von der Ostseeküste über weite Teile Mitteleuropas bis in das Mittelmeergebiet verbreitet. Da er nicht fliegen kann ist er sehr standorttreu.

Der Dunkelblaue Laufkäfer mag warme Gebiete, besonders ausgedehnte Buchenwälder mit viel Totholz. Er ist ein tagaktiver Räuber, der sich vor allem von anderen Insekten und deren Larven ernährt. Er nimmt zudem Baumsäfte oder Fallobst auf und findet sich an Pilzen.

In der Rote Liste gefährdeter Tierarten ist er seit 1986 als »gefährdet« eingestuft. Sein Rückgang ist vor allem auf die Dezimierung totholzreicher Wälder zurückzuführen, in denen er lebt.

Střevlík vrásčitý je svou délkou těla až 36 milimetrů jedním z největších brouků v Evropě. Jeho elegantní tělo má zářivě modrou barvu a ve srovnání s jinými druhy svého rodu má velmi úzký štít. Brouk je rozšířený od pobřeží Baltského moře přes rozlehlé části střední Evropy až do oblasti Středomoří. Protože nemůže létat, bývá věrný svému stanovišti.

Střevlík vrásčitý má rád teplé oblasti, zejména rozsáhlé bukové lesy se spoustou mrtvého dřeva. Je to dravý brouk, který aktivně přes den a který se živí především jiným hmyzem a jeho larvami. Kromě toho je jeho potravou míza stromů nebo spadlé ovoce a vyskytuje se na houbách.

Od roku 1986 je na Červeném seznamu ohrožených druhů zvířat klasifikován jako »ohrožený«. Jeho úbytek je způsoben především decimováním lesů bohatých na mrtvé dřevo, ve kterých žije.

Mnoho těchto turistických tras vede po pohodlných dopravních cestách, bývalých lesních nebo vojenských silnicích. Dobře schůdné jsou také úzké pěšiny, jistá noha je vždy výhodou, měli bychom se vždy dívat tam, kam kráčíme, abychom zabránili případnému pádu. A také proto, abychom nezašlápli žádné červíčky, broučky nebo dokonce obojživelníky.

Orientační prospekty správ obou národních parků jsou zdarma, stejně jako oba – velmi užitečné – prospekty s mapami »Národní park & Thayatal|Národní park & údolí Dyje« a »Mapa volnočasových aktivit Retzer Land«³. Nejpresnější orientaci nabízí mapa »Národní park Podyjí – Thayatal 1:25 000«, list 44 vydání »Turistické mapy pro každého«⁴.

von Popice über die Heide zur Judexmühle und über den Sealsfield Stein zurück, die 13 km lange »Route Charles Sealsfield« von Znojmo durch das Trauznitzstal zum Sealsfield Stein und über den Kraví hora|Kuhberg zurück sowie die 10 km lange Route zum Králův stolec.²

Viele der Wanderwege verlaufen auf bequemen Fahr- und Karrenwegen, einstigen Forst- oder Militärstraßen. Auch die Steige sind gut zu begehen, Trittsicherheit ist immer gut um nicht zu stürzen, man soll hinsehen, wohin man steigt. Auch um keine Würmer, Käfer oder gar Amphibien zu zermatschen.

Die Orientierungsfolder der Nationalparkverwaltungen sind gratis, ebenso die beiden – sehr brauchbaren – Landkartenprospekte »Nationalpark & Thayatal|Národní Park & údolí Dyje« und die »Freizeitskarte Retzer Land«³. Die präziseste Orientierung ermöglicht »Národní Park Podyjí – Thayatal 1:25 000«, Blatt 44 der Edition »Turistické mapy pro každého«⁴.

Wanderweg durch den Nationalparkwald
Turistická stezka lesem národního parku

S těmito informacemi, oblečením odpovídajícím danému počasí, svačinou a samozřejmě dostatkem pitné vody v batohu nestojí po precizním plánování nádherným túrám už nic v cestě. Ale mějte na paměti:

“ To nejkrásnější na turistických plánech je to, že se dají měnit. Nikdy se nevázat. Turistika není cílevědomé cestování. Turistika je rozmar, svévole, osvícení okamžiku, dneska tady, zítra tam, přísné turistické plány jsou hříchem proti Duchu svatému. — Josef Hofmiller, 1872–1933

Během jedné z mnoha túr Podyjí jsem byl přímo posedlý tím, že chci »pořídít opravdu skvělé fotografie přírody«. Při procházkách krajinou jsem obvykle dobrým pozorovatelem přírody. Můj pohled bývá jen zřídka soustředěný, bloudí po okolí, všímám si a raduji se z rostlin, zvířat, nálad, zvláště když jsou spíše skryté a neobyčejné. Tentokrát jsem si ale předsevzal, že musím vyfotografovat něco »mimořádného«: ledňáčka říčního, čápa černého, bobra evropského, střešníka pantoflíček..., něco v tom smyslu. S určitým napětím, soustředěným pohledem a velmi ambiciózně jsem se vydal na cestu. Barbara, moje životní partnerka, byla cestou klidnější. A byla to ona, kdo mě pak upozornil na lilie hned u cesty, na skorce vodního u řeky, a kdo zasáhl v poslední vteřině, těsně předtím, než jsem při hledání něčeho většího, málem zašlápl nádherně třpytivého, velkého tmavě modrého střevlíka. V určitém okamžiku jsem si začal všimát své slepoty, zpočátku jsem byl trochu našťvaný na své nedostatečné vnímání zaměřené na cíl a dokonce jsem trochu žárlil na Barbariny objevy. Ale brzy jsme se tomu zasmáli.

“ Poříd' si kolo. Dokud budeš žít, nebudeš litovat. — Mark Twain, 1835–1910

Mit diesen Informationen, einer witterungsgemäßen Bekleidung, einer Jause und selbstverständlich genügend Trinkwasser im Rucksack steht nach präziser Planung wunderschönen Wanderungen nichts mehr im Wege. Doch man beachte strengstens:

“ Das schönste an Wanderplänen ist, dass man sie umstoßen kann. Niemals sich binden. Wandern ist kein zielbewusstes Reisen. Wandern ist Laune, Willkür, Erleuchtung des Augenblicks, heute hier, morgen dort, starre Wanderpläne sind Sünde gegen den heiligen Geist. — Josef Hofmiller, 1872–1933

Bei einer der vielen Wanderungen durchs Thayatal war ich ganz besonders darauf erpicht »wirklich tolle Naturfotos zu schießen«. Normalerweise bin ich ein guter Naturbeobachter, wenn ich durch die Landschaften spaziere. Mein Blick ist selten fokussiert, schweift herum, ich bemerke und erfreue mich an Pflanzen, Tieren, Stimmungen, gerade auch wenn sie eher verborgen, unspektakulär sind. Doch diesmal bildete ich mir ein, etwas »Besonderes« fotografieren zu müssen: Eisvogel, Schwarzstorch, Biber, Frauenschuh... so irgendwas in dieser Richtung. Mit einer gewissen Anspannung, fokussiertem Blick und sehr ambitioniert ging ich dann los. Barbara, meine Lebensgefährtin, war gemütlicher unterwegs. Und sie war es, die mich dann auf die Lilien direkt neben dem Weg aufmerksam mache, auf die Wasseramsel am Fluss, und die gerade noch in letzter Sekunde intervenierte, kurz bevor ich, auf der Suche nach Größerem, beinahe einen wunderhübsch schillernden großen Dunkelblauen Laufkäfer todgetreten hätte. Irgendwann begann mir meine Blindheit aufzufallen, zuerst war ich etwas verärgert über mein so zielgerichtetes wie defizitäres Wahrnehmungsvermögen und sogar ein wenig eifersüchtig auf Barbaras Entdeckungen. Bald aber konnten wir darüber lachen.

“ Besorg Dir ein Fahrrad. Wenn Du lebst, wirst Du es nicht bereuen. — Mark Twain, 1835–1910

Cykloturistika v národních parcích Thayatal & Podyjí i mimo ně

Jízda na kole je v rakouském národním parku Thayatal zakázána, jak uvádí Carmen v kapitole 14. Park je prostě příliš malý, cesty jsou příliš úzké, následky by byly příliš velké. V jeho okolí, na severu regionů Waldviertel a Weinviertel, je naproti tomu mnoho cyklostezek, dokonce i velmi dobrých – a je jich skoro více než cyklistů. Alespoň donedávna jste mohli tento dojem někdy získat, pokud jste například jeli na kole z Eggenburgu do Retzu, z Drosendorfu do Hardeggu nebo z Pulkau do Laa an der Thaya. V roce 2020 však koronakrise dala popud k rozmachu turistické a cyklistické dovolené.

Kratší trasy, mezi nimi také okružní, bývají často pojmenovány po odrůdách vinné révy a vedou kolem vinných sklípků. Stěží lze však najít možnost posilnit se u vinného sklípku dříve než v pozdních odpoledních hodinách svačinou a hroznovým střikem – zejména v počátečních dnech týdne. Reblauský expres, který jezdí o víkendech mezi Retzem a Drosendorfem, je chvályhodnou výjimkou, zde vás bude vinař zásobovat jídlem a pitím již v dopoledním vláčku. Doporučujeme vystoupit v Drosendorf, Gerasu nebo Langau, zde se jít vykoupat a potom jet na kole směrem na jihovýchod na rakouskou nebo českou stranu. Přírodně i kulinařsky atraktivní je také rybářský ráj Hessendorf. Aby mohli turisté a cyklisté ukojit také svou žízeň, zatímco jsou vinné sklípky po cestě zavřené, stojí na některých místech farmářské prodejny¹ a také občas nějaký otevřený sklípek, kde se můžete za mírný poplatek sami obsloužit².

Na české straně cyklistické stezky na hranicích Národního parku Podyjí v žádném případě nekončí. Například můžete pod Šobesem přejít po visutém mostě přes Dyji. To také mnozí dělají, protože cyklistika a pěší turistika jsou v České republice oblíbené, zejména mezi mladšími lidmi a jižní Morava je považována za ráj

Radfahren inner- und außerhalb der Nationalparks Thayatal & Podyjí

Innerhalb des österreichischen Nationalparks Thayatal ist das Radfahren grundsätzlich verboten, wie Carmen in Kapitel 14 erwähnt. Er ist einfach zu klein, die Wege sind zu schmal, die Störungen wären zu groß. Im Umfeld, dem nördlichen Wald- und Weinviertel, hingegen gibt es viele Radwege, sehr gute sogar – und fast mehr als Radfahrer. Zumindest konnte man diesen Eindruck bis vor kurzem manchmal gewinnen, wenn man beispielsweise von Eggenburg nach Retz, von Drosendorf nach Hardegg oder von Pulkau nach Laa an der Thaya radelte. 2020 jedoch hat die Corona-Krise dem Wander- und Radurlaub großen Auftrieb beschert.

Oft tragen kürzere Wege, darunter auch Rundwege, den Namen von Weinreben, und sie führen an Heurigen vorbei. Gelegenheit, sich vor dem Spätnachmittag bei einem Heurigen durch eine Jause und g'spritzten Traubenmost zu stärken, wird man jedoch kaum finden – speziell an den ersten Tagen der Woche. Der Reblaus-Express, der an Wochenenden zwischen Retz und Drosendorf verkehrt, ist eine löbliche Ausnahme, wird man dort doch bereits im Vormittagszug von einem Winzer mit Nahrung und Getränken versorgt. In Drosendorf, Geras oder Langau auszusteigen, dort baden zu gehen und dann auf der österreichischen oder tschechischen Seite nach Südosten zu radeln, ist sehr beliebt. Landschaftlich und kulinarisch verlockend ist auch das Anglerparadies Hessendorf. Damit Wanderer und Radfahrer ihren Durst auch stillen können, während die Heurigen am Weg geschlossen sind, gibt es mancherorts Bauernläden¹ sowie auch so manchen offenen Keller, der zur Selbstbedienung gegen moderates Entgelt einlädt².

Auf der tschechischen Seite machen die Radwege an den Grenzen zum Nationalpark Podyjí keineswegs Halt. Beispielsweise

kann man unterhalb des Šobes|Schobes über die Hängebrücke die Thaya überqueren. Das tun auch viele, denn in Tschechien ist das Radfahren und Wandern beliebt, selbst bei Jüngeren, und Südmähren gilt als Paradies des tschechischen Inlandstourismus. Die alte Tradition, an Flüssen Sommerurlaub zu machen, ist hier weiterhin präsent.

Einige hundert Kilometer an Radwegen wurden in und um die Nationalparks Thayatal & Podyjí mittlerweile markiert, im Kernbereich sind es 134 km. Diese hier im Detail zu beschreiben wäre nicht wirklich sinnvoll – denn das Wichtigste sind Landkarten, Radwanderführer, aktuelle Folder und das Internet. Schon zuhause kann man die unterschiedlichsten Varianten studieren, um sich mit der Familie und im Freundeskreis abzusprechen, welche Routen man denn befahren will. Für alle grenzüberschreitenden Touren ist – trotz Schengenraum – wie überall bei Grenzübertritt in Europa ein gültiges Reisedokument erforderlich.

»Die Radwege unterschiedlicher Schwierigkeitsgrade sind so angelegt, dass die Radfahrer nicht nur das international bedeutende Naturschutzgebiet an der Thaya kennenlernen können, sondern auch historische Sehenswürdigkeiten und bemerkenswerte Dörfer und Städte des Grenzlandes Znojmo und Retzer Land«, steht im tschechischen Radtouren-Folder geschrieben.

Die große Rundtour heißt im tschechischen Folder³ »Route in Form einer Acht für ausdauernde Radfahrer« bzw. »Cyklotrasa Národní Park Podyjí«. Auf der Radkarte Retzer Land heißt sie: »Nationalpark Thayatal Radweg«. Sie ist 82 km lang und wird als schwierig bewertet. Empfohlen werden Mountain- oder Trekking-bikes. Gute Kondition ist erforderlich, da unterwegs einige Teilstücke zu bewältigen sind. Markiert ist der Radweg durch ein Schild mit weißer Blume auf grünem Hintergrund.

Die südöstliche Teilstrecke zwischen Retzbach und Hardegg ist 38,12 km lang, 592 Höhenmeter beträgt der Aufstieg. Die Wegstrecke der nordwestlichen Teilstrecke zwischen Hardegg und

*Vielfältige Lebensräume gibt es zu Entdecken
Existují rozmanitá stanoviště, která lze objevovat*

české turistiky. Stará tradice, která hovoří o letní dovolené u řeky, je zde stále přítomná.

V národních parcích Thayatal a Podyjí a kolem nich bylo zatím vyznačeno několik set kilometrů cyklostezek, v centrální oblasti je jich 134 km. Nemělo by smysl je zde podrobně popisovat – protože tím nejdůležitějším jsou mapy, cykloprůvodci, aktuální prospekty a internet. Už i doma můžete studovat nejrůznější varianty, abyste se s rodinou a přáteli domluvili, které trasy chcete projet. Pro všechny přeshraniční trasy je – navzdory schengenskému prostoru – stejně jako všude při překračování hranic v Evropě vyžadován platný cestovní doklad.

»Cyklotrasy různých stupňů obtížnosti jsou koncipovány tak, aby cyklisté mohli poznat nejen mezinárodně významnou přírodní chráněnou oblast na Dyji, ale také historické památky a pozoruhodné vesnice a města v příhraničních částech Znojemska a oblasti Retzer Land«, píše se v českém prospektu cyklotras.

Velká okružní trasa nese v českém prospektu název³ »Trasa ve tvaru osmičky pro vytrvalostní cyklisty« nebo »Cyklotrasa Národní park Podyjí«. Na cyklomapě Retzer Land se jmenuje: »Nationalpark Thayatal Radweg« (Cyklostezka Národní park Thayatal). Je dlouhá 82 km a je hodnocena jako obtížná. Doporučujeme horská nebo trekingová kola. Je vyžadována dobrá fyzická kondice, protože na cestě je třeba zdolat několik strmých úseků. Cyklotrasa je značena cedulkou s bílým květem na zeleném pozadí.

Jihovýchodní úsek mezi Retzbachem a Hardeggem měří 38,12 km, stoupaní je 592 výškových metrů. Trasa severozápadního úseku mezi Hardeggem a Vranovem měří 28,18 km, je třeba překonat 452 výškových metrů. Z těchto tras je možno udělat několik odboček, o délce mezi 4 a 31 km, na krásná místa, jako je město Retz nebo zřícenina Kaja v Rakousku nebo k Sealsfieldovu kameni, do Znojma, na Králův stolec, na zřícenině Nový Hrádek, k Loveckému letohrádku a na Vranovskou přehradu v České republice.

31 km dlouhá odbočka z Retzbachu přes Popice do Znojma a zpět přes Podmolí a Devět mlýnů (nebo v opačném směru) je v podstatě vlastní okružní trasou, která perfektně doplňuje »Cyklostezku Národním parkem Thayatal«, a spojuje Retz (+ 8 km tam a zpět z Retzbachu) se Znojmem. Postupujte podle značení »Cyklostezky

Frain|Vranov beträgt 28,18 km, 452 Höhenmeter sind zu bewältigen. Von diesen Routen sind viele Abstecher möglich, mit Längen zwischen 4 und 31 km, hin zu wunderschönen Plätzen wie der Stadt Retz oder zur Ruine Kaja in Österreich oder zum Sealsfield Stein, nach Znaim, zum Königsstuhl, zur Ruine Neuhäusel|Nový Hrádek, zum Lusthaus und zur Frainer Talsperre in Tschechien.

Der 31 km lange Abstecher von Retzbach über Popice nach Znaim und über Podmolí und Neunmühlen zurück (oder in Gegenrichtung) ist im Wesentlichen eine eigene Rundtour, die den »Nationalpark Thayatal Radweg« perfekt ergänzt und Retz (+ 8 km hin & zurück von Retzbach) mit Znaim verbindet. Man folgt den Markierungen des »Nationalpark Thayatal Radweges«, des blau markierten »Iron Curtain Trails« und/oder des hellbraun markierten »Sechs Städte Radweges«. Für eine der beiden Richtungen den zwei-stündlich zwischen Retz und Znaim verkehrenden Zug zu nehmen, ist eine Option. Der Blick auf Znaim, während der Zug über die Eisenbahnbrücke fährt, ist genial.

Etliche österreichische und tschechische Markierungen bedienen sich verschiedener Symbole auf farbigem Hintergrund, die tschechischen Fahrradwege sind mit roten, blauen oder grünen Balken auf gelbem Grund gekennzeichnet. Dazu gesellen sich noch die unterschiedlichen Nummerierungen der regionalen, nationalen und europäischen Radwege. Diese Vielfalt kann Verwirrungen und Umwege verursachen. Daher sind aktuelle Radkarten oder »Navis«, etwa in der Form der Radfahrer-App »Naviki«, unerlässlich. Bei etlichen Wegkreuzungen empfiehlt es sich, abzusteigen, um sich die Zeit zu nehmen für ein genaues Studium der Schilder und eine präzise Orientierung.

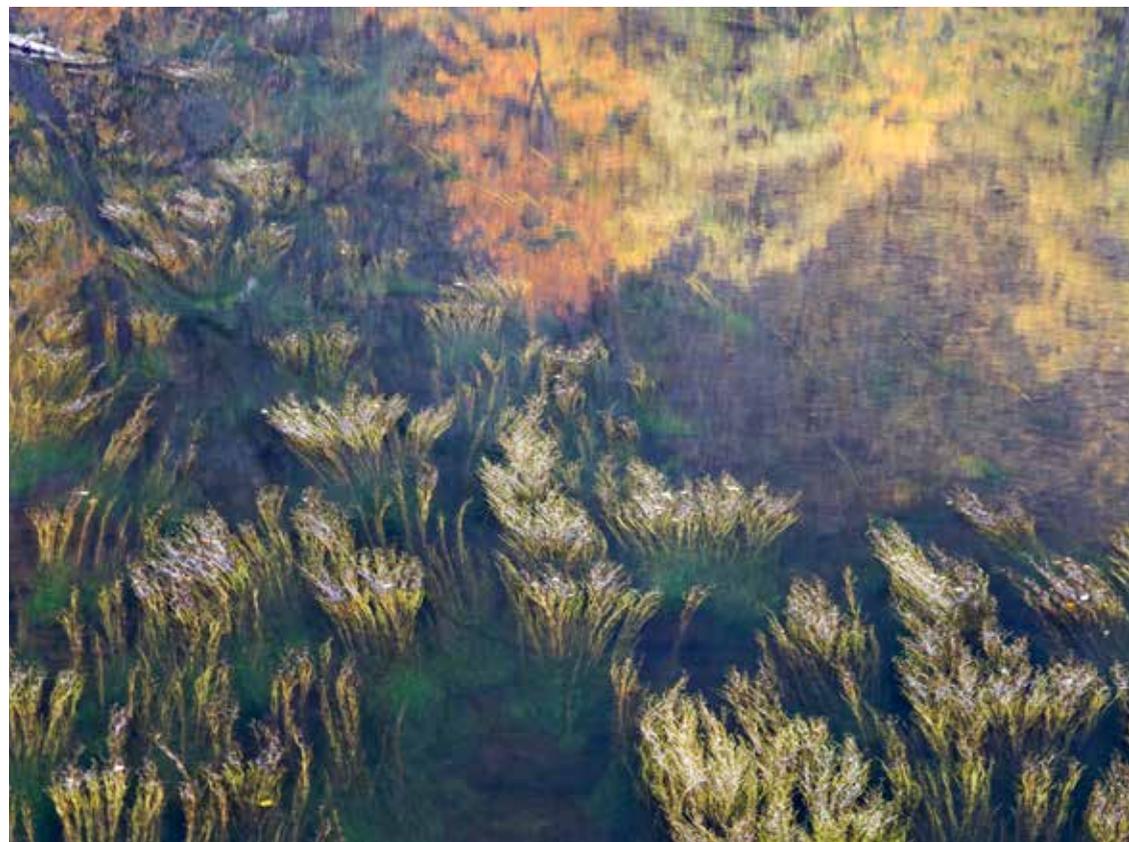
Gleich eine Warnung: Die Höhenunterschiede und Steigungen werden oft unterschätzt. Wir befinden uns zwar nicht in den Alpen, aber der Höhenunterschied vom umgebenden Plateau hinunter zur Thaya beträgt zwischen 120 und 200 Höhenmeter. Auch das Plateau ist nicht eben, sondern hügelig. Die Zuflüsse zur Thaya haben weite Senken und Täler ausgewaschen, daher fahren wir oft bergab und über die Gegensteigungen wieder hinauf. Diese betragen oft nur einige Dutzend Höhenmeter, aber es läppert sich so einiges zusammen. 600 Höhenmeter bergauf/bergab sind schnell erreicht

Národním parkem Thayatal«, modře značené »Stežky železné opony« a/nebo světle hnědě značené »Cyklotrasy šesti měst«. Pro jeden z obou směrů je možno využít vlak, který jezdí každé dvě hodiny mezi Retzem a Znojmem. Pohled na Znojmo z vlaku jedoucího přes železniční most je úžasný.

Řada rakouských a českých značení používá různé symboly na barevném pozadí, české cyklostežky jsou značeny červenými, modrými nebo zelenými pruhy na žlutém pozadí. K tomu se přidávají ještě různá číslování regionálních, národních a evropských cyklotras. Tato rozmanitost může způsobit zmatky a zajižďky. Proto jsou nevyhnutelné aktuální cyklomapy nebo navigační systémy, například v podobě cyklistické aplikace »Naviki«. Na některých křižovatkách tras je vhodné sestoupit z kola a udělat si čas na detailní prostudování značek a přesnou orientaci.

Orientační prospekty správ obou národních parků jsou zdarma, stejně jako oba – velmi užitečné – prospekty s mapami »Národní park & Thayatal|Národní park & údolí Dyje« a »Mapa volnočasových aktivit Retzer Land«⁴. Nejpřesnější orientaci umožňuje mapa »Národní park Podyjí – Thayatal 1:25 000«, list 44 vydání »Turistické mapy pro každého«⁵.

A rovnou přidáváme varování: Výškové rozdíly a stoupání bývají často podceňovány. Nejsme sice v Alpách, ale výškový rozdíl od okolní plošiny dolů k Dyji je mezi 120 a 200 metry. Ani plošina není rovná, ale spíše kopcovitá. Přítoky Dyje vyplavily široké prohlubně a údolí, takže často jedeme z kopce dolů a pak stoupáme zase nahoru. Často je to jen několik desítek výškových metrů, které se však nasčítají. 600 výškových metrů do kopce/z kopce snadno dosáhnete na okružních trasách, které křižují Podyjí. Jestliže je navíc ještě pořádně horko nebo fouká nepříznivý vítr, může to být velmi vyčerpávající. A fyzická kondice hraje také svou roli. Někteří spoluobčané potřebují »adrenalin« jako svůj každodenní chléb, jiní méně. Můžete být flexibilní, v okolí národních parků je také mnoho

Entlang der Thaya das Thayatal erkunden
Prozkoumejte Thayatal podél Dyje

příležitostí ke koupání. V každém případě byste neměli jet do národního parku na kole jen kvůli sportování. »Polykání kilometrů« a pozorování přírody se navzájem vylučují a národní parky jsou pro určeny pro druhou z těchto variant. Jednotlivé úseky mnoha cyklotras vedou po turistických stezkách a pěší mají vždy přednost. O víkendech může být venku spousta lidí, včetně rodin s malými dětmi, a ty jsou z dobrého důvodu vyjmuty z obecné zásady ochrany důvěry. Rychlost zabíjí – každým rokem bohužel přibývá řada těžce zraněných. V Národním parku Thayatal však téměř neexistuje objektivní nebezpečí, jako jsou sesuvy lavin nebo život ohrožující zvraty počasí. Pokud dojde k nehodě, je příčina většinou subjektivní: já jako subjekt jsem měl lépe odhadnout svou fyzickou kondici nebo rizika a měl jsem být pozornější.

Ale teď už dost varování – uvědomme si, že tady mluvíme o takřka ideálním cyklistickém světě. To platí zejména i pro ty pohodlnější: Již zmiňovaný Reblauský expres mezi Retzem a Drosendorfem dopravuje i kola a některé – ale ne všechny – autobusy mezi Vranovem a Znojmem to dělají také tak.

Ale teď se konečně vydejme na cestu.

“ Jízda na kole mě velmi baví: Je nádherné se někde posadit, trochu unavený a rozeřtý a dívat se na keře, louky a kopce, a večer je úžasné jezdit dokonce po ulicích na předměstí.
— *Hugo von Hofmannsthal, 1874–1929*

auf den Rundtouren, die das Thayatal durchqueren. Wenn es dann noch richtig heiß ist oder der Wind ungünstig weht, kann das schon sehr anstrengend werden. Mit der Kondition ist das auch so eine Sache. Einige Mitbürger brauchen den »Adrenalinkick« wie ihr täglich Brot, andere weniger. Man kann flexibel sein, es gibt auch viele Bademöglichkeiten in der Umgebung der Nationalparks. Nur zum »Sporteln« sollte man ohnehin nicht in den Nationalpark radeln. Kilometerfressen und Naturbeobachtung schließen einander aus, und Nationalparks sind für Letzteres gedacht. Viele Radrouten verlaufen streckenweise auf Wanderwegen, und die Fußgänger haben immer Vorrang. An Wochenenden können viele Menschen unterwegs sein, auch Familien mit kleinen Kindern, und diese sind aus gutem Grunde vom Vertrauensgrundsatz ausgenommen. Speed kills – jedes Jahr sind leider auch etliche Schwerverletzte zu beklagen. Jedoch existieren im Thayatal kaum objektive Gefahren wie Lawinenabgänge oder lebensbedrohliche Wetterstürze. Hat man einen Unfall, ist die Ursache zumeist subjektiv: Ich als Subjekt hätte meine Kondition oder die Risiken besser einschätzen und aufmerksamer sein sollen.

Doch nun genug der Warnungen – seien wir uns bewusst, wir sprechen hier von einer geradezu idealen Radlerwelt. Das gilt selbst auch für Bequemere: Der bereits erwähnte Reblaus Express zwischen Retz und Drosendorf nimmt Fahrräder mit, und manche – nicht – alle Busse zwischen Vranov|Frain und Znaim tun das ebenfalls.

Nun aber endlich los.

“ Das Radfahren macht mir eine große Freude: Es ist wunderschön, ein bisl ermüdet und erhitzt sich irgendwo hinzusetzen und über die Sträucher, die Wiesen und Hügel hinzuschauen, und abends ist es sogar wunderschön in den Straßen der Vorstädte zu fahren.
— *Hugo von Hofmannsthal, 1874–1929*

potenciálních rušivých vlivů v přírodě a jak se jim vyhnout – Nejdůležitější pravidla pro návštěvníky

V národních parcích se podporuje přirozený vývoj – s opatrnými zásahy člověka tam, kde je podporována rozmanitost druhů. Některá opatření územního managementu, jako je péče o louky, uzávěra při příliš vysokém zazvěření a vytlačení invazivních druhů, směřují probíhat s rozvahou. Všechny ostatní zásahy člověka – jako provozování myslivosti v běžné formě nebo lesní hospodářství – jsou zakázány, protože nedotčené ekosystémy umožňují z hlediska evoluční biologie významnou korelaci původních organismů ve svých přirozených prostředích. Dosavadní zkušenosti s chráněnými krajinnými oblastmi však ukazují, že i v největších národních parcích světa dochází ke ztrátě druhů. Čím menší ekosystémy, tím větší je jejich ohrožení. Proto by měly být národní parky větší než 250 km². Čím více je obhospodařováno okolí chráněných oblastí, tím fatálněji se snižuje rozmanitost druhů. Negativní dopady místního zemědělství lze

V národních parcích se podporuje přirozený vývoj – s opatrnými zásahy člověka tam, kde je podporována rozmanitost druhů.

snížit obecným extenzivním hospodářstvím, ekologickou zemědělskou výstavbou, úhrovým systémem a strukturováním pomocí polních mezí a živých plotů. Na národní parky mají samozřejmě také vliv oblastní i celostátní emise.

Protože Národní parky Thayatal a Podyjí jsou nejmenší v Rakousku a v České republice, potřebují nerušená klidová území, která zachovají charakteristické ekosystémy jejich teritoria. Ochrana přírody a masová rekreace na stejné ploše se navzájem vylučují. Klidová území Národního parku Thayatal se nacházejí v severozápadní části se svými starými porosty listnatých lesů a osamělými skalními formacemi, v údolí potoka Fugnitz s nádrží, loukami a oblastí Fugnitzwald, a východně od

Störungspotentiale in der Natur und wie sie zu vermeiden sind – Die wichtigsten Regeln für Besucher

In den Nationalparks werden die natürlichen Entwicklungen gefördert – mit behutsamen Eingriffen des Menschen, wo dies die Artenvielfalt unterstützt. Einzelne Maßnahmen des Naturraum-Managements wie die Pflege von Mähwiesen, der Abschuss bei zu hoher Wilddichte und die Zurückdrängung invasiver Arten dürfen umsichtig erfolgen. Alle sonstigen anthropogenen Eingriffe – wie Jagdbetrieb in der üblichen Form oder Forstwirtschaft – sind untersagt, denn intakte Ökosysteme ermöglichen evolutionsbiologisch bedeutende Wechselbeziehungen zwischen den heimischen Organismen in ihren natürlichen Lebensräumen. Bisherige Erfahrungen mit Naturschutzgebieten zeigen allerdings, dass selbst in den größten Nationalparks der Welt Artenverluste vorkommen. Je kleiner Ökosysteme sind, desto größer ist deren Gefährdung. Nationalparks sollten daher größer als 250 km² sein. Je intensiver die Umgebung geschützter Gebiete bewirtschaftet wird, desto fataler reduziert sich deren Artenvielfalt. Die negativen Auswirkungen der lokalen Landwirtschaft können durch generelle Extensivierung, ökologischen Landbau, Brachflächen sowie Strukturierung mittels Feldrainen und Hecken verringert werden. Auf Nationalparks wirken selbstverständlich auch regional und überregional verursachte Emissionen ein.

Da die Nationalparks Thayatal & Podyjí Österreichs und Tschechiens kleinste sind, brauchen sie ihre störungsfreien Ruhe-zonen, um die charakteristischen Ökosysteme ihres Territoriums zu bewahren. Naturschutz und Massenerholung auf ein und denselben Flächen schließen sich aus. Die Ruhe-zonen des Nationalparks

In den Nationalparks werden die natürlichen Entwicklungen gefördert – mit behutsamen Eingriffen des Menschen, wo dies die Artenvielfalt unterstützt.

potoka Kajabach přes Kirchenwald (Kostelní les) až do České republiky. V České republice zahrnuje nejprísnejší chránené první území klíčovou oblast Národního parku Podyjí v okolí řeky Dyje.

Národní parky Thayatal a Podyjí mohou díky malé ploše přechovávat pouze malé populace vzácných a plachých zvířecích druhů, které jsou však důležitými dílčími populacemi celkového evropského stavu příslušných zvířecích druhů. Mimo chránené oblasti jsou tyto živí tvorové mnohem více ohroženi. Charakterističtí obyvatelé světa zvířat a rostlin národních parků by proto neměli být navíc ohrožováni rušivým chováním v zásadě vítaných návštěvníků. Pouze tehdy, udržíme-li rušivé vlivy na tak nízké úrovni, že v oblastech národních parků zůstanou zachována všechna prostředí a všechny populace cenné flóry a fauny, můžeme být spokojeni s výsledkem národních parků.

V čem nyní spočívají rušivé vlivy přírody národních parků a jak je můžeme navíc minimalizovat? Začneme u zvířat. Je třeba vyhnout se všem rušivým vlivům, které u zvířat vedou ke změně hormonální rovnováhy, zvýšení srdeční frekvence, narušení chování (tokání, hledání potravy, hnízdění...), ke zvýšenému zabezpečení, úkrytu, útěku nebo upuštění od teritoria. Zahnané, prchající zvíře spotřebuje cca desetkrát více energie než v klidu. Oblasti s trvale vysokou hladinou rušivých vlivů budou v dlouhodobém horizontu opouštěny. Pravidelné rušivé vlivy omezují oblasti potravy a rozmnožování, rozdělují je nebo toto území pro příslušný druh zvířat již nemá vůbec žádný užitek. Jeleni evropští a mnoho dalších zvířat si zachovávají vzdálenost minimálně 300 metrů od silně frekventovaných lesních cest. Rys tvoří revíry a brání je proti zvířecím druhům někdy i za ztrátu svého života. Průměrná velikost jeho revíru činí přibližně 100 km². Proto se rys do Podyjí asi nevrátí.

Dynamika expanze losa jej vrací zpět k nám do střední Evropy. V Bavorsku, v oblastech Mühlviertel, Waldviertel, a tedy i v Podyjí, jsou občas spatřeni losi, kteří sem přišli z České republiky. Co se týče nároků na životní prostředí, je přizpůsobivý a preferuje nerovný, obtížně přístupný terén. Rád se zdržuje na územích, která jsou mu známa, a celoročně využívá území cca 15 km². Sezónně prochází přes výrazně menší území. Los by mohl brzy znovu trvale obohatit naši domácí faunu.

An feuchten Tagen ist der Feuersalamander häufig anzutreffen. Mlok skvrnitý je často možné vidět ve vlhkých dnech.

Thayatal befinden sich im Nordwestteil mit seinen alten Laubwaldbeständen und einsamen Felsformationen, im Fugnitztal mit Fugnitzsee, Fugnitzwiesen und Fugnitzwald, sowie östlich des Kajabaches über den Kirchenwald hinüber bis nach Tschechien. In Tschechien umfasst die am strengsten geschützte erste Zone den Kernbereich des Nationalparks Podyjí im Umfeld der Thaya.

Die Nationalparks Thayatal & Podyjí können aufgrund ihrer geringen Fläche nur kleine Populationen von seltenen und scheuen Tierarten beherbergen, die aber wichtige Teilpopulationen des europäischen Gesamtbestandes der jeweiligen Tierarten sind. Außerhalb von Schutzgebieten sind diese Lebewesen noch viel stärker gefährdet. Die charakteristischen Bewohner der Tier- und Pflanzenwelt der Nationalparks sollen daher durch störendes Verhalten der grundsätzlich willkommenen Besucher nicht zusätzlich gefährdet werden. Nur wenn wir die Störungen so gering halten, dass in den Nationalparkgebieten alle Lebensräume und Populationen der

Die Natur kennt keine Grenzen – Schwarzwild überqueren den Grenzfluss
Příroda nezná hranice – divočáci překračují hraniční řeku

Kočka divoká evropská je extrémně plaché zvíře, vyhýbá se blízkosti člověka. Jako většina druhů koček vede samotářský život a zůstává spíše věrná své lokalitě. O to více je potěšující její návrat do národních parků.

Z pozorování ptactva národních parků vyplývá mimořádný význam skalních stěn a skalních hlav jako hnízdiště čápa černého, sokola stěhovavého, raroha velkého, výra, krkavce velkého a skorce vodního, případně dokonce bělořita šedého. Rušivé vlivy na skalních formacích omezují usídlení a úspěch při hnízdění ptáků hnízdících na skalách. Proto je v národním parku přirozeně zakázáno lezení. Čáp černý si také rád staví hnízda na velkých bucích. Pro něj i pro hnízdící volavky popelavé, luňáky hnědé, včelojedy lesní a krkavce jsou velké ochranné zóny hnízd v okruhu 300 až 500 m pro přežití mláďat velmi důležité.

Rybí fauna Podyjí je v oblasti národních parků silně ochuzena z důvodu výstavby elektráren nad i pod nimi, protože je narušeno

wertvollen Flora & Fauna erhalten bleiben, können wir zufrieden sein mit dem Erfolg der Nationalparks.

Worin bestehen nun die Störungen der Natur der Nationalparks und darüber hinaus, wie können wir sie minimieren? Beginnen wir mit den Tieren. Alle Störungen, die bei Tieren zur Veränderung des Hormonhaushaltes, Erhöhung der Herzschlagrate, Unterbrechung eines Verhaltens (Balz, Nahrungssuche, Brüten...), zu verstärktem Sichern, Verstecken, zu Flucht oder zur Aufgabe eines Territoriums führen, sind zu vermeiden. Ein verscheuchtes, fliehendes Tier verbraucht zirka zehnmal mehr Energie als in Ruhe. Gebiete mit anhaltend hohem Störpegel werden auf lange Sicht verlassen. Regelmäßige Störquellen engen Nahrungs- und Brutgebiete ein, zerschneiden diese oder machen ein Gebiet für die jeweilige Tierart völlig unnutzbar. Rothirsche und viele andere Wildtiere halten mindestens 300 Meter Abstand von stark frequentierten Forstwegen. Der Luchs bildet Reviere und verteidigt diese gegen Artgenossen manchmal bis auf den Tod. Die durchschnittliche Größe seines Reviers beträgt etwa 100 km². Daher wird der Luchs kaum in das Thayatal zurückkehren.

Die Ausbreitungsdynamik des Elchs führt diesen zurück zu uns nach Mitteleuropa. In Bayern, im Mühlviertel, im Waldviertel und damit auch im Thayatal werden bisweilen aus Tschechien zugewanderte Elche gesichtet. Er ist in seinen Lebensraumansprüchen anpassungsfähig und bevorzugt unebenes, schwer zugängliches Gelände. Gerne hält er sich in Gebieten auf, die ihm vertraut sind, und nutzt ganzjährig ein Territorium von etwa 15 km². Saisonal durchstreift er deutlich kleinere Gebiete. Der Elch könnte unsere heimische Fauna bald wieder andauernd bereichern.

Die Europäische Wildkatze ist ein extrem scheues Tier, sie meidet die menschliche Nähe. Wie die meisten Katzenarten führt sie ein einzelgängerisches Leben und bleibt eher ortstreu. Umso erfreulicher ist ihre Rückkehr in die Nationalparks.

Bei der Betrachtung der Vogelwelt der Nationalparks ergibt sich die besondere Bedeutung von Felswänden und Felsköpfen als Brutplatz für Schwarzstorch, Wanderfalke, Würgfalke, Uhu, Kolk-rabe und Wasseramsel, eventuell sogar für den Steinschmätzer. Störungen an Felsformationen schränken die Ansiedlung und den Bruterfolg von Felsbrütern ein. Daher verbietet sich das Klettern im

kontinuum tekoucí vody. Pouze v potoku Fugnitz panují přírodě blízké poměry.

Trdliště obojživelníků se nacházejí především v oblasti údolí, koryt a kotlin, kterými dočasně nebo celoročně protékají potoky, nebo které jsou potoky zaplaveny, působení rušivých vlivů sítě cest je nízké. Některá zvířata mohou být návštěvníky krátkodobě rušena při pěších túrách.

Plazi, jako jsou ještěrka dvoupruhá, užovka stromová a užovka hladká, využívají jako úkryt a místo pro vyhřívání především skalní formace vystavené slunci. Vysoká frekvence intenzivního používání cest a vyhlídkových bodů ve skalnatém terénu návštěvníky vede tedy přinejmenším k částečně rušivým vlivům nebo ke ztrátám stanoviště. Používání cest a vyhlídkových bodů ve skalnatém terénu může vést k částečně zesíleným rušivým vlivům nebo ke ztrátám stanovišť pro hmyz, pavoukovité a plže, kteří jsou vázáni na skalní suché travinné porosty a suché louky. Motýli denní jsou přinuceni opustit slunná místa nebo rostliny, z kterých se živí. Často dochází ke zranění nebo rozšlapání plžů, brouků a jiných bezobratlých. Hmyz žijící ve starém dřevu trpí odstraňováním odumírajících a mrtvých stromů podél cest. Rozměrné, stojící mrtvé dřevo vystavené slunečním paprskům má velký význam pro mnoho druhů brouků a ptáků.

Přetékající odpadkové koše způsobují eutrofizaci. Zvířata žerou odpadky, mění se jejich chování, dokonce to může vést i ke smrti. Proto v národních parcích nejsou umístěny žádné odpadkové koše.

Mělo by se zabránit rušivým vlivům na rostlinné druhy a jejich prostředí. Pěší stezky Podyjí jsou zážitkové trasy blízké přírodě nebo se nacházejí na málo používaných, úzkých lesních cestách. Na okrajích lesa a na vyhlídkách dochází kvůli příliš častému pohybu osob k vymizení půdní vegetace, na šikmém nebo skalnatém terénu k půdní erozi. Pravidelným vstupem a tábořením jsou ohroženy především skalní suché travinné porosty, mechy a veškerá skalní vegetace. Vstupem rovněž velmi silně trpí vlhká prostředí, jako jsou společenstva vysokých ostřic na břehu Dyje nebo Fugnitzsee. Úseky úzké pobřežní vegetace, které jsou využívány rybáři, jsou poškozovány vyšlapanými místy a cestami. Pro všechny pěší stezky tedy platí přísné nařízení neopouštět je. Trhání květin, odtrhávání částí

Der Fischotter ist im Nationalpark auch tagaktiv
Vydra je v národním parku také vidět přes den

Nationalpark von selbst. Der Schwarzstorch baut seine Baumhorste auch gerne auf den großen Rotbuchen. Für ihn und die brütenden Graureiher, Schwarzmilane, Wespenbussarde und Kolkraben sind Horstschutzzonen im Radius von 300 bis 500 m wesentlich für das Überleben der Jungvögel.

Die Fischfauna des Thayatales ist im Bereich der Nationalparks durch die Errichtung von Kraftwerken oberhalb und unterhalb stark verarmt, das Fließwasserkontinuum ist unterbrochen. Lediglich an der Fugnitz herrschen naturnahe Verhältnisse.

Amphibienlaichplätze gibt es vor allem im Bereich von Tälern, Gräben und Mulden, die vorübergehend oder ganzjährig von Bächen durchflossen oder überschwemmt sind, die Effekte der Störung durch das Wegenetz sind gering. Einzelne Tiere werden durch Besucher vielleicht kurzfristig bei Wanderungen behindert.

Der Russische Bär (*Euplagia quadripunctaria*)
Přástevník kostivalový (*Euplagia quadripunctaria*)

rostlin, sbírání hub a odnášet hnízda, vejce, kameny a dřevěné části je na celém území národního parku zakázáno.

Příkaz neopouštět stezky může však být zrušen pro jednotlivé osoby nebo malé skupiny za účelem realizace nezbytných opatření managementu nebo vědeckých zkoumání a speciálních prohlídek, s časovým a územním omezením. Podmínkou je zde co nejvíce se vyhnout rušivým vlivům – zvláště v období rozmnožování citlivých živočišných druhů. K rušivým vlivům prostředí dochází také obnovou, údržbou a zajišťováním stezek, například v důsledku kácení nebezpečných stromů z důvodu odpovědnosti. Právě odumírající a mrtvé stromy však mají největší ekologický význam pro zvířata. Již nepoužívané jízdní trasy a stezky pro pěší jsou proto ponechány samy sobě a pomalu zarůstají.

Jízda na horských kolech ničí půdní vegetaci a vede k erozi. Existuje nebezpečí rozšiřování tras a odchylení se od cesty, což zanechává viditelné stopy, které další návštěvníky opět láká k opuštění tras. Jízda na horských kolech posiluje rušivé vlivy na zvířectvo.

Reptilien wie Smaragdeidechse, Äskulapnatter und Schlingnatter nutzen vor allem sonnenexponierte Felsformationen als Versteck und Aufwärmplätze. Eine hohe Frequenz starker Nutzung von Wegen und Aussichtspunkten im felsigen Gelände durch Besucher führt daher zumindest punktuell zu Störungen oder Habitatverlusten. Die Nutzung von Wegen und Aussichtspunkten im felsigen Gelände kann für an Felstrockenrasen und Trockenrasen gebundene Insekten, Spinnentiere und Schnecken punktuell verstärkt zu Störungen oder Habitatverlusten führen. Tagfalter werden zum Verlassen von Sonnungsplätzen oder Futterpflanzen bewogen. Schnecken, Käfer und andere Wirbellose Tiere werden häufig verletzt oder zertreten. Altholz bewohnende Insekten leiden unter dem Entfernen von absterbenden und toten Bäumen entlang der Wege. Großdimensioniertes und besonntes stehendes Totholz ist von großer Bedeutung für viele Käfer- und Vogelarten.

Überquellende Mülleimer verursachen Eutrophierung. Fresen Tiere Abfall, ändert dies ihr Verhalten, es könnte auch zu ihrem Tod führen. Daher sind in den Nationalparks keine Abfallkörbe aufgestellt.

Störungen der Pflanzenarten und ihrer Lebensräume sollen vermieden werden. Die Wanderwege des Thayatals sind entweder naturnahe Erlebnispfade, oder sie verlaufen auf selten benutzten, schmalen Forststraßen. An Waldsäumen und Aussichtspunkten kommt es durch zu häufigen Betritt zum Verschwinden der Bodenvegetation, im geneigten oder felsigen Gelände zu Bodenerosion. Durch regelmäßiges Begehen und Lagern sind Felstrockenrasen, Moose und die gesamte Felsvegetation ganz besonders gefährdet. Feuchte Lebensräume wie etwa die Großseggenbestände am Thayaufufer oder im Fugnitzsee leiden ebenfalls besonders stark unter Betritt. Die Abschnitte der schmalen Ufervegetation, die von den Anglern genutzt werden, werden durch Trampelstellen und -pfade geschädigt. Für alle Wanderwege gilt daher ein strenges Wegegebot, wir dürfen sie nicht verlassen. Das Blumenpflücken, abreißen von Pflanzenteilen, Pilzesammeln und die Mitnahme von Nestern, Eiern, Steinen und Holzteilen ist im gesamten Nationalparkgebiet untersagt.

Die Eurasische Wasseramsel (*Cinclus cinclus*) an der Thaya
Skorec vodní (Cinclus cinclus) u Dyji

V celém areálu národního parku je zakázáno stanování, kempování, bivakování, roždělávání ohně a jiné delší táboření, protože by to kromě bezprostředního poškození vegetace a půdy způsobilo prudké zneklidnění zvířectva.

Rušivé vlivy ze vzduchu, helikoptéra, nízko letící letadla a drony vedou často u různých druhů ptáků při vzdálenostech do 300 – 500 metrů k útěku.

Přirozeně žijí na větším chráněném území bohatší populace ohrožených druhů, ojedinělé druhy nebo společenstva druhů jsou méně náchylná k částečným a maloplošným rušivým vlivům. Ve větším národním parku je také více prostoru pro nabídku stezek s menším rušivým potenciálem. Skutečnost, že je ve větších národních parcích riziko vyhynutí vzácných druhů nižší, potvrzuje smysluplnost velkorysého rozšíření národních parků Thayatal a Podyjí.

Das Wegegebot kann allerdings für Einzelpersonen oder kleine Gruppen zur Durchführung von notwendigen Managementmaßnahmen oder wissenschaftlichen Untersuchungen und Spezialführungen, zeitlich und räumlich beschränkt, außer Kraft gesetzt werden. Größtmögliche Störungsvermeidung – insbesondere während der Fortpflanzungszeit sensibler Tierarten – ist dafür Bedingung. Störungen der Lebensräume ergeben sich auch durch Instandsetzung, Erhaltung und Sicherung der Wege, etwa durch das Fällen von gefährlichen Bäumen aus Haftungsgründen. Gerade absterbende und tote Bäume haben aber größte tierökologische Bedeutung. Nicht mehr benötigte Fahr- und Fußwege werden daher sich selbst überlassen und wachsen langsam zu.

Mountainbiking zerstört die Bodenvegetation und führt zur Erosion. Es besteht die Gefahr der Wegverbreiterung und des Abweichens von Pfaden, dies hinterlässt sichtbare Spuren, die wiederum weitere Besucher zum Verlassen der Wege verleiten. Mountainbiking verstärkt die Störungen der Tierwelt.

Im gesamten Nationalparkareal ist das Zelten, Campieren, Biwakieren, Feuer machen und sonstiges längeres Lagern untersagt, denn neben direkter Vegetations- und Bodenschädigung würde dies vehemente Beunruhigungen der Tierwelt verursachen.

Störungen aus der Luft, Helikopter, niedrig fliegende Flugzeuge und Drohen führen bei diversen Vogelarten bei Distanzen unter 300 – 500 Metern häufig zur Flucht.

Naturgemäß leben in einem größeren Schutzgebiet reichere Populationen gefährdeter Arten, die einzelnen Arten oder Artengemeinschaften sind gegenüber punktuellen und kleinflächigen Störungen weniger anfällig. In einem größeren Nationalpark besteht auch mehr Spielraum für das Anbieten von Wegen mit geringerem Störpotential. Die Tatsache, dass in größeren Nationalparks das Aussterberisiko seltener Arten geringer ist, unterstreicht die Sinnhaftigkeit einer großzügigen Erweiterung der Nationalparks Thayatal & Podyjí. Die derzeit abgegrenzten Ruhezone sind leider immer noch zu klein, um für alle Pflanzen und Tiere ein optimales, nicht durch Störung eingeengtes Überleben in den Nationalparks zu garantieren.

Es wäre sinnvoll, das schmale, und damit in seiner gesamten Breite sehr störungsanfällige Territorium der Nationalparks Thayatal &

Momentálně ohraničená klidová území jsou bohužel stále ještě příliš malá, aby zajistila optimální přežití neomezené rušivými vlivy pro všechny rostliny a zvířata v národních parcích.

Smysl by mělo rozšířit úzkou oblast Národních parků Thayatal a Podyjí, která je z toho důvodu po celé své šířce velmi náchylná k rušivým vlivům, začleněním sousedních lesních, lučních ploch a orných půd, aby došlo k účinnému zvětšení klidových území. Minimální rozšíření by mělo posunout hranice nejméně přes území svahu a hřebene údolí řeky Dyje a potoku Fugnitz. Tím by se velmi snížilo riziko rušivých vlivů, které představují například houbaři a sběratelé lesních plodů, kteří se sem omylem dostanou. Území Národního parku Thayatal a Podyjí potřebuje z dlouhodobého hlediska co nejvelkorysejší rozšíření. Především díky rozšířeným velikostem populací bude pak možné minimalizovat poškození ekosystémů a jejich flóry a fauny a lépe je regulovat.¹

Podyjí durch Einbeziehung von angrenzenden Wald-, Wiesen- und Ackerflächen zu erweitern, um die Ruhezone wirksam zu vergrößern. Eine minimale Erweiterung sollte die Grenzen zumindest über den Hang- und unmittelbaren Kammbereich des Thaya- und Fugnitztales hinausschieben. Die Gefahr von Störungen, etwa durch irrtümlich eindringende Pilz- und Beerensammler, wäre dann weit geringer. Das Terrain der Nationalparks Thayatal & Podyjí braucht langfristig gesehen eine möglichst großzügige Erweiterung. Damit werden sich vor allem auf Grund der erweiterten Populationsgrößen die Beeinträchtigungen der Ökosysteme und deren Flora und Fauna minimieren und besser abpuffern lassen.¹

Die Lebensader der Nationalparks – Die Thaya
Životní lano národních parků – Dyje

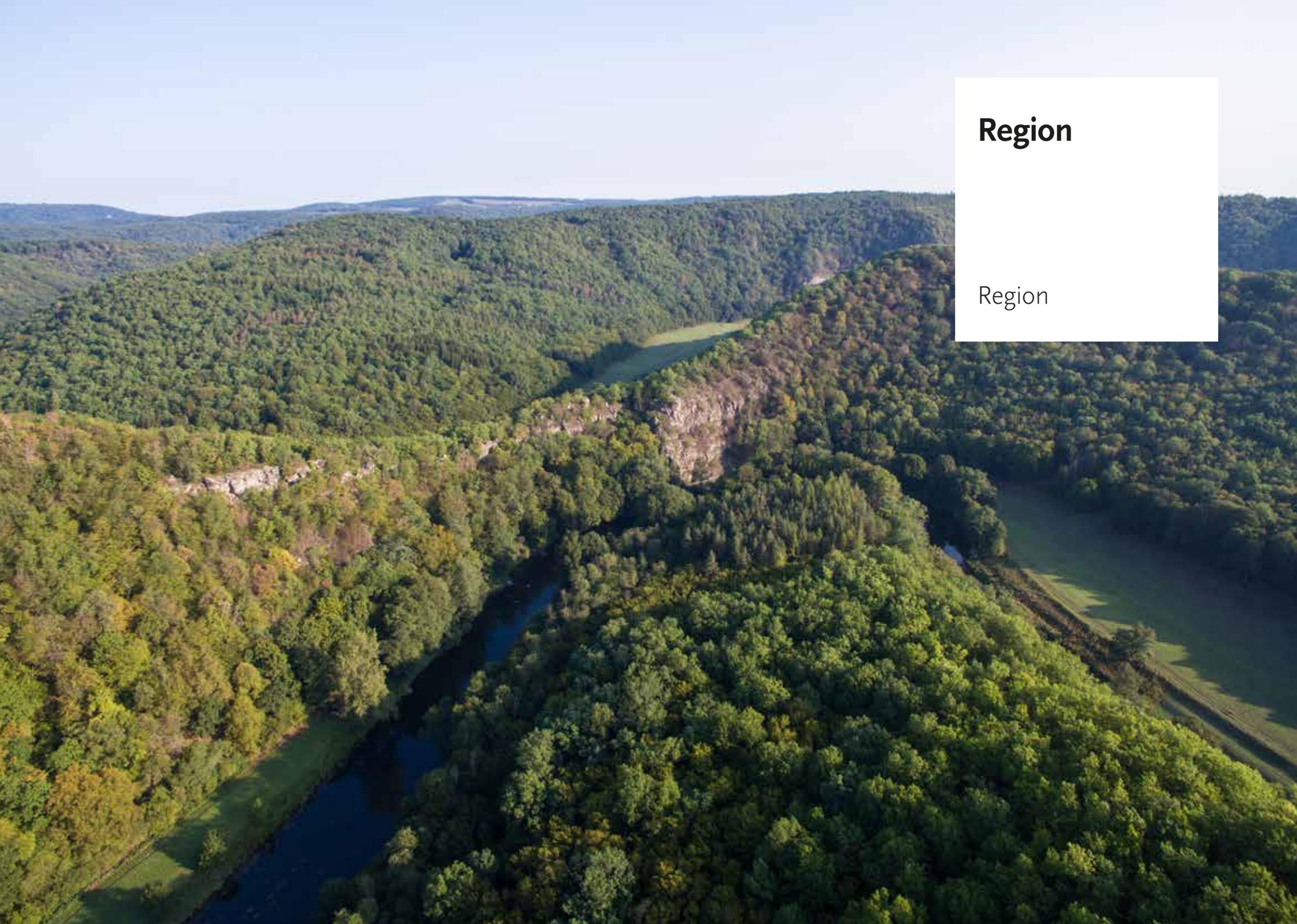
Die Natur braucht unseren Schutz
Příroda potřebuje naši ochranu

JEŠTĚ JEDNOU NEJDŮLEŽITĚJŠÍ DOPORUČENÍ PRO NÁS NÁVŠTĚVNÍKY:

- › Chodíme pouze po vyznačených trasách a dodržujeme zákaz vstupu na louky a do lesů. Nerozšlápejme drobná zvířata na trasách, raději je pozorujeme pod lupou.
- › Umožníme našim dětem hodně času ke zkoumání, vždyť cesta je cíl.
- › Není dovoleno trhat květiny a sbírat houby.
- › Jízda na kole je v celém Národním parku Thayatal zakázána. Na vymezených cyklostezkách v Národním parku Podyjí je jízda na kole povolena, nikoli však na pěších stezkách. Pěší mají vždy přednost.
- › Chovejme se klidně a ohleduplně, budeme tak mít radost z vypátrání plachých zvířat a možnost v klidu je pozorovat.
- › Psi směřjí do parku na krátkém vodítku.
- › Plavby lodí na Dyji mezi Vranovem a Znojmem jsou zakázány.
- › Kempování a rozdělávání ohně je zakázáno.
- › Odpadky si odnášíme domů.
- › Zhluboka dýcháme a zapomeneme na cigarety.

NOCHMALS DIE WICHTIGSTEN EMPFEHLUNGEN FÜR UNS ALS BESUCHER:

- › Begehen wir ausschließlich die markierten Wege und beachten wir das Betretungsverbot der Wiesen und Wälder. Zertreten wir nicht die Kleintiere am Weg, nehmen wir sie doch lieber unter die Lupe.
- › Ermöglichen wir unseren Kindern viel Zeit zum Erkunden, der Weg ist das Ziel.
- › Blumen pflücken und Pilze sammeln ist nicht gestattet.
- › Das Befahren mit Fahrrädern ist überall im Nationalpark Thayatal verboten. Auf den ausgewiesenen Radwegen im Nationalpark Podyjí ist Rad fahren gestattet, nicht aber auf den Wanderwegen. Fußgänger haben immer Vorrang.
- › Verhalten wir uns ruhig und rücksichtsvoll, so ermöglichen wir uns die anregende Freude, scheue Tiere zu erspähen und in Ruhe zu beobachten.
- › Hunde dürfen an kurzer Leine mitgeführt werden.
- › Bootstouren auf der Thaya zwischen Frain | Vranov und Znaim | Znojmo sind untersagt.
- › Camping und Lagerfeuer sind verboten.
- › Die Abfälle nehmen wir wieder mit.
- › Atmen wir durch und verzichten auf die Zigarette.

Region

Region

Rakousko-české vztahy

Pokud hledáte v jízdním řádu českých železnic mezinárodní spoje, je na prvním místě ten mezi Prahou a Vídní – dnes i kdykoliv předtím. Nyní však tento spoj projíždí Brnem, zatímco císař jezdil po »své« železnici do Prahy, dráhou Františka Josefa. V letech 1957 až 1992 po této trati jezdila »Vindobona« (Vídeň – Praha – Berlín); druhá kolej však byla mezi Absdorfem a Gmündem ve stejné době odstraněna.

Jeden z mých přátel, doktor sociálních a ekonomických věd, trávil v letech 1994 až 2004 každý rok několik měsíců v Praze. Chtěl jsem zjistit, jak vidí vztah mezi Rakušany a Čechy.

»Obtížné?« zeptal jsem se.

On: »Nedělní řečníky nikdy neunaví přísahat na »obtížný vztah« mezi Rakušany a Čechy. Od roku 1993 jsem působil na Vídeňském institutu pro mezinárodní ekonomická studia za Českou republiku. Mým úkolem bylo analyzovat ekonomickou situaci a vývoj země. Naučil jsem se česky a po deset let jsem každým rokem přesouval na několik měsíců své pracoviště do Prahy. Nikdy jsem ani v nejmenším neupozoroval nic z »obtížného vztahu«. Po ekonomické stránce byli Rakušané velmi rychle přítomní, a to bylo vítáno. I když Erste koupila Českou spořitelnu, v žádném případě to nikdo nepovažoval za »mrhání rodinným stříbrem.««

Já: »Ale nebylo to trochu jiné na politické úrovni?«

On: »Když přišla řeč na politiku, problesklo mezi mými českými partnery něco jako lítost: Rakouská strana se chovala – jak to mám vyjádřit – rezervovaně, bez zájmu. Zájem o využití nových možností pro dialog a spolupráci, byl, jak se jim zdálo, udržován v určitých mezích.

Österreichisch-tschechische Beziehungen

Sucht man im Fahrplan der tschechischen Eisenbahn die internationalen Verbindungen, steht jene zwischen Prag und Wien an erster Stelle – heute wie eh und je. Allerdings verläuft sie jetzt über Brünn, während der Kaiser auf »seiner« Bahn nach Prag fuhr, auf der Franz-Josefs-Bahn. Von 1957 bis 1992 verkehrte auf dieser Strecke der »Vindobona« (Wien – Prag – Berlin); das zweite Gleis allerdings wurde zur selben Zeit zwischen Absdorf und Gmünd beseitigt.

Ein Freund von mir, Doktor der Sozial- und Wirtschaftswissenschaften, hat zwischen 1994 und 2004 jedes Jahr mehrere Monate in Prag verbracht. Ich wollte erfahren, wie er das Verhältnis zwischen Österreichern und Tschechen sieht.

»Schwierig?«, fragte ich.

Er: »Sonntagsredner werden nicht müde, das »schwierige Verhältnis« zwischen Österreichern und Tschechen zu beschwören. Ich war ab 1993 am Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche für Tschechien zuständig. Meine Aufgabe war, die wirtschaftliche Lage und Entwicklung des Landes zu analysieren. Ich lernte tschechisch, und zehn Jahre lang verlegte ich meinen Arbeitsplatz alljährlich für mehrere Monate nach Prag. Vom »schwierigen Verhältnis« merkte ich nie das Geringste. Wirtschaftlich waren die Österreicher schnell sehr präsent, und das war willkommen. Auch als die Erste die Tschechische Sparkasse kaufte, wurde das keineswegs als »Verschleudern von Familiensilber« beklagt.«

Ich: »Aber war es auf der politischen Ebene nicht etwas anders?«

Er: »Wenn Politik zur Sprache kam, schimmerte bei meinen tschechischen Gesprächspartnern so etwas wie Bedauern durch: Die

Panoval dojem, že se Vídeň zaměřovala spíše na Brusel a na Západ než na své sousedy.«

Já: »Celé věci asi předcházela i dlouhá historie?«

On: »Ano, to jistě. V 19. století se Čechy a Morava staly hospodářskou a zejména průmyslovou páteří habsburské monarchie. Mateřským jazykem továrníků a aristokratických velkostatkářů byla z velké části němčina, zatímco pro dělníky v továrnách a na farmách to byla převážně čeština. Česká horní vrstva byla před třicetiletou válkou převážně protestantská a po prohrané bitvě na Bílé hoře v roce 1620 byla vyvlastněna nebo popravena. V důsledku toho české rodiny považovaly vzdělávání za téměř jedinou cestu k blahobytu a úctě, přičemž vysokou prioritu měla technika a přírodní vědy.«

Já: »Nebylo tomu nějak podobně u Židů?«

On: »To je pravda, i pro ně bylo vzdělání jedinou schůdnou cestou, jenom stěžejní body nebyly nutně stejné. Uvažovali v širším rozsahu, už jen proto, že museli stále počítat s vyhnáním.«

Já: »Po první světové válce se Rakousko a Československo vyvíjely dosti odlišnými směry.«

On: Když se Čechy a Morava v roce 1918 vymanily z habsburské monarchie a vzniklo Československo, pokračovalo v tradici mnohonárodnostního státu, kterému nyní ovšem dominovala čeština a nikoliv němčina jako dříve. Zůstalo demokratické až do konce, tedy do roku 1939. Rakousko první republiky se snažilo být národním státem – se slabě vyhraněným pojetím sebe sama, že je nezávislým národem – ať už »národ« znamená cokoliv.«

Já: »Zachovalo se něco z ekonomické a zejména průmyslové moci České republiky?«

On: »Hitlerovo Německo s maximální nestydatostí využívalo průmyslových kapacit Čech a Moravy a Československo po druhé světové válce bylo a zůstalo nejvyspělejší průmyslovou zemí v rámci RVHP. Na bankovkách té doby – národ zůstal věrný »koruně« – byly s patřičnou hrdostí znázorněny kouřící průmyslové komíny. Ve srovnání se západní Evropou byl československý průmysl na konci roku 1989 na

österreichische Seite verhalte sich – wie soll ich es benennen – reserviert, desinteressiert. Das Interesse, die neuen Möglichkeiten des Dialogs und der Zusammenarbeit auszuschöpfen, hielt sich, wie es ihnen schien, in Grenzen. Wien hatte, so der Eindruck, eher Brüssel und den Westen im Visier als die Nachbarn.«

Ich: »Das Ganze hat wohl auch eine lange Vorgeschichte?«

Er: »Ja, sicher. Im 19. Jahrhundert waren Böhmen und Mähren zum wirtschaftlichen und insbesondere auch industriellen Rückgrat der Habsburgermonarchie geworden. Die Muttersprache der Fabrikanten und aristokratischen Großgrundbesitzer war Großteils deutsch, jene der Fabrik- und Landarbeiter war hingegen überwiegend tschechisch. Die tschechische Oberschicht war vor dem Dreißigjährigen Krieg vorwiegend protestantisch gewesen und 1620 nach der verlorenen Schlacht am Weißen Berg enteignet oder auch hingerichtet worden. In der Folge betrachteten tschechische Familien Bildung als den fast einzigen Weg zu Wohlstand und Ansehen, wobei Technik und Naturwissenschaften einen hohen Stellenwert hatten.«

Ich: »War es bei den Juden nicht irgendwie ähnlich?«

Er: »Stimmt, auch bei ihnen war Bildung der einzig gangbare Weg, nur die Schwerpunkte waren nicht unbedingt die selben. Sie dachten großräumiger, schon weil sie immer mit Vertreibung rechnen mussten.«

Ich: »Nach dem Ersten Weltkrieg entwickelten sich Österreich und die Tschechoslowakei wohl in ziemlich unterschiedliche Richtungen.«

Er: Als Böhmen und Mähren 1918 aus der Habsburgermonarchie ausgeschieden und die Tschechoslowakei entstand, setzte diese die Tradition des Vielvölkerstaates fort, allerdings nun tschechisch und nicht wie zuvor deutsch dominiert. Sie blieb bis zuletzt, das heißt bis 1939, eine Demokratie. Das Österreich der Ersten Republik versuchte sich als Nationalstaat – bei schwach ausgeprägtem Selbstverständnis, eine eigenständige Nation zu sein – was immer das sein mag, »Nation«.

technické úrovni velmi zaostalý, ale za posledních 30 let ji enormně dohnal – na rozdíl od bývalé NDR, která prošla rozsáhlou deindustrializací. V roce 1990 navštívil Ferdinand Piech závody Škoda v Mladé Boleslavi. Byl předsedou představenstva společnosti Audi AG, která byla od 60. let součástí koncernu Volkswagen. Vystudoval strojírenství na ETH v Curychu a rychle se přesvědčil o schopnostech techniků Škoda – a to natolik, že doporučil koncernu VW převzít společnost Škoda a ponechat si vývojové oddělení. Tak zůstala zachována i značka Škoda. Specializace společnosti na oblast technologie mezitím vedla také k tomu, že se v Praze a Brně rýsují možnosti v oblasti vývoje, který poněkud připomíná Silicon Valley. Co se mi líbí už méně, je to, že česká sounáležitost s technologiemi ponechává malý prostor pro vyvážený postoj vůči jaderným elektrárnám.«

Já: »To vedlo v posledních desetiletích k napětí. Ale nebylo to dříve ještě něco, co by bylo dodnes cítit v ovzduší?«

On: »V prvních poválečných letech byla téměř celá německy mluvící populace nucena opustit zemi a zanechat zde veškerý svůj majetek. To vyvolalo rozhořčení na jedné straně a potíže na straně druhé. Kolektivní traumatické události, jako je tato, může politika využívat ještě i po celá další desetiletí. Ale politika může učinit i opak a historie německo-francouzských vztahů po roce 1945 je toho dobrým příkladem. Srdnatě se natrvalo otočili zády ke žvástům o »dědičném nepřátelství« a rázem se německo-francouzské partnerství stalo hybnou silou procesu evropského sjednocení. Pro Rakousko a Českou republiku je Evropská unie ideálním základem pro spolupráci a společný život a doufám, že bez ohledu na sporadicky se opakující nedělní projevy bude hojně využíván – v rámci i mimo rámec národních parků v Podyjí.«

Já: »Existují náznaky stále intenzivnějšího využívání?«

On: »Země kolem národních parků v Podyjí rozvíjí novou vitalitu, která by nevznikla, kdyby byly hranice i nadále uzavřeny. Ne všechny podniky těží z této nové vitality a ani ne všichni lidé. Na jedné, stejně jako na druhé straně hranice se některým lidem otevřené hranice nelíbí. To je jejich dobré právo a nemění to obecnou tendenci. Nová vitalita je pro mě nejlépe viditelná nejen při pohledu na ekonomiku,

Ich: »Ist von Tschechiens wirtschaftlicher und speziell industrieller Stärke etwas erhalten geblieben?«

Er: »Hitler-Deutschland bediente sich der industriellen Kapazitäten Böhmens und Mährens aufs Schamloseste, und nach dem Zweiten Weltkrieg war und blieb die Tschechoslowakei innerhalb des COMECON das höchst entwickelte Industrieland. Auf den Geldscheinen jener Zeit – man war der »Krone« treu geblieben – zeigte man voll Stolz rauchende Industrieschlote. Gegenüber Westeuropa war die Industrie der Tschechoslowakei Ende 1989 in ihrem technischen Niveau sehr rückständig, aber in den letzten 30 Jahren hat sie enorm aufgeholt – ganz im Gegensatz zum Gebiet der ehemaligen DDR, das eine weitgehende De-Industrialisierung erlitten hat. 1990 besuchte Ferdinand Piech die Skoda-Werke in Mladá Boleslav (Jungbunzlau). Er war Vorstandschef der Audi AG, die seit den Sechzigerjahren Teil des Volkswagen-Konzerns war. Er hatte an der ETH Zürich Maschinenbau studiert, und er war von den Fähigkeiten der Skoda-Techniker schnell überzeugt – so sehr, dass er dem VW-Konzern die Übernahme von Skoda und die Beibehaltung der Entwicklungsabteilung empfahl. Somit blieb auch die Marke Skoda erhalten. Die gesellschaftliche Spezialisierung auf Technik hat inzwischen auch dazu geführt, dass sich in Prag und Brünn Entwicklungen abzeichnen, die ein bisschen an Silicon-Valley erinnern. Was mir weniger gefällt, ist, dass die tschechische Technikaffinität wenig Platz lässt für eine abwägende Haltung gegenüber Atomkraftwerken.«

Ich: »Das hat ja in den letzten Jahrzehnten zu Spannungen geführt. Aber war früher nicht noch etwas, was heute noch atmosphärisch spürbar sein könnte?«

Er: »In den ersten Nachkriegsjahren wurde fast die gesamte deutschsprachige Bevölkerung gezwungen, das Land zu verlassen und so gut wie alle Besitztümer zurückzulassen. Das erzeugte Erbitterung auf der einen und Unbehagen auf der anderen Seite. Kollektive traumatische Geschehnisse wie dieses können von der Politik selbst noch nach Jahrzehnten instrumentalisiert werden. Aber die Politik kann auch das Gegenteil tun, und die Geschichte der deutsch-französischen Beziehungen nach 1945 ist dafür ein gutes Beispiel: Sie haben dem Blabla von »Erbfeindschaft« beherzt auf Dauer den

ale mnohem více s ohledem na intelektuální a umělecké kapacity mnoha lidí v oblasti Retzer Land a v okrese Znojmo – a v širším měřítku na jižní Moravě a v severních částech regionů Waldviertel a Weinviertel.«

Rozhovor končí úsměvem na obou stranách.

Rücken gekehrt, und im Handumdrehen wurde die deutsch-französische Partnerschaft zur treibenden Kraft für den europäischen Einigungsprozess. Für Österreich und Tschechien ist die Europäische Union eine ideale Basis für Zusammenarbeit und -leben, und ich hoffe, ungeachtet sich sporadisch wiederholender Sonntagsreden wird sie ausgiebig genutzt werden – innerhalb und außerhalb der Thaya-Nationalparks.«

Ich: »Gibt es Anzeichen für immer ausgiebigere Nutzung?«

Er: »Das Land rund um die Thaya-Nationalparks entwickelt eine neue Vitalität, die nicht zustande gekommen wäre bei weiterhin geschlossenen Grenzen. Nicht alle Unternehmen sind Nutznießer dieser neuen Vitalität, und auch nicht alle Menschen. Diesseits wie jenseits der Grenze missfallen einigen wenigen die offenen Grenzen. Das ist ihr gutes Recht und ändert die allgemeine Tendenz nicht. Am sichtbarsten wird für mich die neue Vitalität nicht nur mit Blick auf die Wirtschaft, sondern mehr noch im Hinblick auf die intellektuelle und künstlerische Kapazität vieler Menschen im Retzer Land und Bezirk Znojmo – und weiter gefasst in Südmähren und dem nördlichen Wald- und Weinviertel.«

Mit beidseitigem Schmunzeln geht das Interview zu Ende.

Kulturní krajina na jižní Moravě – Vesnice, hrady, města

Dyje protéká bohatou kulturní krajinou. Žiji v Retzbachu již 20 let a každý rok podnikám se svými blízkými, rodinou a přáteli na výlety do okolí. S různými společníky na cestách se mění atmosféra, různá roční období vyjadřují různé nálady, známé věci zůstávají známé nebo zazáří v novém světle, dříve přehlížené věci se stávají viditelnými, může vzniknout pocit domova.

Některá z nejkrásnějších míst¹ bych chtěl stručně představit (ve směru hodinových ručiček). Začneme na jižní Moravě, na hraničním přechodu Oberthürnau – Vratěnin severně od Dyje poblíž Drosendorfu. Kousek na východ leží vesnice **Uherčice|Ungarschitz**² s renesančním zámekem, který se půvabně zrcadlí ve vesnickém chovném rybníku. Během prohlídek s průvodcem se návštěvníkům představí arkádová nádvoří, panské pokoje s nádhernými nástěnnými malbami a klasicistní rekonstrukce. Tento zámek byl ve velmi špatném stavu a nyní je rekonstruován pod odborným dohledem. Právě odlišný stav různých částí budovy nabízí velmi zajímavé vhledy do dějin stavebnictví a konstrukce. Rozsáhlý zámecký park s mohutnými stromy láká k procházkám, ve vedlejší budově se návštěvníkům nabízí možnost dobrého pohoštění.

12 km východně, hned na severu od hranic s Langau, se v **Šafově|Schaffa** nachází židovský hřbitov. Kousek za vesnicí se rozprostírají zčásti prastaré hřbitovní náhrobky chráněné vysokými stromy a táhnou se po svahu dolů až k rákosovému břehu rybníka. Lidé zde byli pohřbíváni až do 30. let minulého století. Když jsem pročítal nápisy na náhrobkách – jména, povolání, rodiny, údaje o narození a úmrtí – byl jsem ohromen tím, čeho si naši předkové nechtěli všimnout. Z toho vzniká odpovědnost za současnost i budoucnost. V roce 1670 uprchlo mnoho Židů na jižní Moravu v

Kulturlandschaft in Südmähren – Dörfer, Burgen, Städte

Die Thaya durchfließt eine reiche Kulturlandschaft. Seit 20 Jahren lebe ich jetzt in Retzbach, jedes Jahr unternehme ich mit meiner Liebsten, der Familie und im Freundeskreis Ausflüge in die Umgebung. Mit den verschiedenen Wandergefährten ändert sich die Atmosphäre, unterschiedliche Jahreszeiten vermitteln andere Stimmungen, Bekanntes bleibt vertraut oder erstrahlt in neuem Licht, bisher Übersehenes wird sichtbar, ein Gefühl von Heimat kann entstehen.

Einige der schönsten Orte¹ möchte ich im Uhrzeigersinn kurz vorstellen. Wir beginnen in Südmähren, beim Grenzübergang Oberthürnau – Vratenin|Fratting gleich nördlich der Thaya bei Drosendorf. Etwas östlich liegt das Dorf **Uherčice|Ungarschitz**² mit seinem Renaissanceschloss, das sich im dörflichen Fischteich reizvoll spiegelt. Die Arkadenhöfe, herrschaftlichen Zimmer mit wunderschönen Wandmalereien und klassizistischen Erneuerungen werden bei Führungen gezeigt. Dieses Schloss war in sehr schlechtem Bauzustand und wird jetzt umso fachkundiger restauriert. Gerade der unterschiedliche Erhaltungszustand der verschiedenen Gebäudeteile gewährt hochinteressante Einblicke in Baugeschichte und Konstruktion. Der ausgedehnte Schlosspark mit seinen mächtigen Bäumen lädt zum Spazieren, in einem Nebengebäude wird man sehr gut bewirtet.

12 km östlich, gleich nördlich der Grenze nach Langau, findet man den jüdischen Friedhof von **Šafov|Schaffa**. Etwas außerhalb des Dorfes erstrecken sich die teils uralten Grabsteine der Friedhofs, von hohen Bäumen geschützt, hangabwärts zum Schilfufer eines Teiches. Bis in die 1930er Jahre wurden hier Menschen bestattet. Beim Lesen der Inschriften – Namen, Berufe, Familien,

důsledku jejich vyhnání z Vídně a Dolního Rakouska. V Šafově se usadilo 85 rodin. V roce 1744 chtěla Marie Terezie vyhnat všechny Židy z Čech a Moravy, což by eliminovalo místní židovskou komunitu. Po četných intervencích císařovna od svého záměru upustila. Tak mohli šafovští Židé dál obchodovat s látkami, plátnem, kůží, ovčí vlnou, lnem, rohovinou, parožími a štetinami. Jedním ze spoluzakladatelů dobrovolných hasičů v roce 1899 byl Ludwig Kreisky, dědeček rakouského spolkového kancléře Bruna Kreiskyho.

Ludwig Winder se narodil o deset let dříve. Po německé okupaci Československa uprchl Winder 29. června 1939 s manželkou a starší dcerou Marianne přes Polsko a Skandinávii do Anglie, kde v roce 1946 v britském exilu zemřel. Mladší dcera dobrovolně zůstala. Byla zavražděna v koncentračním táboře Bergen-Belsen. Winder tvořil spolu s Maxem Brodem, Franzem Kafkou, Franzem Werfelem, Gustavem Meyrinkem a dalšími autory »Pražský kruh«.³ V románu »Židovské varhany« vypráví příběh Žida Alberta, který vyrostl v ghettu moravského městečka a snaží se osvobodit se od ortodoxních dogmat, která ztělesňuje jeho otec. V románové biografii »Dědic trůnu« popisuje Winder život Františka Ferdinanda až do jeho zavraždění v Sarajevu. Winderovy knihy není snadné sehnat, o to více však stojí za to zúčastnit se akcí spojených s jejich čtením. Po jazykové stránce jsou brilantní, po obsahové stránce zprostředkovávají mnohé o dvojakosti lidí v naší společné historii.

Obec **Podhradí nad Dyjí|Freistein** se rozprostírá nad Dyjí, jejíž osamělé břehy v okolí lákají k veselému koupání. Obec má pouze několik málo obyvatel a umožní nám několikahodinový odpočinek. Krátké stoupání vede ke zřícenině hradu Frejštejn. O něco dál na sever vás zve k návštěvě Vranovská přehrada. Mohutné zřícenině hradu Cornštejn dominuje skalní stěna úžiny vrcholu Umlaufberg vysoko nad vodou. Protilehlému strmému břehu vládne hrad Bítov⁴. Jako jeden z nejstarších hradů v zemi je zmiňován již v listině z roku 1046. Tyčí se vedle někdejšího hradiště z doby Velkomoravské říše (8. a 9. století). Všechny stavební styly od románského období zde zanechaly své architektonické prvky. Novogotické přestavby, nástěnné malby a interiéry dodnes propůjčují rozsáhlému komplexu romantické kouzlo. Na hradě lze spatřit bizarní věci, jako například vypané psy a dokonce i strašlivé mučiči

Lebensdaten – überkommt mich Bestürzung darüber, was unsere Vorfahren nicht bemerkt haben wollen. Daraus erwächst Verantwortung für Gegenwart und Zukunft. 1670 flohen infolge der Judenvertreibung aus Wien und Niederösterreich viel Juden nach Südmähren. 85 Familien siedelten sich in Schaffa an. 1744 wollte Maria Theresia alle Juden aus Böhmen und Mähren verjagen lassen, dies hätte die örtliche jüdische Gemeinde eliminiert. Nach zahlreichen Interventionen ließ die Kaiserin von ihrem Vorhaben ab. So konnten die Schaffinger Juden weiterhin den Handel mit Tuch, Leinen, Leder, Schafwolle, Flachs, Horn, Geweihen und Borsten betreiben. Einer der Mitbegründer der Freiwilligen Feuerwehr im Jahr 1899 war Ludwig Kreisky, der Großvater des österreichischen Bundeskanzlers Bruno Kreisky.

Zehn Jahre vorher kam Ludwig Winder zur Welt. Nach der deutschen Okkupation der Tschechoslowakei floh Winder am 29. Juni 1939 mit seiner Frau und der älteren Tochter Marianne über Polen und Skandinavien nach England, wo er 1946 im britischen Exil verstarb. Die jüngere Tochter blieb freiwillig zurück. Sie wurde im KZ Bergen-Belsen ermordet. Winder bildete mit Max Brod, Franz Kafka, Franz Werfel und Gustav Meyrink und weiteren Schriftstellern den »Prager Kreis«.³ Im Roman »Die jüdische Orgel« erzählt er die Geschichte des Juden Albert, der im Ghetto einer mährischen Kleinstadt aufwächst und sich von den orthodoxen Dogmen, die sein Vater verkörpert, zu befreien sucht. In der Romanbiografie »Der Thronfolger« beschreibt Winder das Leben von Franz Ferdinand bis zu seiner Ermordung in Sarajewo. Winders Bücher sind nicht leicht zu bekommen, ihre Lektüre aber ist umso empfehlenswerter. Sprachlich sind sie brillant, inhaltlich vermitteln sie viel über die Ambivalenz des Menschen in unserer gemeinsamen Geschichte.

Das Dorf **Podhradí nad Dyjí|Freistein** liegt an der Thaya, deren einsame Ufer in der Umgebung zum frohen Bade locken. Der Ort zählt nur wenige Einwohner und erlaubt uns stundenlange Rast. Ein kurzer Aufstieg führt zur Burgruine Frejštejn. Weiter nördlich lädt der Vranovská přehrada|Frainer Stausee zum Besuch. Die mächtige Burgruine Cornštejn|Zornstein dominiert die Felswände der Engstelle eines Umlaufbergs hoch über dem Gewässer. Das gegenüberliegende Steilufer wird von der Burg Bítov|Vötau⁴

Die prachtvolle Schlossburg Frain an der Thaya
Velkolepý zámek Vranov nad Dyjí

nástroje; naše nervy našťestí uklidní anglická přírodní zahrada za hradními zdmi. Dole u vody se můžete ponořit do proudu nebo podniknout výlety lodí k turistické osadě poblíž přehradní hráze.

Vranov nad Dyjí|Frain s nádherným zámekm je jedním z mnoha architektonických skvostů střední Evropy!

Vranov nad Dyjí|Frain s nádherným zámekm je jedním z mnoha architektonických skvostů střední Evropy! Myslíte si, že přeháním? Ne, opravdu to tak cítím. Je to prostě velkolepý pocit spatřit, jak zdi z lomového kamene a štíhlé věže středověkého hradního komplexu vyrůstají ze skalních masívů bítešských rulových formací. Jako by to všechno nebylo ještě

dost pitoreskní, začal architekt Johann Bernhard Fischer von Erlach od roku 1688 klást důraz na monumentální, pestré, barokní akcenty. Jsou jimi skalní útesy, terasy, balustrády, okrasné zahrady, sochy, podloubí, schodiště, ovocné stromy a zámecká kaple. Interiér dokumentuje šlechtickou kulturu bydlení 18. a 19. století. Vnitřní prostory zámku věrně zdobí aranžmá z

beherrscht. Als eine der ältesten Burgen des Landes wird sie bereits 1046 urkundlich erwähnt. Sie erhebt sich neben einer einstigen befestigten Siedlung aus der Zeit des Großmährischen Reiches (8. & 9. Jahrhundert). Alle Baustile seit der Romanik hinterließen ihre architektonischen Elemente. Neugotische Umbauten, Wandmalereien und Interieurs verleihen der ausgedehnten Anlage bis heute ihren romantischen Reiz. Scurrile Dinge wie ausgestopfte Hunde und gar grausliche Folterwerkzeuge gibt es in der Burg zu besichtigen, zum Glück vermag der englische Landschaftsgarten außerhalb der Schlossmauern unsere Nerven zu beruhigen. Unten am Wasser kann man sich dann in die Fluten stürzen oder Bootstouren bis zur Touristensiedlung nahe der Staumauer unternehmen.

Vranov nad Dyjí|Frain mit seiner prachtvollen Schlossburg ist einer der vielen architektonischen Höhepunkte Mitteleuropas! Übertreibe ich jetzt? Nein, ich empfinde das wirklich so. Es ist einfach einzigartig, wie die kühnen Bruchsteinmauern und schlanken Türme der mittelalterlichen Burganlage aus den Felsmassen der Bitteschen Gneisformationen herauswachsen.

Vranov nad Dyjí|Frain mit seiner prachtvollen Schlossburg ist einer der vielen architektonischen Höhepunkte Mitteleuropas!

Als wäre das nicht bereits pittoresk genug, setzte der Architekt Johann Bernhard Fischer von Erlach ab dem Jahr 1688 monumentale, bunte, barocke Akzente. Felsklippen, Terrassen, Balustraden, Ziergärten, Statuen, Torbögen, Treppenanlagen, Obstbäume und eine Schlosskapelle. Das Interieur dokumentiert die adelige Wohnkultur des 18. und 19. Jahrhunderts. Die Innenräume des Schlosses sind mit Schnittblumenarrangements, Trockenblumenbinden und immergrünen Zimmerpflanzen in aufwändigen Blumentöpfen und Holzkübeln originalgetreu dekoriert.

Der 13 m hohe, elliptische Ahnsaal ist einer der prächtigsten und best proportionierten Prunkräume des Hochbarock, die ich je betreten durfte. Die von ovalen Fenstern durchbrochene, flache Gewölbekuppel wird von mythologischen Fresken des Salzburgers Johann Michael Rottmayer geschmückt. Feinste Stuckaturen italienischer Meister verziern die Fensterlaibungen und Wände, in deren Nischen Skulpturen des Wiener Bildhauers Tobias Kracker stehen. »Im Laufe von acht Jahren (1687 bis 1695) entsteht hier eines der

řezaných květin, sušené květinové vazby a stálezelené pokojové rostliny v drahých květináčích a dřevěných vědrech.

13 m vysoký eliptický sál předků je jedním z nejnádhernějších a nejlépe proporcionálních skvostných prostor pozdního baroka, které jsem kdy mohl navštívit. Plochá klenutá kupole s oválnými okny je zdobena mytologickými freskami Johanna Michaela Rottmayera ze Salcburku. Nejjemnější štukatury italských mistrů zdobí ostění oken a stěny, v jejichž výklencích stojí plastiky vídeňského sochaře Tobiasa Krackera. »V průběhu osmi let (1687–1695) zde vznikl jeden z nejkrásnějších klenotů světské barokní architektury, dílo s jedinečně vyváženou kompozicí, dokonale umělecky sladěnou, jejíž všechny složky sledují jediný cíl – hrdé oslavování Althannů, jejich tradice, smyšlených i skutečných zásluh, jejich dynastického smýšlení.«⁵ Jednou se mi podařilo přesvědčit průvodce o tom, že mě učiní nesmírně šťastným, když mě v době mezi prohlídkami nechají v této místnosti samotného. Skutečně se tak stalo. Pokusím se o to ještě jednou po koronavirové době? Kolem zámku byl založen rozsáhlý lesopark. Jeho zpustlé cesty a pavilony jsou zčásti rekonstruovány, zčásti je vegetace ponechána divočině.

Městečko na úpatí hradu má svůj půvab. Břehy řeky a skalní stěny, louky a vodní stavby, historické hotely, chaty, relikty reálné socialistické prázdninové kultury, westernový salon a prázdninová osada nad přehradní hrází doporučují vícedenní pobyt. Pěší stezky a cyklostezky vedou do Národního parku Podyjí: do Ledové sluje,

na vyhlídku nad říčními meandry a dále přes Čížov na Hardegg nebo na hradní zříceninu Nový Hrádek.

Vesnice mezi Vranovem a Znojmem mají celkem asi 4 000 obyvatel. Po válce byly z velké části vylidněné. Ulicová vesnice **Lesná** |

Liliendorf je z nich nejmladší, byla postavena na mýtině až v roce 1794. Ve starém větrném mlýně se dnes servírují pokrmy, poblíž se nachází muzeum motocyklů. Na lesní cestě do Čížova | Zaisa byl restaurován letohrádek. V bývalé celnici se dnes nachází návštěvnické centrum Národního parku Podyjí. Zde jsou představeny biotopy národního parku, k dispozici jsou také informační brožury. Cyklistické a turistické trasy vedou na Hardeggskou vyhlídku | Luitgardenwarte

V bývalé celnici se dnes nachází návštěvnické centrum Národního parku Podyjí.

schönsten Kleinodien der profanen Barockarchitektur, ein Werk mit einmalig ausgewogener Komposition, vollkommen künstlerisch harmonisiert, dessen Komponenten alle ein einziges Ziel verfolgen – die stolze Verherrlichung der Althanner, ihrer Tradition, erdachter sowie tatsächlicher Verdienste, ihrer dynastischen Gesinnung.«⁵ Einmal konnte ich die Schlossführerinnen davon überzeugen, dass sie mich glücklich machen könnten, wenn sie mich in der Zeitspanne zwischen den Führungen in diesem Raum alleine lassen würden. Sie taten es. Ob ich es wieder einmal probiere in den Zeiten nach Corona? Um das Schloss war ein weitläufiger Waldpark angelegt. Seine verfallenen Wege und Pavillons werden teils wiederhergestellt, teils wird die Vegetation der Wildnis überlassen.

Die Kleinstadt am Fuß der Burg hat ihren Reiz. Flussufer mit ihren Felswänden, Wiesen und Wasserbauten, historistische Hotels, Villen der Sommerfrischler, Relikte realsozialistischer Ferienkultur, ein Westernsaloon und die Feriensiedlung oberhalb der Staumauer empfehlen einen mehrtägigen Aufenthalt. Fuß- wie Radwege führen in den Nationalpark Podyjí: zur Eisleiten | Ledové sluje, den Aussichtselsen oberhalb der Flussmäander und weiter über Čížov | Zaisa nach Hardegg oder zur Burgruine Neuhäusel | Nový Hrádek.

Die Dörfer zwischen Frain und Znaim haben insgesamt etwa 4000 Einwohner. Nach dem Krieg waren sie weitgehend entvölkert. Das Straßendorf **Lesná** | **Liliendorf** ist das jüngste unter ihnen, es wurde erst 1794 auf einer Rodung errichtet. In einer alten Windmühle wird heute aufgetischt, ein Motorradmuseum befindet sich in der Nähe. Am Waldweg nach Čížov | Zaisa wurde ein Lusthaus restauriert. Im ehemaligen Zollhaus ist das Besucherzentrum des Nationalparks Podyjí untergebracht. Dort werden die Lebensräume des Nationalparks vorgestellt, Informationsbroschüren liegen auf. Rad- und Wanderwege führen zur Hardeggska vyhlídka | Luitgardenwarte und hinab zur Thayabrücke in Hardegg. Eingebettet in die flachhügelige Agrarlandschaft liegen diese Dörfer, ihre Kirchtürme setzen die Akzente, Hausgärten und Streuobstwiesen bilden den Übergang zu den flurbereinigten ehemaligen Kolchosefeldern. Die Alleebäume entlang der Landstraßen sorgen für ein wenig Gliederung.

Im ehemaligen Zollhaus ist das Besucherzentrum des Nationalparks Podyjí untergebracht.

a dolů k mostu přes Dyji v Hardegg. Tyto vesnice jsou zasazeny do mírně kopcovité zemědělské krajiny, jejich kostelní věže nastavují akcenty, zahrádky u domů a ovocné sady tvoří přechod k bývalým zceleným kolchozním polím. Stromy v alejích podél silnic krajinu nepatrně rozčleňují.

Přes **Horní Břečkov|Oberfröschau** se dostanete do návěsní vesnice Lukov. Odtud vede cesta ke zřícenině Nový Hrádek, další cesta vede přes Podmolí na vinici Šobes a dále přes visutý most u Devíti mlýnů do Hnanic.

Dříve než Gránický potok ve Znojmě vyústí do Dyje protéká mezi Bezkovem a Citonicemi hluboce zaříznutým údolím do umělé

Východně od Mašovic|
Groß Maispitz se
nachází přírodní
památku Mašovický
lom, zavřený, již delší
dobu zaplavený
kamenolom.

vodní nádrže Skalka. Východně od **Mašovic|Groß Maispitz** se nachází přírodní památka Mašovický lom, zavřený, již delší dobu zaplavený kamenolom. Toto místo je také jediným výskytem nádherného čolka dravého v České republice. Kdo jej sem asi přivedl? Jihovýchodně od obce leží v údolí Mašovického potoka barokní Andělský mlýn, dále po proudu potoka zřícenina Čertův mlýn. Tento její název

je odvozen od Čertova jezu, nedalekého vodopádu Mašovického potoka. Přes vyhlídkový pavilon na Králově stolci se širokým výhledem na hluboce zaříznuté údolí Podyjí až k Sealsfieldovu kameni vede krásná turistická stezka jedinečnou kulturní krajinou k Hradištským terasám.

Na skalním ostrohu **Hradiště|Pöltenberg** (332 m) s překrásnými výhledy, vysoko nad ústím Gránického potoka do Dyje, se nacházelo důležité hradiště Velkomoravské říše s přibližně 1000 obyvateli. Díky své výhodné poloze byla tato mírně zvlněná náhorní plošina trvale osídlována již od mladší doby kamenné. Archeologické nálezy svědčí o staroslovanském osídlení od počátku 8. století. Kolem roku 950 byla osada dobytá a vypálena maďarskými válečníky.

Barokní proboštství a kostel sv. Hippolyta byly od 13. století prebendou řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Čtvercový půdorys sakrální stavby je základem válcového tamburu, který je – stejně jako presbytář – překlenut kopulí. Světlé, voňavé fresky na

Über **Horní Břečkov|Oberfröschau** gelangt man in das Angerdorf Lukov|Luggau. Von dort führt ein Weg zur Ruine Nový Hrádek|Neuhäusel, ein anderer über Podmolí|Baumöhl zum Weinberg Šobes und weiter über die Hängebrücke bei Neunmühlen nach Hnanice|Gnadlersdorf.

Zwischen Bezkov|Weskau und Citonice|Edmitz fließt durch ein tief eingeschnittenes Tal der Gránický potok|Granitzbach in den Stauweiher Skalka, bevor er in Znaim in die Thaya mündet. Östlich von **Mašovice|Groß Maispitz** liegt das Naturdenkmal Mašovický lom, ein aufgelassener, seit längerem gefluteter Steinbruch. Dort ist das einzige Vorkommen des wunderhübschen

Alpen-Kammolches in Tschechien. Wer den wohl hierhergebracht hat? Südöstlich des Dorfes liegt im Tal des Mašovický potok die barocke Andělský mlýn|Obere Mühle, weiter bachabwärts die Ruine der Čertův mlýn|Untere Mühle). Ihr anderer Name Teufelsmühle leitete sich vom Teufelswehr, einem nahen Wasserfall des Maispitzer Baches ab. Über den Aussichtspavillon am Králův stolec|Königsstuhl mit weitem Blick über das tief eingeschnittene Thayatal hinüber zum Sealsfield kámen|Sealsfield Stein führt ein schöner Wanderweg zur einzigartigen Kulturlandschaft der Hradištské terasy|Pöltenberger Terrassen.

Auf dem aussichtsreichen Bergsporn **Hradiště|Pöltenberg** (332 m), hoch über der Mündung des Granitzbaches in die Thaya, befand sich eine bedeutende Burgstätte des Großmährischen Reiches mit gegen 1000 Einwohnern. Wegen ihrer günstigen Lage war diese leicht gewellte Hochfläche seit der Jungsteinzeit dauerhaft besiedelt. Archäologische Befunde zeugen von altslawischer Besiedlung seit dem frühen 8. Jahrhundert. Um 950 wurde die Siedlung von Magyarischen Kriegeren erobert und gebrandschatzt.

Die barocke Propstei und Kirche St. Hippolyt war ab dem 13. Jahrhundert eine Kommende des Ordens der Kreuzherren mit dem Roten Stern. Der quadratische Grundriss des Sakralbaus ist Basis eines zylindrischen Tambours, der – wie auch das Presbyterium – mit einer Kuppel überwölbt ist. Die lichten, duftigen Fresken dieser Kuppeln sind Meisterwerke des Franz Anton Maulbertsch (1766).

Östlich von Mašovice|
Groß Maispitz liegt
das Naturdenkmal
Mašovický lom, ein
aufgelassener, seit
längerem gefluteter
Steinbruch.

Die Rotunde in Znajm
Rotunda ve Znojmě

těchto kopulích jsou mistrovskými díly Franze Antona Maulbertsche (1766). Na louce přímo na skalním ostrohu stojí jedna z prvních barokních staveb ve Znojmě, kostel sv. Antonína Paduánského s připojenou eremitáží. Tam končí křížová cesta, která nás vede strmě

Znojmo|Znajm:
 Nejvýznamnější
 románskou stavbou v
 České republice je
 rotunda na nejvyšší
 skále na hradním kopci.

dolů do starého průmyslového areálu u dyjského mostu pod hrází znojemské přehrady. V létě se nechávají děti a mládež unášet po řece na duších z pneumatik, kanoisté vytahují lodě na břeh a dopřávají si dobré pivo na zahrádce. Je to mimochodem restaurace s exponáty, které odrážejí moravský humor. Pohled bloudí po skalách na pobřeží až k

Hradišti, ke znojemskému hradu a dále k hradebním zdem a revitalizovaným vinným terasám u kostela sv. Mikuláše. Je jedinečný. V Toskánsku se sice nachází jiný, ale tento je krásnější.

Auf einer Wiese direkt am Felssporn steht eine der ersten Barockbauten Znajms, die Kirche des heiligen Antonius von Padua mit angefügter Einsiedelei. Dort endet der Kreuzweg, der uns steil hinab zum alten Gewerbegebiet bei der Thayabrücke unterhalb der Stau-mauer des Znajmer Stausees führt. Im Sommer lassen sich Kinder und Jugendliche mit Reifenschläuchen flussabwärts treiben, Kanu-fahrer ziehen ihre Boote an Land und genehmigen sich ein gepflegtes Bier im Gastgarten am Ufer. Ein Lokal mit Exponaten übrigens, die den mährischen Humor widerspiegeln. Der Blick schweift über die Uferfelsen hinauf zum Pöltenberg, zum Znajmer Burgberg und weiter zu den Befestigungsmauern und revitalisierten Weinterrassen bei der Nikolauskirche. Er ist einzigartig. Selbst in der Toskana findet sich zwar Anderes, aber nichts Schöneres.

Znojmo|Znajm⁶ ist seit Jahrtausenden besiedelt, zur Königsstadt erhoben wurde es im Jahr 1226 durch König Ottokar I. Přemysl. Heute leben ca. 35 000 Einwohner in dieser großartigen Stadt. Weit über hundertmal habe ich Znajm bereits besucht, und immer wieder zieht es mich hierher. Sie auch nur annähernd zu beschreiben würde ein Buch füllen, das aber zum Glück bereits geschrieben ist: »Znajm vom Mittelalter bis in die Moderne«⁷ – auf 144 Seiten erklärt dieser zweisprachige, informativ bebilderte Architekturführer die wichtigsten Gebäude der Stadt in ihren kulturhistorischen Zusammenhängen.

Das bedeutendste romanische Gebäude Tschechiens ist die Rotunde am höchsten Felsen des Burgbergs. Ihr romanischer Freskenzyklus wurde wahrscheinlich um 1134 gemalt. Die Kernaussage der byzantinisch beeinflussten Fresken ist die Begegnung der Prager Fürstin Libuše mit dem pflügenden Přemysl, den sie später auf ihren Fürstentz beruft. Damit ist die Dynastie der Přemysliden begründet. Im Schlossareal finden sich ein Museum, eine kleine Brauerei und die Mährische Vinothek. Von den Terrassen der Burganlage blickt man in das Thayatal, flussauf über den Stausee in den Nationalpark, flussab über die Weinterrassen zum Kloster Louka, jenseits der Vorstadt in ihrer Bucht prunkt die gotische Fassade der Nikolauskirche. Die benachbarte dreigeschossige Wenzelskapelle erhebt sich über

Znojmo|Znajm:
 Das bedeutendste
 romanische Gebäude
 Tschechiens ist die
 Rotunde am höchsten
 Felsen des Burgbergs.

Znojmo|Znaim⁶ bylo osídleno již před tisíci lety, na královské město jej povýšil v roce 1226 král Přemysl Otakar I. V tomto velkolepém městě dnes žije kolem 35 000 obyvatel. Znojmo jsem navštívil již více než stokrát a znovu a znovu mě to sem táhne. Popsat jej třeba jen zhruba by vydalo na celou knihu, která již naštěstí byla napsána: »Znojmo od středověku po moderní dobu«⁷ – tento dvojjazyčný, informativně ilustrovaný průvodce architekturou na 144 stranách seznamuje s nejdůležitějšími budovami ve městě v jejich kulturně historických souvislostech.

Nejvýznamnější románskou stavbou v České republice je rotunda na nejvyšší skále na hradním kopci. Její cyklus románských fresek byl pravděpodobně namalován kolem roku 1134. Stěžejním příběhem fresek ovlivněných Byzancí je setkání pražské kněžny Libuše s Přemyslem Oráčem, kterého později povolává do svého knížecího sídla. Tak byla založena dynastie Přemyslovců. V zámeckém areálu se nachází muzeum, malý pivovar a moravská vinotéka. Z teras hradního komplexu je krásný výhled na Podyjí, proti proudu řeky přes přehradu na národní park, po proudu řeky přes vinařské terasy na klášter Louka, na druhé straně předměstí v zátoce se skví gotická fasáda kostela sv. Mikuláše. Nad strmým svahem se tyčí blízká třípatrová kaple sv. Václava. Naproti zámku je v bývalém minoritském klášteře zřízeno Jihomoravské muzeum.⁸ Mimo jiné se zde nachází vysvětlující výstavy o prehistorickém zemědělství a také o geologii, flóře a fauně regionu.

To nejkrásnější na Znojmě jsou procházky starým městem s omezenou dopravou! Krásně zrekonstruované budovy od středověku po renesanci, baroko, historismus a modernismus rovnoměrně

To nejkrásnější na Znojmě jsou procházky starým městem s omezenou dopravou!

lemují dlážděné ulice. Restaurace, kavárny, pivnice, vinotéky a zmrzlinárny lákají k občerstvení, ve výlohách obchodů najdete různé věci, jako například drobné dekorační předměty, na obou náměstích lákají lavičky k posezení, k pozorování poklidného městského

dění. Opakovaně můžete spatřovat gotickou radniční věž, která se tyčí 80 m vysoko nad uličkami. Její důvtipná, pootočená, zeleně zoxidovaná měděná střecha se dvěma galeriemi a devíti špičatými věžičkami jí dodává nezaměnitelnou elegantnost.

dem Steilhang. Gegenüber dem Schloss ist im ehemaligen Minoritenkloster das Südmährische Museum eingerichtet.⁸ Dort gibt es unter anderem erhellende Ausstellungen über die prähistorische Landwirtschaft sowie über Geologie, Flora und Fauna der Region.

Das schönste an Znaim sind die Spaziergänge durch die verkehrsberuhigte Altstadt! Gut restaurierte Bauten vom Mittelalter über Renaissance, Barock, Historismus bis zur Moderne säumen im wohlproportionierten Verlauf die gepflasterten Straßen. Gasthäuser, Cafés, Bierstuben, Vinotheken und Eissalons locken zur Labung, in den Schaufenstern der Läden findet sich Brauchbares wie Nippes, auf den beiden Stadtplätzen laden Sitzbänke zum Verweilen, zum Beobachten des gemächlichen städtischen Treibens. Immer wieder erblickt man den gotischen Rathausturm, der sich 80 m hoch über die Gassen erhebt. Sein finessenreiches, in sich gedrehtes, grün oxydiertes Kupferdach mit zwei Galerien und neun Turmspitzen verleiht ihm unverwechselbare Eleganz.

Das schönste an Znaim sind die Spaziergänge durch die verkehrsberuhigte Altstadt!

Der helle, gotische Innenraum der Nikolauskirche mit seinen filigranen Maßwerken ist einfach prächtig, vom Arkadengang der benachbarten Wenzelskapelle genießt man wiederum die Aussicht. Wenn man zur Abwechslung einmal keinen Weitblick haben möchte, kann man sich wie weiland Theseus in den Kellerlabyrinthen der Stadt verlieren. 27 km sind sie lang, in Stockwerken angelegt dienten sie der Lagerung von Gemüse, Wein und Bier, über 20 Brunnen-schächte wurden gegraben, Lüftungskanäle lassen uns atmen. Wird uns hier Minotaurus verschlingen oder hat uns die bezaubernde Ariadne den Faden zur Rettung bereits gelegt?

Abschnitte der Stadtmauer mit Wällen, Gräben, Türmen und Toren blieben erhalten, anderswo dienen Promenaden und Stadtparks dem Corso. Etwas außerhalb, an den Ufern der Thaya, erhebt sich das monumentale Klášter v Louce|Klosterbruck. 1190 wurde es gegründet und diente der Kolonialisierung des Landes, der Eintreibung des Zehnts und der Verpflichtung zur Fronarbeit auch. Der enorme barocke Umbau wurde nie fertig gestellt, so blieben Teile des gotischen Kreuzganges erhalten. Das Langhaus der romanischen Basilika wurde manieristisch überformt, die romanische Krypta

Světlý gotický interiér kostela sv. Mikuláše s filigránskou kružbou je prostě nádherný a z arkád sousední kaple sv. Václava si můžete znovu užít výhled. Kdo nechce mít pro změnu žádný výhled, může se ztratit ve sklepních labyrintech města, stejně jako kdysi Théseus. Jsou dlouhé 27 km, jsou rozloženy do jednotlivých pater a sloužily k ukládání zeleniny, vína a piva; bylo vyhloubeno více než 20 studničních šachet a dýchání v těchto prostorách nám umožňují ventilační kanály. Zhltně nás tady Minotaurus, nebo nám okouzlující Ariadna již připravila klubičko nití na záchranu?

Zachovaly se části městských hradeb s náspy, příkopy, věžemi a branami, jinde vybízejí ke korzování promenády a městské parky. Kousek opodál, na břehu Dyje, se tyčí monumentální klášter v Louce. Byl založen v roce 1190 a sloužil ke kolonizaci země, vymáhání desátek a také k povinnosti roboty. Rozsáhlá barokní přestavba nebyla nikdy dokončena, takže se dochovaly části gotické křížové chodby. Podélná loď románské baziliky byla přetvořena v manýristickém stylu, románská krypta pod ní – s klenbami na mohutných pilířích – se dochovala v původním stavu.

Nad jižním břehem Dyje se tyčí Kraví hora (347 m). Tento žulový vrchol je částečně zalesněný, částečně umožňuje lesostepní vegetace náhorní plošiny jedinečné perspektivy na krásu Znojma. Cesta nás vede na jihovýchod k rakouským hranicím. Prvním místem jsou **Konice | Deutsch Konitz** s novogotickým kostelem. Jihovýchodní svahy jsou odsud až daleko po region Weinviertel osázeny révovými keři. Neúrodné žulové kopce nad poli a vinicemi i na okrajích lesa jsou domovem vzácných stepních rostlin. Trasa pokračuje buď přímo do **Popic** nebo Trauznickým údolím dolů ke znojenské přehradě a po jejích březích zpět do Znojma.

Cesta k **Sealsfieldovu kameni** vede k jednomu ze skvostů národního parku. Pod skalnatým hřebenem vyhlídkového bodu se rozprostírají hromady sutí až dolů k osamělé Dyji, která se zde prodírá skalními útvary dyjského batolitu. Tyto horniny, které jsou staré 550 až 600 milionů let, sestávají z biotitické až dvouslídové žuly. To prostě víte, když jste si nastudovali geologickou mapu. Již v roce 27 308 před našim letopočtem zde odpočívalo 9 nosorožců srstnatých a bavilo se o rozdílných chutích jater nosorožce a filetu z mladého mamuta (dokažte, že tomu tak není), avšak teprve až v

darunter – mit ihren Schalungsgewölben auf massiven Pfeilern – blieb im Originalzustand erhalten.

Über dem Südufer der Thaya erhebt sich der Kraví hora | Kuhberg, 347 m. Dieser Granitberg ist teils bewaldet, teils erlaubt die Waldsteppenvegetation der Hochfläche einzigartige Perspektiven auf die Schönheit von Znaim. Ein Weg führt uns südostwärts zur österreichischen Grenze. Der erste Ort ist **Konice | Deutsch Konitz** mit seiner neugotischen Kirche. Die südöstlichen Hanglagen sind ab hier bis weit ins Weinviertel hinein mit Rebstöcken bepflanzt. Die kargen Granithügel oberhalb der Felder und Weingärten sowie an den Rändern des Waldes bieten den seltenen Steppenpflanzen ihre Heimat. Weiter geht es entweder direkt nach **Popice | Poppitz** oder durch das Trauznické údolí Tal hinab zum Znaimer Stausee und entlang seines Ufers zurück nach Znaim.

Der Weg zum **Sealsfieldův kámen | Sealsfield Stein** führt zu einem der Höhepunkte des Nationalparks. Unter dem Felsrücken des Aussichtspunktes ziehen sich Blockschutthalde hinab zur einsamen Thaya, die sich hier durch die Felsformationen des Thaya-Batholiths gräbt. Diese 550 bis 600 Millionen Jahre alten Gesteine bestehen aus Biotit- bis Zweiglimmergranit. Das weiß man einfach, wenn man die Geologische Karte studiert hat. Bereits 27 308 v. Chr. rasteten hier 9 Wollnashornjäger und unterhielten sich über die geschmacklichen Unterschiede von Nashornleber und Babymammutfilet (man beweise das Gegenteil), aber erst Ende Juni zur napoleonischen Zeit ließ hier der junge Carl Anton Postl (*1793 in Poppitz, †1864 in Solothurn) seinen Blick über das Licht-durchflutete Thayatal gleiten. Damals wusste Carl noch nicht, dass er in widersprüchliche Konflikte mit dem metternichschen Österreich geraten würde. Als junger Priester flüchtete er – steckbrieflich gesucht – im Jahr 1823 in die USA, wo er sich als Charles Sealsfield eine neue Existenz aufbaute. Später pendelte er zwischen den USA und der Schweiz, in Schaffhausen erwarb er sich ein schönes Anwesen. Zeit seines Lebens spielte er mit seinen Identitäten, bei Sealsfield wissen wir nie, was wir glauben können. Erst mit seinem Testament und der Grabinschrift: C. P. – Charles Sealsfield – Bürger der Vereinigten Staaten, lüftet sich ein wenig sein Geheimnis.

Sealsfields Geburtshaus in Popice | Poppitz
Sealsfeldův rodný dům v Popicích | Poppitz

době napoleonské zde koncem června mladý Carl Anton Postl (* 1793 Popice, † 1864 Solothurn) svým pohledem bloudil po světlem zaplaveném Podyjí. V té době ještě Carl nevěděl, že se dostane do rozporných konfliktů s metternichovským Rakouskem. Jako mladý kněz uprchl v roce 1823 do USA – byl na něj vydán zatykač – kde si jako Charles Sealsfield vytvořil novou existenci. Později jezdil mezi USA a Švýcarskem, v Schaffhausenu si koupil krásnou usedlost. Celý život si hrál se svými identitami, u Sealsfielda jeden nikdy neví, čemu může věřit. Až díky jeho závěti a nápisu na náhrobku: C. P. – Charles Sealsfield – občan Spojených států, se jeho tajemství trochu poodhaluje.

V roce 1828 autor anonymně vydal v Londýně knihu »Rakousko, jaké je, aneb Črty z kontinentálních dvorů sepsané očitým svědkem«. Toto kritické zúčtování s monarchií v rámci metternichovského systému se u nás objevilo pod názvem »Rakousko,

1828 veröffentlichte der Schriftsteller das Buch »Austria as it is, or sketches of continental courts, by an eye-witness« anonym in London. Diese kritische Abrechnung mit der Monarchie unter dem System Metternich erschien bei uns unter dem Titel »Österreich wie es ist«⁹. Vergeblich versuchte die österreichische Geheimpolizei den Verfasser aufzuspüren. Jahre später bekannte sich Sealsfield zur Autorschaft dieses lesenswerten Zeitdokuments.

1829 erschien schließlich Sealsfields erster Roman »Tokeah; or the White Rose« in Philadelphia. Mit der Übersetzung und Umarbeitung dieses Textes begann 1833 seine schriftstellerische Karriere im deutschen Sprachraum. Die abenteuerliche Handlung rund um die Schlacht von New Orleans war inspiriert vom »Letzten Mohikaner« James Fenimore Coopers und orientiert sich am Genre des historischen Romans, das Sir Walter Scott gerade entwickelt hatte. Empathisch erzählt Sealsfield von den Konflikten und Berührungspunkten zwischen der indigenen Bevölkerung und den weißen Eroberern. Die epischen Schilderungen der Mississippi-Landschaften sind große Literatur.¹⁰ »Die Prärie am Jacinto«, eine Novelle aus dem amerikanischen Bürgerkrieg, ist seine berühmteste Erzählung.

Poppitz | Popice ist ein sehr gut erhaltenes Winzerdorf. Neben der Kirche und dem Pfarrhof wurde in Sealsfields Geburtshaus ein kleines Museum eingerichtet. Gleich dahinter, links des Weges nach Hnanice | Gnadersdorf, ist ein geschlossenes Ensemble von Scheunen erhalten geblieben. Die Proportionsverhältnisse dieser anonymen Architektur sind von beispielhafter, besonderer Harmonie.

Die Trockenhänge entlang des Weges zwischen Poppitz und dem Heiligen Stein oberhalb von Mitterretzbach sind von ganz besonderem Reiz. Kleine Vegetationsinseln xerophiler Pflanzen – diese bevorzugen trockene Lebensräume – finden wir oft im Gebiet des Nationalparks Podyjí, die schönsten und ausgedehntesten sind hier. Der Artenreichtum von Flora und Fauna ist dank dem warmen Klima und der Lage am Rande der Pannonischen Tiefebene besonders ergiebig. Die Heide **Havranické vřesoviště**, eine der größten Südmährens, beherbergt Schwingel, Besenheide, Ginster, Kuhschelle, Königskerze und Geißklee, die xerophile Fauna wird vertreten durch die Europäische Gottesanbeterin, die Spanische Fliege, den

jaké je«⁹. Rakouská tajná policie se marně pokoušela vypátrat autora. O několik let později se Sealsfield přiznal k autorství tohoto poutavého dobového dokumentu.

V roce 1829 konečně vyšel ve Filadelfii Sealsfieldův první román »Tokeah aneb Bílá růže«. Překladem a přepracováním tohoto textu začala v roce 1833 jeho spisovatelská kariéra v německém jazykovém prostředí. Dobrodružný děj kolem bitvy o New Orleans byl inspirován »Posledním Mohykánem« Jamese Fenimora Coopera a je založen na historickém románu, žánru, který právě vytvořil Sir Walter Scott. Sealsfield s empatií vypráví o konfliktech a styčných bodech mezi domorodým obyvatelstvem a bílými dobyvateli. Epické popisy krajiny kolem Mississippi mají vysokou literární hodnotu.¹⁰ Jeho nejslavnější povídkou je »Prérie u Jacinta«, novela z americké občanské války.

Popice jsou velmi zachovalá vinařská vesnice. Kromě kostela a fary bylo v rodišti Sealsfielda zřízeno malé muzeum. Hned za ním se vlevo od cesty do Hnanic zachoval uzavřený komplex stodol. Proporce této anonymní architektury jsou příkladem mimořádné harmonie.

Zvláštní půvab mají suché svahy podél cesty mezi Popicemi a Svatým kamenem | Heiliger Stein nad Mitterretzbachem. V oblasti Národního parku Podyjí se často nacházejí malé vegetační ostrůvky xerofilních rostlin – preferují suchá stanoviště. Tady lze najít ty nejkrásnější a nejrozsáhlejší. Druhá rozmanitost flóry a fauny je díky teplému podnebí a poloze na okraji Panonské nížiny obzvlášť hojná. Havranické vřesoviště, jedno z největších na jižní Moravě, je místem výskytu kostřavy, vřesu obecného, kručinky, konikleců, divizny a čilimníku, xerofilní faunu zastupuje kudlanka nábožná, španělská muška, dudek a ještěrka zelená. V této suché krajině se ukrývají jednotlivé vodní prameny.¹¹ Žulové útvary **Staré Vinice** (339 m) leží uprostřed koňské pastviny, která slouží k zachování lesostepní vegetace.

Vychutnáváme si volný výhled směrem na východ! Za jasného počasí odrážejí stěny mikulovského zámku, kaple na Svatém kopečku a vápencové skály Pálavských vrchů světlo večerního slunce. Pohled klouže po mírně zvlněné zemědělské krajině, až k pohorí Leiser Berge, k vrcholům Buschberg, Buchberg, Schneeberg,

Wiedehopf und die Östliche Smaragdeidechse. Einzelne gefasste Quellen verstecken sich in dieser trockenen Landschaft.¹¹ Die Granitformationen des **Staré Vinice** (339 m) liegen inmitten einer Pferdeweide, die dem Erhalt der Waldsteppenvegetation gilt.

Wir genießen den freien Blick nach Osten! Bei klarer Sicht reflektieren die Mauern von Schloss Mikulov | Nikolsburg, die Kapelle am Heiligen Berg und die Kalkfelsen der Pollauer Berge das Licht der Abendsonne. Das Auge gleitet über flachhügeliges Agrarland, hin zu den Leiser Bergen, zu Buschberg, Buchberg, Schneeberg, Heukuppe, Gippel, Göller und Ötscher im Süden. Um die 120 km sind diese Kalkalpengipfel entfernt.

Ein Weg führt von hier hinab zur **Judexův mlýn | Griebler Mühle** ins Thayatal und weiter zum Šobes, ein anderer zur gesicherten Felsplattform **Vyhlička Devět mlýnů | Neun-Mühlen-Aussicht** mit tollem Tiefblick zur Thayaschlaufe um den Šobes und, vorbei am Hotel Vinice Hnanice, zum Heiligen Stein oder nach Hnanice | Gnadlersdorf, wo die spätgotische Wehrkirche St. Wolfgang um eine romanische Kapelle mit Heilbrunnen errichtet ist.

In **Šatov | Schattau** ist eine wirkliche Kuriosität verborgen, die Märchenwelt des Malovaný sklep | Bemalten Kellers.¹² Der südmährisch-tschechische Kellermeister Maximilián Appeltauer (1904 – 1972) hat hier in den Jahren 1934 – 1968 in unermüdlicher, liebevoller Arbeit naive Flachreliefs in die unterirdischen Sandgewölbe des Weinkellers geritzt und farbenprächtig bemalt. Weniger schön, aber auch Bestandteil unserer gemeinsamen Geschichte sind die Reste des Eisernen Vorhangs und ein Befestigungskomplex, der 1935 – 1938 erbaut wurde. Am Weg nach **Unterretzbach** liegt die Infanteriebastei MJ – S3 Zahrada – mit Kanonen, Panzersperren, einem Grenzwachturm und dem Grenzzaun. Ist uns der Wert unserer friedlichen Gegenwart wirklich bewusst? Sie ist keine Selbstverständlichkeit.

Um die 20 km weiter östlich empfehlen sich zwei weitere besondere Orte zur Besichtigung: die herrschaftliche Wassermühle von **Slup | Zulb** aus der Renaissancezeit am Mühlbach der Thaya¹³ und **Jaroslavice | Joslowitz** etwas bachabwärts. Über dem Ort thront das etwas verwahrloste Barockschloss (1730/36), dessen Umbau von Joseph Emanuel Fischer von Erlach geplant wurde. Der große

Heukuppe, Gippel, Göller a Ötscher na jihu. Tyto vápencové alpské vrcholky jsou vzdálené asi 120 km.

Odtud vede jedna cesta dolů k **Judexovu mlýnu** do Podryjí a dále k **Šobesu**, druhá k zajištěné skalní plošině **Vyhlička Devět mlýnů** se skvělým výhledem dolů do údolí na meandr Dyje kolem Šobesu a kolem hotelu Vinice Hnanice ke Svatému kameni | Heiliger Stein nebo do Hnanic, kde je kolem románské kaple s léčivou studnou postaven pozdně gotický opevněný kostel sv. Wolfganga.

V **Šatově | Schattau** se ukrývá opravdová kuriozita, pohádkový svět Malovaného sklepa.¹² Jihomoravsko-český sklepmistr Maximilián Appeltauer (1904–1972) zde neúnavně a s láskou vyškral v letech 1934–1968 naivní ploché reliéfy do podzemních pískových kleneb vinného sklepa a pomaloval je nádhernými barvami. Méně krásné, ale také součástí naší společné historie, jsou pozůstatky »železné opony« a komplex opevnění, který byl postaven v letech 1935–1938. Na cestě do **Unterretzbachu** se nachází pěchotní bašta MJ – S3 Zahrada – s děly, protitankovými zábranami, hraniční strážní věží a hraničním plotem. Jsme si opravdu vědomi hodnoty, kterou má náš současný život v míru? To není samozřejmost.

O 20 km dále na východ doporučujeme navštívit další dvě speciální místa – panský vodní mlýn **Slup | Zulb** z období renesance na Mlýnské strouze Dyje¹³ a **Jaroslavice | Joslowitz** o kousek dál po proudu. Nad vesnicí se tyčí poněkud zanedbaný barokní zámek (1730/36), jehož přestavbu plánoval Joseph Emanuel Fischer von Erlach. Velké nádvoří není přístupné, výrazná arkádová chodba přístupná je. V zámecké kapli je údajně k vidění stropní freska od Franze Antona Maulbertsche. Kryté schodiště vede dolů ke klasicistnímu kostelu sv. Jiří. Mezi Mlýnskou strouhou na úpatí zámeckého vrchu a lužními lesy meandrující Dyje se na ploše 2,5 km² rozprostírají zámecké rybníky. Kosatce žluté, puškvorce, stulíky, vzácné druhy kachen, volavka popelavá a volavka bílá oživují vodní plochu a bujně, bylinkami porostlé břehy. V rákosí se ukrývá bukač velký a žáby. Orel mořský krouží v popředí nakupených bouřkových mraků.

Nyní opouštíme Českou republiku jižním směrem a naším prvním cílem – v další kapitole – je údolí Pulkautal.

Der Befestigungskomplex in Šatov | Schattau
Opevnění v Šatově | Schattau

Innenhof ist nicht zugänglich, der markante Arkadengang irgendwie schon. In der Schlosskapelle gäbe es ein Deckenfresko von Franz Anton Maulbertsch zu sehen. Eine überdachte Stiege führt hinab zur klassizistischen St. Jiří-Kirche. Zwischen dem Mühlbach am Fuße des Schlossbergs und den Auwäldern der dahinmäandrierenden Thaya erstrecken sich auf 2,5 km² die Zámecké rybníky | Schlossteiche. Sumpf-Schwertlilien, Kalmus, Teichrosen, seltene Entenarten, Grau- und Silberreiher beleben die Wasserflächen und die üppigen, krautig bewachsenen Ufer. Rohrdommeln und Frösche verstecken sich im Schilf. Seeadler kreisen vor den sich auftürmenden Gewitterwolken.

Wir verlassen nun Tschechien gegen Süden, unser erstes Ziel – im nächsten Kapitel – ist das Pulkautal.

Kulturní krajina na rakouské straně – Vesnice, hrady, města

Poté, co jsme přešli z Podyjí do údolí Pulkautal jižně od Jaroslavic, pokračujeme ve směru hodinových ručiček směrem na západ, dokud nedokončíme v Drosendorfu okružní trasu. Přes vinici Mittelschatz s půvabnými uličkami vinných sklípků se dostaneme do **Zwingendorfu**. Tam, kde bylo ještě před 15 miliony let mořské dno, se dnes nachází přírodní chráněná oblast »Zwingendorfer Glaubersalzböden«. Tři biotopy – vesnický rybník, ledový rybník a Saliterwiesen – patří mezi poslední relikty solné stepi v Rakousku. V období sucha je možno na březích rybníků spatřit Glauberovu sůl Na_2SO_4 v podobě solných výkvětů. Území bylo dříve využíváno jako pastviny pro husy, ty udržovaly otevřené plochy půdy, na kterých se dařilo solným rostlinám, jako jsou sivěnka přímořská nebo hvězdička slanistá. V zájmu zachování tohoto vysoce ohroženého životního prostředí jsou přijímána opatření pravidelné údržby.¹

V údolním korytu východně od kopce Buchberg se ukrývá vinicemi obklopený **Mailberg** s barokizovaným zámekem maltézských rytířů. »V roce 1135 obdržel šlechtic (nobilis vir) Chadolt od císaře Lothara III., vévody saského, vesnici Zogelsdorf a les Mourberg (Mailberg).« Tyto statky daroval Chadolt před zahájením své »pouti« do Jeruzaléma (zúčastnil se křížové výpravy v roce 1147) řádu johanitů. Tak se prebenda maltézských rytířů Mailberg stala nejstarší, nikdy nezapomenutou držbou řádu. Řád johanitů (nazývaný od roku 1310 řád rhodských rytířů a od roku 1530 řád maltézských rytířů) sahá zpět do historie až k obchodníkům z Amalfi, kteří již před 1. křížovou výpravou založili v Jeruzalémě špitál.«² Kopuli vrcholu naproti zámku korunuje románsko-gotická kaple sv. Kunhuty, ověččená sloupovitými stromy života. Pokud chcete, můžete se pocitově přenést do Burgundska. Některé

Kulturlandschaft auf österreichischer Seite – Dörfer, Burgen, Städte

Nachdem wir südlich von Joslowitz vom Thayatal in das Pulkautal gewechselt sind, geht es nun im Uhrzeigersinn weiter in Richtung Westen, bis wir in Drosendorf die Rundreise vollenden. Über den Weinberg Mittelschatz mit seinen reizvollen Weinkellerzeilen gelangen wir nach **Zwingendorf**. Wo vor 15 Millionen Jahren noch Meeresboden war, liegt heute das Naturschutzgebiet »Zwingendorfer Glaubersalzböden«. Die drei Biotope Dorfteich, Eisteich und Saliterwiesen gehören zu den letzten Salzsteppenrelikten Österreichs. In Trockenzeiten wird das Glaubersalz Na_2SO_4 in Form von Salzausblühungen an den Teichufern sichtbar. Das Gebiet wurde früher als Gänseweide genutzt, diese hielten Bodenflächen offen, auf denen Salzpflanzen wie das Strand-Milchkraut oder die Salzaster gedeihen konnten. Um diesen stark gefährdeten Lebensraum zu erhalten, werden regelmäßige Pflegemaßnahmen gesetzt.¹

In einer Talmulde östlich des Buchberges versteckt sich, von Weinbergen umgürtet, **Mailberg** mit seinem barockisierten Malteserritterschloss. »1135 erhält der edle Mann (nobilis vir) Chadolt von Kaiser Lothar III., Herzog von Sachsen, den Ort Zogelsdorf und den Wald Mourberg (Mailberg).« Diese Güter schenkt Chadolt, bevor er seine »Pilgerfahrt« nach Jerusalem antritt (d. h. am Kreuzzug von 1147 teilnimmt), dem Orden der Johanniter. Somit ist die Malteserritterkommende Mailberg der älteste, nie verlorengegangene Besitz des Ordens. Der Johanniterorden (ab 1310 Rhodiser, und ab 1530 Malteser Ritterorden genannt) geht auf Kaufleute aus Amalfi zurück, die schon vor dem 1. Kreuzzug ein Spital in Jerusalem gegründet hatten.«² Die Hügelkuppe gegenüber dem Schloss krönt, von säulenförmigen Lebensbäumen eingekränzt, die romanisch-gotische Kuni-gundenkapelle. Wenn man möchte, kann man sich ins Burgund

sklepní uličky s dobře dimenzovanými lisovými jsou pod památkovou ochranou.

V kamenolomu na vrcholu Buchberg (417 m), v bývalém korálovém útesu s červenými řasami, se nachází spousta fosilních sluků mušlí z doby miocénu.³ Osamělý Galgenberg (346 m), 3 km jižně od Mailbergu, býval dříve popravištěm, sloup šibenice se ještě dochoval. Na vrcholové plošině této přírodní památky se daří pozoruhodným panonským suchým loukám se 174 druhy rostlin. Přibližně od mladší doby kamenné se tyto oblasti využívaly jako pastviny, a proto byly otevřené. Na jihu je vidět rozsáhlý les Ernstbrunner Wald, který roste na štěrkových sedimentech pravěkého Dunaje. Než si Dunaj prorazil cestu mezi Leopoldsbergem a Bisambergem, tekla daleko na sever od dnešní Vídně. O něco blíže se nachází markantní zbytky někdejšího opevněného areálu z 11. století na

versetzt fühlen. Einige der Kellergassen mit ihren wohlproportionierten Presshäusern stehen unter Denkmalschutz.

In einem Steinbruch am Buchberggipfel (417 m), einem ehemaligen Rotalgen-Korallenriff, findet sich jede Menge Fossilien einer Muschelbank aus der Zeit des Miozän.³ Der einsame Galgenberg (346 m), 3 km südlich von Mailberg war früher eine Hinrichtungsstätte, eine Säule des Galgens ist noch erhalten. Am Gipfelplateau dieses Naturdenkmals gedeiht ein bemerkenswerter panonischer Trockenrasen mit 174 Pflanzenarten. Wohl seit der Jungsteinzeit wurden diese Flächen als Weide genützt und damit offen gehalten. Im Süden sieht man den ausgedehnten Ernstbrunner Wald, der auf den Schotter-sedimenten der Urdonau wächst: Ehe die Donau den Durchbruch zwischen Leopoldsberg und Bisamberg schaffte, floss sie weit nördlich vom heutigen Wien. Etwas näher liegt die

Zdrojové toky říčky Pulkavy pramení v regionu Waldviertel mezi Hornem a Gerasem. Meandrují loukami a lesy směrem na východ. Proti proudu u městečka nesoucího stejný název se Pulkava (Pulkau) zanořuje hluboko mezi žulové skály kopce Manhartsberg a vytváří osamělé údolí s hustě zalesněnými strmými svahy. Z města po proudu řeky se úrodné údolí s pobřežními dřevinami, vodními mlýny a ulicovými vesnicemi rozšiřuje v úrodnou zemědělskou krajinu. Turistickou oblast Pulkautal tvoří šest obcí Pernersdorf, Haugsdorf, Alberndorf, Hadres, Seefeld-Kadolz a Mailberg. Vinice a dlouhé vápnem vybělené sklepní uličky se staly mezinárodně známými díky filmovým adaptacím Poltových románů Alfreda Komarka. Údolí Pulkautal je důležitou vinařskou oblastí již od středověku. Než Pulkava po 52 km zaústí u Laa do Dyje, překlene ji památkově chráněný železný Mühlbach-akvadukt. U dalšího akvaduktu křížuje Dyjsko-mlýnský náhon potok Pfaffengraben. Poté protéká městem Laa an der Thaya, kde dříve poháněl několik mlýnů.

Die Quellbäche der Pulkau entspringen im Waldviertel zwischen Horn und Geras. Sie mäandrieren durch Wiesen und Wälder gegen Osten zu. Flussaufwärts der gleichnamigen Stadt gräbt sich die Pulkau tief durch den Granit das Manhartsberges und formt ein einsames Tal mit dicht bewaldeten, steilen Hängen. Von der Stadt flussabwärts weitet sich das fruchtbare Tal mit seinen Ufergehölzen, Wassermühlen und Straßendörfern zu einer fruchtbaren Agrarlandschaft. Die sechs Gemeinden Pernersdorf, Haugsdorf, Alberndorf, Hadres, Seefeld-Kadolz und Mailberg bilden die Tourismusregion Pulkautal. Die Wein-gärten und langen, weiß gekalkten Kellergassen wurden durch die Verfilmungen von Alfred Komareks Polt-Romanen international bekannt. Ein wichtiges Weinbaugebiet ist das Pulkautal bereits seit dem Mittelalter. Bevor die Pulkau nach 52 km bei Laa in die Thaya mündet, wird sie vom denkmalgeschützten eisernen Mühlbachaquädukt überspannt. In einem weiteren Aquädukt überquert der Thayamühlbach den Pfaffengraben. Danach durchfließt er Laa an der Thaya, wo er früher mehrere Mühlen antrieb.

kopci Dernberg (281 m). Archeologické nálezy poukazují na osídlení již od neolitu. Zemní valy ohraničují plošinu o rozloze 180 m × 140 m, jejíž obrovské jádro se zachovalo v podobě 9 metrů vysokého komolého jehlanu. Zde se docela dobře daří xerofilním rostlinám.

Nás to však táhne dál na západ. Městečku **Seefeld-Kadolz** dominuje stejnojmenný barokní zámek a sklepní ulička v **Hadresu** je jedna z nejdelších na světě. Přes vinice se dostaneme do zaniklé vesnice Gerstenfeld v údolí hned za hranicemi. Nad oborou vedou částečně opuštěné vinné terasy na kopec Lamplberg (291 m). Romantická kamenná věž připomíná založení vinic v roce 1860 pánem zámku v Jaroslavicích.

Za tím vším na plošině cesty z betonových panelů stojí chátrající boudy zemědělských pracovníků, zrezivělé nádrže na vodu a vinice z doby kolchozů. Zvláštní prostředí – řekněme – s morbidní romantikou.

Zpět do údolí Pulkautal, které je pod pseudonymem Wiesbachtal v podání Alfreda Komarka domovem policisty Simona Polta. Každá ulicová vesnice s úzkými dvorky před domy má své sklepní uličky. Ty v **Untermarkersdorfu** se rozšiřují až na skutečnou sklepní vesnici. Pod akáty, lípami a ořešáky jsou roztroušeny lisovny a o letních víkendech, kdy jsou dveře sklepa otevřené, se nalévá.

Sklepní ulička **Haugsdorfer Kellergasse** vede až na vrchol Hutberg (296 m) k chatě Hüatahütt'n. Zde rád odpočíval malíř Franz von Zülow, po kterém je zde pojmenována tematická stezka. Horké slunce se opírá do úžlabí vinic a sprašových teras, v jejichž svazích si hloubí své hnízdicí nory nádherná vlha pestrá. Po ní se sem stěhuje vrabec polní, bělořit šedý a dokonce i sýček obecný. Pozornému oku botanika na svazích neunikne bytel rozprostřený. Z jeho výhonků vinařky vázaly malá košťata, kterými čistily lisy na víno. Skutečným domovem tohoto reliktu z doby poledové, polokeře bytely, jsou polopouště ve střední Asii. Blízko hranice se z rozhledny na Heidbergu otevírá široký panoramatický výhled.

V **Jetzelsdorfu** zve »vinařský kostel« na akce spojené s vínem. Rodina Reinbergerových provozuje v jetzelsdorfské sklepní uličce vinařské a cihlářské muzeum a v Pernersdorfu venkovské muzeum. V **Pernersdorfu** | **Peigartenu** tvoří románský filiální kostel sv. Ragedunda a poklidná Peregrinská sklepní ulička komplex, který stojí za vidění.

markante Hausberganlage des Dernbergs (281 m) aus dem 11. Jahrhundert. Archäologische Funde weisen auf eine Besiedlung seit dem Neolithikum hin. Erdwälle umfriedeten ein 180 m × 140 m großes Plateau, dessen gewaltiges Kernwerk in Form eines 9 Meter hohen Pyramidenstumpfs erhalten ist. Hier fühlen sich xerophile Pflanzen recht wohl.

Doch uns zieht es weiter nach Westen. **Seefeld-Kadolz** wird vom gleichnamigen Barockschloss dominiert, die Kellergasse von **Hadres** ist eine der längsten der Welt. Über Weingärten gelangt man in das erloschene Dorf Gerstenfeld in einer Senke gleich jenseits der Grenze. Oberhalb eines Wildgeheges führen teils aufgelassene Weinterrassen zum Lamplberg (291 m). Ein romantischer Steinturm erinnert an die Anlage der Weingärten im Jahr 1860 durch den Schlossherrn von Jaroslavic.

Am Plateau dahinter Betonplattenwege, verfallende Landarbeiterbaracken, rostige Wasserspeicher und Weingärten aus der Kolchosenzeit. Eine eigenartige Gegend von – sagen wir – morbider Romantik.

Zurück ins Pulkautal, unter dem Pseudonym Wiesbachtal die Heimat des Gendarmen Simon Polt von Alfred Komarek. Jedes Straßendorf mit seinen Hakenstreckhöfen hat seine Kellergassen. Jene von **Untermarkersdorf** weitet sich zu einem richtigen Kellerdorf. Unter den Robinien, Linden- und Nussbäumen sind die Presshäuser hingewürfelt, an den Sommerwochenenden wird ausgeschrieben – den Tagen der offenen Kellertür.

Die **Haugsdorfer Kellergasse** führt hinauf zum Hutberg (296 m) mit seiner Hüatahütt'n. Der Maler Franz von Zülow hat hier gerne gerastet, ein Themenweg ist nach ihm benannt. Die Sonne legt sich heiß auf die Weinbergmulden und Lössterrassen, in deren Böschungen der wunderhübsche Bienenfresser seine Bruthöhlen gräbt. Feldsperling, Steinschmätzer und sogar der Steinkauz ziehen nach ihm dort ein. Das aufmerksame Botanikerauge findet an Böschungen das »Beserlkraut«. Dessen Triebe wurden von den Winzerinnen zu kleinen Beserln gebunden, mit denen die Weinpressen geputzt wurden. Die eigentliche Heimat dieses postglazialen Relikts, des Halbstrauchs Radmelde, sind die Halbwüsten Zentralasiens. Nahe der Grenze öffnet die Heidberg-Aussichtswarte einen weiten Rundblick.

Vyplátí se navštívit komplex lisoven, hřbitovní zeď, kostel a kostnice v **Zellerndorfu**, zejména proto, že se v obzvláště půvabné sklepní uličce Maulavern nalévá dobré víno. Jižně od **Plattu** se na kopci Sandberg (339 m) nachází archeologické naleziště keltského osídlení. Toto oppidum podobné městu mělo několik tisíc obyvatel a razily se zde dokonce mince. Z rozhledny je vidět na celý západní region Weinviertel a mnohem více: svahy kopce Manhartsberg na západě, chladicí věže jaderné elektrárny Dukovany na severu, Pálavské vrchy a pohoří Leiser Berge na východě a Vápencové Alpy na jihu.

Mezi obcí **Roseldorf** a kopcem Kirchenberg u Wartbergu žije více než 60 druhů velkých. Svou hmotností cca 16 kg patří mezi největší letuschopné ptáky.⁴ Téměř po celý rok, zejména v dubnu v době tokání si dropové velcí pyšně vykračují loukami a polí k úpatí gotického kostela sv. Leonharda.

Kogelstein a Feenhaube u Eggenburgu: Existuje neuvěřitelné množství interpretací opředených tajemství o původu a účincích tzv. kulovitého zvětrávání. Příslušná literatura informuje o paprscích, kultu, moci, oběti a tajemství všeho druhu, našťěští (už) ne o krvi a půdě. Nevím, jak dalece má smysl roubovat současné mystifikace na minulé kultury. Nezkresluje to pohled na věc? To očividné a uchopitelné je ve své velikosti velmi přítomno a ukrývá v sobě dost hádanek. Plutonity, chemické zvětrávání v tropickém podnebí, mořské dno, doba ledová, doba kamenná, civilizace.

Musím přiznat, že i já jsem měl u skalní formace Feenhaube za úplňku zjevení. Zjevil se mi Panoramix se zlatým srpem, jak uprostřed všech těch pokroucených dubů stříhá jmelí. Kouzelný lektvar mi už předtím nalili ve sklepní uličce! Jižně od biogeotopu na vrcholu Kogelstein poletují otakárci ovocní, kvetou kosatce a orchideje, slyším tlumený zvuk viklanu, na kterém balancuji, spolu s cvrlikáním cvrčků. Po kamenech pobíhají ještěrky, je vidět jestřába letícího na západ.

In **Jetzelsdorf** lädt die »Weinkirche« zu Veranstaltungen rund um den Wein. Die Familie Reinberger betreibt ein Weinbau- und Zieglmuseum in der Jetzelsdorfer Kellerzeile und das Dorfmuseum von Pernersdorf. In **Pernersdorf | Peigarten** bildet die romanische Fialkirche St. Radegund mit der beschaulichen Peregrini Keller-gasse ein sehenswertes Ensemble.

Das Ensemble von Presshäusern, Friedhofsmauer, Kirche und Karner in **Zellerndorf** ist einen Besuch wert, zumal in der besonders reizvollen Maulavern Kellergasse guter Wein ausgeschenkt wird. Südlich von **Platt** gibt es am Sandberg (339m) das Ausgrabungsgelände einer Keltensiedlung. Mehrere tausend Einwohner hatte dieses stadähnliche Oppidum, dort wurden sogar Münzen geprägt. Von der Aussichtswarte überblickt man das ganze westliche

Kogelstein und Feenhaube bei Eggenburg: Unglaublich viele geheimnisumwitterte Interpretationen gibt es rund um die Entstehung und Wirkung der Wollsackverwitterungen. Von Strahlen, Kult, Kraft, Opfer und Geheimnissen aller Art berichtet die einschlägige Literatur, zum Glück nicht (mehr) von Blut und Boden. Ich weiß nicht, wie weit es sinnvoll ist, gegenwärtige Mystifizierungen den Kulturen der Vergangenheit überzustülpen. Verstellt dies nicht den Blick? Das Offensichtliche, Nachvollziehbare ist in seiner Größe sehr präsent und birgt genügend Rätsel. Plutonite, chemische Verwitterung im Tropenklima, Meeresböden, Eiszeit, Steinzeit, Zivilisation.

Zugegeben, auch ich hatte eine Erscheinung bei der Feenhaube im Vollmondschein. Mir erschien Miraculix mit goldener Sichel beim Mistelschnitt inmitten all der knorri-gen Eichen. Der Zaubertrank aber ward mir zuvor schon in der Kellergasse eingeschenkt! Südlich des Bio-Geotops der Kogelsteine flattern Segelfalter, blühen Sand-Schwert-lilien und Orchideen, ich vernehme den dumpfen Klang des Wackelsteins, auf dem ich schwinge, gemeinsam mit dem Balzgezirp der Grillen. Eidechsen huschen über die Steine, ein Habicht fliegt nach Westen.

Na řece Schmida byla vybudována retenční nádrž, která tvoří nové životní prostředí pro ptáky, žáby a savce. Schmida se přirozeně klikatí kotlinou a za silnějších dešťů plní mnoho malých rybníků; na kmenech vrby lze spatřit stopy po ohryzáni bobrem. Zdrojový rybník 74 km dlouhé řeky Schmidy se nachází v obci Burgschleinitz-Kühnring poblíž zámku v obci Harmannsdorf. Brzy za pramenem říčka padá čtyřmetrovým vodopádem dolů. Díky své vodní energii dříve poháněla obilní mlýny a kovářské hamry, odtud pochází její název »Schmida«. Protéká přes Eggenburg a Roseldorf, kde se stáčí na jih. U Hippersdorfu protíná Wagram a v Tullnerfeldu ústí do dunajského ramene Stockerauer Arm.

Ve 13. století bylo v **Sitzendorfu an der Schmida** vystavěno tržní náměstí. Má rozlohu 160 × 60 m a důstojnost mu dodává porost starých stromů. Historické stavby charakterizuje ucelená harmonie. Hezká je secesní vila z roku 1912. Bohatě gotické kamenické práce zdobí fasádu bývalého špitálu s širokým vikýřem, špičatými slepými arkádami a plastikou ležícího muže. Přízemím domu č. 19 se vine sklípková klenba zdobená nástěnnými malbami z období rané renesance. Toto kdysi důležité tržiště pro obchodování se solí a jantarem mezi Jaderským a Baltským mořem se dnes vyznačuje čilým kulturním životem.

Návštěvníky ohromí panorama města **Eggenburg**⁵ se sgrafitovým domem na hlavním náměstí, románsko-gotickým kostelem sv. Štěpána a mohutnými městskými hradbami. Krahuletz-Museum nabízí v podobě rozsáhlých geologických, paleontologických a

Dříve existovaly dvě vinařské oblasti Retz a Falkenstein. Ty jsou nyní sjednoceny ve vinařskou oblast Weinviertel. Retz je historické centrum vinařství a obchodování s vínem v západní části regionu Weinviertel, hlavních viničních tratí retzských vinic.

Turistický region Retzer Land tvoří pět obcí – Retz, Retzbach, Schrattenthal | Obermarkersdorf, Pulkau a Zellerndorf. Jižně od nich leží Eggenburg a Röschitz.

Weinviertel und mehr: die Hänge des Manhartsberges im Westen, die Kühltürme des Atomkraftwerks Dukovany im Norden, die Pol-lauer und die Leiser Berge gegen Osten und die Kalkalpen im Süden.

Zwischen **Roseldorf** und dem Wartberger Kirchenberg leben über 60 Großstrappen. Mit einem Gewicht von ca. 16 kg gehören sie zu den größten flugfähigen Vögeln.⁴ Fast das ganze Jahr über, besonders zur Balzzeit im April, stolzieren die Großstrappen durch die Wiesen und Felder zu Füßen der gotischen St. Leonhardskirche.

An der Schmida wurde ein Rückhaltebecken angelegt, das einen neuen Lebensraum für Vögel, Frösche und Säugetiere bildet. Die Schmida schlängelt sich in einem natürlichen Lauf durch das Becken und füllt bei etwas stärkerem Regen viele kleine Teiche, Fraßspuren des Bibers sind an den Weidenstämmen zu erkennen. Der Quellteich der 74 km langen Schmida liegt in der Gemeinde Burgschleinitz-Kühnring beim Schloss Harmannsdorf. Bald nach der Quelle stürzt das Bächlein über einen vier Meter hohen Wasserfall. Seine Wasserkraft hat früher Getreidemühlen und Hammer-schmieden betrieben, daher der Name »Schmida«. Sie durchfließt Eggenburg und Roseldorf, wo sie nach Süden abbiegt. Bei Hippersdorf durchschneidet sie den Wagram, bevor sie im Tullnerfeld in den Stockerauer Arm der Donau mündet.

Früher gab es die beiden Weinbaugebiete Retz und Falkenstein. Diese sind heute im Weinbaugebiet Weinviertel vereint. Retz ist das historische Weinbau- und Weinhandelszentrum des westlichen Weinviertels, der Großlage Retzer Weinberge.

Die fünf Gemeinden Retz, Retzbach, Schrattenthal/ Obermarkersdorf, Pulkau und Zellerndorf bilden die Tourismusregion Retzer Land. Südlich davon liegen Eggenburg und Röschitz.

Im 13. Jahrhundert wurde der Marktplatz von **Sitzendorf an der Schmida** angelegt. Er misst 160 × 60 m, ein alter Baumbestand verleiht ihm Würde. Die historische Bausubstanz ist von geschlossener Harmonie. Hübsch eine Jugendstilvilla von 1912. Reiche gotische Steinmetzarbeiten zieren die Fassade des ehemaligen Spitals mit breitem Erker, spitzbogigen Blendarkaden, und der Skulptur eines liegenden Mannes. Das Erdgeschoß des Hauses Nr. 19 ist von einem mit Wandmalereien aus der Zeit der Frührenaissance verzierten Zellengewölbe gewölbt. Dieser einst wichtige Markt für den Adria-Ostsee-Handel mit Salz und Bernstein zeichnet sich heute durch reges Kulturleben aus.

Das Stadtbild von **Eggenburg**⁵ mit dem Sgraffittohaus am Hauptplatz, der romanisch-gotischen Stephanskirche und seiner mächtigen Stadtmauer beeindruckt den Besucher. Das Kraheletz-Museum bietet mit seinen umfangreichen geologischen, paläontologischen und archäologischen Sammlungen einen breit gefächerten Zugang zur Natur- und Kulturgeschichte des nordwestlichen Niederösterreichs. Von den Zinnen der Eggenburger Stadtmauern kann man ins Land sehen und den Übergang vom Viertel des Waldes in das des Weines überblicken. Nebenbei bemerkt schmeckt ein Viertel Wein besser als ein Viertel Wald – nur so zur Gedächtnisstütze. Ein Wochenende lang im Spätsommer ergreifen Scharen skurriler mittelalterlicher Gestalten Besitz von der Stadt, Übeltäter werden in den Stadtbrunnen versenkt, wenn ihnen nicht Schlimmeres widerfährt, Weibchen und Männlein tummeln sich in riesigen Bottichen, aller Orten bringen Gaukler seltsame Instrumente zum Tönen, auf jedem Meter bieten Händler und Bräter mehr oder minder Lebensnotwendiges an, Bettelmönche fordern Bekehrung und Almosen ein – und während seriöse Historiker kopfschüttelnd auf dieses Treiben schauen, ist dieses Treiben für die Akteure aus weit und fern alljährlich ein Jahreshöhepunkt.

Die Stadtmauer von Eggenburg
Městská zed' v Eggenburgu

archeologických sbírek širokou škálu přístupů k přírodním a kulturním dějinám severozápadního Dolního Rakouska. Z cimbuří eggenburgských městských hradeb je výhled do kraje a pohledem lze pojmut přechod od lesní čtvrti (Waldviertel) do vinařské čtvrti (Waldvierteil). Jen tak mimochodem, když už je řeč o čtvrtích – čtvrtinka vína chutná lépe než čtvrtinka lesa. Vždy na jeden víkend na konci léta se města zmocní davy bizarních středověkých postav, zločinci jsou topeni v městských studnách, pokud se jim nestane nic horšího, ženy a muži skotačí v obrovských kádích, všude jsou slyšet zvuky vycházející z podivných nástrojů kejklířů, na každém metru nabízejí prodavači více či méně potřebné věci, žebraví mniši žádají o obrácení na víru a o almužnu – a zatímco seriózní historici nad tímto děním kroutí hlavou, je toto každoroční dění pro aktéry z široka i daleka vrcholem roku.

Rozšafné dvoupatrové vinařské usedlosti s širokými vjezdovými branami svědčí o prosperitě starých vinařů z **Röschitzu** – jejich víno muselo mít už vždy dobrou pověst. Ještě dnes utvářejí obraz náměstí důstojné renesanční a barokní domy. 9 km dlouhá okružní trasa »zážitkové stezky«⁶ nás vede vinicemi a sklepními uličkami k jeskyni Muschelhöhle, kamenolomu a do tkalcovského sklepa s kuriózními sprašovými reliéfy.

Široké vrcholky s rozsáhlými vinicemi tvoří přechod do vinařských oblastí jižní Moravy dál na severu. Bohatě osázené viniční tratě sestupují od dubových a borových lesů regionu Waldviertel do širokých úžlabin regionu Weinviertel. Je to krásná, částečně terasovitá kulturní krajina, která může připomínat Falcko nebo Alsasko. Skupiny stromů, náspů, sklepních uliček, větrných a vodních mlýnů, kaplí a božích muk rozčleňují harmonickou krajinu a vytvářejí akcenty. Jeden z důvodů, proč jsem se sem v roce 2002 přestěhoval. Sklepní uličky, které v posledních dvaceti nebo třiceti letech z velké části ztratily svoji funkci, jsou však něčím, co nelze ve stejné podobě najít nikde jinde. Avšak až moc utichly.

Ekonomický význam vinařství a obchodování s vínem se odráží v působivé architektuře měst a vesnic. Náměstí a tržiště, zemědělské usedlosti, radnice, vinařské dvory, kláštery, kostely, kostnice a zámky – ve stylu románského slohu, gotiky, renesance, baroka a historismu utvářejí proporcionální architekturu. V letech

Die behäbigen, zweigeschossigen Weinbauernhöfe mit ihren breiten Toreinfahrten zeugen vom Wohlstand der alten **Röschitzer** – ihr Wein muss immer schon einen guten Ruf gehabt haben. Heute noch prägen die würdevollen Renaissance- und Barockhäuser das Bild des Marktes. Die 9 km lange Rundtour des »Erlebniswegs«⁶ führt uns durch Weinberge und Kellergassen zur Muschelhöhle, einem Steinbruch, und in den Weberkeller mit seinen kuriosen Lössreliefs.

Weite Hügel mit ausgedehnten Weingärten bilden den Übergang zu den Weinregionen Südmährens weiter nördlich. Reich bestockte Weinrieden senken sich von den Eichen- und Kiefernwäldern des Waldviertels in die weiten Mulden des Weinviertels herab. Es ist eine wunderschöne, teils terrassenförmig angelegte Kulturlandschaft, die an jene der Pfalz oder des Elsass erinnern mag. Baumgruppen, Böschungen, Kellergassen, Wind- und Wassermühlen, Kapellen und Bildstöcke gliedern die harmonische Landschaft und setzen Akzente. Mit ein Grund, warum ich im Jahr 2002 hierher übersiedelt bin. Die Kellergassen, die allerdings in den letzten zwanzig, dreißig Jahren ihre Funktion weitgehend eingebüßt haben, sind allerdings etwas, was es in gleicher Ausprägung nirgends sonst gibt. Doch zu still ist es dort geworden.

Die wirtschaftliche Bedeutung des Weinbaus und Handels spiegelt sich in der eindrucksvollen Bausubstanz der Orte. Stadt- und Marktplätze, Ackerbürgerhäuser, Rathäuser, Lesehöfe, Klöster, Kirchen, Karner und Schlösser – in den Baustilen der Romanik, Gotik, Renaissance, des Barock und Historismus prägen die wohlproportionierte Architektur. Zwischen 1277 und 1472 wurde Eggenburg, Retz, Hardegg und Schrattenthal das Stadtrecht verliehen, 1308 erhielt Pulkau sein Marktrecht, 1446 Röschitz, Sitzendorf 1545.

Die romanische Michaelskirche mit ihrem Karner thront über **Pulkau**, die gotische Heiligenblutkirche hinter dem barocken Rathaus mit seiner Freitreppe beherbergt einen prachtvollen Donauschule-Flügelaltar von 1515. Entlang der Pulkau führt ein Weg vorbei an alten Mühlen und einer Hammerschmiede zur Ruine Neudegg in exponierter Lage auf den Hochflächen des Waldviertels, die jäh zum Fluss hin abbrechen. Waldsteppenartige Vegetation überzieht die felsigen, trockenen Südhänge, der Steig hinauf zum auffälligen

1277 až 1472 bylo obcím Eggenburg, Retz, Hardegg a Schrattenthal uděleno městské právo, v roce 1308 získal tržní právo Pulkau, v roce 1446 Röschitz, v roce 1545 Sitzendorf.

Nad **Pulkau** se tyčí románský kostel sv. Michala s kostnicí, gotický kostel Krve Páně za barokní radnicí s venkovním schodištěm uchovává nádherný křídlový oltář tzv. dunajské školy z roku 1515. Podél Pulkavy vede cesta kolem starých mlýnů a kovářského hamru až ke zřícenině Neudegg na exponovaném místě náhorních plošin regionu Waldviertel, které náhle strmě klesají dolů k řece. Lesostepní vegetace pokrývá skalnaté, suché jižní svahy, pěšinka vzhůru ke zchátralé hradní věži tvrzi je strmá a je třeba po ní kráčet opatrně. Jsme odměněni romantickým místem se širokým panoramatem a působivým výhledem dolů do údolí. To platí i pro skalní útvar Teufelskanzel nad vyhlídkou Teufelswand, ke které vede nahoru úzká stezka z údolí poblíž mlýna Peschkamühle.

Za doporučení rozhodně stojí cca 15 kilometrová vycházka z Pulkau přes mírné svahy viničních tratí a zachovalými vinařskými vesnicemi Leodagger, Waitzendorf a **Obermarkersdorf** do Retzu. Velmi významný z hlediska historie architektury je zámek **Schrattenthal** včetně svých přístaveb, který je restaurován s obdivuhodnou odborností a obezřetností. Gotická architektura zámeckého kostela vykazuje díky svým mimořádným detailům harmonickou eleganci. Na Google Earth vidíme, že zámecký areál je včetně svých obranných zdí přibližně stejně velký jako staré město. Na jihozápad od komplexu se rozkládá okouzující barokní most Johannesbrücke přes potok Schrattenbach, ze zámeckého parku na sever vede alej k

bažantnici. Vedle se nachází vesnice **Pillersdorf** s komplexem Kalvarienberggruppe z vápencového pískovce ze Zogelsdorfu a zasněná sklepní ulička Öhlberg-Kellergasse.

Retz: Fresky v radničním sále jsou prvním dílem malíře Kremsera Schmidta.

Vinařské město **Retz**: Mírně stoupající Hlavní náměstí | Hauptplatz má díky své centrálně položené, elegantní radniční věži, domu Verderberhaus korunovanému cimbuřím a sgrafitovému domu Sgraffitohaus působivý prostorový efekt. Více než 12 000 metrů čtverečních náměstí jižanského typu harmonicky rozčleňuje radnice, pranýř, dvě kašny, Mariánský sloup a sloup Nejsvětější Trojice. Fresky v radničním sále

Bergfried ist steil und mit Vorsicht zu begehen. Belohnt werden wir durch einen romantischen Platz mit weiter Fernsicht und einem beeindruckenden Tiefblick in das Tal. Dies gilt auch für die Teufelskanzel oberhalb der Teufelswand, zu der talauswärts nahe der Peschkamühle ein schmaler Steig hinauf führt.

Von Pulkau aus über die sanften Hänge der Weinrieden und durch die gut erhaltenen Winzerdörfer Leodagger, Waitzendorf und **Obermarkersdorf** ca. 15 km nach Retz zu spazieren ist höchst empfehlenswert. Das Schloss **Schrattenthal** mit seinen Nebengebäuden ist bauhistorisch von höchster Bedeutung und wird mit bewundernswerter Fachkenntnis und Behutsamkeit restauriert. Die gotische Architektur der Schlosskirche ist mit ihren außergewöhnlichen Details von harmonischer Eleganz. Auf Google Earth sehen wir, dass das Schlossareal mit seinen Wehrmauern etwa gleich groß wie die Altstadt ist. Südwestlich der Anlage überspannt die bezaubernde barocke Johannesbrücke das Schrattenbächlein, nördlich führt eine Allee vom Schlosspark zum Fasangarten. Nebenan liegt **Pillersdorf** mit seiner Kalvarienberggruppe aus Zogelsdorfer Kalksandstein und der verträumten Öhlberg-Kellergasse.

Die Weinstadt **Retz**: Mit dem eleganten Rathausurm als Brennpunkt, dem Zinnen-gekrönten Verderberhaus und dem Sgraffitohaus ist der sanft ansteigende Hauptplatz von beeindruckender Raumwirkung. Die über 12.000 Quadratmeter des südländisch anmutenden Platzes werden durch Rathaus, Pranger, zwei Brunnen, Marien- und Dreifaltigkeitssäule harmonisch gegliedert. Die Fresken des Rathaussaales sind das erste Werk des Kremser Schmidt. Von großem Reiz ist die in kräftigen Farben gehaltene reich stuckierte Marienkapelle darunter. Das Sgraffito-Haus am Hauptplatz verblasst derzeit allerdings – derartige Objekte werden auf der anderen Seite der Thaya meist besser erhalten. Vielleicht ist aber eine fachgerechte Restaurierung ohnehin bereits geplant?

Retz: Die Fresken des Rathaussaales sind das erste Werk des Kremser Schmidt.

Das frühgotische Dominikanerkloster, Bürgerspital, Schloss Gatterburg, die Stadtbefestigung mit Znaimer- und Nalbertor und dem Haberfeldturm – vieles gibt es zu entdecken in dieser idealtypischen hochmittelalterlichen Gründungsstadt. Dass ihr Vorland

Když se Mariánská kaple na Hlavním náměstí v Retzu rozšiřovala na kostel, přišla do země reformace. Občané, kteří se stali luterány, ztratili zájem o rozšíření církve a přerušili přísun peněz. Stavba však zůstala v katolických rukou. V této patové situaci začal napůl dokončený chrám Páně chátrat.

Ruina na Hlavním náměstí – jaká ostuda v době, kdy se hrdost občanů v neposlední řadě vyjadřovala soutěžením o krásu jejich měst! Byl sjednán moudrý kompromis: Pod podmínkou, že bude katolická kaple zachována, ji získali protestanti. Ti postavili klenbu mezistropu a vybudovali radniční sál přístupný z venkovního schodiště. Reprezentativní radnice zdobí město od roku 1569.

Kolem roku 1580 pověřil Hans Fierenz von Goerz »vlašské zedníky« rozšířením tří předchozích budov dnešního domu Verderberhaus na reprezentativní městský palác a vytvořili mistrovské dílo italské renesanční architektury.

Je obdivuhodné, jak nás dodnes obohacují moudrá rozhodnutí učiněná před staletími a jejich umělecká realizace.

jsou prvním dílem malíře Kremsera Schmidta. Pod ním se nachází půvabná Mariánská kaple s bohatou štukaturou výrazných barev. Sgrafitový dům na Hlavním náměstí v současné době ovšem bledne – podobné budovy se většinou lépe dochovaly na druhé straně Dyje. Možná se však již plánuje odborná renovace?

Raně gotický dominikánský klášter, měšťanský špitál, zámek Gatterburg, městské opevnění s branami Znaimertor a Nalbertor a věž Haberfeldturm – v tomto typickém pozdně středověkém »zakladatelském« městě je co objevovat. Naštěstí je jeho předměstí u Klosterbrücklweg stále nezastavěné, proto vinice sahají až k městskému příkopu. Je potěšením procházet se Retzem, vychutnat si šálek

Als die Marienkapelle am Retzer Hauptplatz gerade zur Kirche ausgebaut wurde, erreichte die Reformation das Land. Die lutherisch gewordenen Bürger verloren ihr Interesse am Ausbau der Kirche und sperrten die Geldzufuhr ab. Die Baustelle aber blieb in katholischer Hand. In dieser Pattsituation begann das halbfertige Gotteshaus zu verfallen.

Eine Ruine auf dem Hauptplatz – was für eine Schande zu Zeiten, als sich der Bürgerstolz nicht zuletzt im Wettstreit um die Schönheit ihrer Städte ausdrückte! Ein kluger Kompromiss wurde verhandelt: Unter der Auflage, dass die katholische Kapelle zu erhalten sei, wurde sie von den Protestanten erworben. Diese wölbten eine Zwischendecke ein und errichteten den über eine Freitreppe zugänglichen Ratssaal. Seit 1569 ziert das repräsentative Rathaus die Stadt.

Um 1580 beauftragte Hans Fierenz von Goerz »welsche Maurer« mit dem Ausbau der drei Vorgängerbauten des heutigen Verderberhauses zu einem standesgemäßen Stadtpalais, sie schufen ein Meisterwerk italienischer Renaissancebaukunst.

Beeindruckend, wie uns kluge, vor Jahrhunderten getroffene Entscheidungen und deren kunstvolle Umsetzung bis heute bereichern.

beim Klosterbrücklweg immer noch unverbaut ist, die Weinberge daher bis an den Stadtgraben reichen, ist ein besonderer Glücksfall.

Gemütlich durch Retz zu bummeln, in den Gastgärten am Hauptplatz eine Schale Kaffee oder ein Glas Wein zu genießen, die wertvollen Gemälde und Statuen in den Kirchenschiffen zu bewundern, die Stadtmauern und Wallanlagen zu inspizieren ist eine Freude. Der Retzer Erlebniskeller ist mit einer Länge von 21 km der größte zusammenhängende Weinkeller Mitteleuropas. Bis zu drei Geschoßen tief sind die Kellerröhren in den Meersand gegraben. Wo früher bei natürlichen 10–12 °C der Wein lagerte, wird man heute durch eine multimediale Weinerlebniswelt geführt.

kávy nebo sklenku vína na zahrádce na Hlavním náměstí, obdivovat drahocenné obrazy a sochy v chrámových lodích, prohlédnout si městské hradby a opevnění. Zážitek sklepe Retzer Erlebniskeller o délce 21 km je největší souvislý vinný sklep ve střední Evropě. Sklepní chodby jsou vyhloubeny do mořského písku do hloubky až tří pater. Tam, kde se víno dříve skladovalo při přirozené teplotě 10 – 12 °C, vás dnes provede multimediální svět vinařských zážitků.

Znojenskou bránou (Znaimertor) opustíme Hlavní náměstí (Hauptplatz) a zabočíme doleva do ulice Windmühlgasse, kde najdeme umělecké, soudobé ztvárnění fasády galerie »part of art« malíře Alfreda Spitzera. Málo vody, spousta větru – nad Retzem už dlouho stojí větrné mlýny. V roce 1833 postavil Johannes Tobias Bergmann nádherný kulturně – historický exemplář v jeho současné podobě. V roce 1924 byl téměř na jedno století odstaven. Nizozemští stavitelé větrných mlýnů před několika lety obnovili jeho vnitřní život a zrestaurovali části lopatkové hřídele, samotné lopatky a velké čelní kolo. Byly odlity a instalovány dva nové mlýnské kameny. Tento

Tento jediný plně vybavený větrný mlýn v Rakousku rozhodně stojí za návštěvu.

jediný plně vybavený větrný mlýn v Rakousku rozhodně stojí za návštěvu. Opět se zde mele obilí, peče se chleba a nalévá se víno. Trochu severněji od větrného mlýna se kominický mistr Majonelli z Retzu zasloužil o vznik Kalvarie na kopci Kalvarienberg a v roce 1726

pověřil sochaře Jakoba Seera z Eggenburgu jejím zhotovením. Skupina postav za vznešenou balustrádou je vytesaná ze slavného vápencového pískovce ze Zogelsdorfu, který při bližším pohledu odhalí zlomky mušlí – relikv Tethysova moře.

S malou odbočkou na vrchol Parapluieberg vede asi 12 km dlouhých turistických a cyklistických tras přes Hofern a Niederfladnitz do Merkersdorfu a ke zřícenině Kaja v národním parku. Další krásné trasy vedou Znojenskou branou|Znaimertor přes rozlehlou náves v centru Retzu po naučné vinařské stezce k viniční trati Altenbergen. U vinařství Winzerhaus láká k odpočinku lavička s nádherným výhledem na Retz. Jdeme dál, kolem Hüatahütt'n, do **Oberretzbachu**, který je od roku 2002 mým domovem. Bydlím na náměstí Brunnenplatz ve starém vinařském domě z nepálených cihel. Restaurátor a umělec Josef Wintersteiger⁷ vyzdobil fasádu

Wir verlassen den Hauptplatz durch das Znaimertor und biegen links in die Windmühlgasse, dort finden wir die kunstvolle, zeitgenössische Fassadengestaltung der Galerie »part of art« des Malers Alfred Spitzer. Wenig Wasser, viel Wind – seit langem schon stehen Windmühlen oberhalb von Retz. Johannes Tobias Bergmann erbaute 1833 das kulturhistorische Prachtexemplar in seiner jetzigen Form. 1924 wurde sie stillgelegt – für fast ein Jahrhundert. Niederländische Windmühlenbauer restaurierten vor einigen Jahren ihr Innenleben, bauten Teile der Flügelwelle, die Flügel selbst und das große Stirnrad nach. Zwei neue Mühlsteine wurden gegossen und eingebaut. Die einzige vollständig eingerichtete Windmühle Österreichs ist absolut besichtigungswert. Getreide wird wieder gemahlen, Brot gebacken und Wein ausgeschenkt. Etwas nördlich der Windmühle stiftete der Retzer Rauchfangkehrermeister Majonelli einen Kalvarienberg und beauftragte 1726 den Eggenburger Bildhauer Jakob Seer mit dessen Fertigung. Die Figurengruppe hinter der noblen Balustrade ist aus dem berühmten Zogelsdorfer Kalksandstein gemeißelt, der bei genauer Betrachtung Muschelbruchstücke zeigt – ein Relikt des Tethysmeeres.

Die einzige vollständig eingerichtete Windmühle Österreichs ist absolut besichtigungswert.

Mit einem kleinen Abstecher zum Parapluieberg führen ca. 12 km lange Wander- und Radwege über Hofern und Niederfladnitz nach Merkersdorf und zur Ruine Kaja im Nationalpark. Andere schöne Wege führen durch das Znaimertor über den großen Dorfanger der Retzer Altstadt auf dem Weinlehrpfad zur Riede Altenbergen. Beim Winzerhaus lädt eine Bank mit herrlichem Blick nach Retz zur Rast. Weiter bummeln wir, an einer Hüatahütt'n vorbei, nach **Oberretzbach**, seit 2002 mein Heimatort. Am Brunnenplatz wohne ich in einem alten Winzerhaus aus ungebrannten Lehmziegeln. Der Restaurator und Künstler Josef Wintersteiger⁷ hat die Fassade mit einem Sgraffito geschmückt, Dionysos kommt bildlich im Retzer Land an. Vis-à-vis wohnt mein Freund Josef »Sascha« Pöschl, der dieses Buch lektoriert und mit wertvollen Anregungen bereichert hat. Die Hakenstreckhöfe **Unterretzbachs** gruppieren sich um einen großen Dorfanger mit wertvollem Baumbestand. Angerdörfer gibt es wenige in Österreich. Früher diente der Anger

Svatý kámen | Heiliger Stein leží v nadmořské výšce 320 m, přibližně 6 km od Retzu, a je oblíbeným místem setkávání lidí z Retzbachu a také výletníků. Každý víkend od května do září zde vinaři nalévají víno a nabízejí lahůdky, jako například specialitu »Heiligensteinweckerl« a domácí koláče, čímž se Svátý kámen stává místem setkání, které láká lidi ven z jejich domů a dvorků. Půlkruhová lávka v podobě galerie umožňuje výhled daleko na Moravu a do regionu Retzer Land. A kámen, který někteří považují za posvátný, nebo za energetické místo s mystickým vyzařováním, opravdu existuje. A je to svým způsobem legrační pozorovat návštěvníky, jak s vyrovnávajícími pohyby paží balancují na děrovaném kameni a jsou s jistým soucitem dotazováni zvědavými přáteli: »Už něco cítíš?«

Der Heilige Stein liegt auf 320 m Höhe, ca. 6 km von Retz entfernt, und ist ein beliebter Treffpunkt der Retzbacher wie der Ausflügler. Von Mai bis September schenken hier jedes Wochenende Winzer Wein aus und bieten Köstlichkeiten wie das »Heiligensteinweckerl« und Kuchen aus eigener Küche an, und das macht den Heiligen Stein zu einem Treffpunkt, der die Menschen aus ihren Häusern und Innenhöfen herauslockt. Eine Art Empore, ein halb runder Steg erlaubt, weit nach Mähren und ins Retzer Land hinein zu schauen. Und einen Stein, den manche für heilig oder für einen Kraftplatz mit mystischer Strahlkraft halten, gibt es tatsächlich. Es entbehrt nicht einer gewissen Komik, Besucher zu beobachten, die mit rudern den Armbewegungen auf dem lochverzierten Schalenstein balancieren und von neugierigen Gefährten mit Anteilnahme: »Spürst schon was?« gefragt werden.

sgrafitem znázorňujícím Dionýsa přijíždějícího do oblasti Retzer Land. Naproti bydlí můj přítel Josef »Sascha« Pöschl, který tuto knihu upravil a obohatil o cenné podněty. Úzké přední dvorky v Unterretzbachu jsou seskupeny kolem velké návsi s cenným stromovým porostem. V Rakousku je několik návěsních vesnic. Dříve sloužila návěs jako pastvina, dnes je to park. Tento park tvoří spousta ukázkových zahrad.⁸ Právem je park pýchou vesnice. Většina návěsních zahrad vlevo a vpravo od potoka Landbach je volně přístupná. Z **Mitterretzbachu** vedou turistické a cyklistické stezky přes Svátý kámen | Heiliger Stein (320 m) až k Devíti mlýnům v české části národního parku nebo přes Spittelmaiß (480 m) s lesním pomníkem a popravištěm s cihlovou šibenicí ke zřícenině Kaja a dál na Hardegg.

Z poutního kostela, postaveného vedle Svatého kamene a opuštěného za vlády Josefa II., zůstaly pouze základové zdi, které dnes slouží dětem jako zábavné hřiště a dospělým jako sluncem prohřáté místo k odpočinku. Odtud je vidět daleko za opevněnou věž hnanického kostela až na Moravu. Za dobré viditelnosti je možno na východě vidět zámek v Mikulově se siluetou 50 km vzdálených Pálavských vrchů na pozadí, dále na jihu radarovou kupuli na kopci Buschberg v pohoří Leiser Berge, který je svou výškou

als Weide, heute als Park. Dieser Park besteht aus einer Vielzahl von Schaugärten. Mit Recht ist er der Stolz des Dorfes. Die meisten Angergärten⁸ links und rechts des Landbaches sind frei zugänglich. Von **Mitterretzbach** führen Wander- und Radwege über den Heiligen Stein (320 m) hinüber nach Neunmühlen im tschechischen Teil des Nationalparks oder über den Spittelmaiß (480 m) mit seinem Forstdenkmal und einer Richtstätte mit gemauertem Galgen zur Ruine Kaja und weiter nach Hardegg.

Von der neben dem Heiligen Stein errichteten Wallfahrtskirche, die unter Joseph II. aufgelassen wurde, blieben lediglich die Grundmauern stehen und dienen heute Kindern

als aufregender Spiel-, Erwachsenen als sonnendurchwärmter Ruheplatz. Die Fernsicht reicht weit über den Wehrturm der Hnanicer Kirche hinaus ins Mährische. Im Osten sehen wir bei guter Sicht das Nikolsburger Schloss vor der Silhouette der 50 km entfernten Pollauer Berge, weiter südlich die Radarkuppel auf dem Buschberg in den Leiser Bergen, der mit 491 m die höchste

491 m nejvyšším návrším regionu Weinviertel. 120 km jižně od nás je možno spatřit vrchol Schneeberg a Klosterwappen s majestátní nadmořskou výškou 2076 m.

Vinice obhospodařované přírodě blízkým způsobem se táhnou od okraje lesa dolů do údolí. Různé geologické předpoklady – žulové skály někdejších velehor, písčité pláže, vrstvy sedimentů dávných moří – podmiňují nejrůznější druhy půd a výrazný terén. Veltlínské zelené z Unterretzbachu z viniční trati Sandgrube chutná úplně jinak než z Mitterretzbachu, které vyrostlo na trati Kappenhaiden poblíž Svatého kamene. To, která poloha je lepší, lze – nad rámec osobních preferencí – jen stěží objektivně konstatovat. Ale i to je opravdu jedno. O jeho kvalitě rozhoduje mnoho dalších faktorů, jako například povětrnostní podmínky daného ročníku, styl vinaře a doba potřebná k dozrání vína.

Vesnici **Niederfladnitz** dominuje bývalý zámek a současný statek rodiny Waldstein-Wartenbergových. V roce 1795 byla zahájena stavba zámku Karlslust na jižním okraji národního parku. Poté, co byla výstavba zámku dokončena, nechali Auerspergové zříditi oboru, jejíž zděné plotové sloupky je možno místy spatřit ještě dnes. V oblasti Kajarevier se nacházejí osamocené rybníky Wolfsteich a Sagteich.

Samotný **Hardegg** je neuvěřitelné městečko v srdci národních parků. Má 79 obyvatel a je to nejmenší město v Rakousku; spolu se začleněnými vesnicemi v katastrální obci žije 1304 lidí. Hardegg leží v úvalu, kde se Fugnitz vlévá do Dyje. Uprostřed pánve se strmě tyčí markantní vrch Burgberg a skalní útvar Reginafelsen. Na okraji

Reginafelsen se nachází pět vyhlídkových míst, ze kterých je vidět jedinečný soubor města, Dyji a mohutný hrad.

Samotný Hardegg je neuvěřitelné městečko v srdci národních parků.

První zmínka o hradním komplexu pochází z roku 1145. Od roku 1635 nebyl obývaný a po zemětřesení a velkém požáru v roce 1764 sloužil jako »kamenolom« pro těžbu stavebního materiálu na rekonstrukci města. Kníže Johann Karl Khevenhüller-Metsch nechal na konci 19. století renovovat části hradu a zříditi muzeum na počest mexického císaře Maxmiliána, mladšího bratra císaře Františka Josefa I.

Erhebung des Weinviertels ist. 120 km südlich von uns sind der Gipfel des Schneeberges und das Klosterwappen mit seinen stattlichen 2076 m zu erkennen.

Naturnah bewirtschaftete Weingärten ziehen sich vom Waldrand in die Senken hinab. Die unterschiedlichen geologischen Voraussetzungen – Granitfels einstiger Hochgebirge, Sandstrände, Sedimentschichten längst vergangener Meere – bedingen unterschiedlichste Böden und ausgeprägtes Terroir. Ein Unterretzbacher Grüner Veltliner von der Riede Sandgrube schmeckt ganz anders als ein Mitterretzbacher, der in der Riede Kappenhaiden beim Heiligen Stein gewachsen ist. Welche Lage nun die bessere sein mag, lässt sich – jenseits persönlicher Vorlieben – kaum objektivieren. Das ist aber auch wirklich egal. Viele weitere Faktoren wie der Witterungsverlauf des Jahrganges, die Stilistik des Winzers und die Zeit, die man dem Wein zur Reife lässt, bedingen seine Qualität.

Niederfladnitz wird dominiert vom ehemaligen Schloss und jetzigen Gutshof der Familie Waldstein-Wartenberg. 1795 war Baubeginn von Schloss Karlslust am Südrand des Nationalparks. Nach der baulichen Fertigstellung des Schlosses ließen die Auersperg einen Wildpark anlegen, dessen gemauerte Zaunpfähle immer noch stellenweise zu sehen sind. Einsam liegen der Wolfsteich und der Sagteich im Kajarevier.

Hardegg selbst ist ein unglaubliches Städtchen im Herzen der Nationalparks. Mit 79 Einwohnern ist es die kleinste Stadt Österreichs, inklusive der eingemeindeten Dörfer leben 1304 Menschen in der Gemeinde. Hardegg liegt in einer Talsenke, wo die Fugnitz in die Thaya mündet. Im Zentrum des Beckens erheben sich steil der markante Burgberg und der Reginafelsen. Am Rand des Letzteren ermöglichen fünf Aussichtspunkte verschiedene Blickwinkel auf das einzigartige Ensemble von Stadt, Thaya und die gewaltige Burg.

1145 wird die Burganlage erstmals erwähnt. Ab 1635 stand sie leer und diente nach einem Erdbeben und einer Feuersbrunst 1764 als »Steinbruch« dazu, Baumaterial für den Wiederaufbau der Stadt zu gewinnen. Fürst Johann Karl Khevenhüller-Metsch ließ im späten 19. Jahrhundert Teile der Burg erneuern und ein Museum zu

Hardegg selbst ist ein unglaubliches Städtchen im Herzen der Nationalparks.

Na přestavěné šroubové fregatě Novara, která prokázala svou způsobilost k plavbě již během plavby kolem světa, doprovázel v roce 1864 kníže Khevenhüller arcivévodu Ferdinanda Maxmiliána do Veracruz, jež zde byl korunován mexickým císařem. Humanisticky smýšlející Ferdinand Maxmilián doufal, že bude schopen z Mexika učinit moderní, liberální stát; s touto svou iluzí však neuspěl. 26. října 1866 opustil svůj nevládní prastrýc Eduard Orel na kolesovém parníku *Elisabeth* přístav v Terstu s cílem doplout do Veracruz a vzít na palubu Maxmiliána, který se nacházel v tísni. Poté, co byl císařův majetek naložen na palubu, se Maxmilián rozhodl zůstat na pevnině a shromáždit svou vlastní armádu. Maxmiliána zajala v roce 1867 legitimní vláda prezidenta Benita Juáreze a vojenský soud jej odsoudil k trestu smrti.

Reálná a pevný základ obnovy habsburské nadvlády nad částmi Latinské Ameriky už jednoduše neexistoval. Dlouho předtím vládl Karel V (1500 – 1558), císař Svaté říše římské, také Kastilii a Aragonii, Navaře, Granadě, Neapoli, Sicílii, Sardinii, nově objeveným španělským zemím v Americe a državám na Filipínách, které byly později pojmenovány podle jeho syna. Byl to mocný vladař říše, nad kterou slunce nikdy nezapadlo. Jeho syn Filip II založil španělskou linii, která vymřela v roce 1700. Habsburská vláda nad Latinskou Amerikou trvala po staletí – díky španělské královské koruně. Při založení císařské říše v Mexiku šlo jen sotva o habsburskou vládu, ale spíše o projekt francouzského krále Napoleona III. Existují »mosty«, které ani při té nejlepší vůli nevydrží. Před svým zastřelením Maxmilián vojáky ujistil, že plní jen svou povinnost, podstrčil jim zlaté mince a požádal je, aby mířili přesně a ušetřili jeho tvář, aby jeho matka mohla identifikovat tělo. Tělo popraveného císaře bylo na Navaře přepraveno domů. V roce 1898 byla loď vyřazena z provozu a sešrotována. Dva krucifixy zhotovené z prken lodi Novara se nacházejí na Hardeggu, jeden v mauzoleu hradu a jeden v kostele.

Před gotickým kostelem v Hardeggu, který byl později barokizován, byla kolem roku 1150 postavena nejstarší dolnorakouská kostnice- neomítnutá románská kruhová stavba z lomového kamene. Ve výstavní síni muzea Guckkastenmuseum se dozvídáme mnoho zajímavého o historii Hardeggu na základě různých tematických

Ehren des Kaisers Maximilian von Mexiko, eines jüngeren Bruders von Kaiser Franz Joseph I., einrichten.

Auf der umgebauten Schraubenfregatte Novara, die ihre Seetüchtigkeit bereits bei einer Weltumsegelung unter Beweis gestellt hatte, hatte Fürst Khevenhüller den Erzherzog Ferdinand Maximilian 1864 nach Veracruz begleitet, wo er zum Kaiser von Mexiko gekrönt wurde. Der humanistisch gesonnene Ferdinand Maximilian hoffte, in Mexiko einen modernen, liberalen Staat verwirklichen zu können, geriet mit dieser Illusion aber zwischen alle Fronten. Am 26. Oktober 1866 verließ mein Stief-Urgroßonkel Eduard Orel auf dem Raddampfer *Elisabeth* den Hafen von Triest mit Ziel Veracruz, um den bedrängten Maximilian an Bord zu nehmen. Nachdem sein Besitz an Bord gebracht worden war, entschied sich der Kaiser, an Land zu bleiben, um ein eigenes Heer zusammenzustellen. Maximilian wurde 1867 von der legitimen Regierung des Präsidenten Benito Juárez gefangen genommen und von einem Kriegsgericht zum Tode verurteilt.

Ein realistisches belastbares Fundament nochmaliger habsburgischer Herrschaft über Teile Lateinamerikas war einfach nicht mehr gegeben. Lange zuvor hatte Karl V. (1500 – 1558), Kaiser des Heiligen Römischen Reichs, auch über Kastilien und Aragón, Navarra, Granada, Neapel, Sizilien, Sardinien, die neuentdeckten spanischen Lande in Amerika sowie Besitzungen auf den später nach seinem Sohn benannten Philippinen geherrscht. Er war der mächtige Herr über ein Reich, in dem die Sonne nie unterging. Sein Sohn Philipp II. begründete die spanische Linie, die 1700 ausstarb. So hielt die habsburgische Herrschaft über Lateinamerika Jahrhunderte – dank der spanischen Königskrone. Bei der Errichtung eines Kaiserreichs in Mexiko ging es kaum um Habsburgische Herrschaft, sondern um ein Projekt des französischen Königs Napoleon III. Es gibt »Brücken« die beim besten Willen nicht halten können. Vor seiner Erschießung versicherte Maximilian den Soldaten, dass sie nur ihre Pflicht täten, steckte ihnen Goldmünzen zu und ersuchte sie darum, genau zu zielen und sein Gesicht zu schonen, damit seine Mutter den Leichnam identifizieren könne. Auf der Novara wurde der Leichnam des hingerichteten Kaisers in die Heimat überführt. 1898 wurde das Schiff außer Dienst gestellt und abgewrackt. Zwei

Perlmutter-Knöpfe aus
der Manufaktur
Mattejka in Felling
*Perleťové knoflíky z
továrny Mattejka
ve Felling*

okruhů (panstvo, sedláci, řemeslo, škola, železná opona, letní dovolená, kultura ...) Designérka muzea Rosi Grieder-Bednarik umístila přehledně do vitrín předměty od doby kamenné až po současnost (archeologické nálezy, historické dokumenty, mapy, knihy, obrazy, fotografie, mince, předměty každodenní potřeby, hračky, nábytek...). Přes kukátku je možno vidět krátké videofilmy. Z iniciativy místních umělců byla v bývalé radnici otevřena malá galerie. Informace o vernisážích a umělcích jsou k dispozici na webových stránkách⁹.

Kolem lesního koupaliště s toboganem vede cesta nahoru do Felling. Tam připomíná manufaktura na zpracování perleti Mattejka více než 100let starou řemeslnou tradici. Od roku 1911 se zde zpracovávaly mušle z Dyje a Moravy. Poté, co byly vyčerpány domácí zásoby, začal Bruno Marchart v roce 1953 dovážet mořské mušle a hlemýždě, ze kterých se i dnes vyrábějí drahé knoflíky a nádherné šperky. Z téměř 100 místních podniků na zpracování perleti je ten ve Felling provozován 5. generací jako jediný dosud existující.¹⁰

V pohostinstvích Hammerschmiede, Thayabrücke a ve středisku národního parku je pro nás připraven »Breviář nočního hlídače«. V něm dostáváme také elektronický klíč, který otevírá

aus den Schiffsbohlen der Novara gefertigte Kruzifixe befinden sich in Hardegg, eines im Mausoleum der Burg, eines in der Kirche.

Vor der später barockisierten gotischen Kirche Hardeggs war um 1150 der älteste Karner Niederösterreichs errichtet worden – ein unverputztes romanisches Rundbauwerk, aus Bruchsteinen gemauert. Im Ausstellungsraum des Guckkastenmuseums erfahren wir viel Wissenswertes zur Geschichte Hardeggs anhand verschiedener Themenkreise (Herrschaft, Bauern, Gewerbe, Schule, Eiserner Vorhang, Sommerfrische, Kultur...). Die Gestalterin des Museums Rosi Grieder-Bednarik hat Objekte von der Steinzeit bis heute (archäologische Funde, historische Dokumente, Landkarten, Bücher, Gemälde, Fotografien, Münzen, Alltagsgegenstände, Spielzeug, Möbel...) übersichtlich in den Schaukästen positioniert. Im Guckkasten sind kurze Videofilme zu sehen. Auf Initiative lokaler KünstlerInnen wurde im ehemaligen Rathaus eine kleine Galerie eröffnet. Informationen zu den Vernissagen und KünstlerInnen gibt es auf der Website⁹.

Vorbei am Waldbad mit seiner Wasserrutsche geht es hinauf nach **Felling**. Dort blickt die Perlmuttermanufaktur Mattejka auf über 100 Jahre Handwerkstradition zurück. Ab 1911 wurden hier Thaya- und Marchmuscheln verarbeitet. Nachdem die heimischen Bestände erschöpft waren, begann Bruno Marchart 1953 mit dem Import von Meeresmuscheln und Schnecken, die auch heute noch zu edlen Knöpfen und exquisitem Schmuck verarbeitet werden. Von fast 100 heimischen Perlmutterdrechslereien wird jene in Felling als einzige heute noch bestehende in der 5. Generation betrieben.¹⁰

In den Gasthäusern Hammerschmiede, Thayabrücke und im Nationalparkhaus liegt das »Brevier des Nachtwächters« für uns bereit. In diesem erhalten wir auch einen elektronischen Schlüssel, der die interessanten Stationen am *Themenweg Auf den Spuren des Nachtwächters* öffnet und Wissenswertes erschließt.

Die Perlmutter Manufaktur¹¹ von Felling wurde 1911 gegründet – damals verarbeitete man Muscheln aus der Thaya und der March. Von über 100 Perlmutterdrechslereien, die es einst gab, ist sie die einzige. Sie wird nunmehr in der fünften Generation betrieben wird. Ein Radweg führt ins 5 km nördlich gelegene Frain¹².

Der Bergwerksee in Langau
Těžební jezero v Langau

zajímavé zastávky na *tematické stezce Po stopách nočního hlídače* a poskytuje potřebné informace.

Dílna na zpracování perleti¹¹ ve **Felling**u byla založena v roce 1911 – tenkrát se zpracovávaly mušle z Dyje a Moravy. Je jediná z více než 100 podniků na zpracování perleti, které kdysi existovaly. Nyní je provozována již pátou generací. Cyklotrasa vede do Vranova¹² vzdáleného 5 km na sever.

Riegersburg se odráží v chovném rybníku, sochy satyrů a bakchantek zdobí rákosový břeh, barokní schodiště se zakřivenými balustrádami vede z vody nahoru na zámeckou louku. Dnešní stavba byla vytvořena v několika fázích – z dočasně zchátralého stavu – v období 1730–1735 a 1770–1780 podle plánů stavitele Franze Antona Pilgrama, žáka Lukase von Hildebrandta. Zámek lze považovat za jeden z nejvýznamnějších příkladů venkovské architektury rakouského vrcholného baroka. V roce 2017 jej pan Pilati přejmenoval na zámek Ruegers. Na jaře 2020 byl zámecký komplex s kavalírským traktem, poplužním dvorem, myslivnou, dvěma rybníky a pozemky o rozloze 51,5 ha na prodej za 4 995 000 €.

Die **Riegersburg** spiegelt sich im Fischteich, Statuen von Satyrn und Mänaden schmücken das verschilfte Ufer, eine barocke Stiegenanlage mit geschwungenen Balustraden führt vom Wasser zur Schlosswiese hinauf. Der heutige Bau entstand nach zwischenzeitlicher Bauauffälligkeit in mehreren Phasen zwischen 1730/35 und 1770/80 nach Plänen des Baumeisters Franz Anton Pilgram, eines Schülers von Lukas v. Hildebrandt. Das Schloss ist als eines der bedeutendsten Beispiele ländlicher Architektur des österreichischen Hochbarock zu sehen. Im Jahr 2017 wurde es vom Herrn Pilati in Schloss Ruegers umbenannt. Im Frühjahr 2020 stand die Schlossanlage mit Kavaliertakt, Meiereihof, Forsthaus, zwei Teichen und 51,5 Hektar Grundbesitz um 4 995 000 € zum Verkauf.

Die Badestrände der zahlreichen Waldviertler Teiche laden so richtig zum Faulenzen ein. Zum Beispiel die Bergwerkseen¹³ von **Langau**. Öfters schnorchle ich dort im samtig-weichen Wasser herum. Einige der Plätze, an denen ich den im Schilf auf Beute lauenden Hechten ins Auge sehen kann, sind mir mittlerweile wohl vertraut. Am Ufer wurde ein Bienenlehrpfad¹⁴ angelegt, ein Freizeitmuseum gibt es im Ort.

1910 stieß man zwischen **Langau** und **Schaffa|Šafov** beim Anlegen einer Sandgrube auf Braunkohle. Ein Postmeister, ein Gastwirt und ein Lehrer meldeten das Schürfrecht an. 1912 legten acht Bergleute, die mit ihren Familien aus Mährisch-Ostrau gekommen waren, den ersten Schacht an. Dieser stürzte ein. Ein zweiter Schacht musste wegen der großen Wassermengen, die zuliefen, aufgegeben werden. Alle diese Schwierigkeiten führten zu vielen Besitzerwechseln und damit auch zu Verzögerungen des Abbaus. Etliche weitere Versuche scheiterten.

Nach dem Zweiten Weltkrieg war Österreich wegen Devisenmangels von dringend notwendigen Kohleimporten abgeschnitten. Im Inland geförderte Kohle durfte die jeweiligen Besatzungszonen nicht verlassen. Das traf Wien und Niederösterreich besonders hart und gefährdete den Wiederaufbau im Allgemeinen. Der strenge Winter 1946/1947 verschärfte diese Krise zusätzlich.

Im April 1948 wurde mit Vorbereitungsarbeiten begonnen. Um die großen Wassermengen, die bisher jeden Abbauersuch gestoppt hatten, in den Griff zu bekommen, wurden rund um das

Pláže mnoha rybníků v regionu Waldviertel lákají k lenošení. Například jezero Bergwerksee¹³ v **Langau**. Často tam šnorchlují v sametově měkké vodě. Některá místa, kde mohu pohlédnout do očí štikám číhajícím v rákosí na kořist, se mi již stala důvěrně známými. Na břehu byla vytvořena včelí naučná stezka¹⁴ a ve městě se nachází Muzeum volného času (Freizeitmuseum).

V roce 1910 bylo mezi městy **Langau** a **Šafov** při výstavbě pískovny nalezeno hnědé uhlí. Pošt mistr, hostinský a učitel ohlásili kutací právo. V roce 1912 založilo osm horníků, kteří sem přišli se svými rodinami z Ostravy, první šachtu. Ta se sesunula. Druhá šachta musela být stržena kvůli velkému množství vody, které sem přiteklo. Všechny tyto potíže vedly k mnoha změnám vlastníků, a tím také ke zpoždění těžby. Několik dalších pokusů selhalo.

Po druhé světové válce bylo Rakousko kvůli nedostatku cizí měny odříznuto od nezbytného dovozu uhlí. Uhlí těžené v tuzemsku nesmělo opustit příslušné okupační zóny. To obzvláště tvrdě zasáhlo Vídeň a Dolní Rakousko a obecně ohrozilo opětovné vybudování země. Krutá zima 1946/1947 tuto krizi ještě prohloubila.

Přípravné práce začaly v dubnu 1948. Aby bylo možno zachytit velké množství vody, které doposud zastavilo jakýkoliv pokus o těžbu, byly kolem těžební oblasti postaveny studny s cílem snížit hladinu podzemní vody. Výsledkem však bylo, že v některých částech Langau lidem vyschly studny. Od července 1952 byla východní část Langau zásobována přes vodovodní potrubí vodou ze studny z těžební oblasti. Kvalita vody však nebyla zrovna ideální, a proto byla postavena nová studna.

17. června 1948 byl zahájen vlastní důlní provoz v »dole Austria«. Do konce roku bylo odstraněno 145 200 m³ skrývky, aby se odkryl uhelný sloj. Již v listopadu a prosinci téhož roku bylo pomocí lidské síly vytěženo 1 353 tun uhlí. Asi 15 mužů dobývalo krumpáči a lopatami denně 10–20 tun uhlí. Poté, co bylo uhlí ručně naházeno lopatami přes síta, bylo dopraveno koňským povozem na vlakové nádraží v Langau.

28. listopadu zahájil elektrický lžícový bagr strojní těžbu hnědého uhlí. V březnu 1950 k němu přibyl naftový univerzální lžícový bagr s pásovým podvozkem. V roce 1954 bylo denně vytěženo přibližně 1 000 tun ve dvousměnném provozu. Vzhledem k

Abbauebiet Brunnen errichtet mit dem Ziel, den Grundwasserspiegel abzusenken. Dadurch trockneten allerdings in Teilen von Langau die Hausbrunnen aus. Ab Juli 1952 wurde der östliche Teil von Langau mittels einer Wasserleitung von einem Brunnen aus dem Abbauebiet mit Wasser versorgt. Die Wasserqualität ließ jedoch zu wünschen übrig, und so wurde ein neuer Brunnen errichtet.

Am 17. Juni 1948 wurde mit dem eigentlichen Bergbaubetrieb in der »Grube Austria« begonnen. Bis zum Jahresende wurden 145 200 m³ Abraum entfernt, nur um den Kohleflöz freizulegen. Im November und Dezember des gleichen Jahres wurden mit menschlicher Muskelkraft bereits 1353 Tonnen Kohle abgebaut. Zirka 15 Mann förderten mit Krampen und Schaufel 10–20 Tonnen Kohle täglich. Nachdem die Kohle händisch durch Siebe geschaufelt worden war, wurde sie mit Pferdefuhrwerken zum Bahnhof von Langau transportiert.

Am 28. November begann mit einem Elektrolöffelbagger der maschinelle Abbau der Braunkohle. Im März 1950 kam ein dieselbetriebener Universal-Löffelbagger mit Raupenfahrwerk dazu. 1954 wurden etwa 1.000 Tonnen täglich im Zweischichtbetrieb abgebaut. Wegen des geringeren Kohlebedarfs arbeitete man in den Sommermonaten im Einschichtbetrieb. Der Fördermengenrekord wurde mit 255 044 Tonnen Jahresproduktion im Jahr 1956 erzielt.

Mit Beginn der 60er-Jahre begann der Heizwert der abgebauten Kohle immer mehr zu sinken. Zu dieser Zeit wurden Erdöl und Erdgas ernsthafte Alternativen, und die großen Wasserkraftwerke machten die Energieproduzenten unabhängiger von kohlebeheizten kalorischen Kraftwerken. Am 31. Juli 1963 wurde der Betrieb in Langau eingestellt.

Im Naturpark **Geras** mit seinem Wildgehege lockt der Edlersee teich zum Bade. Weitere Fischteiche umgeben das barocke Prämonstratenserstift. Weißstörche suchen im Wasser nach Nahrung und nisten auf dem Stiftsgebäude. Schon vor der Klostergründung um 1150 betrieben hier christliche Slawen Landwirtschaft. Zerstörungen erfolgten durch kriegerische Handlungen im 13. Jahrhundert, während der Hussitenkriege im 15. Jahrhundert und im Dreißigjährigen Krieg. Schöner denn je wurde danach wieder aufgebaut: Wirtschaftsgebäude, Schüttkasten, Teichwärterhaus, Prunkstiegen,

nižší poptávce po uhlí se v letních měsících pracovalo v jednosměrném provozu. Rekordního objemu těžby bylo dosaženo v roce 1956 při roční produkci 255 044 tun.

Počátkem 60. let začala výhřevnost vytěženého uhlí stále více klesat. V té době se ropa a zemní plyn staly vážnou alternativou a velké vodní elektrárny způsobily, že výrobci energie byli méně závislí na tepelných elektrárnách na uhlí. 31. července 1963 byl provoz v Langau zastaven.

V přírodním parku **Geras** s oborou láká ke koupání rybník Edlerseeiteich. Další chovné rybníky obklopují barokní premonstrátský klášter. Čáp bílý hledá ve vodě potravu a hnízdí na klášterní budově. Ještě před založením kláštera kolem roku 1150 zde hospodařili křesťanští Slované. Klášter byl zničen válečným děním ve 13. století, během husitských válek v 15. století a v průběhu třicetileté války. Poté proběhla přestavba kláštera, výsledek byl krásnější než kdy dříve: hospodářská budova, špýchar, dům správce rybníka, nádherné schodiště, kostelní věž. Barokní klášterní trakt představuje jedno nejkrásnějších pozdních děl stavitele Josepha Munggenasta. Slavnostní síň nové budovy je zdobena stropními freskami od Paula Trogera. Fresky v knihovním sále vytvořil v roce 1805 Josef Winterhalter. Touto prací obsahově reinterpretuje freskový program navržený Maulbertschem – Apoteóza osvícenství (1778) v knihovně v Louce u Znojma, a sice ve smyslu počínající katolické obnovy. Interiér nadačního kláštera ohromuje harmonickým souladem románského, gotického, barokního a rokokového stylu.

Městské hradby o délce 1700 m na skalnatém hřebeni babenberského města **Drosendorf**¹⁵ jsou ze tří stran obklopeny Dyjí. Hrad, nyní zámek, chránil město směrem na východ (první písemná zmínka pochází z roku 1188). Naproti barokizovanému zámku s krásným nádvořím stojí od 12. století Stockkastl. Tato zajímavá, románská kubická stavba s půlkruhovou přístavbou sloužila v 18. století jako vězení, u něž se dochovaly prkenné dveře s železným kováním. Jinak toto město nabízí vše, po čem touží srdce letního návštěvníka. V létě se zde vystupuje cirkusový soubor Circusluft, členové jazzového a filmového klubu pořádají po celý rok skvělý program. Hlavnímu náměstí lemovanému lipami dominuje radnice. Její fasádu zdobí sgrafity z roku 1933 znázorňující historické

- ↑ Der Hauptplatz von Drosendorf
Hlavní náměstí Drosendorf
- Schloss Drosendorf
Zámek Drosendorf

Kirchenturm. Joseph Munggenast schuf mit dem Torpavillon eines seiner schönsten Spätwerke. Den Prunksaal des Neugebäudes zieren Deckenfresken von Paul Troger. Josef Winterhalter schuf 1805 die Fresken des Bibliothekssaales. Inhaltlich deutet er mit dieser Arbeit ein von Maulbertsch entworfenes Freskenprogramm um – die Apotheose der Aufklärung (1778) in der Bibliothek von Louka bei Znaim, und zwar im Sinne der einsetzenden katholischen Restauration. Der Innenraum der Stiftkirche besticht durch den harmonischen Zusammenklang von Romanik, Gotik, Barock und Rokoko.

Die 1700 m lange Stadtmauer auf dem Felsrücken der Babenbergerstadt **Drosendorf**⁵ ist an drei Seiten von der Thaya umflossen. Eine Burg, heute Schloss, schützte die Stadt (1188 erste urkundliche Erwähnung) nach Osten hin. Gegenüber dem barockisierten

události. Náměstí, na kterém se nachází městská kašna, pavilon a pranýř, obklopuje budova důlního úřadu (Bergamtshaus), regentský dům (Regentenhaus), kostel sv. Martina, skvělý hostinec, kavárna Mohnkaffeehaus a výtečný zmrzlinový salon. V měšťanském špitále je umístěno vlastivědné muzeum. Branou Raabser Tor se dostaneme k nábřeží Dyje, kde bylo na konci 20. let vybudováno koupaliště »Strandbad Drosendorf«. V původní podobě se dochoval dřevěný kabinkový pavilon s balustrádou a zvonící.

14 km západně od Drosendorfu nalezneme v městečku **Raabs an der Thaya** soutok Moravské a Německé Dyje. Nad řekou a malebným městem s jeho hradbami a věžemi se tyčí mohutný hrad¹⁶. Jednalo se o jednu z mnoha pevností v příhraniční oblasti.

14 km západně od Drosendorfu nalezneme v městečku Raabs an der Thaya soutok Moravské a Německé Dyje.

Moravští a čeští sousedé pojmenovali hrad Zámek Rakouz, název, který se brzy ujal pro oblasti jižně od hrabství: Österreich je Rakousko a der Österreicher je Rakušan. Páni z Raabs nechali svůj první hrad postavit na východní hradní skále. Do pozdější budovy zámku je integrována stará tvrz. Nádvoří

budovy s renesančními arkádami vede ke dvěma rytířským sálům hlavního hradu s velkolepými středověkými nástěnnými malbami. Fascinující je pohled z úzkého altánu nad hradní kaplí. Z plošiny nacházející se na románských zdech vysoko nad městem můžete vidět soutok Německé a Moravské Dyje. Hrad Raabs nyní vlastní nakladatel Richard Pils a jeho rodina. Program nakladatelství »Bibliothek der Provinz« je vynikající. V srpnu láká festival básníků mnoho milovníků literatury do starých zdí a pořádají se také »hradní divadelní hry« waldviertelské scény, zámecké koncerty a hudební zámecké prohlídky.

Raabs je označován jako »brána do mezi-národního parku Thayatal/Podyjí« a »perla údolí Thayatal«. Cestou do Raabs se nachází **zámek Primmersdorf** se špýcharem a vesnička **Eibenstein** se zříceninou hradu. Krátká odbočka vede ke **zřícenině hradu Kollmitz** na strmě svažitém skalním ostrohu, kolem kterého v široké smyčce protéká Dyje. Zdi z lomového kamene se dvěma kulatými rohovými věžemi, strážní opevněná věž a další části jsou pozůstatky jednoho z nejrozsáhlejších hradů v Dolním

Schloss mit schönem Innenhof steht seit dem 12. Jahrhundert das Stockkastl. Dieser interessante, romanische, kubische Bau mit halbrundem Anbau diente im 18. Jahrhundert als Gefängnis, dessen eisenbeschlagene Bohlentüren erhalten sind. Auch sonst beschert diese Stadt einfach alles, was eines Sommerfrischlers Herz begehrt. Im Sommer weht hier Circusluft, das ganze Jahr über organisieren die Mitglieder des Jazzclubs und des Filmclubs ein feines Programm. Der mit Linden bestandene Hauptplatz wird vom Rathaus beherrscht. Sgraffitoschmuck von 1933 mit historischen Begebenheiten ziert seine Fassade. Das Bergamtshaus, das Regentenhaus, die Martinskirche, ein feiner Gasthof, das Mohnkaffee und ein prima Eissalon umgeben den Platz, der vom Stadtbrunnen, einem Pavillon und einer Prangersäule gegliedert wird. Im Bürgerspital ist ein Heimatmuseum untergebracht. Durch das Raabser Tor gelangt man zum Thayaufer, wo Ende der 1920er Jahre das »Strandbad Drosendorf« errichtet wurde. Der hölzerne Kabinenpavillon mit Balustrade und Glockentürmchen ist in seiner Ursprünglichkeit erhalten geblieben.

14 km westlich von Drosendorf fließen in **Raabs an der Thaya** die Mährische und die Deutsche Thaya ineinander. Die mächtige Burg¹⁶ überragt den Fluss und die schmucke Stadt mit ihren Mauern und Türmen. Sie war eine der vielen Festungen im Grenzbereich. Die mährischen und böhmischen Nachbarn nannten die Burg Zámek Rakouz, eine Bezeichnung, die sich bald auch für die südlich der Grafschaft gelegenen Gebiete einbürgerte: Rakousko ist Österreich und Rakušan der Österreicher. Ihre erste Burganlage ließen die Herren von Raabs auf dem östlichen Burgfelsen errichten. Die alte Feste wird in den späteren Schlossbau integriert. Dessen Vorhof mit seinen Renaissancefeilarkaden führt zu den beiden Rittersälen der Hauptburg mit ihren großartigen, mittelalterlichen Wandmalereien. Faszinierend ist der Blick von der schmalen Altane über der Burgkapelle: Von der auf romanischen Mauern ruhenden Plattform hoch über der Stadt sieht man den Zusammenfluss der Deutschen und der Mährischen Thaya. Die Burg Raabs ist heute im Besitz des Verlegers Richard Pils und seiner

14 km westlich von Drosendorf fließen in Raabs an der Thaya die Mährische und die Deutsche Thaya ineinander.

Rakousku. »Byl jsem ohromen kamennými svědky naší minulosti,« rozplýval se pan Karl.¹⁷

Plavba na kánoji z Raabsu do Drosendorfu je nesrovnatelně krásný zážitek. Ledňácci, volavky, osamělé břehy, skalní stěny, štěrkové břehy, staré jezy. Voda je často tak mělká, že je lepší vystoupit z lodi a táhnout ji po vodě. Jestliže je voda teplá a je hezky, měla by v podstatě stačit nafukovací matrace.

Z Drosendorfu podél toku Dyje láká poblíž hostince Hammerschmiede ke koupání umělá vodní nádrž s loukou. V **Unterthürnau** se nachází malá říční elektrárna, obytná věž ze 16. století, mramorový kamenolom a zarostlá zřícenina hradu. U hraničního přechodu **Oberthürnau – Vratěnin** se okruh uzavírá. O něco východněji leží vesnice **Uherčice**¹⁸ s renesančním.

... Pokračování na začátku předchozí kapitoly.

Familie. Das Verlagsprogramm seiner »Bibliothek der Provinz« ist ausgezeichnet. Im August lockt das Poetenfest viele Literaturfreunde in das alte Gemäuer, auch »Burg Schau Spiele« der Szene Waldviertel, Schlosskonzerte und musikalische Schlossführungen werden angeboten.

Raabs bezeichnet sich als »Tor zum Inter-Nationalpark Thayatal/Podyjí« und »Perle des Thayatales«. Am Weg dorthin liegen das **Schloss Primmersdorf** mit seinem Schüttkasten und das Dörfchen **Eibenstein** mit seiner Burgruine. Ein kurzer Abstecher führt zur **Burgruine Kollmitz** auf einem steil abfallenden Felssporn, der von der Thaya in weiter Schleife umflossen wird. Die Bruchsteinmauern mit zwei runden Ecktürmen, dem Bergfried und weiteren Bauteilen sind die Reste einer der weitläufigsten Burganlagen Niederösterreichs. »Da war ich überwältigt von den steinernen Zeugen unserer Vergangenheit«, schwärmte schon der Herr Karl.¹⁷ Eine Kanutour von Raabs nach Drosendorf ist ein unvergleichlich schönes Erlebnis. Eisvögel, Reiher, einsamste Ufer, Felswände, Kiesbänke, alte Wehranlagen. Oft ist das Wasser so seicht, dass man besser aussteigt, um das Boot zu ziehen. Eigentlich müsste eine Luftmatratze reichen, wenn das Wasser warm und das Wetter schön ist.

Von Drosendorf die Thaya abwärts lädt nahe dem Gasthof Hammerschmiede ein Stauweiher mit Liegewiese zum Bade. In **Unterthürnau** gibt es ein kleines Flusskraftwerk, einen Wohnturm aus dem 16. Jahrhundert, einen Marmorsteinbruch und eine sehr zugewachsene Burgruine. Beim Grenzübergang **Oberthürnau – Vratenin|Fratting** schließt sich der Kreis. Etwas östlich liegt das Dorf **Uherčice|Ungarschitz**¹⁸ mit seinem Renaissance.

... Fortsetzung zu Beginn des vorhergehenden Kapitels.

Die Burgruine Kollmitz
Zřícenina hradu Kollmitz

Von der Fülle des Lebens

O Hojnosti
Života

Slavnostní akce na obou stranách hranice

Včera, 8. července 2020, jsem byl náhodou na návštěvě na soukromé dvorní oslavě Aleny a Hannese Geigerových v Šatově. Soukromé? Co je soukromého na našich oslavách? Jestliže se popíjí a slaví, brána není zavřená, ale pootevřená, což by se dalo interpretovat jako znamení. Není výjimkou, že cizí člověk, který náhodou bloudí po okolí a zvědavě nakukuje škvírou ve dveřích, je s radostí uvítán – naopak je to zde spíše pravidlem.

Alena pochází z Hevlína nad Dyjí, Hannes z Waldkirchu ve Schwarzwald. Oba jsou hudebníci a učitelé hudby v badenské škole, a tam se také seznámili. Již několik let pečlivě rekonstruují své staré vinařství, nyní je hotovo a pořádá se oslava: nalévá se víno a pivo, grilují se klobásy a kotlety. Čerstvě upečený žitný chléb, sýry, saláty, samé lahůdky! Konverzuje se v češtině, němčině, angličtině – a ve všech možných i nemožných smíšených formách, které jsou s postupujícím večerem stále srozumitelnější. Už to není o přesném významu jednotlivých slov, ale mnohem více o sympatii, humoru, respektu, melodii řeči a radosti ze soužití a společné oslavy. Tuto radost rozdmýchává virtuózní hra Cimbálové muziky Antonína Stehlíka (CMAS). Tato hudba vám dá pocit, že již žijete v Panonii. Kontrabas, housle, cimbál a zpěv; bolest a radost, opojení a jasný pohled, naplnění a touha, úrodná země a široké obzory ...

Poprvé jsem tento soubor slyšel před lety na Svatém kameni v rámci partnerské akce »Festival Retz« a »Hudební festival Znojmo«, která se koná každý rok v červenci. Město Znojmo má přibližně 35 000 obyvatel, v celém okrese Znojmo žije cca 115 000 obyvatel. Ti pro sebe, pro návštěvníky i sousedy každoročně pořádají bohatý kulturní program¹. Vrcholem je zimní jazzový festival, Znojmské Velikonoce, ochutnávky vín a na jaře Den dětí, v létě Pivní slavnosti,

Festveranstaltungen beiderseits der Grenze

Gestern, am 8. 7. 2020, war ich zufällig beim privaten Hoffest von Alena und Hannes Geiger in Šatov | Schattau zu Gast. Privat? Was ist schon privat bei unseren Festen? Wird erst einmal so richtig gezecht, gefeiert, ist das Tor nicht geschlossen, sondern ein wenig geöffnet, und dies könnte als Zeichen zu deuten sein. Dass der zufällig in der Gegend herumstreunende Fremde, der neugierig durch den Türspalt späht, freudig willkommen geheißen wird, ist keine Seltenheit – im Gegenteil, eher ist es die Regel.

Alena stammt aus Hevlín nad Dyjí, Hannes aus Waldkirch im Schwarzwald. Beide sind Musiker und Musiklehrer in einer Schule im Badischen, und dort haben sie sich kennengelernt. Seit einigen Jahren restaurieren sie umsichtig ihr altes Winzerhaus, nun ist es fertig, und es wird gefeiert: Wein und Bier werden ausgeschenkt, ein guter Mann widmet sich unermüdlich der Grillerei von Würstchen und Koteletts. Frischgebackenes Roggenbrot, Käse, Salate, es ist ein Genuss! Gespräche auf tschechisch, deutsch, englisch – und in allen möglichen und unmöglichen Mischformen, die im Laufe des Abends immer verständlicher werden. Es geht nicht mehr um die exakte Bedeutung jedes einzelnen Wortes, sondern viel mehr um Sympathie, Humor, Respekt, Sprachmelodie und die Freude am Zusammensein und gemeinsamen Feiern. Geschürt wird diese Freude durch das virtuose Spiel der Cimbálová muzika Antonína Stehlíka (CMAS), des Zymbalensembles Antonín Stehlík. Diese Musik lässt einen spüren, dass man bereits im Pannonischen lebt. Kontrabass, Violinen, Zymbal und Gesang; Schmerz & Freude, Rausch & Klarheit, Erfüllung & Sehnsucht, fruchtbares Land & weiter Horizont ...

Erstmals gehört habe ich dieses Ensemble vor Jahren am Heiligen Stein, im Rahmen der Partnerschaft von »Festival Retz«

Znojenské kulturní léto, Šramlfest – obdoba festivalu Litschauer Schrammlfestival, divadelní festival, Slavnosti chleba ve Slupi a Znojenské historické vinobraní, které každoročně přiláká kolem 80 000 návštěvníků. Mimořádným zážitkem je podzimní výlov vratěnského a jaroslavického rybníka. Rok vrcholí setkáním cimbálových kapel, adventními slavnostmi, vánočními koncerty a oslavou Silvestra.

Mnoho vinařských vesnic regionu Weinviertel² zve na Velikonoční pondělí na akci pod názvem »In d'Grean gehen«. Tak se označuje zvyk vinařských rodin, které otvírají své sklepy a nabízejí jídlo a pití pomocníkům při sběru hroznů, příbuzným, sousedům a přátelům. Přitom se ochutnává čerstvé víno a oslavuje se probouzení přírody. 1. května se v Retzu koná festival Windmühlenfest (festival

Mnoho vinařských vesnic regionu Weinviertel zve na Velikonoční pondělí na akci pod názvem »In d'Grean gehen«.

větrných mlýnů) a na svátek Božího těla se na dobu deseti dnů otevírá krásný rozlehlý park na týden vína »Retzer Weinwoche«³, během kterého každá vinařská obec regionu rozlévá ve vlastním pavilonu své produkty. Tento letní festival v Retzu⁴ si získal pověst, která sahá až za hranice regionu. Festival komorní hudby

Allegro Vivo se koná každoročně od začátku srpna do poloviny září v Hornu a v jeho blízkém i dalekém okolí. Každé léto staví své stany v Drosendorfu cirkus »Circusluft“. Tady se mohou děti a mládež naučit leccos z »cirkusového řemesla«. V tomto krásném městě se rovněž nachází jazzový klub a umělecké kino⁵. Na městských hradbách v Eggenburgu se v srpnu u kina Mondscheinkino představuje evropská filmová kultura⁶. Na vinobraní, které se koná v září, teče z městské kašny na Hlavním náměstí v Retzu skutečně víno – a nese pověst městečka daleko do světa. V říjnu směřuje mnoho obyvatel Zellerndorfu a různých dalších vesnic regionu Retzer Land svou kreativitu do pořádání dýňových festivalů. Kolem svatého Martina 11. listopadu se křtí víno, poté následuje Retzer Advent.

Mnoho kulturních pracovníků bydlí v regionu jižně a severně od Dyje, ať už po celý rok nebo přechodně. Napadají mě jména jako Peter Turrini, Harald Friedl a Irena a Milan Ráčkovi. To rozšiřuje základ pro nespočet menších akcí na obou stranách hranice – hudba, čtení, vernisáže, filmy. Jsou částečně spontánním, částečně

und »Hudební festival Znojmo«, die alljährlich im Juli ihre Neuaufgabe erlebt. Die Stadt Znojmo|Znaim hat etwa 35.000 Einwohner, der gesamte Okres Znojmo|Bezirk Znaim ca. 115.000. Für sich, Gäste und Nachbarn organisieren diese alljährlich ein reichhaltiges Kulturprogramm¹: Höhepunkte sind das Jazz-Fest im Winter; Znaimer Ostern, Weinverkostungen und der Kindertag im Frühjahr; im Sommer das Bierfest|Pivní slavnosti, der Kultursommer, das Šramlfest|Schrammlfest – ein Pendant zum Litschauer Schrammlfestival –, das Theaterfestival, das Brotfest in Slup sowie das historische Weinlesefest, das alljährlich ca. 80.000 Besucher anzieht. Das herbstliche Abfischen der Teiche von Vratěnín und Jaroslavice ist ein besonderes Erlebnis. Mit dem Treffen der Zimbalmusikgruppen, den Adventfeiern, Weihnachtskonzerten und dem Silvesterfest klingt das Jahr aus.

Viele Weinviertler Winzerdörfer laden am Ostermontag zum »In d'Grean gehen«.

Viele Weinviertler Winzerdörfer² laden am Ostermontag zum »In d'Grean gehen«. So wird der Brauch der Weinbauerfamilien bezeichnet, ihre Keller zu öffnen und Speis und Trank für die Lesehelfer, Verwandte, Nachbarn und Freunde bereitzustellen. Dabei wird der frische Wein verkostet und das Erwachen der Natur gefeiert. Am 1. Mai ist das Retzer Windmühlenfest, am Fronleichnamstag öffnet sich für zehn Tage ein schöner großer Park für die »Retzer Weinwoche«³, während der jeder Weinbauort der Region in einem eigenen Pavillon seine Produkte ausschenkt. Einen über die Region hinausreichenden Ruf hat sich das sommerliche Festival Retz erworben. Das Kammermusikfestival Allegro Vivo findet jährlich von Anfang August bis Mitte September in Horn sowie in der engeren und weiteren Umgebung von Horn statt. Jeden Sommer schlägt die »Circusluft« ihre Zelte in Drosendorf auf. Hier können Kinder und Jugendliche das »Circushandwerk« lernen. Einen Jazzclub und ein Programm kino beherbergt diese schöne Stadt ebenfalls⁵. Europäische Filmkultur wird im August beim Mondscheinkino an der Eggenburger Stadtmauer vorgeführt⁶. Beim Weinlesefest im September rinnt tatsächlich etwas Wein aus den Stadtbrunnen am Retzer Hauptplatz – und hat den Ruf des Städtchens weit in die Welt hinaus getragen. Im Oktober lenken viele Bewohner von Zellerndorf und unterschiedlichen weiteren Orten

také pečlivě naplánovaným výsledkem iniciativ jednotlivců i skupin. Obzvláště se mi líbí umělecké akce, které pořádají Veronika Humpel a Wolfgang Seierl na »Insel« (»ostrově«) v ulici Klosterstrasse v Retzu⁷, návštěvy ateliéru u malíře Alfreda Spitzera⁸ v Retzu a kulturní program, který nabízejí Niki a Eytan Reif o těch víkendech, kdy jejich vinařství C&J ve Waschbachu láká do vinného sklípku⁹. Velkou prioritu má kultura také tehdy, když Seymannovo vinařství v Pulkautalu otvírá své brány¹⁰. A v Mitterretzbachu je to právě aktuální nová architektura založená na hlíně a dřevě¹¹, na základě které probíhá rekonstrukce bývalého hostince na ulici Europastraße jako místa, které nabídne prostor pro mnoho iniciativ.

des Retzer Landes ihre Schaffenskraft in die Gestaltung von Kürbisfesten. Um den Martinitag am 11. 11. wird der Wein getauft, dann folgt der Retzer Advent.

Viele Kulturschaffende wohnen in der Region südlich und nördlich der Thaya, sei es nun ganzjährig oder zeitweise. Namen wie Peter Turrini, Harald Friedl sowie Irena und Milan Ráček kommen mir in den Sinn. Das verbreitert die Basis für unzählige kleinere Veranstaltungen beiderseits der Grenze – Musik, Lesungen, Vernissagen, Filme. Sie sind teils spontanes, teils auch sorgfältig geplantes Resultat von Initiativen einzelner Menschen und Gruppen. Besondere Freude bereiten mir die kunstvollen Veranstaltungen, die Veronika Humpel & Wolfgang Seierl in der »Insel« in der Retzer Klosterstraße organisieren⁷, die Atelierbesuche beim Maler Alfred Spitzer⁸ in Retz und das Kulturprogramm, das Niki und Eytan Reif an jenen Wochenenden bieten, an denen ihr Weingut C&J in Waschbach zum Heurigen lädt⁹. Hohen Stellenwert hat Kultur auch, wenn Seymanns Weinhandwerkerei im Pulkautal ihre Tore öffnet¹⁰. Und in Mitterretzbach ist gerade neue auf Lehm und Holz bauende Architektur¹¹ dabei, den einstigen Gasthof an der Europastraße als Ort zu gestalten, der vielen Initiativen Raum bieten wird.

Retzer Land Kürbisse
Dýně Retzer Land

Weinviertelsko-jihomoravská gastronomie

Nakládané okurky, pivo ze Znojma, víno z Retzu

»V regionu Retzer Land tvoří okurky a víno již dlouhou dobu symbiózu. Okurky byly pěstovány na okurkových polích a také na vinici. Mnoho vinařů mělo až do 80. let svůj takzvaný »okurkový flek«. Pokud byl dobrý rok a bylo hodně vína, rostlo také hodně okurek. Hodně vína znamená hodně vynaloženého času. Tento čas vynaložený na práci však v případě okurek nebyl, proto byly ihned po sběru vloženy do slaného nálevu a bakterie mléčného kvašení mohly v následujících týdnech konat svoji práci. Výsledkem byly kvašené okurky. Víno se dopravovalo do Vídně a pobožky nakládaly nejenom víno, ale také sudy se štavnatými a chutnými kvašáky.

Okurky byly pěstovány na okurkových polích a také na vinici. Mnoho vinařů mělo až do 80. let svůj takzvaný »okurkový flek«.

Takto se kvašené okurky z Retzu (a Znojma) dostaly do světa,« vypráví mi Franz Neubauer v prodejně své výroby na kysanou zeleninu v Retzu.

Až do 80ých let... – v té době měli Oberretzbach a Mitterretzbach přes 500 obyvatel, dnes je jich přibližně 360. Více než 20 rodin žilo převážně z vinařství a drobného zemědě-

lství; zbyly dva samostatné hospodařící podniky. Mnoho sedláckých rodin se věnovalo nejenom vinohradnictví, ale pěstovalo také obilí, ovoce a zeleninu a dokonce i tabák a chovalo kuřata, husy, prasata a krávy. Vesnice byly mnohem živější než dnes a značná část života se odehrávala ve sklepních uličkách. Druhá rozmanitost flóry a fauny byla mnohem vyšší, a to jak v zemědělství, tak u divokých rostlin, hmyzu a ptáků.

Od mladší doby kamenné člověk při pěstování plodin a chovu hospodářských zvířat stále rozvíjí možnosti zemědělství a zdokonaluje techniky přípravy a konzervace všech cenných potravin,

Weinviertlerisch-südmährische Kulinarik

Eingelegte Gurken, Znaimer Bier, Retzer Wein

»Im Retzer Land bilden Gurke und Wein schon seit langem eine Symbiose. Die Gurken wurden auf Gurkenfeldern und auch im Weingarten gepflanzt. Viele Weinbauern hatten bis in die 1980er-Jahre ihren sogenannten Gurkenfleck. War es in gutes Jahr und gab es viel Wein, wuchsen auch viele Gurken. Viel Wein bedeutet viel Zeitaufwand. Diese Arbeitszeit fehlte bei den Gurken, also legte man diese gleich nach dem Pflücken in eine Salzlake und ließ in den folgenden Wochen Milchsäurebakterien ihre Arbeit tun. Das Resultat waren Salzgurken. Der Wein wurde nach Wien transportiert, und die Fuhrwerke hatten nicht nur Wein, sondern auch Fässer mit den saftigen, schmackhaften Salzgurken geladen. So fanden die Retzer (und Znaimer) Salzgurken ihre Verbreitung«, erzählt mir Franz Neubauer im Verkaufsladen seiner Retzer Sauer Gemüsemanufaktur.¹

Bis in die 1980er-Jahre... – zu jener Zeit hatten Ober- und Mitterretzbach über 500 Einwohner, heute sind es ca. 360. Mehr als 20 Familien lebten hauptsächlich vom Weinbau und kleinteiliger Landwirtschaft; zwei Vollerwerbsbetriebe sind übrig geblieben. Viele der Bauersfamilien pflegten nicht nur den Weinbau, sie bauten auch Getreide, Obst und Gemüse, ja sogar Tabak an, hielten Hühner, Gänse, einige Schweine und Kühe. Die Dörfer waren viel lebendiger als heute, und ein beträchtlicher Teil des Lebens spielte sich in den Kellergassen ab. Die Artenvielfalt der Flora und Fauna war wesentlich höher, sowohl in der Landwirtschaft als auch bei den Wildpflanzen, bei Insekten und in der Vogelwelt.

Seit der Jungsteinzeit entwickelt der Mensch, während er Ackerbau und Viehzucht betreibt, die Möglichkeiten der

Viele Weinbauern hatten bis in die 1980er-Jahre ihren sogenannten Gurkenfleck.

kterým se pod jeho odbornýma rukama daří. Z obilí se pečou chléb, z mléka se tuče máslo a vyrábí se tvaroh a sýr. Maso lze naložit, vyudit a použít k výrobě uzenin. Ovoce a zeleninu všeho druhu můžeme sušit, nakládat, zpracovávat na marmeládu nebo na kvašenou zeleninu, vyrobit ovocný mošt nebo víno.

S industrializací zemědělství, průmyslovým zpracováním zemědělských produktů a dnešní technologií chlazení a mražení »od vidlí k vidličce na stole« se tisícileté tradice a kulturní techniky masivně mění a v některých případech jsou dokonce i zbytečné. Monokultury vedly k enormnímu zvýšení výnosu na hektar a výnosu na jednotku hospodářských zvířat, ale současně snižují druhovou rozmanitost. Biodiverzita půdních organismů klesá a s ní i tvorba humusu. Upouští se od oběhového hospodářství, užitková zvířata, která by spásala louky na břehu řek a stepní trávníky, již neexistují. Už se ani na pole nepřiváží hnůj. Biodiverzita půdních organismů se snižuje, a tím dochází k ničení tvorby humusu. Zbytky pesticidů v potravinách a plastové částice mohou poškodit zdraví, antibiotika nezbytná pro velkochovy zvířat oslabují imunitní systém našeho metaorganismu.

My ve střední Evropě jsme na tom ještě relativně dobře, ale v mnoha dalších regionech naší planety způsobuje chybný vývoj našeho hospodaření hořkou chudobu a smrt. Nic z toho není zákon přírody; lidé se proti tomu mohou a musí jednoduše postavit.

V rámci rozsáhlé privatizace ekonomiky po roce 1989 získala rakouská společnost Brau-Beteiligungs AG (majoritní vlastník Heineken) brněnský pivovar Starobrno a znojemský pivovar Hostan. Následně byla výroba soustředěna do pobočky v Brně. Ve Znojmě

došlo ke ztrátě stovek pracovních míst a skončila staletá tradice pivovarnictví – první písemná zmínka o Hostanu pochází z roku 1361. Hostan vyráběl až 250 000 hektolitrů ročně. Mezitím budovu pivovaru odkoupila městská obec. Usadil se zde minipivovar Znojemský městský pivovar s roční kapacitou 10 000 hl a také Enotéka znojemských vín, ve které lze

ochutnat přes 100 jihomoravských vín. Rozmanitost a kvalita vinařského světa je obecně velmi potěšující jak v regionu Weinviertel,

Rozmanitost a kvalita vinařského světa je obecně velmi potěšující jak v regionu Weinviertel, tak i na jižní Moravě.

Landwirtschaft ständig weiter und verfeinert die Zubereitungs- und Konservierungstechniken aller der wertvollen Lebensmittel, die unter seiner kundigen Hand gedeihen. Aus Getreide bäckt man Brot, aus Milch wird Butter geschlagen, Topfen und Käse gemacht. Fleisch lässt sich einpökeln, selchen und für feine Würste verwenden. Obst und Gemüse aller Art können wir – je nachdem – trocknen, einlegen, zu Marmelade verarbeiten oder zu Sauergemüse, Obstmost oder Wein veredeln.

Mit der Industrialisierung der Landwirtschaft, der industrialisierten Verarbeitung der Agrarprodukte und durch die heutige Kühl- und Gefriertechnik »von der Heugabel bis zur Gabel am Tisch«² werden Jahrtausende alte Traditionen und Kulturtechniken massiv modifiziert und zum Teil auch überflüssig. Monokulturen haben zu enormen Steigerungen des Hektarertrags sowie des Ertrags pro Nutztierereinheit geführt, aber gleichzeitig reduzieren sie die Artenvielfalt. Die Vielfalt der Bodenorganismen nimmt ab, und mit ihr auch die Humusbildung. Die Kreislaufwirtschaft ist aufgegeben, Nutztiere, welche die Uferwiesen und Steppenrasen beweiden, gibt es nicht mehr. Mist wird kaum mehr aufs Feld gebracht. Die Vielfalt der Bodenorganismen wird reduziert und damit die Humusbildung zerstört. Rückstände der Pestizide in den Lebensmitteln und Plastikpartikel können die Gesundheit schädigen, die für Massentierhaltung notwendigen Antibiotika schwächen die Abwehrkräfte unseres Metaorganismus.³

Wir in Mitteleuropa sind noch relativ gut daran, in vielen anderen Regionen unserer Erde aber verursachen die Fehlentwicklungen unseres Wirtschaftens bittere Armut und Tod. Das alles ist kein Naturgesetz, der Mensch kann und muss einfach gegensteuern.

Im Rahmen der umfassenden Privatisierung der Wirtschaft nach 1989 erwarb die österreichische Brau-Beteiligungs AG (Mehrheitseigentümer Heineken) die Brünner Brauerei Starobrno und die Znajmer Brauerei Hostan. In der Folge wurde die Produktion auf den Standort Brünn konzentriert. In Znojmo gingen mehrere hundert Arbeitsplätze verloren, und eine Jahrhunderte alte Brautradition fand ein Ende, war Hostan doch 1361 erstmals urkundlich erwähnt worden. Hostan hatte bis an die 250.000 hl pro Jahr produziert. Inzwischen hat die Stadtgemeinde das Brauereigebäude

tak i na jižní Moravě. Také se pomalu zvyšuje prodej zemědělských produktů na farmách.

Od 11. července 2020 probíhá realizace slibného projektu – farmářský trh Genussmarkt v regionu Retzer Land, každou sobotu od 9 do 14 hodin na Hlavním náměstí v Retzu, od dubna do října.

Stejně jako národní parky Thayatal a Podyjí může také tento farmářský trh děkovat neústupné iniciativě některých neúnavných mužů a blahovolné podpoře ještě neústupnějších žen: Michael Vesely, Günther Macht a Daniel Wöhrer a všichni ostatní iniciátoři, prosím předstupte! Nejrůznější vystavovatelé ručí svými výrobky za regionálnost, čerstvost, rozmanitost, vkus a kvalitu. Návštěvníci zde mohou korzovat, ochutnávat a užívat si. Nabízí se zde chléb, pečivo, pekařské výrobky, koláče, ovoce, zelenina, nakládaná zelenina, zavařeniny, ovocné pomazánky, vejce, sýry, ryby, masové a klobásové speciality, pálenky, likéry, džusy, pivo, víno, jablečný mošt a samozřejmě dobrá káva...

»V nadcházejícím roce chceme v rámci farmářského trhu nabízet kurzy vaření,« seznamuje mě Michael se svými dalšími plány, »jako inspiraci, jak je možno připravit čerstvé potraviny. Za posledních několik desetiletí bylo mnohé zapomenuto. Kdo ještě dnes umí připravit dobrou jíšku – zahřátou směs mouky a tuku na zahušťování polévek a omáček? Kdo si umí poradit s kdoulemi, trnkami, slívami nebo pšenicí? Jaká skvělá jídla lze připravit z většinou nevyužívaných částí zeleniny, jako je například mrkvová nať? Osvědčené způsoby přípravy z jiných regionů světa rozšiřují rozmanitost chutí a je možno se jim snadno naučit. A bude jich stále více, takže bychom se měli naučit s nimi zacházet. Náš region je vhodný pro pěstování artyčoků nebo mandlí. Jako myšlenkový experiment momentálně plánuji Heuriger 2040 jako praktikovanou upoutávku. Které odrůdy hroznů budeme pít za 20 let, jak z nich lze vyrobit víno? Jaká jídla k nim budeme jíst? Bohatství našich zemědělských produktů se více než dnes bude projevat na jídelních lístcích našich vináren a restaurací. Přírodě blízké zemědělství, citlivá příprava, kupní síla v regionu – to je dobré a důležité pro nás všechny, nejen pro elity. Jde prostě o hájení a znovuzískání kvality života.«

»To není dobré jen pro nás lidi, ale také pro život zvířat a rostlin v našem bezprostředním okolí a v celé biosféře,« dodávám

zurückgekauft. Die Mikrobrauerei »Znojemský Městský Pivovar«⁴ mit einer Kapazität von jährlich 10.000 hl hat sich dort angesiedelt, sowie auch die »Enotéka znojemských vín«⁵, in der über 100 südmährische Weine degustiert werden können. Die Vielfalt und Qualität der Weinwelt ist generell sehr erfreulich im Weinviertel wie auch im Südmährischen. Auch der Ab-Hof Verkauf landwirtschaftlicher Produkte nimmt langsam wieder zu.

Die Vielfalt und Qualität der Weinwelt ist generell sehr erfreulich im Weinviertel wie auch im Südmährischen.

Ein vielversprechendes Projekt wird seit dem 11. Juli 2020 realisiert: der Genussmarkt im Retzer Land, jeden Samstag von 9 bis 14 Uhr am Retzer Hauptplatz, April bis Oktober.⁶ Wie die Nationalparks Thayatal & Podyjí ist auch dieser Bauernmarkt der beherzten Initiative einiger unermüdlicher Männer sowie der wohlwollenden Unterstützung durch noch beherztere Frauen zu verdanken⁷: Michael Vesely, Günther Macht & Daniel Wöhrer und alle weiteren Initiatoren bitte vor den Vorhang! Wechselnde Aussteller garantieren mit ihren Produkten Regionalität, Frische, Vielfalt, Flair und Qualität. Die Besucherinnen und Besucher können flanieren, gustieren und genießen. Angeboten werden Brot, Gebäck, Backwaren, Kuchen, Obst, Gemüse, Eingelegtes, Eingemachtes, Fruchtaufstriche, Eier, Käse, Fisch, Fleisch- und Wurstspezialitäten, Edelbrände, Liköre, Säfte, Bier, Weine, Cidre und natürlich guter Kaffee...

»Im kommenden Jahr wollen wir Kochkurse anbieten im Rahmen des Bauernmarktes,« erzählt mir Michael von seinen weiteren Plänen: »als Anregung, wie man die frisch erworbenen Lebensmittel zubereiten kann. Vieles wurde ja verlernt in den letzten Jahrzehnten. Wer bereitet noch eine gute Mehlschwitze oder »Einbrenn« – diese erhitzte Mischung aus Mehl und Fett – zum Binden von Suppen und Saucen? Wer kann mit Quitten, Schlehen, Kriecherln oder Einkorn umgehen? Welche großartigen Speisen kann man mit den unedlen Teilen der Gemüse, beispielsweise dem Karottengrün, zubereiten? Bewährte Zubereitungsarten aus anderen Weltregionen erweitern die Vielfalt des Geschmacks und sind unschwer zu erlernen. Es wird wärmer, damit sollten wir umzugehen lernen. Unsere Region eignet sich für den Anbau von Artischocken oder Mandeln. Als Gedankenexperiment plane ich gerade einen Heuriger 2040, als

ve svých myšlenkách. »Země byla po tisíciletí obdělávána a spásána. S obilím, vinnou révou, bramborami a rajčaty, slepicemi, ovce, kozami a skotem jsme do země, vědomě či nevědomě, přivedli mnoho dalších archeofytů a neofytů. Na jedné straně jsme omezili některá životní prostředí divoké zvěře, ale na druhé straně jsme také prospěšně rozšířili druhovou rozmanitost. Na tuto tradici můžeme dobře navázat, působení lidí nemusí být tak destruktivní, jak k tomu v současné době stále více dochází. Můžeme spojit příjemné s užitečným, dokonce s nezbytným, jako každá živá bytost. Symbiózy prosperují lépe než parazitické podmínky. Lásky prochází žaludkem, a to platí i pro lásku k přírodě.«

praktizierte Vorschau. Welche Rebsorten werden wir in 20 Jahren trinken, wie können sie vinifiziert werden? Was jausnen wir dazu? Der Reichtum unserer Agrarprodukte wird sich mehr als heute in den Speisekarten unserer Buschenschenken und Gasthäuser niederschlagen. Naturnahe Landwirtschaft, feine Zubereitung, Kaufkraft in der Region – das ist gut und wichtig für uns alle, nicht nur für Eliten. Es geht einfach um die Verteidigung und Rückgewinnung der Lebensqualität.«

»Das ist nicht nur für uns Menschen gut, sondern auch für das Tier- und Pflanzenleben unserer näheren Umgebung und der gesamten Biosphäre,« ergänze ich in Gedanken. »Jahrtausende lang ist das Land bestellt und beweidet worden. Mit den Getreidesorten, Rebstöcken, Erdäpfeln und Paradeisern, Hühnervögeln, Schafen, Ziegen und Rindern brachten wir, bewusst oder unbewusst, noch viele weitere Archäophyten und Neophyten ins Land. Wir haben einerseits so manchen Lebensraum der Wildtiere eingeschränkt, andererseits aber auch die Artenvielfalt gedeihlich erweitert. An diese gute Tradition können wir anknüpfen, das Wirken des Menschen muss nicht so zerstörerisch sein, wie es derzeit zunehmend wird. Wir können das Angenehme mit dem Nützlichen, ja Notwendigen verbinden, wie jedes Lebewesen. Symbiosen wirken gedeihlicher als parasitäre Verhältnisse. Liebe geht durch den Magen, auch die Liebe zur Natur.«

Poznámky

Úvod

1 Nationalparks Austria, Datenzentrum NP Thayatal

Příroda bez člověka anebo antropocén – Co je to národní park?

- 1 Antropocén označuje stáří Země, které je utvářeno člověkem (antropos). Slovo »zän« pochází ze starořeckého slova »kainos« (nový) a používá se ve významu »nový věk«.
- 2 EUROPARC Deutschland e.V., Berlin, Deutschland, 2010
- 3 EUROPARC (2010)
- 4 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_de
- 5 <https://www.perlentaucher.de/buch/stephan-schulmeister/der-weg-zur-prosperitaet.html>

Ochrana přírodního a kulturního dědictví

- 1 <https://hohetauern.at>
- 2 Nationalpark Hohe Tauern, Der Kärntner Anteil, Druckhaus Nonntal, Salzburg 1985
- 3 <https://www.wienerzeitung.at/themen/stadt-und-land/2015603-Der-ewige-Kampf-um-die-Kraft-des-Wassers>.
- 4 <https://www.sonnblick.net>
- 5 <https://www.kalkalpen.at>
- 6 Harant und Heizmann, Reichraminger Hintergebirge, Verlag W. Ennsthaler, Steyr 1987
- 7 http://www.bundesheer.at/organisation/regional/ooe/molln_weg.php
- 8 <https://www.nationalpark.co.at>
- 9 <http://www.landesforste.at/index.php?id=55>
- 10 Stummer Waldemar, Der OÖ-Jäger, Seite 25, März 2011, https://www.oeljv.at/wp-content/uploads/2008/01/OOeJaeger_130.pdf
- 11 <http://www.nationalpark-neusiedlersee-seewinkel.at>

12 Berger, Fally und Lunzer, Frischer Wind am Steppensee, J. Fally Eigenverlag, Deutschkreuz 1992

13 <https://www.donauauen.at>

14 Wendelberger Elfrune, Grüne Wildnis am großen Strom, Verlag NP, St. Pölten 1976

15 Kurier, 20. 12. 1984.

16 Golebiowski und Navara, Donau Auen, Styria 2000

17 Huber und Nenning (Hsg.), Die Schlacht der Bäume – Hainburg 1984, Huber/Nenning, Hannibal Vlg, Wien 1985.

18 Artmann H.C., Das poetische Werk Band 5, Landschaft, Rainer Vlg., Berlin 1966

19 Lorenz Konrad, So kam der Mensch auf den Hund, dtv, 1954

20 <https://www.nppodyji.cz>

21 <https://www.np-thayatal.at>

Dyje

Od pramenů až po ústí

1 <http://palava.ochranaprirody.cz/en/>

2 <http://www.lednicko-valticky-areal.cz/de/>

3 http://www.noe.gv.at/noe/Naturschutz/broschuere_02_march-thaya_auen_4.pdf

4 Rozsáhlé chráněné oblasti se vyskytují na české i slovenské straně (Dyjsko-moravský bioregion, Chráněná krajinná oblast Záhorie)

5 <https://www.donauauen.at>

Základy geologie a geomorfologie údolí Dyje

1 Heinrich, Hofmann und Roetzel, Geologie & Weinviertel, Geologische Bundesanstalt, Wien 2004

2 Roetzel, Übl et al., Geologische Karte der Nationalparks Thayatal und Podyjí, Geologische Bundesanstalt, Wien 2005

Fußnoten

Vorwort

1 Nationalparks Austria, Datenzentrum NP Thayatal

Natur ohne Mensch oder Anthropozän – Was ist ein Nationalpark?

- 1 Anthropozän bezeichnet das Erdzeitalter, das vom Menschen (anthropos) geprägt ist. »zän« stammt vom altgriechischen Wort »kainos« (neuartig) und wird im Sinn von »neuem Zeitalter« gebraucht.
- 2 EUROPARC Deutschland e.V., Berlin, Deutschland, 2010
- 3 EUROPARC (2010)
- 4 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_de
- 5 <https://www.perlentaucher.de/buch/stephan-schulmeister/der-weg-zur-prosperitaet.html>

Schutz des Natur- und Kulturerbes

- 1 <https://hohetauern.at>
- 2 Nationalpark Hohe Tauern, Der Kärntner Anteil, Druckhaus Nonntal, Salzburg 1985
- 3 <https://www.wienerzeitung.at/themen/stadt-und-land/2015603-Der-ewige-Kampf-um-die-Kraft-des-Wassers>.
- 4 <https://www.sonnblick.net>
- 5 <https://www.kalkalpen.at>
- 6 Harant und Heizmann, Reichraminger Hintergebirge, Verlag W. Ennsthaler, Steyr 1987
- 7 http://www.bundesheer.at/organisation/regional/ooe/molln_weg.php
- 8 <https://www.nationalpark.co.at>
- 9 <http://www.landesforste.at/index.php?id=55>
- 10 Stummer Waldemar, Der OÖ-Jäger, Seite 25, März 2011, https://www.oeljv.at/wp-content/uploads/2008/01/OOeJaeger_130.pdf

11 <http://www.nationalpark-neusiedlersee-seewinkel.at>

12 Berger, Fally und Lunzer, Frischer Wind am Steppensee, J. Fally Eigenverlag, Deutschkreuz 1992

13 <https://www.donauauen.at>

14 Wendelberger Elfrune, Grüne Wildnis am großen Strom, Verlag NP, St. Pölten 1976

15 Kurier, 20. 12. 1984.

16 Golebiowski und Navara, Donau Auen, Styria 2000

17 Huber und Nenning (Hsg.), Die Schlacht der Bäume – Hainburg 1984, Huber/Nenning, Hannibal Vlg, Wien 1985

18 Artmann H.C., Das poetische Werk Band 5, Landschaft, Rainer Vlg., Berlin 1966

19 Lorenz Konrad, So kam der Mensch auf den Hund, dtv, 1954

20 <https://www.nppodyji.cz>

21 <https://www.np-thayatal.at>

Die Thaya

Von den Quellen bis zur Mündung

- 1 <http://palava.ochranaprirody.cz/en/>
- 2 <http://www.lednicko-valticky-areal.cz/de/>
- 3 http://www.noe.gv.at/noe/Naturschutz/broschuere_02_march-thaya_auen_4.pdf
- 4 Ausgedehnte Schutzgebiete gibt es auch auf tschechischer und slovakischer Seite (Dyjsko-Moravský Bioregion, Chráněná krajinná oblast Záhorie)
- 5 <https://www.donauauen.at>

Grundlagen der Geologie und Geomorphologie des Thayatales

1 Heinrich, Hofmann und Roetzel, Geologie & Weinviertel, Geologische Bundesanstalt, Wien 2004

- 3 Schuster, Daurer, Krenmayr, Linner, Mandl, Pestal und Reitner, Rocky Austria: Geologie von Österreich – kurz und bunt, 5. Aufl., Geologische Bundesanstalt, Wien 2019 <https://www.geologie.ac.at/rocky-austria/>
- 4 Epikur, Von der Überwindung der Furcht, Artemis Verlag, Zürich 1991
- 5 Hofmann, Geotope in Niederösterreich, NÖ Landesregierung 2003
- 6 Hérakleitos z Efesu, (nar. 520 př. n. l.; † 460 př. n. l.), předsókratovský filozof.

Život v plnosti Větrčelci v Národním parku – Zacházení s neofyty (nepůvodními druhy rostlin) a neozoa (nepůvodními druhy zvířat)

- 1 <https://www.oegg.or.at/schwerpunkte/neophyten/>
- 2 Schifflleithner Verena und Franz Essl, Untersuchung ausgewählter Neophyten im NP Thayatal im Jahr 2010: Verbreitung und Evaluierung von Managementmaßnahmen, IFABU – Institut für angewandte Biologie und Umweltbildung, Wien, http://www.parcs.at/npt/pdf_public/2013/10489_20131008_151951_Evaluierungsbericht_2010.pdf
- 3 <https://de.wikipedia.org/wiki/Riesen-Bärenklau>

Osvobozené lesy –

- Lesní divočina bez vlivu člověka
- 1 Hofmann Thomas: Nationalpark Thayatal Podyjí, Verlag Günter Hofer, Retz 2003
- 2 https://www.nppodyji.cz/uploads/002016/160722_nppodyji_publikace.pdf
- 3 Ponikelský Jaroslav, Přirozený les, v: Rothröckl Tomáš (vyd.), Co ještě nevíte o Národním parku Podyjí ani po 25 letech po jeho vyhlášení? Správa Národního parku Podyjí, Znojmo 2017
- 4 https://www.waldwissen.net/wald/naturschutz/arten/wsl_waldrand/index_DE

Pestré místo druhové rozmanitosti –

- Suché trávy a louky v národním parku
- 1 Škorpík Martin, Charakteristika oblasti, Rothröckl (2017)
- 2 Stejskal Robert, Pestrá krajina, Rothröckl (2017)
- 3 <https://de.wikipedia.org/wiki/Diptam>

Rybář Podyjí Fritz Zahnt

- 1 https://www.lfu.bayern.de/wasser/gewaessernachbarschaften/themen/feinmaterialeintrag/doc/arbeitshilfe_feinmaterial.pdf
- 2 https://www.zobodat.at/pdf/WM_21_0221-0236.pdf

Kočka divoká –

- Návrat na tichých tlapkách
- 1 https://de.wikipedia.org/wiki/Hauskatze#Geschichte_der_Domestizierung
- 2 <https://naturschutzbund.at/tier-leser/items/id-2019-wildkatze.html>
- 3 <https://www.wildkatze-in-oesterreich.at/de>

Od uzavřeného vojenského území k přeshraniční chráněné oblasti

- 1 Brunner Robert, 2006, in: Erklärung des EUROPARK Transboundary Parks Programme https://www.np-thayatal.at/pages_file/de/530/Declaration-Transboundary-ParksBerlin-Wall.pdf

Jedno údolí – dva národní parky

- 1 Kos Jan, Od železné opony po spolupráci na hranici, v: Rothröckl (2017)
- 2 Kos Jan (2017)
- 3 Kos Jan (2017)

- 2 Roetzel, Übl et al., Geologische Karte der Nationalparks Thayatal und Podyjí, Geologische Bundesanstalt, Wien 2005
- 3 Schuster, Daurer, Krenmayr, Linner, Mandl, Pestal und Reitner, Rocky Austria: Geologie von Österreich – kurz und bunt, 5. Aufl., Geologische Bundesanstalt, Wien 2019 <https://www.geologie.ac.at/rocky-austria/>
- 4 Epikur, Von der Überwindung der Furcht, Artemis Verlag, Zürich 1991
- 5 Hofmann, Geotope in Niederösterreich, NÖ Landesregierung 2003
- 6 Heraklit von Ephesos, (* 520 v. Chr.; † 460 v. Chr.), ein vorsokratischer Philosoph

Ein Leben in Fülle

- Aliens im Nationalpark – Der Umgang mit Neophyten und Neozoen
- 1 <https://www.oegg.or.at/schwerpunkte/neophyten/>
- 2 Schifflleithner Verena und Franz Essl, Untersuchung ausgewählter Neophyten im NP Thayatal im Jahr 2010: Verbreitung und Evaluierung von Managementmaßnahmen, IFABU – Institut für angewandte Biologie und Umweltbildung, Wien, http://www.parcs.at/npt/pdf_public/2013/10489_20131008_151951_Evaluierungsbericht_2010.pdf
- 3 <https://de.wikipedia.org/wiki/Riesen-Bärenklau>

Die befreiten Wälder –

- Waldwildnis ohne Einfluss des Menschen
- 1 Hofmann Thomas: Nationalpark Thayatal Podyjí, Verlag Günter Hofer, Retz 2003
- 2 https://www.nppodyji.cz/uploads/002016/160722_nppodyji_publikace.pdf
- 3 Ponidelsky Jaroslav, Natürlicher Wald, in: Rothröckl Tomáš (Hsg.), Was Sie über den Nationalpark Podyjí 25 Jahre nach seiner

- Gründung noch nicht wissen? Správa Národního parku Podyjí, Znojmo 2017
- 4 https://www.waldwissen.net/wald/naturschutz/arten/wsl_waldrand/index_DE

Ein bunter Flecken Artenvielfalt –

- Trockenrasen und Wiesen im Nationalpark
- 1 Škorpík Martin, Charakteristik des Gebietes, in Rothröckl (2017)
- 2 Stejskal Robert, Bunte Landschaft, in: Rothröckl (2017)
- 3 <https://de.wikipedia.org/wiki/Diptam>
- Der Thayafischer Fritz Zahnt**
- 1 https://www.lfu.bayern.de/wasser/gewaessernachbarschaften/themen/feinmaterialeintrag/doc/arbeitshilfe_feinmaterial.pdf
- 2 https://www.zobodat.at/pdf/WM_21_0221-0236.pdf

Die Wildkatze –

- Rückkehr auf leisen Sohlen
- 1 https://de.wikipedia.org/wiki/Hauskatze#Geschichte_der_Domestizierung
- 2 <https://naturschutzbund.at/tier-leser/items/id-2019-wildkatze.html>
- 3 <https://www.wildkatze-in-oesterreich.at/de>

Vom militärischen Sperrgebiet zum grenzüberschreitenden Schutzgebiet

- 1 Brunner Robert, 2006, in: Erklärung des EUROPARK Transboundary Parks Programme https://www.np-thayatal.at/pages_file/de/530/Declaration-Transboundary-ParksBerlin-Wall.pdf

Ein Flusstal – Zwei Nationalparks

- 1 Kos Jan, Vom Eisernen Vorhang bis zur Zusammenarbeit auf der Grenze, in: Rothröckl (2017)
- 2 Kos Jan (2017)
- 3 Kos Jan (2017)

Mosty k sousedům, Hardegg

- 1 Franz Kraus, vzpomínky z mládí
- 2 Znojenské věže – skicy z pohraničí regionu Weinviertel, se vzpomínkami Herwiga Brauneise
- 3 Gedanken zur »Grenze«, Rosi Grieder Bednarik © 2009

Carmen Bauer

Strážkyně v národním parku

- 1 Lazárek Petr: Podyjí v proměnách času, Správa Národního parku Podyjí 2017
- 2 Verdrup-Thygeson Anne: Libelle, Marienkäfer & Co., Goldmann Verlag, München 2019
- 3 Illich Ivan, Entschulung der Gesellschaft, C. H. Beck Verlag, München 2017; <http://www.altraofficina.it/IvanIllich/Allegati/Ted%20%20Descolarizzare%20la%20società.pdf>

Objevování divočiny pěšky

- 1 https://www.np-thayatal.at/modules_file/de/21/Wanderfuehrer-2008.pdf
- 2 https://www.nppodyji.cz/uploads/2014_publicace/01_turistika_nj.pdf
- 3 <https://www.retzer-land.at/prospektbestellung?form=prospects&listpos=0>
- 4 <https://www.mapy.geodezieonline.cz/gol/podyji-thayatal-1-25-000/>

Cykloturistika v národních parcích

Thayatal & Podyjí i mimo ně

- 1 Příkladem je farmářská prodejna Retzerland <https://www.bauernladen-retz.at> a Retzbacher Bauernshop s altánkem pro cyklisty a turisty https://www.retzbach.at/Retzbacher_Bauernshop
- 2 <https://www.weinviertel.at/radler-rast>
- 3 https://www.nppodyji.cz/uploads/2014_publicace/06_cyklo_nj.pdf

- 4 <https://www.retzer-land.at/prospektbestellung?form=prospects&listpos=0>
- 5 <https://www.mapy.geodezieonline.cz/gol/podyji-thayatal-1-25-000/>

potenciálních rušivých vlivů

v přírodě a jak se jim vyhnout –

Nejdůležitější pravidla pro návštěvníky

- 1 Tato kapitola se opírá o závěrečnou zprávu Leopolda Sachslehnera, Störungspotentiale im Nationalpark Thayatal, Forschungsgemeinschaft Wilhelminenberg, Rosenburg, červen 2000; www.parc.at/npt/pdf_public/2014/30076_20140728_153835_SachslehnerL.2000-StrungspotentialeimNationalparkThayatal.pdf

Kulturní krajina na jižní Moravě –

Vesnice, hrady, města

- 1 Dobrým zdrojem pro vlastní rešerše je <https://www.podyji.com/touristische-objekte/>
- 2 www.zamek-uhercice.cz
- 3 Jürgen Serke: Böhmisches Dörfer – Putování opuštěnou literární krajinou, Zolnay, Vídeň, 1987
- 4 www.hrad-bitov.cz
- 5 www.zamek-vranov.cz/de
- 6 <https://www.znojemskaBeseda.cz/entdecken-sie-znaim/>
- 7 Filip Aleš (vydavatel): Znojmo od středověku po moderní dobu. K-public, Brno 2012
- 8 <https://www.muzeumznojmo.cz/de/>
- 9 Sealsfield Charles: Rakousko, jaké je, aneb Črty z kontinentálních dvorů, Boehlau, Vídeň 1997
- 10 Sealsfield Charles: Tokeah a bílá růže, Unionsverlag, Zürich 2010
- 11 <https://www.estudanky.eu/522-studanka-u-tri-lip>
- 12 <https://www.malovany-sklep.cz>
- 13 <http://www.technicalmuseum.cz/de/pamatky/wassermuehle-in-slup/>

Brücken zum Nachbarn, Hardegg

- 1 Franz Kraus, vzpomínky z mládí
- 2 Znojenské věže – skicy z pohraničí regionu Weinviertel, se vzpomínkami Herwiga Brauneise
- 3 Gedanken zur »Grenze«, Rosi Grieder Bednarik © 2009

Carmen Bauer

Nationalpark-Rangerin

- 1 Lazárek Petr: Podyjí v proměnách času / Das Thayatal im Wandel der Zeiten, Správa Národního parku Podyjí 2017
- 2 Verdrup-Thygeson Anne: Libelle, Marienkäfer & Co., Goldmann Verlag, München 2019
- 3 Illich Ivan, Entschulung der Gesellschaft, C. H. Beck Verlag, München 2017; <http://www.altraofficina.it/IvanIllich/Allegati/Ted%20%20Descolarizzare%20la%20società.pdf>

Die Wildnis wandernd entdecken

- 1 https://www.np-thayatal.at/modules_file/de/21/Wanderfuehrer-2008.pdf
- 2 https://www.nppodyji.cz/uploads/2014_publicace/01_turistika_nj.pdf
- 3 <https://www.retzer-land.at/prospektbestellung?form=prospects&listpos=0>
- 4 <https://www.mapy.geodezieonline.cz/gol/podyji-thayatal-1-25-000/>

Radfahren inner- und außerhalb der

Nationalparks Thayatal & Podyjí

- 1 Beispiele sind der Bauernladen Retzerland <https://www.bauernladen-retz.at>, sowie der Retzbacher Bauernshop mit einem Pavillon für Radfahrer und Wanderer https://www.retzbach.at/Retzbacher_Bauernshop
- 2 <https://www.weinviertel.at/radler-rast>
- 3 https://www.nppodyji.cz/uploads/2014_publicace/06_cyklo_nj.pdf

Störungspotentiale in der Natur

und wie sie zu vermeiden sind –

Die wichtigsten Regeln für Besucher

- 1 Dieses Kapitel stützt sich auf den Endbericht von Leopold Sachslehner, Störungspotentiale im Nationalpark Thayatal, Forschungsgemeinschaft Wilhelminenberg, Rosenburg, Juni 2000; www.parc.at/npt/pdf_public/2014/30076_20140728_153835_SachslehnerL.2000-StrungspotentialeimNationalparkThayatal.pdf

Kulturlandschaft in Südmähren –

Dörfer, Burgen, Städte

- 1 Eine gute Quelle für eigene Recherchen ist <https://www.podyji.com/touristische-objekte/>
- 2 www.zamek-uhercice.cz
- 3 Jürgen Serke: Böhmisches Dörfer – Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft, Zolnay, Wien, 1987
- 4 www.hrad-bitov.cz
- 5 www.zamek-vranov.cz/de
- 6 <https://www.znojemskaBeseda.cz/entdecken-sie-znaim/>
- 7 Filip Aleš (Hsg.): Znaim – vom Mittelalter bis in die Moderne. K-public, Brünn 2012
- 8 <https://www.muzeumznojmo.cz/de/>
- 9 Sealsfield Charles: Österreich, wie es ist oder Skizzen von Fürstenhöfen des Kontinents, Boehlau, Wien 1997
- 10 Sealsfield Charles: Häuptling Tokeah und die Weiße Rose, Unionsverlag, Zürich 2010
- 11 <https://www.estudanky.eu/522-studanka-u-tri-lip>
- 12 <https://www.malovany-sklep.cz>
- 13 <http://www.technicalmuseum.cz/de/pamatky/wassermuehle-in-slup/>

Kulturní krajina na rakouské straně –

Vesnice, hrady, města

- 1 <https://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/publikationen/REP0001.pdf>
- 2 Pello Erich: Weinland an Pulkau und Thaya, N. Bauer, Jetzelsdorf 2002
- 3 <https://www.mineralienatlas.de/lexikon/index.php/Österreich/Niederösterreich/Hollabrunn%2C%20Bezirk/Mailberg%2C%20Gemeinde/Buchberg>
- 4 http://www.noe.gv.at/noe/Naturschutz/broschuere_09_westl_weinviertel_4.pdf
- 5 <http://www.krahuletmuseum.at>
- 6 <https://roeschitz.riskommunal.net>
- 7 <https://steyrerpioniere.wordpress.com/2015/12/28/josef-wintersteiger/>
- 8 <https://www.angergaerten.at>
- 9 www.kulturpunkt-hardegg.com
- 10 <https://www.perlmutt.at/>
- 11 <https://www.perlmutt.at/wp/>
- 12 www.zamek-vranov.cz/de
- 13 <https://www.mineralienatlas.de/lexikon/index.php/Österreich/Niederösterreich/Horn%2C%20Bezirk/Langau/ehemaliger%20Braunkohleabbau>

14 <https://www.bienenlandl.at>

15 <https://www.drosendorf.at>

16 <https://www.bibliothekderprovinz.at>

17 https://www.youtube.com/watch?v=hZip_JrKqcY und

<https://oe99.staatsarchiv.at/20-jh/der-herr-karl/>

18 <https://www.jizni-morava.cz/de/object/31623-staatsschloss-uhercice>

Slavnostní akce na obou stranách hranice

1 <https://znojensko.info/akce/?lang=de>

2 <https://www.retzer-land.at/feste-und-veranstaltungen>

3 <https://www.retzer-land.at/retzer-weinwoche>

4 <https://www.weinviertel.at/festival-retz>

5 <https://www.drosendorf.at/veranstaltungen/>

6 <https://www.eggenburg.gv.at/tourismus>

7 <https://kofomi.com/insel/>

8 <http://www.a-spitzer.at/>

9 <https://www.weingutj.at/heuriger/>

10 <https://www.seymann-wine.at/events/>

11 <https://www.andibreuss.at/news>

Kulturlandschaft auf österreichischer Seite –

Dörfer, Burgen, Städte

- 1 <https://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/publikationen/REP0001.pdf>
- 2 Pello Erich: Weinland an Pulkau und Thaya, N. Bauer, Jetzelsdorf 2002
- 3 <https://www.mineralienatlas.de/lexikon/index.php/Österreich/Niederösterreich/Hollabrunn%2C%20Bezirk/Mailberg%2C%20Gemeinde/Buchberg>
- 4 http://www.noe.gv.at/noe/Naturschutz/broschuere_09_westl_weinviertel_4.pdf
- 5 <http://www.krahuletmuseum.at>
- 6 <https://roeschitz.riskommunal.net>
- 7 <https://steyrerpioniere.wordpress.com/2015/12/28/josef-wintersteiger/>
- 8 <https://www.angergaerten.at>
- 9 www.kulturpunkt-hardegg.com
- 10 <https://www.perlmutt.at/>
- 11 <https://www.perlmutt.at/wp/>
- 12 www.zamek-vranov.cz/de
- 13 <https://www.mineralienatlas.de/lexikon/index.php/Österreich/Niederösterreich/Horn%2C%20Bezirk/Langau/ehemaliger%20Braunkohleabbau>
- 14 <https://www.bienenlandl.at>
- 15 <https://www.drosendorf.at>
- 16 <https://www.bibliothekderprovinz.at>
- 17 https://www.youtube.com/watch?v=hZip_JrKqcY und <https://oe99.staatsarchiv.at/20-jh/der-herr-karl/>
- 18 <https://www.jizni-morava.cz/de/object/31623-staatsschloss-uhercice>

Festveranstaltungen beiderseits der Grenze

- 1 <https://znojensko.info/akce/?lang=de>
- 2 <https://www.retzer-land.at/feste-und-veranstaltungen>
- 3 <https://www.retzer-land.at/retzer-weinwoche>
- 4 <https://www.weinviertel.at/festival-retz>
- 5 <https://www.drosendorf.at/veranstaltungen/>
- 6 <https://www.eggenburg.gv.at/tourismus>
- 7 <https://kofomi.com/insel/>
- 8 <http://www.a-spitzer.at/>
- 9 <https://www.weingutj.at/heuriger/>
- 10 <https://www.seymann-wine.at/events/>
- 11 <https://www.andibreuss.at/news>

Weinviertlerisch-südmährische Kulinarik

- Eingelegte Gurken, Znaimer Bier, Retzer Wein
- 1 Pello Erich, Weinparadies westliches Weinviertel, Edition Winkler-Hermaden 2019
 - 2 Die Europäische Kommission veröffentlichte im Mai 2020 ihre Biodiversitätsstrategie sowie ihre Strategie »Vom Hof zum Tisch« (Farm to Fork Strategy, Stratégie de la fourche à la fourchette) für eine faire, gesunde und umweltfreundliche Ernährungswirtschaft, https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf
 - 3 <https://www.metaorganism-research.com/about/>, <https://www.uni-kiel.de/unizeit/index.php?bid=850202>
 - 4 <https://www.pivovarznojmo.cz/?lang=de>
 - 5 <https://www.vinothrh.cz/enoteka>
 - 6 <https://www.facebook.com/genussmarkt.retzerland/>
 - 7 Kitsch! Peinlicher Versuch, fehlende Genderisierung wettzumachen

Bildnachweis

Fotografický kredit

- Astrid Bartl** 32, 216/217, 242/243
Claudia Ebner 8 (oben|nahoře), 9 (oben|nahoře), 10/11, 94/95, 128, 144/145, 200, 203, 204/205, 221, 240/241, 265, 286, 328/329, 354/355, 376, Cover (beide|oboji)
David Freudl 31, 194/195, 238 (beide|oboji)
S. Gattringer 250
M. Graf 3, 42, 50/51, 56, 76, 91 (links|vlevo), 152/153, 159, 198/199, 294/295
D. Grossmann 239 (beide|oboji)
Peter Hagenmüller 282
Andreas Häusler 212
C. Kerschbaum 290/291
Stefan Kiesling 84, 96, 193, 226
Rupert Kogler 70, 168/169, 285, 288
Franz Kraus 230
V. Krivan 160
A. Kulowska 110, 180/181, 275 (unten|dole)
Petr Lazarek 9 (unten|dole), 41, 134/135
Stefan Leitner 16, 22, 36/37, 80/81, 100/101, 131, 262, 270, 386/387
Stefan Leitner / NP Gesäuse 58/59
Lisa Lugerbauer 177
D. Manhart 6, 15, 74, 89, 132, 162, 172, 178, 184, 188, 258, 281
Marek 7, 8 (unten|dole), 24/25, 90, 292
Marek / NP Gesäuse 61
Christoph Milek 28, 138, 147, 156, 261, 304/305
Archiv NP Podyjí 234 (rechts|vpravo)
NP Thayatal 141, 146, 149, 150, 165 (beide|oboji), 174, 220, 246
Archiv NP Thayatal 208, 229, 232
NP Thayatal / Universität Wien 166
Popp & Hackner 275 (oben|nahoře)
Povodí Moravy s.p. 124/125
Stephan Preinstorfer 112
Herbert Schleich 234 (links oben|vlevo nahoře)
Schönhofer 120
A. Triebelnig 106/107
Christian Übl 21, 86, 91 (rechts|vpravo), 116, 119, 222/223, 254/255
Johanna Uhrmann 310, 316, 322, 327, 340, 358, 360, 365 (beide|oboji), 368
Christina Waidinger 47
C. Waitzbauer 249 (beide|oboji), 370/371
Horst Weitschacher 234 (links unten|vlevo dole)

Impressum

Otisk

Besuchen Sie uns im Internet unter:
www.np-thayatal.at

© 2021 Nationalpark Thayatal
Alle Rechte vorbehalten

Aus Gründen der besseren Lesbarkeit wird bei Personenbezeichnungen und personenbezogenen Hauptwörtern in dieser Publikation die männliche Form verwendet. Entsprechende Begriffe gelten im Sinne der Gleichbehandlung grundsätzlich für alle Geschlechter. Die verkürzte Sprachform hat nur redaktionelle Gründe und beinhaltet keine Wertung.

Herausgeber und Medieninhaber:
Nationalpark Thayatal GmbH, A-2082 Hardegg
Geschäftsführung: Christian Übl
Projektschulung: David Freudl, Lena Weitschacher

Texte: Erich Pello
Übersetzung: Milan Vacha (top-translation.eu)
Gestaltung und Satz: Johanna Uhrmann (johannuhrmann.at)
Druck: Druckerei Janetschek GmbH, 3860 Heidenreichstein

Designed and printed in Austria

»20 Jahre Nationalparks Thayatal-Podyjí – Das Jubiläumsbuch« ist ein Projekt der Nationalpark Thayatal GmbH und der Verwaltung des Nationalparks Podyjí und wird im Rahmen des Projektes FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 durch den Europäischen Fonds für Regionalentwicklung, aus dem Programm »INTERREG V-A Österreich-Tschechische Republik« gefördert und durch Eigenmittel der NÖ.Regional.GmbH kofinanziert.

»20 let Národní parky Thayatal-Podyjí – Výroční kniha« je projekt Národního parku Thayatal GmbH a Správe Národního parku Podyjí a je podpořen v rámci projektu FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 Evropským fondem pro regionální rozvoj, z programu »INTERREG V-A Rakousko-Česká republika« a spolufinancován vlastními zdroji NÖ.Regional.GmbH.

»20 Jahre Nationalparks Thayatal-Podyjí – Das Jubiläumsbuch« ist ein Projekt der Nationalpark Thayatal GmbH und der Verwaltung des Nationalparks Podyjí und wird im Rahmen des Projektes FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 durch den Europäischen Fonds für Regionalentwicklung, aus dem Programm »INTERREG V-A Österreich-Tschechische Republik« gefördert und durch Eigenmittel der NÖ.Regional.GmbH kofinanziert.

»20 let Národní parky Thayatal-Podyjí – Výroční kniha« je projekt Národního parku Thayatal GmbH a Správe Národního parku Podyjí a je podpořen v rámci projektu FMP/KPF AT-CZ 2014-2020 Evropským fondem pro regionální rozvoj, z programu »INTERREG V-A Rakousko-Česká republika« a spolufinancován vlastními zdroji NÖ.Regional.GmbH.

EUROPÄISCHE UNION

